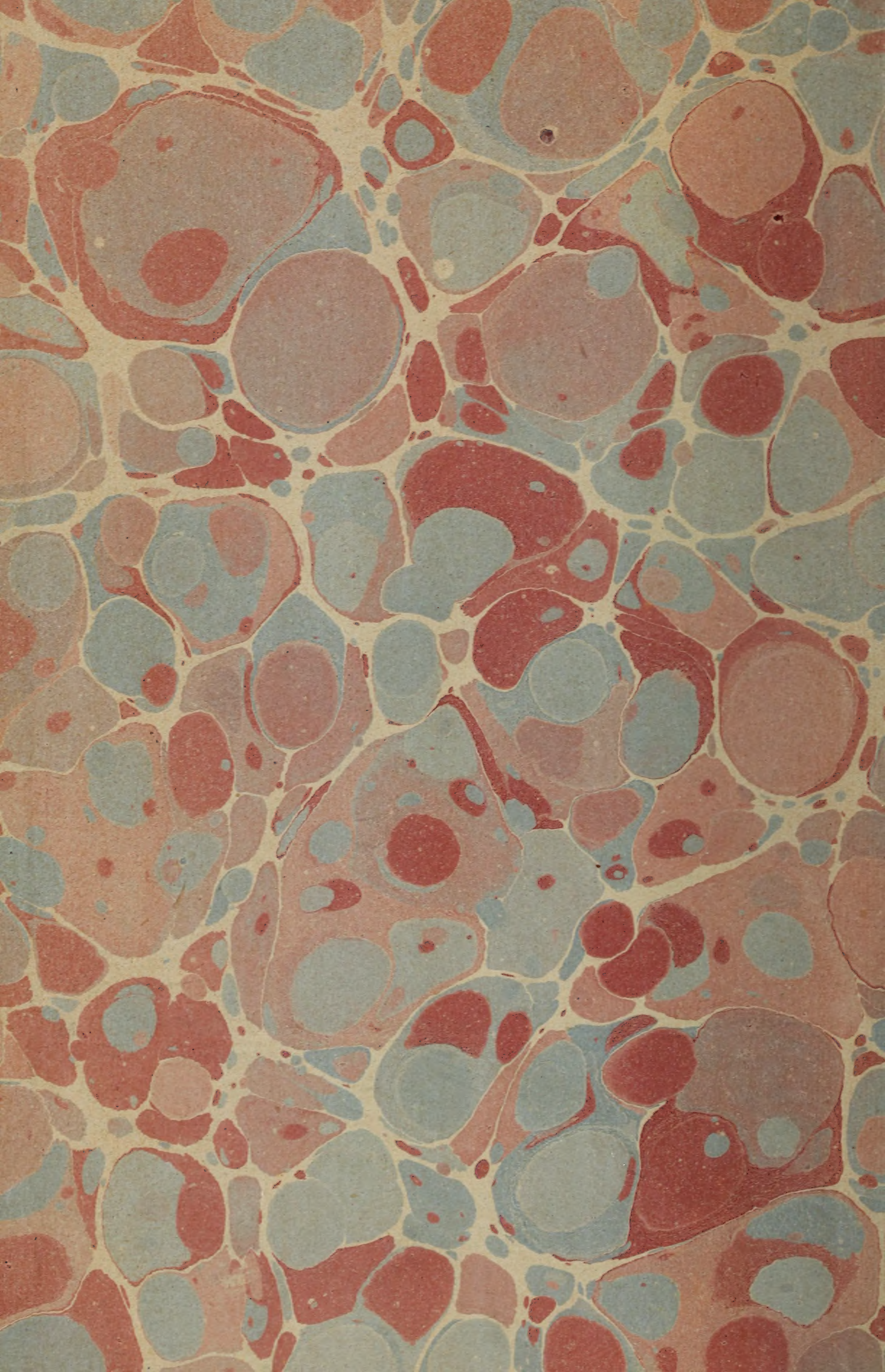
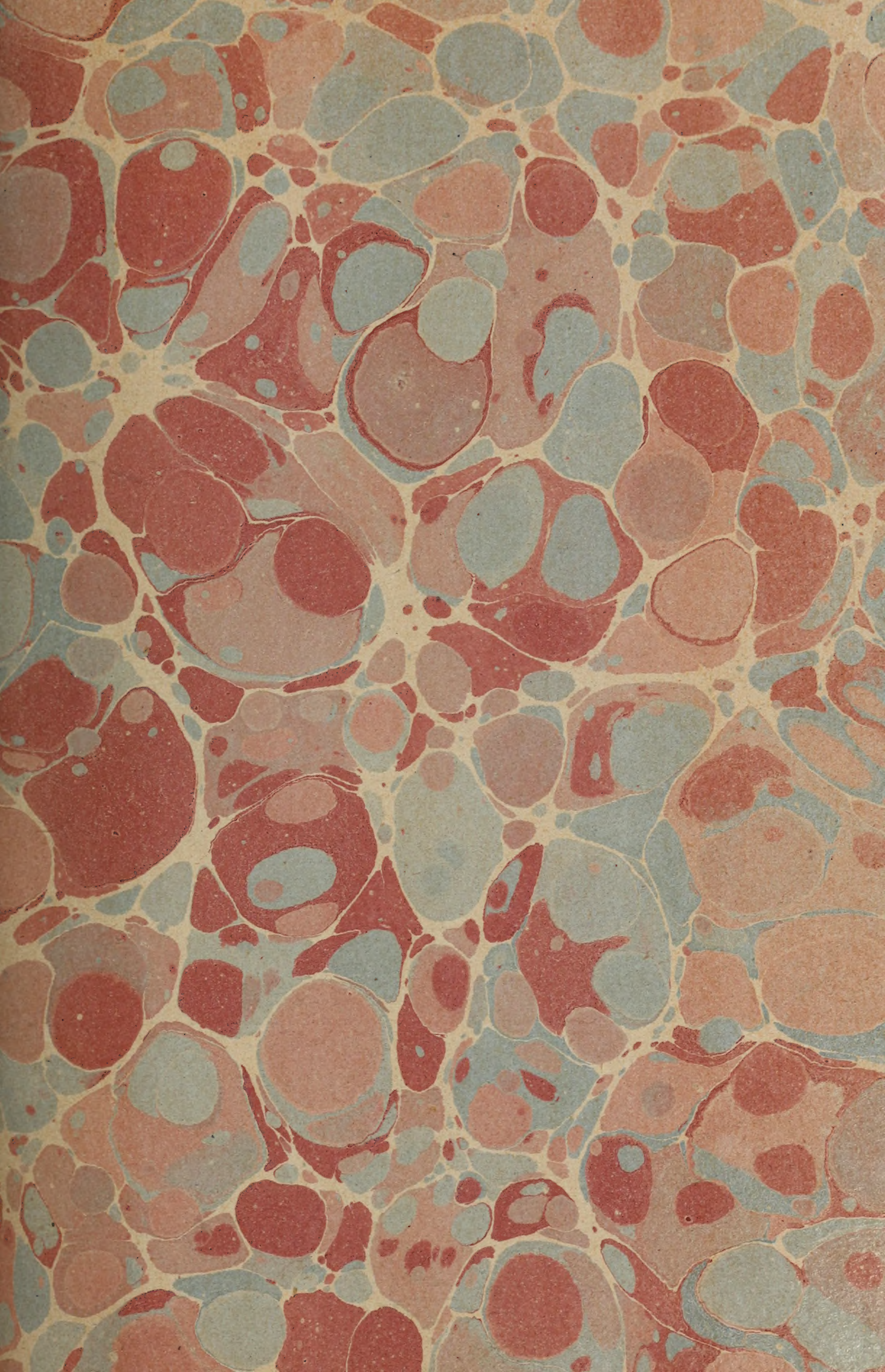

3 1761 07810285 2

OLOF HÖGBERG

DEN STORA VREDEN

DEN
STORA VREDEN

NORDSVENSKA ÖDEN

UR

HÄFD OCH SÄGEN

AF

OLOF HÖGBERG

STOCKHOLM
C. E. FRITZES K. HOFBOKHANDEL

CENTRALTRYCKERIET
STOCKHOLM 1906

DEN STORA VREDEN

TREDJE DELEN.

TREDJE DELENS INNEHÅLL.

DEN KUNGLIGE MAKTHAFVAREN.

LANDSHERREN I KRIG.

Ordförklaringar återfinnas i slutet af denna del.

DEN KUNGLIGE MAKT-HAFVAREN.

Bispehöjden vid Hernösund* $17^4/_7 13$.

I.

EN RYSK KURIR TILL HAMNEN.

»Eders välbördighet, en rysk kurir har nyss anländt till hamnen.»

»Hvar är han?»

»I åkdonet här nere på gården med den finske skeppare, som förde honom hit.»

Det hade blifvit allmän rörelse kring väggarna i landtdagens plenisal, där enkelt folk stack af väl bjärt mot den präktiga stolraden och annan fin gedigenhet öfverallt.

»Fick han tillfälle att se våra rustningar?»

»Förde honom med flit så, att allt skulle falla honom i ögonen. Kanoner, krutlårar, granatstaplarne och gevären. Joho då! Och han såg mycket nyfiket på gevären.»

»Åja, pik och musköt i ett vapen har han nog ej sett till den här dagen. Fick han någon syn på våra förråd annars?»

»Det var en sak. Lossningen från eders välbördighets Hollandsskutor pågår ju öfverallt i bodarne med lif och rörelse. För öfrigt såg han Bonnsjö-vreten pinfull af rekryter under pik-musköter tätt som åkerpilen.»

---

* Det tjänsteliga namnet Hernösand, från början troligen en kunglig felskrifning, var ännu ej vid angifna tid i dagligt tal brukligt.

»Det är bra. Hvad synes han vara för en?»

»En fin och förnäm ungherre. Talar svenska med någon finsk brytning, tyckte jag.»

»Är väl någon finsk eller baltisk adelsjunker, som gått i rysk tjänst,» lät hans välbördighet mörk. »Gjorde han några frågor?»

»Endast efter eders välbördighets namn, titlar och rang.»

»Hvad har finnskutan annars med sig?»

»Hundra finska värfvade, som skola öfver åt Norge.»

»Hvad för slag? Drifver fienden värfning inom riket?»

»Det är den där evigt krigsrustande norsken, Björn Randulf på Junkersdal, den där, hvars första infall tillbakaslogs af Skulskyttarne här . . . med hjälp af Trégålabrömsen» — ett gladt sorl kring salens väggar. »Det var om värfningen, som skepparn också skulle hit.»

Hans välbördighet reste sig från plenisalens ordförandebord, där han vid talmannens sida haft plats midt emot en dam med uppslagen portfölj. Påkallande sina två ordonnanser ur förstugan, strök han betänksamt öfver sitt svarta helskägg, kittlade sig bakom örat i det svartkrusiga håret, drog ned brynen öfver de svarta ögonen och hade sin plan färdig:

»Här blir fråga om en snabb förändring, så att allt blir så bländande storståtligt som möjligt för ryssens ögon. Här duger det minsann icke att sitta i becksömsskor och ofärgade ullstrumpor, utan det blir att ställa om så, att allt ter sig som glans och burgenhet. Ordonnansen Bagge går genast med landtdagen upp på vinden till den stora klädkammaren, som är ordnad för vänners behof. Ordonnansen Blom kommer strax efter med predikoämbetet, som genast lämnar sina öfverläggningar och stiger upp

efter södra trappan, så att ingen rörelse märkes från gården. Alla herrar af stånd och kvalité uppfordras att med ordonnansernas hjälp kläda sig med yttersta smak ur det tillräckliga förrådet af bästa peruker, krås, sidenkappor, silkesstrumpor, silfverspända skor m. m. Borgerskapet anlägger enklare peruker och krås, svarta kamlotskappor, svarta ullstrumpor och kopparspända skor. Bondeståndet, utan peruk, ikläder sig likadana skor och strumpor, blåa kappjackor, svarta krås och ljusblåa nattkappor. En hvar förser sig med darter och hattar. En hvar skall vara tvättad och snygg samt först och sist ej glömma bort näsduken. Se så där! Ingen kruserlighet nu, utan upp och raskt till verket bara!»

Förvåning, tvekan, något knot äfvenså, men den kunglige makthafvarens befallning fick lof att lydas, och det bar i väg ur rummet, uppför trappan åt vinden. Till hamnbefälhafvaren, en ståtlig man, som ännu dröjde vid dörren, fortfor hans välbördighet:

»Kapten Erz, gå ned och håll ryssen sällskap på lämpligaste vis. Han får audiens, då vi slutat en högviktig session, förstår I!»

Kapten Erz böjde på hufvudet och gick. Hans välbördighet var nu ensam med den enkelt gråklädda damen, som satt och log med fylliga gropar i kinderna.

»Nå, hvad tycker Mäster-Sara!» sporde han med skalkens remna i skägget.

»Hon sitter just och undrar, om hon duger så här för ryssens ögon,» lät svaret skälmskt.

»Åjo, mina läns matmoder är ej skämd i egna väfnader.»

»Nå, eders välbördighet är då rustad för allt möjligt också.»

»Bah! Då man skulle hem med en hel stor bosättning utifrån, så gick det på ett ut att taga med några packlårar i tanke på den fattiga omgifningen i ett torftigt land. Det ser hyggligt ut, men betyder ekonomiskt ingenting.»

»Ja, för den, som har en kunglig förmögenhet att vinka på.»

»Nå, hvad mer vore det! Man har ju också flackat omkring med sin pamp och sköflat i tre världsdelar.»

»Såå!» utbrast hon med skälmsk fasa. »Har eders välbördighet verkligen gjort så?»

»Hvad annan lön tror I det bestås, för det man skickar sig trogen, ärlig, tapper och fyndig, med lifhanken jämt på spel under årslånga fälttåg i vakor och försakelser. Ni kan dock säga dem, som tala om mina sköflingar, att jag endast har sköflat de store sköflare själfva och detta med godt samvete. Hällre jag än den oärlige, säger jämten.»

»Nå, det blir väl något prat om denna scenförändring också.»

»Får ej hjälpas. Ryssen måste återvända med lite sot i synen, det är allt. Jag tycker också rent ut, att något större snygghet kunde bestås i den omgifning, som dagligen inrymmes här, nu sedan jag hyrt och ställt upp dessa fyra våningar här å Bispehöjden ofvan doktor Göran i den nedersta. Tillfället gaf mig välkommen anledning att slänga åt dem piken där.»

»Ja, det får medgifvas, att folkets enkelhet bryter af väl mycket mot all denna *luxus*. Statyer, målningar, konstur, dyrbara mattor och möbler och allt möjligt. Vi blefvo riktigt häpna öfver allt detta.»

»Var så meningen också. Jag älskar enkelheten, ju

större dess mera, men vet också, att den icke tager sig något ut för snöda människoögon. En makthafvare med min stormyndiga fullmakt får lof att ha ett residens därefter.»

»Men den högste makthafvaren lär ju omge sig mycket enkelt.»

»Konungen? Han är också långt ståtligare att omtala än se, där han sitter i gästning hos turken, skall jag säga. Jag vill inte ha en kalfaktor sådan som han såg ut där ute bland hedningar och utbölingar.» — Och så en ordhvila.

»Det har sagts, att här skulle stånda ett större tomteboöl i dagarne?» vidtog Mäster-Sara.

»Jag tänkte visst få hit stadens och ortens befolkning till en liten förplägning, så mången som ryms i våningarne och på backen häromkring. Bara vi nu finge tid en gång! I morgon få vi lof att i sittande landtdag inhämta klagomålen mot den där välsignade ockraren Mates i Svart-Noret.»

»Har den saken ej varit före vid en audiens?»

»Hå, det blef på enda rappet en sådan vidtutseende massa klagande och klagomål, att jag måste uppskjuta hela ärendet. Och så tillsades de att själfva reda ut den hiskliga mörjan till enklare framställning af någon talman eller skrifkarl inför landtdagen. Annars finge vi sitta där i veckor.»

»Hvad kan man då till sist åtgöra för deras hjälp?»

»Osäkert ännu! Jag har visst tänkt mig, att den gamle blodsugarn kunde få återbära en hel hop.»

»Och detta tänker eders välbördighet, som är den spådde mågen och arfvingen?»

Han blef i hast mörk och allvarsam.

»Troll-Antons spådom ja! Det där bondeskämtet tycker jag ej mycket om och inte värst om spåmannen häller.»

»Ja, han går visst här i landtdagen med en del dumt prat.» Hans välbördighet hejdade sig lyssnande.

»Hvad för slag då?» Och med sänkta ögon svarade hon i en märkbart besvärad ton:

»Jo, han vill utbreda det ryktet, att han fråntagit eders välbördighet makten och förmågan att räcka en viss person sin hand.»

Hans välbördighet ryckte på axlarna och ombytte samtalsämne: — »Huru är det nu med nödgästerna där borta i skogsbackarnes och strändernas tältgårdar?»

»Tillströmningen är alltjämt ganska stor, och tills vidare blir det bara ett mål om dygnet till lifvets uppehälle. Efterhand blir det rådrum att fördela dem på skilda orter. Lugna och stillsamma äro de.»

Samtalet om den bekymrande försörjningsfrågan fortgick vidare.

»Och nu skola vi, ynkeliga fattiglappar, visa ryssen det burgna välstånd, som råder ibland oss!» utbrast landsherren, som hörde bullret i trappan af de återkommande.

En stund senare hade han med säkert öga och van hand ordnat landtdag och predikoämbete till en grupp så naturlig och ståtlig, att alla häpnade för bilden i den stora väggspegeln.

»Se så där! Nu är allting klart!» förkunnade makthafvaren belåten. »Låt nu främmandet träda in!»

II.

KURIREN OCH SKEPPAREN MOTTAGAS.

Med miliskaptenen före och skepparen efter sig inträdde den ryske kuriren, en ung, sporrstöflad, aristokratisk hök. Han steg helt afmätt fram till salens midt, och utan att se någon annan än kronans högste befälhafvare, som reste sig från bordet till hans möte, bugade han helt kyligt för denne.

»Edert namn?»

»Grefve Douglas!»

»Kurir från kejserliga regeringen?»

»Från hans excellens prins Galyczin!»

»I egenskap af utrikesminister?»

»Som general-guvernör af Finland!»

»I dess eröfrade delar blott, förmodar jag!»

»Som man behagar!»

»Prins Galyczin*, rysk general-guvernör i Finland!» upprepade svenska kronans man med nästan fägnesam rörelse. Och kuriren svarade med sin köld:

»Det namnet är kanske bekant?»

»Både namnet och personen, herr grefve. Edert pass?»

»Var så god!»

Han hade lämnat handlingen och riktade under kylig afbidan sina falkögon bort i det obestämda, liksom blott en rymd utan innehåll omgifvit honom. Det var just ett klokt infall att göra sig allt detta besvär för en dylik, som ingenting såg, tyckte mången. Likväl kunde vana iakttagare se, att främlingen slukade alla tillgängliga in-

* Efter nutida skrifsätt furst Galitsin, som återger uttalet.

tryck ända till de minsta enskildheter. Och så häfdes en allmän suck öfver det arma fäderneslandets öde. Där stod nu en af de transbaltiske, redan uppväxt under en främmande eröfrings herravälde, redan så främmande, så kallt förnäm mot Sveriges gamla land med dess mål ännu obrutet på tungan... Ja, den var ju så, den gamla svenska seden både hos förnäma herrar och klumpiga bonddrängar efter den första lilla beröringen med utländingen!

»Det är allting riktigt!» förklarade hans välbördighet snabbläsande. »I har således ett meddelande från hans excellens till den kungliga regeringen?»

»Som I behagar se!»

»I egenskap af kurir till gränsen kommen har I att lämna eder *dépèche* till kronans befälhafvare, som befordrar den till ort och ställe. Under tiden stannar I här i *logemente*, tills svar anländer. Alltså eder *dépèche?*»

»Är muntlig...»

»Och lyder?»

»Att hans excellens, därom befullmäktigad af sin höge suverän, önskar träda i förbindelse med den kungliga svenska regeringens delegerade i och för anstalter till flyktingars återställande.»

»Det är bra. Sådan framställning har redan förut varit gjord till vår regering.»

»Verkligen? Men hvarifrån?» lät kuriren öfverraskad.

»Från Petersborg direkt och ej blott en gång. Den kejserliga regeringen är högst angelägen om denna sak, kunna vi förmärka. Och nu föreligger, att kungliga regeringen omsider utsett en delegerad.»

»Och hvilken då?»

»Den, som talar till er, herr grefve!»

»Eders välbördighet alltså?»

»Till er tjänst!»

»Men då återstår af dessa preliminärer...?»

»Endast att ömsesidigt granska och godkänna fullmakterna vid första möte å tid och ort, som aftalad varder.»

»En ansenlig tidsvinst detta!»

»Och denna tidsvinst kan ökas ännu mer!»

»Genom något förslag, som jag motser med *interesse?*»

»Jag föreslår Holmö-hamnen uppe i Kvarken som mötesort, lämnande åt hans excellens som andra part att föreslå tiden.»

»Förträffligt! Och eders välbördighet anordnar då *logemente?*»

»Som värd å denna svenska botten, det säger sig självt. Med detta preliminära aftal kan I genast återvända under de bästa auspicier.»

»Med ännu en tidsvinst, vill jag tro?»

»Och hvilken då?»

»Det vore, att prinsen på förhand kunde öfverväga de förslag, som eders välbördighet kanske redan tänkt sig.»

»Det slår hufvudet på spiken. Vill ni intaga denna stol, herr grefve!»

Kuriren steg sporrslamrande fram och satte sig i den ena af två stora skinnfåtöljer framför talmansbordet.

Hans välbördighet kastade en blick på skepparn vid dörren, där han stod med hatten i näfven, en mörklagd och svartskäggig purfinne, gaf honom en vänlig vink att se sig om efter plats och intog den andra fåtöljen med sina sporrar slamrande mot kurirens. Åhörarne, som hittills varit idel öra, väntade sig en spännande fäktning mellan dessa två falknäbbar.

»Våra förslag?» upprepade svensken. »Dessa flyktingars återställande fordrar vissa godtgörelser.»

»Skjuts och traktamente... åt bönder kanske?» utropade den unge transbaltiske grefven häpet. »Nej, sådant bestå vi ej!»

Svensken syntes ett par tum högre i sin fåtölj.

»Det är en sak, som I glömmer, herr grefve!»

»Och hvad skulle det vara?»

»Hvad som bestås vår kronas undersåtar, medan de ännu äro det, det bestämma *vi*...»

»Åh, jag ber så mycket!»

»Och herrar ryssar kunna på sin höjd medgifva eller afslå våra fordringar.»

»Bevars! Efter Poltava och Perevolostna hade vi nästan glömt de stolta segerherrarne vid Narven!»

»I har visst glömt ännu en sak!»

»Ännu en?»

»Att de baltiska öfverlöparnes slafprinciper ej höra till ordningen här i landet.»

»En lektion således!»

»Skjuts och traktamente — har I verkligen kunnat tänka er, att undersåtar med arbetskraft, yrkeshand och vapenduglighet släppas ens för så litet?»

»Jag vet blott hvad hans excellens har tänkt. Dessa flyktingar, tror han, äro lika besvärliga för den svenska styrelsen, som högnödvändiga för våra eröfrade provinsers återupphjälpande. Kan detta vara mycket orätt?»

»Så grymt hans excellens kunde misstaga sig. Kronans provinser äro ju starkt utblottade på handtverkare, bönder, rekryter...»

»Har äran veta det.»

»Nåväl, då förstår I ock, att dessa flyktingar ofta

komma en klok styrelse till pass. Har jag icke nyligen uppgjort förslag att uppodla nya hemman i mina ombetrodda län med finska, estniska och ingermanska bönder? Och gissa hvad som nyss sysselsatte oss! Det var förslagets godkännande i dess hufvudsakliga delar. Och hvad tror I man roterar, värfvar eller tager till sjötjänst nu om tider, om icke just dessa flyktingar företrädesvis.»

»Men då äro de ju rent omistliga?»

»Visst äro de så. Hvarför vill hans excellens annars hafva dem?»

»Och då tör väl saken stranda på den rena omöjligheten?»

»Detta skulle alldeles riktigt blifva mitt svar, om jag hade fullkomligt fria händer.»

»Eders välbördighet har då instruktioner?»

»Javisst! Den kungliga regeringen kan afstå en del af detta lifselement, men endast mot betingelser af öfvervägande fördel. Hvarför skulle vi annars tillmötesgå detta verk, herr grefve?»

»Tilläfventyrs för att vid freden återfå Finland ej längre öde, utan befolkadt och odladt?»

»Och den tjänsten vilja nu våra fiender bevisa oss! Tack, herr grefve! Jag känner emellertid de mänskliga tänkesätt, som till andra dygder pryda hans excellens prins Galyczin . . .»

»Hvilken relation, om jag får spörja?»

»Jag räknade honom som min närmaste man den heta dag, då jag slog Eljub-Khan på östra steppen. Räcker detta till?»

»Verkligen!» utbrast grefve Douglas öfverraskad. »Men då skulle ni vara . . .»

»Nå, hvilken gissar I?»

»General Mikael Bogislav?»

»Alldeles riktigt!»

»Jag hörde visst ett annat namn uppgifvas?»

»Det stämmer nog! Öfverste Johan Bogislav Mikael Loth, general-guvernörens stadman här i landet. Där återfinnes namnet likväl.»

»Jaså, då lär nog prinsen motse detta möte med stort *interesse*. Jag har den äran rekommendera min person hos eders välbördighet till en gunstbenägen favör!» lät kuriren uppstigen och vinkelböjd, en vördsamhet med högst uppbygglig verkan på salens folk.

»Sitt, herr grefve!» genmälde öfversten och stadmannen i lugn beskyddareton. »Som sagdt, jag har äran känna hans excellens... Hans gifna sträfvan går ut på att redan vid fredsslutet tillhandahålla sin suverän eröfringar, återställda till lycka och välmakt af en klok och mänsklig styrelse. Men kunna vi svenske understödja en sådan sträfvan? Rent omöjligt! Den värdelösa ödemark, som återstår efter era barbariska horders framfart, den kunde vi hoppas återfå vid freden och odla på nytt. Men ett Finland, som blifvit återställdt, det anse vi ej möjligt. Vår politik måste gå ut på att draga befolkningen från de förlorade provinserna för att göra dem så värdelösa som möjligt i era händer. I den politiken ha ju herrar ryssar på sitt sätt understödt oss med eld och svärd. Men skulle vi till någon del beträda en motsatt väg, så måste vi först se talande skäl. Hvad synes eder själf, uppriktigt taladt? Det har ändtligen fallit herrar ryssar in, att befolkade provinser med odling och skatteförmåga vore förmånligare än de ödemarker, som de själfva framhärjat. Och då skulle vi utan vidare skaffa

er den befolkning I behöfven! Medgif, att en sådan tanke måste förefalla oss ytterst barnslig!»

Ett dämpadt sorl af undertryckt beundran smög genom salen.

»Välan!» lät kuriren efter en omärklig spaning öfver rummet. »Hvad är man då sinnad fordra?»

»Må vi först vara ense om två saker.»

»Allför gärna!»

»Att prins Galyczin får lof att köpa sig en befolkning till sitt öde land, och att ingen utom Sveriges konung tänker återfå en tum af Finland söder om Nykarleby älf.»

Grefve Douglas visade en liten rörelse af förvåning. Stadmannen fortgick med väl spelad sorg i tonen:

»Så står det till, om vi skola vara uppriktiga. Nu är ni beredd att höra mina förslag. Först begränsas finska kriget under alla förhållanden af Bottnen i väster, Nykarleby älf och landåsen i norr. I han ju snart ert möjliga lystmäte, när freden slutas, och vidare blodsutgjutelse behöfver ju icke förekomma, om lystnaden ej drifves till oresonlighet.»

»Och hvad sedan?»

»På ryska sidan garanteras tullfrihet för all utförsel till svenska Finland redan nu.»

»Och detta är fordringarna?»

»Det är underhandlingens ovillkorliga grundval. Och nu komma vi till fordringarna.»

»För skjuts och traktamenten?»

»Och de mångfaldiga besvären annars för kronan och enskilda. Besinna att det gäller anstalter för en hel folkvandring. Lägg därtill nödig hjälp att lösa dessa flyktingar ur iråkad skuld. Det kan ej belöpa sig till min-

dre än 20 tunnor prima spannmål för hvarje hushåll eller ledig arbetsför karl, som återskickas.»

»Rent omöjligt, eders välbördighet!»

»Ingenting mer än de oundgängligaste kostnaderna i och för flyttningen. Men så skall äfven kronan ersättas förlusten i arbetskraft, skatteförmåga, rotering och annat.»

»Och detta anslås till?»

»50,000 tunnor prima spanmål i utlösen för halfva antalet af bondeflyktingarne.»

»Hå, det förefaller ju alldeles orimligt!»

»Ja, hvad tycker grefven! Bönder äro ju idel värdelösa mynt. Det är en ringa sak att plundra, utplåga, slakta eller förjaga sådana. Men äro de ändtligen utrotade, så att hvarken hund eller hare hörs i öde bygd, då stiga de i pris, så att fanen står efter! Det var för lite. Jag vill hafva mer!»

»Så begär millionen på en gång!»

»Jag skulle hälst göra det för att få behålla dessa idoga arbetare till mina läns uppodling.»

»Vi sakna likväl ej utvägar att nå den kungliga regeringen utan mellanhanden.»

»Väl möjligt, men inom några dagar förelägga vi öfverheten en ordningsplan så frestande, att herrar ryssar ej ha något bättre att bjuda.»

»Då tror jag knappast, att vi behöfva ingå i den konkurrensen. I vidrigt fall ha vi ryska bönder, som kunna föras dit i massor.»

»Så att andra guvernement utblottas till ödemål? Lycka till det expedientet! Får jag då nöjet anse, att hela förslaget väckts i ren onöda från eder ryska sida?»

»Eders välbördighet, det är egentligen icke jag, som underhandlar. På mig kan blott ankomma att göra hans

excellens kunnig om edert svenska sätt att se saken an. Dessutom tager jag mig friheten att å hans vägnar föreslå en sak, som han bestämdt godkänner på förhand. Hvad säges om tre veckors anstånd för ingifvandet af detta odlingsförslag?»

»Men hvarför?»

»Hans excellens lär dessförinnan komma till detta möte med anbud, som kunde häfva betänkligheten.»

»Se där ett tjog ovissa sparfvar i skogen mot en säkerhet på hand. Efter tio dygn är vår libell färdig att afgå.»

»Så möt oss då på medelvägen och dröj ytterligare 5 dygn!»

»Hm, ja, det må vara, men endast af särskild personlig hänsyn för hans furstliga excellens. Hvad kan sedan återstå för denna gång? Att I fortast reser hem, tror jag!»

»Alldeles riktigt!» medgaf transbaltingen och reste sig. »Jag tör väl kunna påräkna samma skeppare, kanske i morgon redan. Hvad säger du själf?»

Finnen steg upp från bänken och svarade med ovilja:

»Nej, det kan grefven inte påräkna!»

»Kan du ej gå ur hamn i morgon?»

»Jo den vindkåren får jag nog, och ur hamn skall jag.»

»Nå hvad hindrar då?»

»Nej, nu hör jag ju hvad grefven är för en och skulle hit för. Frakta ryssförrädare med vett och vilja! Herren mig bevare!»

»Men mina pengar äro väl goda pengar?»

»Just inte så värst! Har jag inte haft som födekrok de här åren att frakta öfver finnstackarn, som vill åt jord i gamla Sverige! Jag tänkte inte hjälpa grefven

äta upp min näring häller. Har särskildt 100 riksdaler af excellensen för hvar resa.»

En snabb ögonvink till stadmannen sade: »Begrip och håll med!»

»Det vill säga af guvernementets styrelse,» inpassade stadmannen enkelt. »Denna utvandring från de förlorade provinserna bedrifves systematiskt, som grefven ser. — Tar du emot holländska gulddukater?» fortgick han till skepparen, och denne jakade.

»Huru många fraktar du denna gång?»

»Det är 103 det och flinka karlar allihop.»

»Då får du för denna gång, med inberäknad dusör, 150 riksdaler.»

Det var skepparn tacksam för, och stadmannen tog upp sin sämskbörs ur vapenrockens uppslagsficka.

»En ljus fågel den där!» anmärkte grefve Douglas. »Uppgaf för kejserliga myndigheter i Åbo, att han förde värfvade för kejsarens bundsförvant, konungen af Danmark.»

»Jaha, si ryssen är jag ingen sanning skyldig, ser grefven. Slog i honom den historien för att komma i hamn och oflådd därifrån. Och nu törs jag väl ej mera dit häller . . .»

»Åhnej, hänges i riggen af ditt tjärskrof, den dag du kommer!»

»Heder och tack! Svarte-Petter var inte ute på förstresan nu! Han kommer nog till Åbo hamn en gång till och därut äfvenså, fast inte så säkert på dagen.»

»Svarte-Petter?» utbrast grefve Douglas häpen under allmän bestörtning äfven i laget. »Hvad för något? Skulle du vara? . . .»

»Landskapten Petter Långström, till alla rysskanaljers

tjänst! Och sjökapten äfvenså, då det faller sig. Hvad tror grefven? Behöfver jag hem till Finland efter prästsedeln?»

Landtdagens och prästmötets folk hade vid hjältenamnet Svarte-Petter först sett frågande på hvarandra och därefter samfälldt på tre uppburne öfversåtar i laget, hvilka äfven syntes svårt besvärade för detta namn. Äfven stadmannen hade med en hastig rörelse af öfverraskning skådat upp på finnen, igenkänt honom som en gammal vän och därpå lagt märke till de tre. Nu bröt han den djupa tystnaden i oberörd ton:

»Kapten Erz följer grefven åt hamnen med order till min skeppare å skonerten Daphne att föra grefven till Åbo så oförtöfvadt som möjligt.»

Och efter en förbindlig hälsning gick den transbaltiske sporrhöken bort med militärkaptenen.

Nu reste sig, behärskad, lugn och sirlig, en af de tre öfversåtarne, landskommissarien Olof Vestman, och sade under djup tystnad:

»Jag påyrkar, att eders välbördighet omedelbarligen låter häkta denne person, som haft den djärfheten visa sig här!»

»Tack och heder!» gaf Svarte-Petter lugnt till svar.

»Och hvarför häktas?» sporde stadmannen enkelt.

»En vidtberyktad folkuppviglare, känd såsom den där förde en upprorisk och kättersk bondehop till en föregående landtdag härstädes under pock och hot efter så kallade landsreformer och det där befängda nya evangeliet, som vördiga prästerskapet hettes fördölja.»

»Hvilket vi kunne betyga lite hvar!» biföll den andre af de tre öfversåtarne, stiftets rangprost, den dystre herr

Andreas Asp. Han tillade: »För öfrigt lärer nog hans samvete vidkännas andra meriter.»

»Säkerligen det!» tillade fogden. »Har var ju ock en allbekant stallbroder åt den där uppviglaren och landsförrädaren Svarte-Mickel och ... ja det var ju en svarting till också.»

»Hvilken då?» ville stadmannen veta.

»Nåja, det kan ju egentligen göra detsamma.»

»Nej, hvarför så?» sporde nu Mäster-Sara, damen vid bordet, som rest sig upprörd och beslutsam. »Den tredje svartingen, herr landskommissarie, står här, upprättad genom kunglig majestäts och Svea hofrätts allmänna landsrannsakning. Min svarta ogärning var att i samråd med Mickel och Petter uppsätta en i allo rättmätig klagan till konungen öfver oefterrätteligheterna här i landet. Därför blefvo vi till blods förföljde genom bygder och ödeland som odjur. Jo, här står nu den där så länge okände och ifrigt efterspanade »*Svarte-ulfven, som skref*». Rör vid honom, den som lyster, och han har genast efterkastet öfver sig i laga kraftvunnet utslag, som strax öfverlämnas till verkställighet. — Välkommen till rätta en gång, Petter! Skall du i häkte, så lär det gå löst öfver flere.» Hon satte sig upphettad med en tår af harm.

»Sådant ville jag höra! Nu känner jag igen mig i den här fina salen!» utbrast Svarte-Petter gladt.

Hans flammande brunögon öfverforo laget, som nu kände luften nog rensad att våga andas fritt. Och stadmannen fortgick till den nersutne fogden, liksom ingenting händt:

»Alltså en stallbroder till Svarte-Mickel och delaktig i ogärningen där, när människorna innebrändes?»

»Javisst! Såsom jag inberättat i min rapport!»

»Enligt denna var det Mickel, som mot er befallning tände rian,» — ett dämpadt sorl kring väggarna — »men hvad ligger då landskaptenen till last?»

»Att han jämte Mickel hade uppviglat menigheten till den stora beklagligheten.»

»I den saken har äfven jag ett ord att säga,» genmälde Petter. »Han som talade nu, *han* och ingen annan var det som med hotelse för lifvet tvang Mickel att tända rian. Men det går an att skylla på honom nu, som är borta i vida världens öden eller kanske hvilar i Herrans gårdar.»

Petter hade talat i en manligt dämpad skälfton, som satte de döda benen rundt omkring i rörelse. Stadmannen fäste en underligt djup blick på den trogne vännen, som ej visste af hans närvaro. Han tyglade sina känslor och sade allvarligt:

»Jag bör icke lämna onämndt, att landskommissarien fått hans högärevördighets skriftliga samvets- och hedersfrisägelse från denna beskyllning.»

Biskopen satt och vaggade oroligt fram och åter.

»Det får väl så vara,» lät Petter lugnt. »Biskopen fanns inte här i stiftet, då detta skedde, men vi, som voro tillstädes, ha väl också något att säga.»

»Visserligen det, och därför må kapten Långström stanna hos mig en eller annan dag för att höras.»

»Är detta en häktning?» frågade Mäster-Sara allvarligt.

»Det kan just bero på tycke och smak. Landskaptenen stannar i *logemente* och kost hos mig. Han äger all frihet annars, men på en frejdad officers hedersord att stå mig tillhanda.»

»Det medger jag villigt!» var Petters raska svar.

»Således arresterad på sitt hedersord!» inföll nu Mäster-Sara. »Men jag står också vid mitt ord, och här skall det nu gå löst öfver flere.»

»Nå det är till och med eder skyldighet, högäreborna, att medverka med alla upplysande handlingar, om sådana finnas?»

»Det skall också ske! Jag lyckades ju åstadkomma en rannsakning, som klarligen visade, att fogden löpte i fåvitskhet efter den där allbekanta lögnen af Finn-Antons jänta på Mon och gjorde lögnen till sanning i alla delar just genom ogärningen där.»

Nu rörde det sig borta i hörnet bland bönderna, och Finn-Anton själf reste sig, sällsamt fin i svart krås på blåa nattkappan, egendomligt värdig i den rundskurna långjackan. Och tyst blef det nu för den ryktbare trollkarlens säfliga, men hotfulla tal:

»Hvad beträffar den saken, som nu yppad är, så hör nog alle man, att hvad jäntan min ljög, det vardt dagsens sanning. För si vi ärom ett folk, som det sker till viljes, så att hvad vi tänkom, det sker äfvenså. Gud bevare någon då för, att vi skulle tänka det ondt är! Nu tänker jag bara som så, att han, som nu har kommit igen, är rätte mågämnet mitt, såsom han från början var. Och så tänker jag, att där vid bordet sitter den herre, som blir gift med rikstycket där efter Mates i Noret, så att alla skinnade stackare få igen det orättfångna. Si jag tänker bara som så, jag. Inte för att vi ärom något öfverdomsfolk, som kan något, och illa var det af jäntehåret att tänka så, att det gick så där tokigt, men si, som vi tänkom, så sker det.»

Stadmannen, som märkte en rysning genom hela för-

samlingen, hade uppstigen tittat bort till den talande med höjdt ansikte och liksom förströdd min.

»Landtdagen återtager arbetet,» tillsade han enkelt. »Stads- och häradsombuden kunna behålla dessa högtidsdräkter som gåfva. Mäster-Sara och landskapten Långström följa mig!»

III.

OCKRARBYKET INFÖR LANDTDAGEN.

»De klagande mot ockraren Mates träda in!»

Kallelsen upprepades öfver förstugan, trappan, bron och gården, där de klagande stodo fullt.

En bländande rik och praktfull våning, svala fläktar genom öppna loftväggar rundt omkring och en fri, hänförande utsikt öfver bergmassor, land och vatten mötte den ansenliga skara af skilda klasser, när- och fjärrkomne, hvilka nu troppade in så långt den rymliga salen tillät och, med svansen ännu kvar på bron, ordnade sig till en packad grupp inför konungens troman, presiderande vid bordet jämte talmannen för landtdagen, som bildade en halfkrets bakom.

Bland de klagande märktes i ståndsenlig ordning en utfattig adelsman, rätt många präster och tjänstemän; borgare, bönder, skutskeppare och fiskare utgjorde flertalet. En fjällapp midt i sommarn stod också främst i klungan med häpet minspel, rynkig och tofvig.

Tromannen öfverfor den brokiga massan med sitt svarta, forskande ögonpar och sporde vänligt:

»Hvilken är eder talman?»

»Järker-Mäldare!» sorlade svaret.

Den namngifne steg fram, torftig, böjd och grå, men spelande kvickögd.

»Hvad har du att säga oss?»

Ledig i tungan, rapp och rask i orden, redogjorde Järker med sorglustiga exempel och bjärt skämtsamma vändningar för den omänsklige blodsugarens sätt att drifva ocker, prejeri och förfång mot skilda stånd och klasser. Öfver den olärde mannens ypperliga fattning rådde i salen odelad förvåning, glädje och njutning. Här, under molnen ofvan skog och fjärd och folk och fä, kändes hägnet af den fria, mäktiga och rika ande, som genomträngde det hela, där han satt med skalkremnan halft märkbar i skägget.

»Och nu måste vi be krigsöfversten hjälpa oss, annars tar oss värsten hvar enda en!» slöt Järker.

»Detta tål att tänka på, min vän!» gaf tromannen till svar. »Mot olaga handel och lurendrejeri ges råd, mot tingsrättens skändliga domar kunde konungen bevilja resning. Men hvad förmå vi mot allt annat blodsugeri? Hvafven I t. ex. bevis på olaga spanmålsköp, undermåliga pund och tunnor, olaga reversering m. m.?»

Svaret blef ett förläget mummel.

»Han I kanske något samfälldt yrkande?»

»Att den ovisliga människan och det han har skinnat ihop sättes under en mänsklig förmyndare!» svarade Järker rappt under ett allmänt bifallssorl i all öfverraskning.

»Där ha vi det kanske!» utbrast stadmannen lifligt. »Han är då ovislig, d. v. s. ålderdomssvag?»

»Han har länge varit bruten, inbillar sig vara utfattig och törs inte äta, om inte maten hetes vara skänkt, tror för resten alla människor om tjyfveri. Gammal och uslig är han och tör väl inte ha lång tid olefvad. Nu är det

kvinnfolken, som ha tagit emot och sköta om gnideriet.»

»Nå det vore ju ej oäfvet att sätta en sådan under förmynderskap?» fortgick hans välbördighet till landtdagen och mötte allmänt bifall.

»Kännen I någon, som vore lämplig till förmyndare?» sporde han de klagande.

»Per Olsson, svågern hans här i landtdagen,» mente Järker.

»En utmärkt redlig och rättskaffens man,» betygade öfverhetspersonen vid bordet.

»Vet just inte, om jag är så värst hågad för det där!» tyckte Per Olsson uppstigen.

»Vi skola nu emellertid höra kvinnfolken. Mates' hustru och dotter träda in!»

Det blef uppehåll för att få dem fram ur trängseln. De innevarande gäldenärerna sökte bekämpa sin förlägenhet och makade sig försiktigt undan från dörren. Och mot tomrummet, som där uppstod, riktade konungens högstbetrodde man en blick af stark nyfikenhet.

In trädde Mor-Mates, klädd som hon alltid brukat till stadsrodd, men nu för tiden halfvägs till golfvet krökt. Hon neg och smilade så godt hon kunde för öfverheten, men slängde därpå åt sina förutkomna gäldenärer ett giftigt ögonkast, som kom dem att prassla och tumma kasketterna.

Tätt efter syntes jungfru Lisa, stornigande i styf bröstspens och nystärkt hufvudkråka, som röjde veck från den trånga stadsasken. Hårdhet och snikenhet hade märkbarligen åldrat henne fort, ty hon syntes gammal, ehuru ännu ej trettiofemårig, och betraktaren vid bordet, hvilken sett henne i unga år, anmärkte, att hon präglades

af något frånstötande. Nu syntes hon mäkta hufvudyr för öfverheten och det myckna folket, visste icke rätt hvad hon skulle göra af sig och förtörnades märkbart öfver Kvarn-Järkers granskning.

»Hvad viljen I här?» sporde öfverheten kallt.

Med en hvass och huttrande röst tog Mor-Mates till orda så:

»Jo, jag skulle in och höra hvad det är för en ställning, som den här slarfven och slarfvarne här ärom tänkande ställa till åt en?»

Dödstystnad rådde i klagandenas krets, som nu i vaknad fruktan för efterkastet undrade, om öfverheten vågade stå på sig för denna skräckmara.

»Det blir den ställningen, att du och din gubbe och hela boet ställes under förmynderskap, om tingsrätten, såsom vi förmoda, bifaller vår ansökan därom.»

»Det där fattar jag inte,» lät den gamla. »Hvad skall han och jag, gamla människorna, ha förmyndarn till?»

»Du är ju själf lastgammal, borde vara glad att slippa ifrån. Och din gubbe är ju rent ut i omagadömet.»

»Ja, inte var det värdt tänka blifva fri från gälden för det. Och något annat är det ju inte fråga om, förstår jag?»

»Ingen har talat om en sådan uträkning, men nog är det meningen tillsätta en förmyndare, som kunde möta nödställda människor med en ärlig och kristelig vandel.»

»Är inte vi kristeligt och ärligt folk då?»

»Det låter inte så!»

»Nej, har en hört! Hvad i Guds namn ha vi gjort då?»

»Jo din gubbe äter upp folk med 25 procents ränta i förhand på revers, som ändå skrifves dubbelt.»

»Nå, men hocken har tvungit dem?»

»Han skinnar en tredjedel af tunnan, en fjärdedel af pundet, och då han skrifver sig till godo en oskälig vinst på allt, tar han också uppgäld på riksens gångbara mynt och skall dessutom ha en halfårs muta i kvigor och kalfvar, får och getter, ull, stry och vadmal, kött och smör och bröd för att kunna tro sig med 50 procent i förskott.»

»Ja var det någon som tvang dem? Hocken har trugat ut sig? Herren måste väl begripa, att tocka här enar ä' bara slarfvar, som kommer och gnäller och kryper och knägår en att hjälpa dem ur uselheten och fattigheten. Och sen bär det till att ställa ihop ett slikt klammeri, då en aldrig har trugat ut sig, utan ropat nionde nej åt dem i dörren långt före ordet. Och herren, som hetes fara med rättvisan, skall nu fråga dem rent ut, om jag far med någonting, som är osant.»

»Utan att fråga dem kan jag mycket väl tro dig på orden. Jag känner till blodsugares nionde nej och vet, huru de inleda sitt prejeri. I ären med ett ord ett gudlöst sällskap utan hut och försyn!» lät hans välbördighet med höjd stämma.

»Jaså, är en gudlös också!» utbrast Mor-Mates förvånad. »Och jag som ändå fick ett så vackert ord, när jag slog upp boken i går! Det minns väl du också, Lisa?»

»Ja nog minns jag det alltid!» bekräftade dottern med något återvunnen fattning.

»Nå hafven I något att invända mot förmynderskapet?»

»Ja, jag vet inte så noga. Skall den förmyndarn vara för att skänka efter åt slarfvar och latryggar och dem, som inte vill betala gälden?»

»Åjo, det händer nog att en mänsklig förmyndare kom-

mer att se genom fingrarne med era skamlösa reverser och annat.»

»Jaså, jag kunde väl förstå, att d'är frågan om att skinna ifrån oss det lilla en har kraflat ihop. Hvilken förmyndare är det frågan om då?»

»Föreslagen är Per Olsson, din egen bror!»

»Jaså den slösarn! Jo d'är just rätte en, som ärfde sig rik och hade flere hemman och halftolften härbärgen, fulla af gudslånet, men har vräkt bort åt stackarhopen, så att karln rättnu sitter där som en annan skrafvelhank. Men det skall jag tala om för herren både väl och snart, att det ansvaret tränger karln ingenting om. För vi spjärna emot till det yttersta, och då han släpper ifrån sig, så skall en hasa efter'n för hvar styfver, så att han skall stå där byxlös för rätta. Jaha, vi ha processat en gång förr, vi!»

Jungfru Lisa tog sig nu ett ord i laget:

»Som det är med pappa, så har han inte lång tid olefvad. Och då blir det bara en stor onöda för den tid som är.»

Stadmannen syntes förvånad öfver en tanke, framkommen ur detta våp, och sade:

»Jaså, du är emot förmynderskapet, du också?»

»Det bestrides till alla delar!» svarade jungfru Lisa, van vid detta trolldomsord såsom ett skydd mot all rättvisa.

»Jaha, vi bestrider det här, vi bestrider det alldeles!» försäkrade den gamla och tillade hemlighetsfullt: »Sen blir det alltid någon råd med domarn.»

»Jaså, du tror det? Men nu blir det en ny domare, som bestämdt inte kommer att taga mutor.»

»En ny domare!» utbrast Mor-Mates häpen.

»Jo, den gamle har afskedats på grått papper, ser du!»

»En ny domare!» upprepade den gamla med utbrytande raseri. »Hvad innerliga faen har en då för allt hvad en vräkte i den här tomhunden!»

»Det må du se dig om!» tröstade stadmannen med orubbligt allvar, men bland klagandena märktes ett undertryckt löje, som ingen makt i världen kunde dämpa.

»Står I här och skrattar också, edra satans gersmetare!» utbröt den gamla skärande illt. »Jag skall, besitta mig, visa tocka här enar, hocken som skrattar på sista bytet, jag. Kommunikationer ska' jag ge er, slarfhankar, så att skinnlapparne ska' ryka omkring er. Och du, Kvarn-Järker, skall från kvarn den dag som är, och jag skall ta af dig hvar eviga tråd du på kroppen har.»

»Skall jag lösa af mig byxen med detsamma?» lät Järker, munvig och glömsk af stället.

»Tyst!» befallde öfverheten. »Summan är att du bestrider förmynderskapet.»

»Jaha, det gör jag!» lät Mor-Mates lättad och segerviss.

»Det bestrides till alla delar!» tillade jungfru Lisa för större säkerhet.

Parterna fingo nu stiga ut i förstugan, och landtdagen trädde i en öfverläggning, som blef mycket segsliten. När så menigheten efter två timmars väntan förekallades, syntes det i salen, att man haft stora svårigheter att komma fram till ett beslut. Belåten föreföll icke häller makthafvaren med det afgörande, som han nu för ifrigt lyssnande öron uppläste:

»Efter landtdagens enständiga uppfordran har konungens troman, med stöd af sitt andra prerogativ i kunglig majestäts fullmakt, omsider samtyckt att på sitt ansvar

inför Gud och konungen allena öfvertaga och förvalta förmynderskapet öfver det bo, som innehafves af Mates Hampusson och hans hustru i Svart-Noret. Därjämte har landtdagen förordnat häradsdomaren Per Olofsson att vid denna förvaltning tillhandagå med råd och upplysningar samt i allt hvad skäligt är stånda på boets bästa. Och vid äfventyr att boet omedelbart indrages till guvernementets allmänna förvaltning hafva Mates Hampusson, hans hustru och dotter sig förelagdt, *dels* att underkasta sig en noggrann bouppteckning, *dels* ock för öfrigt att icke företaga något, som enligt lag går förmynderskapet i vägen. Detta beslut gånge i omedelbar verkställighet. Och har den därmed missnöjde att inom tre månader härefter besvära sig hos kunglig majestät. Hvilket härmed afsäges såsom öppen och offentlig kungörelse i guvernementsämbetet.»

Den läsande såg upp och tillade efter en forskande blick öfver menigheten:

»Det har ej funnits annan väg förbi rättskrångel och tidsutdräkt till den hjälp, som är trängande nödig. Boets gäldenärer kunna i afton kl. 6 vid möte i vindssalen meddela förmyndaren sina önskemål. Och till min ombudsman vid förvaltningen förordnar jag kapten Erz med biträde af Järker-Mäldare. Parterna afträda och sammanträdet upplöses.»

I det belåtna sorlet af den utträdande menigheten lade stadmannen märke till en särskild röst:

»Joho, si vi ärom ett folk, som det sker till viljes, vi! Först det här nu och sedan allting annat efter en hand. Gårdskarl redan nu, må veta!»

Det var Anton på Mon. Och just detta öde, som klart förutsagts, hade stadmannen under sammanträdet

sökt bekämpa, men ej lyckats undgå det. Stod han då till slut, med hela guvernementets förvaltning, under förmynderskap af trollkarlen på Mon? Ja, då kunde man säga, att hvarje stackare hade sin herre.

IV.

ETT SÄLLSAMT FRIERI.

Försjunken i sina tankar, med blicken borrad genom bordet, där han satt i ensamheten efter sammanträdet, hörde stadmannen prassel vid dörren och såg upp.

Där stodo kvinnfolken från Svart-Noret ännu kvar, och fjällappen hade häller icke gått.

»Så att det är herren då, som blir förmyndarn?» huttrade den gamla.

»Sörj icke öfver det, mor!» svarade han vinnande. »Jag är ju på sätt och vis satt till förmyndare öfver dem allihop.»

»Jaha,» lät den gamla nigande, »herren som förmyndare, det var annat, det. Nog får han vara det och mer till också, om han så vill.»

»Mer till? Jag förstår inte?»

»Hm, ja si jag hade väl också ett ärende, som inte skulle röra hundhopen.»

»Hvad skulle det vara?» Stadmannen kände redan en uppdykande aning.

»Ja, som jag har hört från biskopskalaset af brodern, så var det tal om hvad stinta här skulle tänka sig få, om en får behålla allt oskinnadt.»

»Jag tror det talades något däråt.»

»Och det skall jag säga för herren både väl och snart, att inte får hon så lite häller.»

»Nej, det tror jag nog!»

»Inte just i agremanger och fontanger och sådant där, som ståndsdomiceller bruka i hattväg och småchoser. Stor sak i det! Hon får penningen, som mera gäller än dylikt rabberi. För vi tänkom oss inte ge efter för något ståndsherreskap, nej besitta mig, inte för biskopens en gång, fast en kan komma så här snöd på en stadsrodd.»

»Det betviflar jag häller icke.»

»Så att om herren skulle tänka sig att fundera på stinta här, så är jag inte den som biter emot.»

»Hvad är det där för tokprat, mor!» utbrast jungfru Lisa, blossande röd och snörpt om munnen. »D'är inte värdt höra på henne.»

»Ja, du är liksom ett annat blåsväder, du! Hon står ändå på framföttren för'et, fast hon nu liksom körpas emot.»

Se så där! Ett toklustigt bönemansskämt af brodern och Finn-Antons märkeliga spådom hade nu tagit skepnad af ett formligt frieri. Detta skämt hade således redan gått väl långt, men enfalden gick längre.

»I tyckes alltså tro, att jag anstår huset som måg?»

»Jag skulle inte ha flugit på herren om det här, om han hade varit adelig, förstås! Men stor sak i det! Herren hörs nog ha det han reder sig med.»

»Nå hvad han I egentligen sport om min förmögenhet?»

»Hm, hm, mycket det! Det som här syns för ögonens begärelse bryr jag mig inte så särskildt om, men tänk alla dessa skutlaster till hamns. Och så är väl herren något lite till karl annars också.»

»Nå hvad är en ofrälse öfverste och underståthållare att räkna på?»

»Hå nog är väl herren den högste här på orten, som det nu är.»

»Ja det har jag hört också,» kom nu jungfru Lisa uppmuntrande.

»Möjligtvis — tills förste adelsman kommer. Men hör på en sak: Kan jungfrun vara så afgjordt böjd för detta parti första gången hon ser mig?»

»Ja som det är med den delen, så skall jag säga för herren både väl och snart, huru det hafver sig med oss.»

»Nå huru har det sig?»

»Jo si vi hafvom det laget, att vi älskom den, som något hafver i handom och något hafver att säga.»

»Jaså, men inte tör väl jungfrun ha saknat anbud till den här dagen?»

Mor-Mates gjorde en föraktlig åtbörd.

»Slarfvar och stackare, som ingenting hafva och ingenting hafva ihop! Jo gu'bevars! Nog finnas dylike, som skulle ha god lust att stiga till, om de finge!»

»Men en tid räknades hon ju ha en verklig fästeman?»

»Bevare oss, tala aldrig om'et! Vi hade gudsnåden att ärfva och förkofra oss och dra ihop, och härbärgen, vet herren, vordo fulla af sig självfvan, innan vi visste ordet af, men så kom den gamle onden i huset.»

»Jaså, ni ha dragits med honom?»

»Hvad kan jag annat säga ... Inga kvarnar ville gå åt oss, och till sist skulle stinta dras med skamrykte som fästemö åt en dylik ...»

»Det vill säga den där Svarte-Mickel?»

»Ja nog var han svart, fulingen där. Och det vet en då uppenbarligen, att den svartfule bodde i honom. Och

så for den gråfule med sitt skrömteri omkring knutarne. Och så skulle gubben vara som en bödelsknekt öfver'n och späka ur honom det onda, som prästen sa'. Och så skulle en si'n med slammerkedjan hans där vid hundhoen utmed dörrbänken om kvällarne, tills tiden vardt, att han skulle ha sig ner i fähuset och bjäsas fast i kätten sin. Ja, jag säger väl en sliker ställning i världens tider!»

»Men huru kunde ni städja en sådan varelse till måg?»

»Det var ju det fule ordet, en vet, af spådomsstrykern där, som aldrig får dö.»

»Olof Evertsson — hvad sade han?»

»Ingenting ville han gå i god för, men vi skulle fresta på den där som måg för att inte mista allt hvad vi äflats ihop.»

»Och detta trodde ni en tid?»

»Ja nog går det an för den, som ingen plåga försökt hafver.»

»Men nu han I alldeles slagit ifrån er detta?»

»Huga då! Jag tröstar visserligen på gudsnåden, ty Herran är... Herren är min?... min?... min?... Ja huru var det meriga, du Lisa, utaf ordet där, som jag fick. Svara du, Lisa, som minns och vet.»

»Ja det var flerehanda delar efter en hand,» försäkrade jungfru Lisa trovärdigt.

»Men var det inte en tid, som det hördes godt beröm om den där Mickel från själfve hedenturkens land?»

»Ja tro det där turkberömmet den som hågas. Och skatterna där, som storguffadern hans hettes ha gömt i berget sedan...»

»Han hade en sådan likväl om sig?»

»Ja utaf det storslag en sådan kunde vara. Själfvaste

gråfulingen, må veta! Och där hafver hundhopen sprungit och hackat och gräft...»

»Men ingenting påträffat?»

»Jo det onda som var i väg, förstås!»

Nu fortsatte stadmannen i afgörande ton:

»Nå har jungfrun verkligen öfvergifvit all tanke på den där?»

»Huga då! En tocken där själaspilling!» åjade hon till svar.

»Godt! Sitt ner då, så få vi talas vid på allvar!» De satte sig på de närmaste stolarne.

»Under sådana förhållanden kan jag tänka på saken,» fortfor han affärsmässigt.

»Ja som sagdt var. Tänk på saken, så kan en alltid komma sams på något vis,» tyckte den gamla.

»Men nu har jag också samma lag som I. Jag tycker om den som något hafver och därmed jämt.»

»Sådant vill jag höra!»

»Fördenskull vill jag öfvertyga mig om hvad jungfrun kan påräkna. Hvad skulle ni säga, om jag fore ut en dag och hölle en ordentlig värdering eller skickade en annan?»

»Det får herren göra när han vill. Men hör mig på. Kan det inte få bero med förmynderiet där, då en kan vara människa och komma sams dessutom? Inte kan väl herren tänka sig vräka bort penningen och egendomen, om han tänker sig något allvar med den här fundationen?»

»Nej det förstår sig. Vi ska inte vräka bort någonting, utan framför allt se till att vi få behålla det vi hafvom. Men detta är ganska kinkigt nu, skall jag säga efter landtdagens beslut. Hör nu noga på, huru ni ska' ställa er, för det här rådet ger jag endast åt goda vänner.»

»Jaha, det var då bra det.»

Den höge herren reste sig från bordet, gick bort till de två kvinnorna och sade i sänkt förtrolig ton:

»Var nu riktigt illistig och ge dem inte det kvarnvatten, som de vakta efter. Kom för allt i världen noga ihåg att aldrig köpa, sälja, låna eller inkassera annat än efter fullt mått, rättmätiga vikter, laglig ränta och gångbart myntvärde. Och då detta sker, så gör det aldrig annat än i två ojäfviga vittnens närvaro.»

»Men hvarför i Guds namn allt det där då?»

»Annars tager landtdagen ifrån oss rubb och stubb. Hela boet konfiskeras, kan jag tala om i förtroende.»

»Men kunde en inte klaga då?»

»Går inte! Hvad som bestämdes skedde med konungens fullmakt och öfverhetens öppna lofven.»

»Kan inte herren själf ändra om'et då?»

»Går inte! Hvad jag hafver skrifvit, det är skrifvet! Att ändra *det* vore att förgripa sig mot kunglig majestät och med detsamma kunde jag så gärna krypa i galgen. Gör nu bara som jag säger, annars är det förbi. Två säkra karlar med godt besked och minne måste finnas som vittnen i gården, och smyg häller ingenting förbi dem, gör ingenting mot deras råd i handel, lån och köpenskap, för då är det förbi, det kan jag tala om. Järker är en klipsker karl och duger som den ene.»

»Jaså den ynkryggen, som ställde ihop detta och är skyldig för gälden!»

»Huru mycket? Jag betalar genast!»

»Hm, skall herren betala för en tocken? Jaså då! Jo det skrefs på tvåhundra daler och fyra års ränta är obetald, så att det blir 300 daler då bara, fast karln

aldrig har varit inom dörren med någon godvilje på två år, än mindre räntan, slarfhanken där.»

»Han fick 100 daler från början?»

»Jaha och utaf det drog en af försträntan, förstås. Då halfåret var ute, kom han dräItandes med en mjölpåse och ett fårlår, som godvilje skulle vara, slarfhanken, där. Annars har en nog hållit på och hasat ut nån mjölsäck så pass som uppgälden och ränta på ränta.»

»Ja visst och redan detta utgjorde mer än 50 daler för de 75, som han verkligen fick!» anmärkte öfverheten, men dessa människor voro visst döfva och blinda för allt utom sitt gnideri.

Pengarna lågo på bordet och den gamla var ej sen att skynda fram och stryka ner dem i kjolsäcken med en djup suck. Då landsherren åsett detta, tycktes han slagen af en hastig ingifvelse:

»Jaha, mor! Si nu glömde vi oss rätt förargligt bägge två eller alla tre!»

»Hvad då för slag? Har en gjort nå'n orätt?»

»Ja så pass, att ni ströke åt, om jag anmälde detta.»

»Hvad i Guds namn då?»

»I har ju redan tagit olaga ränta!»

»Men det var ju bara efter skrifvet?»

»Nå, I är för gammal att få detta i hufvudet! Det blir nu att göra som jag säger och aldrig vidare. Sker inte detta, så är det bäst anmäla er genast, för ni gå liks i fördärfvet på ert vis!»

»Hå, det var då alldeles förfärande tokigt... som herren ställde till åt oss och sig själf. Just nu, då herren är som i den tanken, skulle väl herren ligga i som ett rifjärn och hjälpa oss i utsökningen och hasa efter dem

af självfaste värsten, så blefve det lättköpsauktioner, då en kan ha åt sig för lite och ingenting.»

»Det kunde någon fler också tycka,» mente jungfru Lisa.

»Nå det enklaste besväret för mig blir väl då att göra rent hus med detsamma?»

»Men då gör herren rent hus åt sig själf också!»

»Kan inte hjälpas. Det går inte an rättleda er; det bär i fördärfvet i alla fall och partiet tyckes häller inte anstå er!»

»Nej på det viset tänkte en inte dra till nu på eviga rappet!» svarade bägge på en gång undfallande.

Och huru nu den kärfven tröskades och vändes vidare, så blef slutet, att Mor-Mates och jungfru Lisa underkastade sig det förtroliga vänskapsråd, som i själfva verket var förmynderskapets djupaste innebörd. Järker påkallades genom ordonnansen, antog uppdraget och fick sina tillsägelser. Med kronobetjänts befogenhet, fullmakt och pengar på fickan för sig och ett dagboksförande medvittne hade han nu att följa kvinnorna hem, säker som en skugga i deras hälar.

»Och som sagdt var!» tyckte Mor-Mates vid afskedet, »då en har språkat sig sams med herren så långt som dit, så blir det väl nån råd i det andra också efter en hand, när som hundhopen har grasserat ifrån sig det värsta. För si jag har alltid haft gudsnåden att språka mig i lag med höge herrar, ja riktiga adelsherrar, som långt högre var än herren själf, hvad jag kan påräkna.»

»Det är just det!» tyckte hans välbördighet så nådigt.

Så var nu detta företräde en gång slut, men lappen stod kvar ännu.

»Hvad vill du, min vän?»

»Skulle liksom hit efter en styrkelse,» lydde svaret med tunn röst och mycken försynthet.

»Jag förstår inte hvad du menar?»

»Tu är väl självfaste herren biskopsgo'fadern?»

»Nej, min vän! Söker du biskopen, så bor han strax nedanför. Hvarifrån är du?»

»Af Åsele-släkten är jag. Var rengetare, men gick ut med mig svårligen, miste renhjorden för husbonden, — vardt sköflad i Norge af Junkerdals-Björn. Skulle ha maten, han, åt krigsfolket sitt.»

»Jaså, självfaste rike Junkerdals-Björn! Det skall jag ha i minnet. Hör du, hvar skedde detta?»

Västom Nasa-fjället strax ofvan Fjordbotten vid ett ställe, som hette Marenstrand, upplyste lappen.

»Och tär* byggde han så mången, mången krigsskuta, att det var obarmhärtigt.»

Stadmannens svarta ögon sköto en hastig blixt.

»Hans örlogsvarf! Hör du gosse, hvilken sträcka kom du dit med svenska renar?»

Lappen sade sig ha drifvit sin hjord förbi Nasa och genom tre olika fjällglännor, som han visste af, ända rakt ned till västra vattnet.

»Nå skulle du hitta den vägen en gång till?»

»Ingen väg, men bra framkomst ändå. Tjo, nog finn' jag tär alltid!»

»Är du riktigt säker på dig?»

»Tja, tär ha getare farit med renar i världens tider!»

»Då händer, att du och jag komma att hälsa på Junkerdals-Björn efter den vägen, kanske med flere i följe.»

»Ingen åkning som tu vill och inga gårdar, men inget

* Lappskt uttal för *där*.

oländе häller. Var bara som en framkomst för ren, men nu törs väl ingen mera dit.»

»Åja vi skolom se! Och vi kunde taga oss fram utan åkdon, du! — Nå hvad vill du biskopen?»

»Skulle ha liksom en styrkelse åt brodren, 'nEmanuel från Åsele i hans betröfvelse. Tu vet väl 'nEmanuel, som skulle bli en biskopsherre och vardt uppäten?»

»Emanuel Bredman? Jaså du är en broder åt honom! Jo han skulle nog ha blifvit en ovanlig biskopsherre, men blef uppäten, som du säger. Hör du, någon styrkelse åt honom lär du icke få hos biskopen, min vän, och du gick nog rätt ändå, när du kom hit. Jag var just i beråd att ställa till en styrkelse åt din broder i morgon vid ett stort kalas, då äfven du skall vara här på stället. Renpälsen får du byta ut mot lämpligare.»

Lappen stod och undrade med uppspärrade ögon.

»Tå är väl tu ock någon slags öfverbiskopsherre?» utbrast han.

»Åja, det lär du nog erfara i morgon!»

»Tå skall tu preda ut tina händer liksom'n herre Moses och välsigna minom anda!»

»Herren dig bevare, min son och vägvisare till Junkerdals-Björn!» välsignade krigsöfversten med sådan kläm, att naturbarnet rördes till tårar.

Ordonnansen tillsades att uppsnygga, inkvartera och vårda Emanuels broder såsom ett dyrbart fynd.

Och en stund senare satt hans välbördighet, visst ej första gången, i betraktelse af en sällsam handling. Det var ett i svenska händer speladt förrädarkontrakt mellan Junkerdalingen och den vidtberyktade själaspillingen Svarte-Mickel, som fördenskull vräktes i spetälskekulan och om-

kom. Eller kanske var det en tattare, som förväxlades med honom, ty sägnen var tvåfaldig.

V.

VID MAKTHAFVARENS TOMTEBO-ÖL.

Den dagen sväfvade Sveriges blågula kors för härlig sunnanbris öfver ett nyskapadt, resligt loft å Bispehöjdens skarpa takkil, som i ur och skur stod där likt ett Babels-torn halfvägs upp mot österhimmeln för hamnplatsens folk nere mot Hernö-sundet.

Konungens troman hade skickat åstad sin ena ordonnans som trumpetare med inbjudan till alla och en hvar att infinna sig och dricka hans goda tomtebo-öl.

Betraktare på afstånd sågo gråsvart af folk, ja rakt som flugusvärmar öfver backen och loftväggarna, ja öfverst på taket. Och hågen drogs dit med underlig makt af veka fioltoner i sorl, hurra, festrop och skrattsalfvor från böljande människomassor.

Menige man ute på backen undfägnades med våfflor, rågbröd och korf ur blanka, rykande fältkittlar, sköljde ner gudslånet med skopor af mustigaste öl ur stora, hvitskummiga åmar, lekte ringdans, hoppade bock, drog knoke och brottades eller skockade sig samfälldt kring djärfva visdiktare vid fiolen. Skarpare män af detta slag hade häller icke hörts på länge. Det ena hurraropet bidde ej det andra i himmelshöjd, när två dylike ställde sig mot hvarandra för att dikta och spela i kapp, efter som stunden gaf ord och toner. Men när någon täflande kom så långt, att den andre måste ge sig, då kunde gammelfolket på stället ej minnas något hvassare i sin tid.

Här fanns också något för dem, som diktade vid fiolen. Kungen, så långt borta han var i hedenturkens land, hade tänkt på sitt undangömda folk här bland gråbergen och skickat en verklig karl med ordentlig fullmakt. Den karlen sades också vara landets länge väntade önskesven, huru öfversåtarna och landtdagsfolket än borttydde eller vältydde saken. Och bergen hade hurrat, och Svarte-Petter, menige mans Gideon i flydda tider, var ock tillrättakommen. Och åter hade *Gråe Jägarn* visat sig, den underbare, som delat fädrens alla stora öden, från de tider, då bergen ännu lågo som ofödda barn i hafvets djup. På länge hade detta sagans och sångens folk ej känt sig vid så hemtamt lynne som nu. Detta märktes ock på skalderna, ty när dessa spände ihop som värst, måste öfversåtarne ut till burarne och loften hela fyra våningar högt.

Där inne rörde sig en ström af högtidsklädda män och kvinnor, prästerskap, borgarfolk, landtdagsbönder, ämbets- och tjänstemän under utrop af oförställd undran i en omgifning af rent kunglig prakt. Allegoriska takmålningar, tropiska växter, mjuka österländska mattor, väggtyg med inväfda taflor, oljeduksbilder, konstmöbler i ek, mahogny, valnöt och metall, sällsamma naturföremål, sinnrika urverk med hednagudar som klämtare, kopparstick, gravyrer, kartor, böcker och instrument i massor. Huru mycket mer kunde en vänta sig i självfvaste himmelriket, undrade en borgarfru och tillade suckande:

»Ja, vi få väl någonting vi också, som få vara utan i den här världen.»

»Stor sak i självfva fåfängligheten,» tyckte en landtdagsbonde, »men det säger jag, att så pass som detta kan jag ansi, att en riktig öfverhetsperson bör ha. För den

som skall vara öfver de andra, han skall vara det riktigt i både ett och annat, så att lite hvar kan si, att en skillnad är.»

Miliskaptenen Erz, anländ i tjänsten, välkomnades af residensets husfru, en prydlig och dugande prästänka af vördig ålder, denna dag biträdd af den oumbärliga Mäster-Sara jämt vid sidan.

»Hvarest träffas hans välbördighet?» sporde han.

»Sitter nu i regeringsärenden!» halfhviskade fru Ursilia.

»Det vill säga i förhandlingar med kapten Långström, den nye domarn och en hel rad vittnen,» tillade Mäster-Sara. »Jag har också stått där inför Pilatus sedan klockan 4 i morgse.»

»Håhå, det står så till? Sådana göromål nu under festen? Jo det går en hviskning, att här kommer någonting att bryta löst.»

»Och nu äro världens yttersta tider för handen, kapten. Bönder vid en tromans bjudning och en fjällapp på köpet!»

»Hvad nu då?»

»Han står ju där borta som ett menetekel... Den där i landtdagsböndernas högtidsdräkt... Skolestaten står rundt omkring!»

»Hvad i all världen ser jag! Emanuel Bredman?»

»Nej en bror från fjällen. Jo han går här och friskar upp deras minne om åtskilligt halfförgätet. Detta är visst prologen, och jag tror det blir akter äfvenså. Sådana hade hans välbördighet fullt på bordet. Jag lade också dit ett par, som blefvo rätt välkomna.»

»Nånå, det var inte för tidigt. Och här tyckas de yttersta blifva de främsta.»

»Ja hvad tycks! Svarte-Petter hade förr i världen inte

en säker tufva att luta sitt hufvud till. Han blir kanske hedersgästen i dag.»

»Icke mig emot, fast vi kommo illa sams i finska kriget. Där fanns visst ej rum för allas ära, och då Petter ville vara ensam om henne...»

»Så körde han hem kaptenen och kompaniet!»

»Så körde vi hem själfva, kapten och kompani, för att nu hålla oss till sanningen. Jag hade slagit öfverste Kastjev, tagit hans tross och betryggat vår stads handelsintressen. Strid med Petter och hans *kivikäser** bjöd oss hvarken intresse eller instruktioner.»

»Till räddning för republikens ära, hoppas jag?»

»Åja, synnerligen stor kunde äran ej blifva, då vi hade *honoratissima* till motstridare i hvarje vrå. Äfven Petter var eder bundsförvant, säges det?»

»Javisst, och nu är bundsförvanten återkommen — till stor ledsnad för mer än en! Landskommissarien går här och svärjer mellan sammanbitna tänder. Huru skall det nu gå med hans rapport och doktorns hedersfrisägelse och all ståndsésprit och *distinction*, då ett så besvärligt motvittne kommit fram? Herr Andreas rynkar pannan mer än någonsin. Den oskyldige lappen har oförmodadt dykt upp som hans onda samvetes skrömtevarsel. Och doktorn själf, ja doktorn skulle väl hälst vilja hädanfara snart. Världen är ju alldeles vriden ur led.»

Kapten Erz såg tankfull bort i det obestämda.

»De yttersta som de första!» upprepade han med en kväfd suck. »Då skulle kanske äfven jag få komma fram till den lilla rättvisa jag förtjänar.»

»Ja hvarför icke! Äran och lyckan räcka till för oss

* Finska friskyttar under denna tid.

alla, kapten, blott vi slippa neddraga hvarandra ömsesidigt. Hvad säges om ett fast förbund med Mäster-Sara?»

»Antages med största tacksamhet!» svarade han allvarligt, och så växlades ett handslag till bekräftelse.

»Se så där!» sade hon till sig själf. »Just så där skola de krabaterna tagas, en och en i sänder. Den där var inte den sämste i dag.»

Hon nickade åt tanten och förde honom ut i en tom loftbur på södra sidan. Nedanför rörde sig ungdomen i ringlek och skaran sjöng hurtigt:

Den första jungfrun Binka tog en sten,
Hon slog åt jungfru Bi'beli Binkas ben,
Och jungfru Si'kniks Bi'beli Binkas ben svek.
Hertiginnan fru Sólentopp gick opp,
Spann på sin förgyllande rock
Två rullar garn före da'n,
Förrän solen gick opp.
Den som ej kan säga så
Skall gifva panterna två!

Och panter blef det många med besked.

De två bänksutna hade lyssnat till sången helt förströdda, men kapten Erz återkom till sitt tankeföremål:

»De yttersta blifva de första! Ja, hvad kan icke hända med dessa Bottenland, rikets föraktade skräpvrå, under en verklig styresman, kanske dess bättre en kung. Regeringsärenden, sade hon inte så värst tokigt. Och mina ögon ha nog ej bedragit mig. Den allra ytterste blef till sist den allra förste.»

»Hvad menar kaptenen nu?»

»Hå, jag minnes så väl det ödeliga tillfället, går aldrig ur min hågkomst. Skulle till Mates i Noret med räntan om kvällen. Där satt han, unga människovarelsen, gosse,

barn eller yngling — man visste inte rätt hvad en skulle kalla'n, satt där på dörrbänken bredvid hoen med slaftjudret om foten. Så skulle drängen ut med honom till fähuset, skulle tjudra människan för natten som ett osjäligt djur på halmen i kätten. — »Hvad är detta? Hvad har han gjort?» frågar jag. Och han såg tillbaka i dörren med en ögonfärd så underligt djup och sorgsam. — »Hvad han har gjort?» säger Mates vid klaffen. »D'är en del, som inte *vi* vet. Kallas för själaspilling, hvad det kan vara, fast någonting är det väl. Han skall liksom vara tagen i Herrans hand under lagens välde, hvad prästen säger, men jag är inte prästlärder i slikt.» — Och sedan den kvällen ha många skiften gått, men vet I hvad, *honoratissima!* I minnes ju tillfället, då hans välbördighet så mildt och enkelt begärde fogdens rapport jämte doktorns frisägelse som bilaga. Då var det någonting underligt, som fick makt med mig, och ...»

»Hvad mer, kapten Erz?»

»Jag igenkände ögonen!» kom svaret dämpadt till hviskning.

Mäster-Sara log vemodigt.

»Låt menige man hafva sin tro, att den länge väntade är återkommen för att fullborda Olof Evertssons förutsägelser. Endast med sådant anseende lär hans välbördighet finna vår utgång ur denna tids margfald och jämmer. Rubbas det anseendet, så kan det vara ute med oss. Låt sedan öfversåtarne gärna tro, att han är en annan, en västindier, en half spanjor, en sydländing. Ja, vore han också turk och hedning, så skulle de lika en sådan långt hällre än menige mans Messias, ifall någonting i världen kunde öfvertyga vår ståndsöfverhet, att en sådan återkommit med en konungslig fullmakt. Bäst är alltså, att en

hvar i sin gilla gång tror det han önskar. Och sådant har ju aldrig fallit sig svårt eller hur?»

»Nej visst! Allt det där slår hufvudet på spiken. Men nu en särskild fråga: Hvad tror eller vet Mäster-Sara i rena verkligheten?»

»Hvad jag tror?» upprepade hon nästan kyligt. »Att godt folk bör hålla sig till hans välbördighets eget ord, så länge det hållbart är. Hvad jag vet? Ingenting mer än andra!»

»Och gossen där på Gäfleborg, som nu skulle vara uppvuxen till vår troman?»

»Ja där fanns, som I hörde, en uppväxing, som lofvade hafva mig i godt minne.»

»Således icke fingerad?»

»Hvilket ståtligt infall, kapten! Uppväxingar, pojkar, människor, som man talar med, leker, brottas med, bruka icke vara af blåsväder!»

»Om ursakelse, *honoratissima!*»

»Ett ord mellan två förbundne, kapten! Har någon återkommit, så är det nog den uppvuxne pojkspolingen hos gref Otto. Sedan låta vi de bortgångne hvila i ro. Profeterna famla vilse i dessa yttersta tider kort före domen. Gamla märken stå ej längre, och själf den stormsäkre Troll-Anton, som vi nyss sågo i hans högtidsdräkt, lär häller inte tro, att hans spåtrumma är ett litsamt instrument i alla väder.»

»Nenej män!»

»Så att jag väntar icke längre. Att lefva ut min värld som gammal flicka blefve ogörligt för mig, men kommer en bra karl och vill ha mig, så blir det gifte.»

Så kom hennes klingande goda skratt.

Huru var det fatt med kaptenen? Han böjde sig så

djupt ned han kunde för att dölja sin heta rodnad. Hon grep första infall för att skingra hans förlägenhet:

»Antons spåtrumma, nå det instrumentet är icke förlegadt än.»

»Ja hvad är det han går och pratar i?»

»Hå, han och jäntan äro ett folk, som det sker till viljes bara. Först blef hans välbördighet boets förmyndare, så att säga karl i gården, och detta alldeles mot sin vilja.»

»Och med verkligt skarpa skäl däremot. Han ville icke slå i tid och otid med denna makt, utan ha den som ett otrubbadt vapen för särskildt svåra fall. Olämpligt syntes honom också att gå genvägar förbi lagen nu, då vi skulle upprätta lagligheten. Men till slut såg han själf ingen annan råd.»

»Jaha, och därpå går den gamla maran åstad i sin enfald och friar för arftagerskan. Och hvad händer? Han finner ingen annan lämpa med dem för att få förmynderskapet i gång. Han måste lofva dem att taga anbudet i öfvervägande. Få se, om ej politiken drifver konungens högst betrodde man i brudsäng med rikstycket där, rakt mot hans vilja!» slöt hon med ett underligt skratt, som ej hade vanlig klang.

»Det återstår att se!» — En ordhvila.

»Vi gå upp och se vår värds stora *attraction!*» Mäster-Sara reste sig.

Då kapten Erz i hennes sällskap inträdt i den folkfyllda öfre salen, utbrast han ofrivilligt i hänförelsen:

»Nej, hvad är detta?»

Det var en jättestor oljeduk, som närmast upptog en hel vägg. Och hvad druckna ögon här betraktade med stigande ifver var en belägring af den heliga staden Jerusalem.

På murar och tak, i gluggar och portar, utefter självfva bergstuporna i skrefvor, underhöllo svartbruna krigare en skarp gevärseld tvärs öfver dalen mot kroknäsiga och brunhyade fiender i röda tofsmössor, besvarande elden i skydd af stenar och skrefvor hela sluttningen bortöfver. I förgrunden med en flik af Golgata-bergets öfversta flata alldeles inpå betraktaren, stodo två kanoner, nyss aflossade af rödmössor i half kroppsstorlek. Och ändtligen mellan kanonerna satt på brokig matta med kroksabel öfver knäna en mycket förnäm rödmössa med kikarn höjd för att iakttaga eldens verkningar.

»Kors, det är ju rakt som hans välbördighet själf?»

»Det skulle häller ingen annan vara!» utbrast hela laget med en mun. Och så fortgick bedömandet i sin jämna gång:

»Är det inte branog gudsbesynnerligt att en kan si karln och kriget och staden och alltihop, fast en skinbarligen vet, att det bara är som väggen rätt upp och ned!»

»Ja här skulle'n ha varit, Stor-Pålle våran hemma i byn! För här kan då människan varseblifva hvad lite hon vet och har sett. Och det sir en i saken att småpojkar är en allihop här i landet, ingen undantagandes af hög eller låg. Men tacka vill jag den som var ute i världen så långt bort som dit!»

»Och kunde få ett så stort betroende där på orten!»

»Af självfaste hundturkens öfverkejsare!»

»Ja där sir en ändå, hvad jag alltid har sagt, att hundturken är häller inte så olik folket.»

»Men huru kunde karln komma sig i krig med självfaste Jerusalem, en så pass helig stad, hvad jag kan ansi?»

»Sja, inte kan jag finna att svartkanaljerna där sir så helig ut häller!»

»Men var det inte liksom opasserligt att skjuta med kanoner just där Frälsaren led döden?»

»Hocken bryr sig om tocke i krig, tror du! D'är väl branog mycket mer opasserligt, att människor tas ihjäl på dylikt vis, hälst hedningen, som ingen salighet får.»

Och så flödde orden vidare, men ej tankarne, ty efter detta hvarf återkommo de oföränderligen som spånar i en strömeda.

Midt emot Jerusalems belägring sutto i länstolar tre män med dystra pannor: doktor Göran, herr Andreas och landskommissarien Vestman. De sågo oroligt upp på hvarje inträdande man. Dessemellan iakttogo de konstverket och de ord som fälldes. Dessa betryckta män sågo mycket riktigt på Golgata berg det tecken, hvari de borde segra. Kristi kors var det ej, men väl en röfvare, som borde korsfästas: tromannen, befunnen i all denna hundturkiska ära i en hundturkisk affär mot den heliga staden. De hade verkligen nöjet höra, att menige allmogen af land och stad, utan all hjälp, hittade just de önskliga kornen, om också ännu ej brustna. Vid sådana tillfällen hade herr Andreas riktat en ögonvink åt bröderna och dessa nickat förstående till svar.

»Det kan vara möjligt att han har trampat Skriften, såsom ryktet påstår,» lät slutligen doktorn lågmäldt.

»Ja, hvad synes? Ligger icke sakens natur i öppen dager jämväl för de enfaldige?»

»Och sedan dessa befälsposter hos rysshedningen, den påfviske genuesaren!» utfyllde landskommissarien.

»Mäkta betänklig synes en slik karriär!» tyckte doktorn. »Jag har skrifvit till den uppgifne farbrodern i Norrköping.»

»Om hvad? Icke kan väl detta blinda rumor, att vi skulle ha Svarte-Mickel här vid styret...»

»Hånej, inte detta! Ville blott undersöka den uppgifna släktskapen.»

»Och när kan svaret förbidas?»

»Beror just på. Postgången oftast afbruten till alla bedröfvelser... Gud styrke oss i dessa tider!»

»Amen, amen! Jajamän!» suckade herr Andreas. »Och här ärom vi inbjudne som gäster för att bevittna detta vanhelgande af *historia divina* inför de fåkunnige... Hör, kasta åt honom vid tillfälle någon skarpt rannsakande fråga, så få vi se hvad min han gör!»

»Si, där kommer han!»

VI.

ÅSKAN URLADDAR SIG.

En smidig sydländsk kavaljersdräkt med dartvärja, svarta knästrumpor och hvita krås klädde tromannen utmärkt och till lyckligt ombyte mot krigsmansdräkten med den långa pampen, de tunga och ständigt slamrande sporrstöflarne, kvinnors och barns förundran och skräck.

Trädande öfver tröskeln hälsade han fryntligt till höger och vänster, riktade så en skarp blick på de tre i länstolarne.

Salens folk hade genast bildat en halfkrets framför värden. Några okonstlade landtdagsmän trädde fram och räckte hand. Många nykomne gäster funnos i laget och handtryckningsrunden måste göras hel. I kretsen märkte han Mäster-Sara, beredd att göra den förträffliga reverens, som kvinnfolken aldrig kunde förlåta henne. Efter en

viss tvekan, märkbar för alla, gjorde han en armrörelse för att räcka henne sin hand, men då fingo alla människor se den kunglige makthafvaren bleknad rygga tillbaka för en kvinna. Och i den rådande dödstystnaden tog den första, tasslande jungfrun Binka genast stenen:

»Där har hon för gråklädningen sin!»

Den skymfade, röd af harm, tycktes sjuda upp i något öfveriladt uppsåt, men förekoms ögonblickligen genom en fint af snabbaste fattning:

»Högäreborna fröken,» sade han mildt och förbindligt. »Jag måste omtala hvad som slog mig för hufvudet nu. Huru många hundra silfverdaler kastas ej årligen ut från detta fattiga land för inköp af klädningstyg! Och dock ser jag nu detta förträffliga prof på en hemslöjd, som kunde bespara oss den utkostnaden alldeles. Annars behöfver jag knappast säga, att Mäster-Sara rättvisligen kan bestämma damernas *mode* inom guvernementet, hälst vid mina samkväm. Där möjligt och lämpligt är vill jag hädanefter se damerna i hemslöjd. Gif oss bägare! Vi drickom nu Mäster-Saras skål!»

Det jublade eller sved i skilda sinnen. Den förnärmade log försonad, och vinet, hållet i beredskap af fru Ursilia, kunde genast bjudas å stora bordsbrickor. Bägarne togos, tromannen hälsade henne med en gnistrande högtidspokal och hade sålunda kryssat förbi detta afgrundens blindskär med en lof, som var helt naturlig för de flesta, besynnerlig för några, men i all sin egendomlighet klar för en, just den, som han ej förmådde taga i hand.

Hå, hvilken besynnerlig känning var det, som besvärade honom å ryggsidan? Han vände sig om och myc-

ket riktigt stod han där, gamle Anton, strax inom dörren med ett sataniskt flin, som tycktes säga:

»Du redde dig inte mer än jämt den här gången, men hvad hittar du på härnäst?»

Hastigt ögnande trollkarlen kände gästabudets värd en ilning i hågen att låta utvisa honom, men åtrade sig. Då skulle tasslets floder genast vara lössläppta till ypperligt vatten åt den fördömda trollkvarnen.

Han bjöd sina gäster sitta och satte sig själf i rad med de tre länstolsherrarne.

»Vår belägring af Jerusalem, hvad synes om den?»

»En märkelig tafla!» medgåfvo de tre i kör och doktorn tillade:

»Nå, hvilka äro månne dessa svarte, som försvara staden?»

»Sjejken Mehemeds beduinhorder, falske profetens vilda ökenryttare, Amaleks barn. Jo, här satte han sig fast på återtåg från Syrien och gaf sig först efter en mycket hårdnackad belägring.»

»Amaleks barn? Jaha! Nå, fick eders välbördighet något tillfälle att förmana dessa hedningar i deras villfarelse?»

Den tillsporde visade remnan i skägget.

»Förmana de där gräshopporna från öknen! Där» — han pekade på taflan — »där i dalstupan finnes visst en skrefva, som kunde passa till predikstol framför dem.»

»Nej, på det viset menar inte jag!»

»Kanske häller framför baskirernas eller kirgisernas ryttarfalanger, när de anföllo oss med röda lansar och höjda rännsnaror?»

»Hånej, inte kan man väl så missfatta mig!»

»Då var det väl mongolerna, då de ryckte an 60,000 man starka öfver steppen Tuldsja?»

»Jag menar nu bara om någon enstaka fattig själ kunde bringas till omvändelse?»

»Det var just rätte utbölingarne att omvända, vill jag lofva! Vackert så att man kunde göra sig förstådd och ha sig fram ostekt bland alla dessa barbarer och kanaljer!»

Det tyckte märkbarligen äfven åhörarne. Och nu ryckte herr Andreas fram:

»Den där falske profeten, i hvilken mening var han vilsefarande?»

»I muhamedansk mening, räknades som kättare mot Islam, förstår eders vördighet.»

»Mot turkläran? Men då hade han kanske en rätt lära då!»

»Kristen? Nej då! En muhamedansk fanatiker, förstås!»

»Har då eders välbördighet nogsamt undersökt hans skiljaktighet från turkläran?»

»Islamitisk teologi? Tror vördig prosten, att jag, en soldat under brinnande fälttåg, hade tid och lust för sådant grej?»

»Ja, hvem kan då säga, att han ej var kristen? Kanske det ändå till slut var förföljda orientaliska kristna, som ville försvara sig mot turken och . . . och eders välbördighet?»

Tromannen hörde en from andaktssuck i kretsen och såg sig betraktad med hastigt uppjagad, stirrande fasa i ett antal barnsliga kvinnoögon. Han svarade med remnan i skägget:

»Om vördig prosten förstår de sakerna bättre än jag,

hvarför då fråga?» Och ombytande ämne tillade han raskt:

»Hvad blir slutet på själsämbetets långa öfverläggningar om afskaffandet af timmerkulenästena?»

Doktorn såg grufsamt frågande på åhörarne. Ämnet var högeligen okärt och svaret framstafvades med tvekan:

»*Clerus* annullerar alla föregående beslut och blifver nu stadeligen därvid, att frågan ej hör till dess befogenhet...»

»Tager således ingen befattning med henne?»

»... Utan öfverlämnar åt *præpositis et pastoribus* att hvar i sin stad handhafva denna församlingsangelägenhet efter sitt mogna godtfinnande.»

»Men detta är ju redan en tagen befattning! Nå, vi hafva andra bestyr än med detta elände. Det mogna godtfinnandet blifver nu att dessa nästen skola bort!»

»Alldeles kategoriskt?»

»Ja, hvad annat, herr doktor och biskop! Landtdagen har ju enhälligt utdömt ohyran där.»

»Nå, detta är icke oss emot, men hvar finner man rum för dessa ohandterliga dårar och genstörtingar?»

»Mäster-Sara har också råd för dem.»

»Jaså, men *formaliter* resonneradt, om en församling skulle klaga...?»

»Öfver hvad och hos hvem? Hos konungen? Hos konungens troman?»

»Nej, nu menar jag hos *clerus*.»

»Ja, då blir ju *clerus* stadeligen därvid, att frågan ej hör till dess befogenhet. Eller hur?»

»Visserligen, men nästa synod kan förklara sig annorlunda.»

»Hånej!» svarade tromannen med udd i tonen. »Låtom

oss icke hylla sådant skrock utan drickom nu en skål ofvanpå timmerkulornas eviga ändalykt!»

Hvad kunde invändas mot ett sådant skäl? De fyllda bägarne tömdes. Tromannen märkte, att Anton förblifvit oplägad vid dörren. Han vinkade åt fru Ursilia att ej förbigå någon vid det pliktskyldiga trugandet och höjde en bägare med en vink åt trollkarlen. Denne lomade fram med ett flatnande uttryck af inställsamhet och begär.

»Hvad är du för en, som inte vill dricka timmerkulornas graföl?» sade värden med tillkämpad fryntlighet.

»Tack, höge herre!» svarade Anton och tog bägarn. »Jaså herren själf trakterar mig med vinet! Då får jag något att skryta öfver för finnarne på skogen. Anton på Mon kallas jag dem ibland. Timmerkulornas graföl? Jag tror inte herren har jordsatt dem riktigt än, men alltid kan en ha i sig vinet, hälst så här fint och välundt.»

»Vånde hela kvarteret fore dig i vrångstrupen, du lede satan!» svor värden inom sammanbitna tänder bakom skägget och tillade högt:

»Anton på Mon? Visst har jag hört något underligt om dig!»

»Bara folkpratet, förstås!»

»Åja, visst kan du väl något ändå.»

»Ja, huru mycket? Skulle väl ha fått hem tjyfven till min stugudörr då.»

»Hvilken understod sig att stjäla hos dig?»

»Svarte fähunden, som hade sänglag när jäntan min och rymde med fästmansgåfvan hennes.»

»En svart fähund i sanning, det må jag säga.»

»Ja, höge herren har varit ute och är lärd och hög och har sett och hört många utbölingar. Var det inte en kanalje, så säg!»

»Du har en riktigt sann klagan, gubbe!» Anton kom närmare och lade handen till örat.

»Jag är ibland lite döf. Huru var det herren sade? Har jag inte sann klagan?»

»Jo, det var med ett ord sagdt själfve fanen du och din jänta råkade ut för!» ropade värden i hans öra.

»Just den rättvisan ville jag höra af höge herren själf. Ja, fanen var det, som drog jäntevarelsen i all hennes skam och ynkelse,» huttrade den gamle med glindrande blick.

»Hon kom väl då i omständigheter?» sporde värden, alltjämt oberörd.

»Joho, hon kom sig i den omständigheten att ljuga ond och olycksalig bråddöd öfver 70 kristne själar.»

»Finnbyn vid Stora-Selet! Och din dotter, hm, javisst! Vi ha ju nyss suttit och hört vittnen i den saken, men dessvärre är ena hufvudvittnet alltjämt borta.»

Det hade blifvit dödstyst i rummet. Tromannen gaf landskommissarien en snabbt forskande blick och fortsatte till Anton:

»Och så fick du aldrig något tag på'n?»

»Nej, hvad kan jag!» Trollkarlen lät nästan slagen af tvekan.

»Fick du ingen spaning på'n i din trumma häller?»

»Ja, tocke där gammeltal!»

»Jag skall fresta se i min för roskull!»

Värden, följd af uppspärrade ögon, gick bort till västra loftporten, där en stor »galileus», tidens kikare, låg på sin metallfot, pekande mot inlandets upptornande

bergmassor. Han riktade instrumentet en stund, kikade och fäste det orubbligt med ställskrufvar.

»Jaså, var inte tjufgodset längre borta än där!» utbrast han till slut. »Hör du, var det möjligen pengar?»

»Guldpenningar och en guldkedja,» lät Anton häpen.

»I en liten penningryfva af näfver?»

»Jamän!»

»Här ser jag ryfvan instucken mellan ett par stenar under din stuguknut. Och så går du här och tjyfnämner folk gång på gång. Kom hit och se själf — ifall du ser en smula skarpare än vanligt folk!»

Anton kom fram, såg fumligt in i kikarn, märkte en grå timmervägg liksom i stark dimma helt nära, men var ej karl att se ryfvan. Hvad var nu att göra? Hans namn som trollkarl stod på spel och med god min i elakt väder utbrast han fägnesamt:

»Ja, sanningen ock!»

»Ser du riktigt, så att du kan få igen ryfvan nu då?»

»Jaa då, riktigt! D'är en gammal en, som jag igenkänner,» bedyrade Anton.

Hade icke jänteháret till annan lögnstyggelse lagt undan ryfvan? sporde han sig själf och trädde bort till salens dörrsida under ymniga loford öfver denna spåtrumma, som också föreföll gästerna mer än märkvärdig. Värden afbröt honom:

»Ja, du går på och rosar min trumma, du! Hon duger ändå inte till allt. Men skulle inte du kunna lämna mig någon handräckning, då hon sviker? Det börjar höras ofredligt på hafvet för ryssen . . .»

»Liksom jag, stackare, hade någon råd mot honom!»

»Åjo, du kunde sätta upp ett Herrans väder åt honom, du!»

Hela salen brast i skratt och fader Anton själf hade nog fattning att instämma.

»Vore ingen nöd då!» lät han storflinande. »Sluppe alle som bär mordvärja då! Bara trulla, när som ryssen kommer! Jaha, bara trulla!» upprepade han under växande munterhet.

I dörren syntes två personer. Den ene var Åsele-lappen med framknäppta händer och ett lycksaligt småflin liksom fastväxt vid munnen. Den andre, svartskäggig och vårdad i enkel, blå högtidsdräkt, igenkändes under allmän rörelse som Svarte-Petter.

»Landskaptenen Petter Långström!» namngaf värden.

Vid detta namn reste sig de tre öfversåtarne på en gång helt hastigt i tydlig mening att lämna stället.

»Om öfverseende, I högtärade herrar!» bad tromannen olycksbådande mildt. »Hafven godheten att åter sitta ned, ty eder närvaro erfordras strax på stunden.»

De satte sig tvekande och liksom på nålar, efter man så var nödd och tvungen, sade minerna tydligt. Utan att låtsa om detta uppträde gick landskaptenen obehindradt fram att trycka händer, som räcktes honom med värme. Detta understod man sig nu i höge öfversåtarnes åsyn, ja, ingen tycktes ens veta af dem. Deras solar voro redan nedgångne och blott deras villosken återstod ännu öfver synkretsen.

Petter hade hälsat Mäster-Sara och anmärkte:

»Här går en broder åt Emanuel Bredman och säger att han råkat i någon bedröfvelse?»

»Ack, Emanuel ja!» suckade hon.

»Han sitter inspärrad på Gäfleborg,» upplyste värden.

»Huru kom han dit?» undrade Petter.

»Det är därom jag ämnar begära upplysningar af dessa

högtärade herrar. Värre är huru han skall komma dädan.»

»Har han då förbrutit sig?»

»Han predikar för fängelsemurarne,» lydde svaret enkelt.

Åhörarne fäste på talaren en lång, frågande blick. Petter ryckte sig ur tankarne och fortsatte hälsningsrunden. Hastigt stod han framför sin gamle vederdeloman, kapten Erz:

»Hit med handen, tappre kamrat!» manade Petter fryntligt. »Kifvas få vi mer än nog med dansken och ryssen.»

»Hälst om en hvar kommer med sitt kompani,» tillade tromannen betydelsefullt.

Miliskaptenen, fattande sammanhanget och genomilad af glädje, räckte en hjärtlig hand och sade rörd:

»Tack för rättvisan, kamrat!»

»Äfven hon räcker till liksom äran och brödet,» tillade värden. »Huru är det nu med de stackars finnarne där, som Junkerdals-Björn har värfvat åt Norge?»

»Skulle därom lämna min rapport,» svarade miliskaptenen. »De toge så gärna värfning hos eders välbördighet, om de finge. För här finns mat, kläder, krut, gevär och kulor, tycka de.»

»Vi hade ingen råd för dem hemma i Finland,» anmärkte Petter. »Men släppa dem handlöst åt fienden kunde jag icke.»

»Javisst! Nå, den där Junkerdals-Björn är mig en lustig pjäs, som drifver värfning här i riket mot oss. Visst måtte han tro oss på yttersta upphällningen.»

Värre än så, upplyste hela skaran, brukade den bjässen skryta öfver att halfva Norrland var under hans ägo.

Detta berodde på anspråk, som han lyckades grundlägga under de svåra år, då rymlingarne slogo sig åt marker i västanskogarne. Han hade tänkt slå under sig deras nybyggen med våld och äfven sköfla åt sig Mäster-Sarabolagets tama älgstam. Det var då som hans ströfvare med blodigt nederlag drefvos hem af de tappre Skulskyttarne med två halta båtsmän och den vidtberyktade Trégåla-brömsen främst i spetsen för sig.

»Björns trupper äro manhaftigare, när de komma öfver svenske lappars renhjordar. Nå, till finnarne igen, kapten Erz. Där har han sitt kompani. Gå åstad och värfva dem!»

»Tack, herr öfverste! De sitta här ute på backen kring korfkittlarne. Och villkoren?»

»Hvad fienden bjudit!»

Miliskaptenen, med kronans hvassare fullmakt i hågen, ilade till sitt verk upprymd i själen. Nu skulle de få se, dessa kälkborgare, som nedskällt hans finska återtåg!

Petter hade fortsatt sin rund och stod framför Anton.

»Se här ha vi dig återkommen, uppväxta pojken från våran mo,» huttrade trollkarlen fägnesamt. »Kom nu och säg, att inget folk kan varda af skogsfien! Och så har du inte blifvit för skadlig karl att tacka Gammel-Anton handtagandes!»

»Nå, huru ha ni det uppe å skogen nu för tiden? Lika rasande på mig ännu, tjurskallarne där?»

»Ja, den borta är blir skyld. Stor sak i det! Nu är du hemma och har väl haft något mål i munnen redan, gissar jag. Och stintan min väntar dig än med jordagods och guld.»

»Tack, käre far! Det har ju ingen bedt henne göra.»

»Än din moders yttersta vilja? Än spådomen om all ofärd öfver vårt släkte?»

»Nå, huru mången återstår nu, sedan kärefars jänta hade lifvet af 70?» utbröt Petter hårdt.

Så inträdde den nye domarn och vände sig helt tjänsteligt till värden: — »Akterna äro nu klara!»

»Då träda vi in till kabinettet, högtärade herrar!» — det var till de tre öfversåtarne. »Landskapten Långström följer. Anton på Mon och Sjul från Åsele gå äfven med.»

Huru mildt och afmätt hade ej makthafvaren talat!

Ja, nu var den kanske inne, den ödesdigra stund, då det gamla skulle träda bort och gifva rum för det nya. Men icke syntes de frimodige, när de reste sig, dessa tre män, som buro det gamla på sina skuldror och samveten. Landskommissarien syntes gul som pergament och hård som sten. Herr Andreas veckade sitt gråa ansikte alldeles förfärligt och doktorn syntes mer än vanligt nedböjd när det bar af så ödeligt ut genom rummet som till en spetsgård. Därpå Svarte-Petter oberörd, så den storflinande Anton och den oskyldigt småflinande Sjul. Sist gick tromannen själf, seende tillbaka med svarta, outgrundeliga glitterögon och denna mildhet eller hvad det var.

»Herre Gud så synd om dem! Hvad ha de gjort för ondt?» lät en borgarfru lågmäldt i sin enfald.

»Hå, hans välbördighet vill bara tala med dem!» svarade en bonde regelrätt.

Och mycket fanns därinne i kabinettet att tala om med de tre öfversåtarne. En underlig värd, som öfvergaf sina gäster för sina guvernements-affärer, sade mången, som ej ville säga mer. Alldeles öfvergifven var man

likväl ej af värdskapet. Fru Ursilia bjöd förfriskningar med största flit, men ingenting förslog mot den ödesdigra spänningen i denna stund.

Mäster-Sara gjorde en alldeles ny erfarenhet. Alltid sedd öfver axeln af folk, som tillhörde »stånd och *qualité*», såg hon sig nu omgifven af en talrik skara uppvaktare, som i tron på hennes inflytande öfverbjödo hvarandra med inställsamma later.

Två timmar hade krupit undan på snigelns fötter och omsider hördes Kronos, tidens gud, långskäggig och vördig, klämta elfva slag.

»Hvad är det där för en gubbe?» undrade en bonde.

»En hednagud hos de romare och greker,» upplyste skolrektorn.

»En afgud?» upprepade bonden. »Hvad skall karln med slik styggelse för!»

En onämnbar afgrundsfasa smög genast öfver en hop enfaldiga själar i den skumma kvällen. Afgudar kring väggarne, hundturkar på taflan och själf den högste bland sådant djäfvulskt parti... Och så hade han farit af med dem alla tre, svartglittrande och skenmild som lede satan själf! Skulle de aldrig komma igen? Höll han på att slakta dem åt turken eller hvad var det? Och så hade han krigat mot de kristna i själfva Jerusalem? Tänkte han drifva öfversåtare och menige man till turkläran? Hvad ville han här, denne *necromanticus*, som hade förbluffat självfvaste Anton på Mon?

Man började hviska sina fasotankar, gloende åt sidan i rädsla för någon grufvelig syn midt i rummet. En gammal borgare hade hört ett hiskligt skrän långt bortifrån. Och det kunde han taga sakramentet på, att det lät alldeles som då han stod spetsgård i grufvelseåret

1675 kring käringbålet å Storbrännan norr om staden, — lät alldeles som då den lede snöt Märitta i Krånge med hvisjande hvin bortöfver grantopparne...

Ändtligen blef det rörelse borta i halfskymningen. Tromannen och Svarte-Petter, finnen och lappen hade skymtat som skrömtevarsel i hastigt upplåten dörr till belyst rum, där lagmannen satt ensam framför ljus och handlingar på sitt bord. De tre öfversåtarne syntes ej till, men i slagmörkret efter dörrens slutande hördes nu de förra nalkas, troligast för att hämta flere slaktoffer, så att klokt folk aktade sig undan.

»Ingen farlighet är å färde!» lugnade tromannen till ögonblicklig lättnad. »Samloms nu till en skål före måltiden, så skall en hvar få höra huru det är.»

De nyfikna strömmade till salen, bägarne togos utan trug och så hördes hans röst, lugn, kall och allvarlig till djupaste eftertryck:

»Ingenting annat är å färde nu, än att dessa tre högmögende herrar hafva upphört att utöfva ämbete, en hvar för särskilda orsaker. Landskommissarien Vestman, som gjort sig skyldig till synnerligen upprörande missdåd i tjänsten och i falsk ämbetsrapport sökt vältra skulden på död eller frånvarande man, har under protest och nekande mot öfverbevisningen erhållit *demission* från ämbetet till dess rannsakning öfver hans tjänsteliga förhållande i öfrigt kan äga rum. *Præpositus* Andreas Asp är förut genom lagakraftig dom förvunnen till mened mot biktefförtroende, falsk beskyllning å lifssak, olaga fängslande och olaga rannsakning i *ett* mål, hvars efterräfst mot honom uteblifvit intill nu. Dessutom har han fört hans excellens general-guvernören bakom ljuset genom den falska uppgiften, att ordinerade och ämbetsbesuttne

prästen Emanuel Bredman var för irrlärighet afsatter, hvilket föranledt till hans inspärrande å Gäfleborgs residens, där den oskyldige brutits till förståndet. Emot sitt nekande träder herr Andreas öfverbevisad från sitt prosteri, från pastorsämbetets utöfning och vid särskildt ansvar från all inblandning i stiftssaker hädanefter. Herr doktorn och biskopen medger utan svårighet, att han af människofruktan och tvång tillställt hans excellens en skrifvelse, så försåtligen affattad, att förenämnda falska uppgift i allo framgår som bekräftad, medan skriften likväl någorlunda skapligt kan förstås äfven på annat vis, när den tydningen särskildt utpekas. Och då han dessutom af en gammal osed låtit föranleda sig att gifva landskommissarien en så kallad frisägelse för nämnda missdåd, så har han till slut medgifvit att ämbetet må utan inblandning af honom skötas af hans son. Alltså förblifve en hvar därvid, att ett rättmätigt verk nu är begånget, utan flathet, utan hårdhet, med all den dräglighet som höfves, om Sveriges ärorika kors skall synas öfver detta residens utan öppen skam. Eljest hör det till saken, att landskaptenen Långström, hvilken frånvarande stått skyld för del i sagda missdåd, är i dag genom två vittnen alldeles fri befunnen. Hans skål drickom vi nu!»

Och så tömdes bägarne under tystnad.

Utan flathet, utan hårdhet, hade han sagt! För den ene syntes domen släpphänd till löjlighet, för den andre alldeles oerhörd. Han skulle få se i morgon redan, när det gällde prästerskapets bevillning för allmänt behof!

Kvällsvarden undanreddes, gästerna gingo och posten kom med ett bref från kungliga senaten. Där fanns en order att inom tre veckor hafva vissa rustningspersedlar

redo i hamnen vid Hernö-sundet för en galer-flotta, som skulle kryssa framför Finlands skärgård under kapten Fredrik Vulfs befäl.

»Se där ha vi honom nu!» utbrast stadmannen vid läsningen.

Vida bekant här i landet var dén officeren som Aspens måg, båtsmanskapten, utgången med sitt kompani och länge spårlöst försvunnen i världens tummel tills den dag, då hans välbördighet anlände som konungens makthafvare. I hans väldiga fullmakt, som förelästes öfversåtare och menige man, hette det ock, att han »i turkmännernas allra östligaste hemland i Asien» anträffat kapten Fredrik Vulf jämte en annan officer och hundra svenska soldater. Slutligen lästes att stadmannen frälst dem alla ur svår träldom. Och nu frågade sig räddaren hvarför ingen anförvandt velat höra något om denna räddning, än mindre säga ett enkelt tack. Troligen var det skygghet och feghet att skåda ett obehagligt öde närmare i ansiktet. Kaptenen skulle vid hemkomsten finna sin fru omgift, sin plats vid husliga härden upptagen och äfven sin svärfar skild från ämbetets utöfning.

»Han kommer hit med en galereskader. Jag borde kunna slå något mynt äfven på den händelsen?» grubblade brefvets mottagare. »Jovisst, där har jag det! I värsta fall får flottan gälla som fiende och landets behof utpressas som brandskatt. Af fri vilja ge de nu ingenting, förstås. Under tiden får jag väl sysselsätta dem, i värsta fall arrestera både landtdag och prästmöte här på stadsön. I tre veckor högst räcker exercisen. Min plan är klar och utförbar. Pris vare det som råder i världen! Den som går dess vägar, har också rätt att vänta dess handräckning.»

VII.

»PILATUS VÄRPER ICKE!»

Dagen efter det stora åskslaget var inne och »exercisen» redan börjad.

Den kända hufvudfråga, som nu förelåg efter stillandet af stundens värsta jämmer, var att skaffa mat i landet, så att befolkningen efter den allmänna missväxten kunde lefva igenom till kommande vår med något utsädeskorn i öfverlopp. Men hvarifrån skulle man taga pengarne till maten? Och kunde den knuten lösas, hvarifrån taga maten till pengarne? Den som hade pengar, borgade ej ut dem. Den som hade mat, ville knappast sälja den för pengar. Mina läsare, tänk någon gång med tacksamhet på fäderna, som kunde taga sig fram genom sådana tider och bärga fäderneslandet i arf åt efterkommande!

Nu hade stadmannen uttalat den grundsatsen att »alle kunde hjälpa alla». Någon dylik tanke hade visst föresväfvat äfven kungliga senaten. Genom dess maktbud var prästerskapet sammankalladt för »att kristeligen bidraga till dessa landsändars stora nöd», såsom det otympliga skrifsättet lydde i bokstafven.

Landtdagens tolkning af de betänkliga orden förelåg den dag, som innevar, i en skrifvelse till första behandling å prästmötets bord. Det var ett stormande angrepp å prästerskapets kornbodar, löner, privilegier. Men väl var landtdagens möte öppnadt, nu i fjärde våningens västersal, när hans välbördighet öfversten och stadmannen, sittande vid sina handlingar, ser fru Ursilia öppna dörren för en magister Nicolaus Ursinius. Följd af en

ödmjukt inträdande ombudsnämnd från prästmötet trädde han fram med en inlaga i näfven och lade henne med underdåniga åthäfvor framför landtdagens talman, herr Erik Vattrang.

Handlingen föredrogs.

Där bönfölls innerligen och med all from smörjelse om nödiga förbättringar i ämbetets lönebelägenhet. Bittert klagades öfver lönespannmålen, som under de upprepade nödåren ej bekommits nöjakteligen vare sig i beskaffenhet eller måttfylla. Som hjälp begärdes nu »en tredung utöfver den gambla vanligheten», så att löntagaren, efter alla nödtvungna afkortningar, åtminstone kunde få det vanliga måttet fullt. Och till »en drägelig satisfaktion för spannmålens skröplighet» bådos ståndsombuden vid landtdagen att åtaga sig en viss föreslagen gärd under de följande krigsåren.

Detta allt var ganska vidlyfteligen utfördt, nästan som en predikan med hvarjehanda språk ur Skriften. Men till uppbyggelse verkade läsningen ej. Då den slutat, inträdde en stund af bedröfvad handfallenhet. Den ene såg frågande på den andre, och så riktades allas ögon på stadmannen, som satt där mörkt fundersam.

»Där har du för gårdagens välfägnad!» sade blickarnes tydliga språk, som han alltför väl erfor.

»Jag har ännu ej fått tag i sakens rättsida. Låt mig se!» utbrast han torrt.

Han fick handlingen, ögnade, bläddrade, vände henne fundersamt uppned och på kant. Hastigt ljusnade blicken och skägget klöfs af remnan. Visst hade han upptäckt någonting besynnerligt i kanten, hvad det kunde vara.

»Kom hit, magister Ursinius!» bad han. »Stafva ihop

bokstäfverna här efter kanten, där raderna börja och läs upp för oss hvad det blir!»

Herr Nils hade underdånigt bugande fått handlingen. I hans landtliga ansikte märktes nyfiken undran, som öfvergick till häpnad, men så drogos mungiporna ohjälpligt upp mot öronen till ett flin så bredt.

»Märkvärdigt det här!» framhuttrade han. »Men i alla fall är det ett l för mycket att formulera den meningen ändå.»

»Alltså ingenting för lite. Nå huru läser magistern?»

»Hå, d'är ju opasserligt!»

»Hvad för slag? Jag vill höra läsningen nu!»

»Ja det blir..»

»Nå hvad blir det?»

Herr Nils måste nu däran: »*Värper du, Pilatus?* Men rätteligen är det *Pil-latus*, med två stycken l.»

»Nånå, visst värper han lika bra för det,» menade hans välbördighet.

Nu blef församlingen alldeles fördränkt i en dubbelvikande skrattsalva, stormande, bottenlös, full af oupphörliga återfall, så att människorna voro illa däran att remna på bänkar och stolar vid de hoppande magsäckarnes krampanfäktelser. Herr Nils och hans nämnd sopades också med som lätta spånor i en allt öfversvämmande flod. Stadmannen ensam hörde kanske ej till de lycklige, som kunde vederkvicka sig i detta hälsosamma bad. Man såg blott remnan i hans skägg större än vanligt.

»Jojomän!» utbrast han omsider. »Där ha vi rättsidan! Pilatus med ett eller två l, det är jag, I lärde herrar! Och som jag märker att I viljen hafva mig att korsfästa Herran, så skall jag gifva eder svar på tal!»

Han tog gåspennan och skref raskt under inlagans text några stora ord, sandade, räckte herr Nils handlingen och fortfor:

»Se så där! *Pilatus värper icke!* Det blifver vårt besked på denna proposition, herr magister!»

Löjesfloden var nu förstärkt med en tillstötande biflod.

»Men huru skall jag kunna?» stammade herr Nils och blef upplöst midt i meningen.

»Hvad jag hafver skrifvit, det är skrifvet!» upplyste Pilatus.

Nämnden fick gå som den hade det. Och så voro den dagens två första finter utspelade, visserligen ej med någon trumf för *clerus*. Ett nederlag ansågs hafva drabbat vördiga ståndet genom denna försmädelse af slumpen, men landtdagen satt ej därför med segern.

Då middagstid var inne hade man hunnit enas därom, att den olidliga hållskjutsen skulle afskaffas och ersättas med ett drägligare skick, som Karl XI:s förordning påbjudit 30 år tillförne. Skjutsbönderna skulle ej stå med sina hästar på gästgifvarehåll för att invänta resenären då han som nattetjufven kom eller icke kom, utan denne skulle beskedligen skicka förebud i handom. Men då denna reform, många gånger lofvad och lika ofta uteblifven, ändtligen var befästad med hvar mans underskrift, så ville bönderna nu fara hem.

Skälen voro många. Först och sist hade man sport en sådan olåt å den prästerliga sidan, att hvarje äflan med den lifsviktiga hufvudfrågan syntes förgäfves. Ty nog var det hugnesamt att höra rättvisan skipad såsom under gårdagen, men ett uppskof med den saken hade icke skadat.

Stadmannen anmärkte att prästerskapets inlaga var af-

fattad långt förut och ej kunde anses som ett svar på gårdagens åtgärder. Hvar man visste väl från första dagen att *clerus* under alla förhållanden var emot bevillningar. Härtill svarades enhälligt ja, men elaka och nedslående tecken hade sports såsom följder af gårdagen. På aftonsidan skulle gamle doktor Göran hyllas genom uppvaktning, tal och sång, lydde en upplysning.

»Nå hvar är detta mer!» tyckte stadmannen. »Sådant hör till seden när en biskop afträder.»

Men så hade *clerus* i uppenbart trots mot maktbudet tillika valt Aspen till stiftets riksdagsman i andliga ståndet.

»En laga sakförvunnen menedare? Nå det valet blir troligen af null och intet värde! Har *clerus* tänkt ut någon hedersbetygelse för landskommissarien också?»

Det visste ingen säga, men saken var nu i alla fall den att hvarje man hade sett botten på sin matsäck, rent ut sagdt. Detta rättframma hedersfolk hade tagit landtdagen närmast efter dess namn och stod där nu i all snöd förlägenhet.

»Ingenting värre!» utbrast hans välbördighet gladt. »Nå då kan ju landtdagen äta husmanskost hos mig från och med i dag?»

Ett skimmer af belåtenhet lade sig öfver församlingen.

»Herren gifve att landtdagen må räcka månaden ut!» läste inbjudaren i torftiga anleten och fick en villig budbärare till sin husfru.

En timmes tid gick om. Man var just beredd att gå till middagen, då fru Ursilia kom och anmälde en ny ombudsnämnd med prästerskapets nya öfverhufvud prosten Touschier främst.

»Bed dem träda in!» tillsade husbonden.

Prosten Touschier kom med sitt ombudskap och hälsade, undersätsig, styf och värdig i sina later.

»Hvad bereder mig äran?» sporde hans välbördighet.

»Jo si saken var, att *clerus* efter sitt fullgjorda arbete i dag på middagen skulle hemåt draga.»

»Såå? Har *clerus* verkligen fullgjort sitt arbete?» afbröt stadmannen. »Har man alltså skaffat landet mat och utsäde, tryggat och befäst ordningen, bestämt taxorna, ordnat uppbörden, aftalat markegång och allting annat i en handvändning mig ovetande? Låt mig höra hvad underverk herrarna ha gjort i dag?»

»Hå intet underverk alls utan hvad helt naturligt är. Vi hafvom afböjt landtdagens fördristiga proposition allenast.»

»Och detta kallar eders vördighet fullgjordt arbete? Nå vidare, *clerus* skulle hemåt draga?»

»Ja *consistorium synodale* var lagmätigt upplöst af sig självt och dess ledamöter skulle till *respektive* församlingar sig begifva.»

»Och det gick väl bra — efter fullgjordt arbete eller hur?»

»Ingalunda så, ty vid broar och båtländingar mötas vi af vaktposter, som fälla spjut och fordra pass af eders välbördighet.»

»Det var alltså något illt i väg för så välbeställda resenärer!»

»Ja något illt kan äfven jag tycka.»

»Nå hvad drager eders vördighet för slutsats af allt detta?»

»Jag är visserligen icke utsänd för att draga slutsatser utan allenast för att begära pass.»

»För hvilken?»

»För *clerus in corpore!*»

»Sådana pass beviljas ej korporationsvis, herr prost. Och detta så mycket mindre nu som *clerus* just i denna stund fått kallelse att taga ny proposition i öfvervägande. Behaga herrarne dela vår enkla husmanskost?»

Nej detta frånsade prosten med afmätt höflighet, bugade och afträdde med sitt ombudskap.

Se så där! Nu stod makthafvaren där med en riksdag, hvars öfverhus han fått lof att arrestera å stadsön. Och underhuset hade också måst fängslas genom ett godt kosthåll. En dag hade likväl gått i väntan på Vulfens galerer.

VIII.

SOM VIDTSVÄFVANDE HÖK UNDER MOLNEN.

Likt en husfader, omgifven af en talrik skara barn och tjänare, gick hans välbördighet öfversten och stadmannen till de dukade borden i östersalen af fjärde våningen, som var ordnad för arbetets och hvardagslifvets enklare bekvämlighet.

Och efter all den goda maten ett sött och syrligt läskevin ur silfverbägare vid långa ekbordet uppe i det soliga, svala och vida loftet öfver spetstaket, öfver fjärd och stugor och människornas äflande barn och kor och getter, så att man kände sig rakt som en vidt sväfvande hök under molnen.

Det var ju häftiga, rent sagolika tider man upplefde. O den sköna, vida världens lust och härlighet! Hvarför kunde man ej som fornfäderna gå ut på egen skuta, söka dråpliga äfventyr å fjärran kuster och komma hem,

lastad med vin och rof och däjeliga kvinnfolk ett nödigt fång för hela långa vintern?

Stadmannen, hvilande sorglös i sin länstol med den bruna soliga blicken öfver omnejden, spratt upp vid den samfällda sucken, anade tanken och sade nästan smekande med höjd bägare:

»Följen mig i trohet som redbara vänner i döden! Världen är af håfvor full och bjuder den dristige att taga för sig. Och hvarför skolom vi ej dristige vara! Den som redeligen äflas, skall hafva sitt redeliga husbehof af semla, korn och vin, fetalje och silfver, så att lifvet kan lefvas utan kval. Där på vägen såg jag just ett folk, som nalkas med en djärf håg till dristiga rådslag.»

Alla bröst vidgades af lust och undran.

En stund senare visade sig i uppgången kapten Långström och Mäster-Sara, märkbart andfådda af de sex trapporna upp genom detta Babels-torn. Stadmannen hälsade bägge med höjd bägare och utbrast fägnesamt:

»Se där ha vi borgerskapets angelägenheter beredda för aftonens arbete. Tack, *honoratissima!*»

Mäster-Sara neg och suckade. Af ren försiktighet lade hon ifrån sig handlingarne på bordet ett godt stycke från hans välbördighet, så att denne icke skulle behöfva känna det tryck eller svalg, som förbannelsen skapat mellan dem. Och så hade han åter fått affärda hälsningen med höjda bägarn och sluppit visa, att deras händer ej kunde mötas!

»Hvem ser jag mer?» fortsatte värden. »Välkommen doktor Gisler med den unge geometern och ritningarne! Hvad heter han igen?»

»Laurentius Springer,» svarade med smått huttrande

röst en silfverskäggig patriark, som nyss trädt upp och hälsade, torftig och smått förlägen.

»Laurentius Springer!» upprepade värden med blicken på en sprättig yngling, som med frimodig uppsyn och godt utseende trädt fram med en lång kartrulle i handen och hälsat med belefvade later.

De nykomne bjödos att bänka sig framför fyllda bägare vid bordet. Men nog såg mången undrande på doktorn och hans fosterson, ty de hade sannerligen icke räknats till de främste i landet.

Den gamle var visst lärd, ja erkändes som en verklig jätte i vetandet och dess tillämpningar. Men huru det nu hängde ihop, så hade han aldrig hugnats med något stadigt lefvebröd. Det gick ett hiskeligt rykte att han tagit upp dödkroppar ur Galgbacken att bruka dem i några funder, som satan ensam förstode. Ett utomordentligt läkarrykte hade han men arvodet brukade vara klent. Utom annat hade han räddat yttersta lifhanken åt stiftets öfverherde och då hugnats med lite mat i ett knyte. Hans förkärlek var att flacka genom bygder och marker under djupa naturstudier. Nu bodde han ofvan Galgbacken i sin stuga vid vägen. Och på sin resa till orten hade stadmannen, förut kunnig om hans rykte, kommit öfver honom på bar gärning med gräfvet i seniga händer öfver det förtorkade roflandet samt efter något samtal bjudit honom tillstädes med fosterson och ritningar. Den senare var för resten ingen annan än den beryktade Springar-Lasse, en varelse till båtsmanspojke, som utan att ha gått den vanliga djäknevägen brukade, oerhördt att säga, hovera sig med ståndsdjäknars fasoner, oförbätterlig i trots af smädelser, varningar, kyrkstraff, misshandel och en hätsk förföljelse på alla vis.

»Nu gäller veta hvad råd vi finne med ryssen och dansken,» började värden. »Kapten Långström hörde huru jag kastade sot i ögonen på prins Galyczins kurir?»

»Och hjälpte till att lura'n med!»

»Alldeles förträffligt, det får jag medge. Och nu, då kaptenen kommer hem till Finland, skall jag be om en vänlig medverkan på samma stråt, så att hans excellens kommer genomsyrad på alla vis till mötet i Holmö-hamnen. Sker detta, så ha vi där att skörda en diplomatisk seger af makalöst slag.»

Stadmannen utvecklade nu för Svarte-Petter efter särskild förteckning minst ett helt tjog olika knep och finter, som på omärkliga vägar skulle omsnärja den ryske excellensens uppfattning och böja honom för den svenske grannens planer.

Gästerna vid bordet skeno af stigande fröjd och förundran vid sina bägare. Petter höjde sin, nickade god mening och drack alla till. Huru härligt, huru minnesrikt att tära vinet här under skarpa rådslag till fäderneslandets väl så högt öfver bygd och fjärd och människornas barn!

»Utomdess händer nog att jag också hittar något knep själf,» tillade Petter hemlighetsfullt.

»Så mycket bättre!» tyckte värden. »Sedan ha vi nu Mäster-Saras norske handelsvän, den där norske Junkerdals-Björn, som värfvar mot oss inom riket. Och han lär ju inte bara rusta en landshär?»

»Nej äfven en flotta,» upplyste Mäster-Sara. »Det säges vara åt en sjöröfvarstat på en af Antillerna. Den skall vara klar till nästa midsommar, med kanoner, rigg och allt.»

»Hvar ligger varfstället och faktorierna?»

»Allra djupast inne i en fjordbotten på yttersta västra sluttningen af Nasa-fjället.»

»Så eget!» utbrast stadmannen nu till gamle Gisler. »Då skulle vi bli hans närmaste grannar.»

»Vid grufbrytningen å Nasa-fjället, ja! Hinner knappast tre kvartsmil från bästa gruffältet till stället där han bygger.»

»Och bara den sträckan för att utskeppa en så gedigen silfversten! Det är ju makalöst!»

»Men dess värre ligger sträckan i danskens våld.»

»Följaktligen måste här underhandlas.»

»Om detta så visst förslår!»

»Hå, man frestar dem med forlön, skeppning och transito-tull.»

»Den blefve kanske dryg nog att förkväfva allt.»

»Men norskarne ha förstått affärer förr.»

»Vore det bara fråga om dem! Men nu får man göra med de danske. Och hvad fråga de efter Norge, bara de få skada oss! Sedan har Björn mycket att säga och tör näppeligen vilja ha de svenske så nära sina faktorier. Allraminst är han densamme som vill tillmötesgå eders välbördighet med en körväg till fjället.»

»Han måste gifvet öfvertygas om våra fredliga afsikter.»

»Men underhandlingen kunde ju misslyckas!»

»Äfven då skall verket till stånd, fast besvärligare och mindre gynnsamt. Få vi ej väg till västra hafvet, måste vi betänka oss att komma fram till det östra.»

»Hvilken sträcka då?»

»Efter Vindelen och Ume-älf ned till Bottnen. Och vägen får inte bli ofarbar under vissa årstider. Se där en sak till ert närmare öfvervägande.»

Doktor Gisler såg ytterst betänksam ut.

»När skulle vägen vara klar?»

»Senast vid början af nästa juni.»

»Då ser jag för stunden rakt ingen möjlighet. Sträckan är ju betydlig och svår: sumpig och backig och svämartad, styckevis ofarbar under vissa årstider, hur än man ställer sig.»

»Får jag också säga ett ord?» bad Laurentius, mött af ogillande ögon vid bordet.

»Visst får du så och hälst ett förståndigt,» medgaf värden uppmuntrande. Och Laurentius, mötande flinet med klar blick, sade med tecknande handrörelser:

»Jo si man sätter ställningsbockar» — en fnissning hördes — »och lägger långa broar af klufvet eller sågadt virke öfver olämpliga ställen. På det viset . . .»

»Nå är icke detta förståndigt, doktor?» afbröt värden.

»Verkligen inte så illa, om vi få taga skog ur allmänningen så.»

»Naturligtvis fån I det!»

»Nå då vore det rent ut bäst att bygga hela sträckan så. En sådan där upphöjd spångväg vore oskattbart bra på många vis: aldrig öfversvämmad eller starkt öfversnögad, lätt plogad, hastigt upprifven för fienden, lätt återställd för egen del. Och så det bästa af allt: nästan oberoende af allt oländе å sträckan!»

»Den unge geometern har med ord löst problemet.»

Laurentius sken belåten och hans motståndare sutto där med flinmunnen sned af idel förlägenhet. Hå, nu kunde man då hälsa hem åt blåa nöden! Om Springar-Lasse var karl att ge konungens troman goda råd, hocken skulle då behöfva stå efter!»

»Nå det blir emellertid att bygga på flera ställen sam-

tidigt,» fortsatte doktor Gisler. »Och så har en att forsla verktyg och förnödenheter genom svåra obygder.»

»Går också bra!» tyckte Laurentius. »Med hästbårar tar man sig fram med fororna, så länge hästarna ha fotfäste.»

»Hästbårar?» upprepade värden undrande och så hördes ett starkt mummel i laget. Prata om hästbårar för en så hög person! Hvarför inte så snart om dynggrepen och all annan omöjelse? Laurentius syntes förlägen.

»Huru är en hästbår, du?» ville värden veta.

»Som en vanlig bår men större och uppburen af två hästar i vanligt förspänn.»

»*Det* sättet bruka vi numera vid älgtransporten öfver fjällen åt Norge,» upplyste Mäster-Sara. »Och det är otroligt hvad man lassar på dessa bårstänger.»

»Ser man där!» utbrast hans välbördighet tacksamt. »Med sådan ställning skulle man taga sig igenom själfva vildmarken med här och tross, om detta vore frågan!»

Detta medgafs som troligt af hela samkvämet, där man hastigt blef angelägen att visa sitt förstånd.

»Skulle det behöfvas, så kan vårt bolag hjälpa till med fem par älgar och vana älgförare mot skaplig lega,» tilllade Mäster-Sara.

»Tack, det artar sig drägligare än jag kunde tro. Men hvem far nu till Norge för att öfvertyga Junkerdals-Björn och hans landsmän om våra fredliga afsikter?»

Ingen missförstod denna i vädret utkastade pik. Mäster-Sara log och svarade:

»Björn Randulf har ofta inbjudit mig att besöka Junkerdal. Troligen vill han stjäla en eller annan konst för att räfsa åt sig mera pengar. Spiksmidet är han sugen efter och möjligen önskar han rasdjur för älgafvel. Jag

kunde ju skicka förebud och kvista öfver fjället med älgen för en vecka eller två.»

»Förträffligt! Jo den som hade slike springare då man reser. Jag skall passa på och skicka med något, som kan fröjda dem i själen — flottebyggarn och Bodö-amtmannen, förstås. De måste framför allt begripa våra ärliga afsikter, så att vi få fram vårt silfver på den lätta utfärdsvägen åt väster.

»Hyser man verkligen det hoppet?»

»I det längsta. Annars nödgas vi upptaga den besvärliga och kostsamma utfärdsvägen åt öster.»

»Just därför blir det säkerligen nej.»

»Åjo, vi skolom fresta hyllra med dem ändå.»

»Nå de fredliga afsikterna? Var det icke nyss fråga om ett slags fred med prins Galyezin för att kunna se oss till godo på danskens bekostnad?»

»Hånej, ryssen är man ingen sanning skyldig, högärebörna! Hvad angelägnare ha vi än den djupaste landsfred för att sköta oss själfva? Men för att inge dem aktning å båda hållen måste vi borsta upp oss med mönstringar, vapenlarm och gny. Jag vill ej mer åt dansken än ryssen men nu hälsa vi de norske, att vi rusta för att vräka ryssen ur Finland. Närmare får jag meddela vid afresan. När kan denna företagas?»

»Efter så där en vecka. Nu så länge har jag fullt upp med fattighemmen nord vid Bottnen.»

»Då få vi sedan talas vid. Och doktor Gisler utarbetar fortast förteckning på materialier.»

»För vägabygget? Det skall ske!»

»Och gör sig redo till grufanläggningen.»

»Redan nu?»

»Så fort sig göra låter!»

»Under väpnadt skydd?»

»Hånej, börjar man arbeta där som folk i anletets svett utan vapen, så tror norsken oss på orden. Vi ha ju annars landsfred för befolkningen å ömse sidor. — Sedan var det ju ritningar?»

»Det är beskrifningar öfver de gamla grufbrotten, fyndigheternas djupsträckningar och lägen efter våra undersökningar och så detalj-ritningar för kraftledningar, faktoribyggnader och andra verk, som kunde fordras för en kraftigare grufdrift på stället.»

»Låt mig se!»

Laurentius trädde fram och företedde den ena kartan efter den andra.

»Präktigt arbete detta!» utbrast stadmannen till sist. »I dessa projektioner ser man tvärs genom bergmassan som det vore glas. Och så har I en utmärkt säker hand, doktor.»

»Nej, det är ynglingen som utförde dessa prospekter.»

»Ser man åter — för tredje gången!»

Stadmannen fäste en djupt forskande blick på Laurentius.

»I har verklig heder af fostersonen. Huru skulle man få fatt i flere dylike?»

»Jag har visst äflats med gossen,» lät den gamle rörd. »Och nog har han varit beskedlig mot sin fosterfar och gåfvorna har han och går sin väg redeligen fram, men...»

»Hvad möter då för slags men?»

»Ja det ser nästan ut som hvar mans hand vore lyft mot honom.»

»Nå hvad skylls det på?»

»Hm, ja det var något . . . något sällsamt vid hans döpelse.»

»Hvad då? Råkade prästen vända honom uppned?»

»Han lär vara... *Gråe Jägarns* gusson, som det kallas.»

Värden såg hastigt upp på Laurentius. Denne stod där med sin kartrulle rodnande med ögonen fästa i golfvet.

»*Gråe Jägarns* gusson? Hvem är *Gråe Jägarn*, doktor?»

»Hå, jag kan visst icke gå i god för gammelsagan där. Vet bara att den har fäst sig vid personer, som vordo särskildt märkvärdiga på något vis. Vi ha nog exempel i Olof Evertsson, Emanuel Bredman och Mickel Mickelsson från Svart-Noret, hvar han kan finnas nu.»

»Och *Gråe Jägarns* gussöner, som I säger, bruka de vara illa hållne, hatade förföljde?»

»De gamle ha åtminstone sagt, att en sådan blir uppäten så länge det går an.»

»Men hvarpå beror det?»

»Ett dråpligt löftestecken, en naturlig utmärkelse, som hopen ej tål höra hos en arm, värnlös pojke. Jag har bara det emot Lars, att han är väl stolt öfver det varsel, som hans moder har omtalat, och sträfvar väl högt...»

»Nå då har jag ett passande logemente åt honom i öfversta våningen med bostad, ritsalar och annat svängrum å vinden och här i tornloftet. Geometern skall få en särskildt vacker uppgift: att göra kurirer och vårdekallar öfverflödiga. Som I vet, doktor, lär perserkonungen i forntiden ha skickat sina befallningar långa sträckor genom ropande härolder, som talade i akustiska lurar. Nåväl, en holländsk geometer har gjort tre tolfter sådana åt mig men nogsamt meddelat, att anordningen är behäftad med sina svårigheter. Signaleringssystemet bör fortast möjligt vara i ordning å den närmaste kuststräckans

vårdekallar med förbindelse hit till lofttornet, så att jag kan sitta här i ständig spaning om hvad som rör sig på hafvet och skicka order utefter kustlandet. Detta är uppgiften. Och I själf, doktor, kan ju öfverlämna getterna där åt en annan husbonde och flytta hit med fostersonen. Ett par bordsplatser åt och fram betyda intet i mitt hushåll. Jag behöfver lärda och kunnige män så många jag kan få. Här kan bli fråga om mycket, kanske en skola för bergsmän, officerer och ingeniörer. I alla fall måste jag ha en vårdare för böcker och samlingar. Hvad svaras på detta?»

»Ingenting annat än idel tacknämlighet för mig och gossen!» svarade fosterfadern i dallrande ton.

Två ryggar böjdes i räta vinklar för den nådiga öfverheten. Och så hade hela oliklígheten gått för sig inför ens ögon utan att man fått varna den lättrogne. Om en bara hade kommit ihåg sig och sagt det eller det vid lämpligt tillfälle! Springar-Lasse och Galgbacks-gubben! Tvi, nu var visst yttersta dagen inne!

Kapten Långström reste sig för att taga afsked. Värden förde honom ut till loftets bur, stängde dörren och sade lågmäldt:

»Du far nu hem och kommer snart igen med emigranter, torrfisk och annat. Kunde du inte på samma gång skaffa mig hit en riktigt durabel trollfinne?»

Petter stod moltyst och såg sin gamle vän forskande i ansiktet.

»Hvad är det för då?»

»Hå, jag kan ju inte taga människan här i hand. Står där rakt som en kalf i kätten!»

»Är det Anton på Mon?»

»Ja, han har visst känt igen mig, fähundskroppen där.»

Petter såg fundersamt framför sig och sade: »Ja inte behöfver någon finne fara öfver för dét. Gif mig bara en test af håret så!»

»Se bara till, att jag inte råkar ut för någon gudlös rackare!»

»Det skall bli bra!» försäkrade Petter, som med slidknifven kapat hvad han behöfde.

Petter gick ned och gamle Per Olsson kom stapplande upp, svettig, andfådd, mer än vanligt böjd, ytterst allvarlig.

»Huru går det med förmyndarbestyren hos Mates?» sporde värden efter helsningen.

»Ja just den matken där han ligger!»

»Hvad särskildt med honom nu?»

»Han är i den omständigheten, att han snart skall träda inför sin domare. Och nog har en förr stått vid dödsstrået men där är en excis, skall jag säga!»

»Hvarom eller hvarmed?»

»En särskild del i enrum för hans välbördighet!»

Efter ett nytt samtal i buren uppdrog värden åt Mäster-Sara att hedra samkvämet som värdinna, gaf några anvisningar för aftonens arbete och upplyste att han måste bort till frampå morgonsidan.

En tvåsitsing, snabbt förspänd, skaffade stadmannen och gamle Per i en handvändning ned till sundet.

Där stod sköten redo i båtländningen med fyra roddare under glappande segel. Vinden var förlig, man spände ut, båten jagade i väg nordöfver redden och kröp in som en liten mås bakom Vägnö udde.

Hvad i all världen var nu å färdom?

IX.

VID OCKRARENS DÖDSBÄDD.

Hans farkost drefs fram öfver vågornas hvita gäss af förlig vind såsom sig borde.

En annan väderrot än sydvästen och en svagare bris än denna skulle snarast ha förvånat honom såsom ett obegripligt slarf af dessa öfvermakter, hvilkas ärende han for. Det kunde ju endast ankomma på dem själfva att länka tingen så, att deras angelägenheter ginge i lås. Allraminst väntade han något klater nu, då han för deras trängande rättfärdighetskraf måste sätta å sido sig själf och all klok hänsyn för det allmänna. Nej, lycka utan prutmån och seger, ovillkorlig seger, se det var två adjutanter, som måste stiga i båten på samma gång som norra guvernementets stadman!

Skön som han väntat var ock denna dag, då han själf skulle återkomma som upprättad segrare till rummet för sina unga års förnedring och lidanden.

Från ryggsidan varmsolig söderhimmel med kraftiga åskmoln, gråsvarta bergkammar, upptornade mot Hernö vårdehjässa öfverst, och vid deras skumma vattenbas Hernö-sundets näpna strandvråar, som behändigt undansmögo gråa stugor och gulnade odlingstäppor i löf och solröksimma.

Framför, öfver fjärdar, sund, hafsgatt och skogiga landvallar, låg idel »blåväder», en luft så kraftigt mättad af den jämnblåa åskhimmelns färg, att man nästan tyckte sig inandas någonting blått, och så genomskinlig, att betraktaren af den outsägligt fintecknade naturen tyckte sig

bortförd från jordekretsen till en högre värld af ovanskligare byggnadsämnen.

Öfverallt i den växlande omgifningen hänförande hvilopunkter för ögat. Östanhafsflik under ständigt höghvälfd himmel och ädelt skiftande vattenbas, ett värdigt mantelbräm för naturens majestät; djup västanfjärd med täcka strandparadis, inbjudande till odling och byggen mot svarta skogssmyg i solbacken; sandreflar, täckt snöhvita som rent linne under bergvallarnes mörka skogsklädnad; rader af uddar, hvilkas tegellagda grantäcken man ville smeka med jättehand; bergåsar allt omkring och öfver hvarandra som en böljande hjord af djurryggar öfver inlandet, öfver övärlden i norr ända upp mot den resliga Hemsö-hatten, en blåaktig granitjätte som häggrade med vulkaniskt tycke, synlig långt borta på den uppstigande landvallen öfver den djupa viken rätt förut.

Sköna framtidsvärld, som han aldrig skådat i någon jämliknelse bland tre världsdelar, men efterlängtat från Kristi graf och Asiens beströdda stäppländer, från det heliga Kreml, det stolta Genua, det brännheta Sahara!

Båten girade af nordvästligt kring Vägnö-udden förbi gamla stenmänniskan Märit, som stod där på strandmarlen i alla väder och intill tidernas ända bidde sin förlösning af orsak, som i långliga tider varit glömd.

Hafs-gattet var till slut alldeles hopkrupet och den vida vattenspegeln oförmodadt afsnörd till en insjö med oväntadt tillskott af åter en omfattande fjärd, Ångermanälfvens mindre utloppsgren, nedskjutande från nordväst ur ett vildt bergtummel af djurryggar, häst, ren och älg, får, get och hund, i skumpande vimmel bortgenom världen, en sällsam sagohjord för fornfädernas barnaögon.

Insjöns bris hotade att mojna. Så kom vinden friskande

från en ny, oförtänkt hafsport, hastigt öppnad mellan den stupande Lungö-kalfven och den uppstigande Hemsöstranden på höger hand. Denna port upphörde ej att släppa in den passande älfbrisen men slöt sig åter för ögat lika hastigt.

Och betraktaren, framburen i denna fintecknade blåluft såsom på sagodrömmens vingar öfver de genomskinliga djupen, fann sig åter i en sluten värld. Bergens kärfhet och strändernas blida väsen höjde hvarandra ömsesidigt till vildhet och skönhet. Och likt en skapelse, som blott skridit fram till fjärde dagen, utvecklades bägge i mest obruten sagoro och uråldrighet för djupens spegel, för änder, lom och mås och tonälskande säl, ja kanske ock för andra väsen, bundna af sin kärlek eller fjättrade i sina bojor.

Sköna hem för fädernas blide, lyckogifvande makter, som här tedde sig för sin skyddsling i aningsgestalter öfver allt: sjöjungfrun sväfvande i strandmarlens bränning med sitt svarta hår utslaget öfver skuldran, skogshvitran, bländande ljus i buskars mörka glännor, gråbyxade tomtar, lekande på marlarne, och gråfolk, hans eget folk, i rörelse öfverallt bland svedjesluttningarnes gråstenar.

Båten drejade om efter Hemsö-stranden in genom Snättsundet och hvad stunden led hade man framför sig ett nytt, väldigare hafsgatt, Ångermanelfvens norra utlopp, Storfjärden, ett skärgårdsområde af mera vild och storartad prägel. I söder Hemsön lik en vid, gråskallig och finslipad hjässa ofvanför ett barrskogsbälte, afbrutet af hiskliga bergsmarlar, grufliga sättningar af en skenbarlig hafssten, som djäfvulen fordomtima ditsläpat i svett och ångest för att väcka vetgiriga grubblares syndiga tvifvel på skapelseverket. I öster mot hafvet Storön, en taggig

jätteödla, som närmast tretton år tillförne hade vurpit Antikristen själf, förebådande ett nytt evangelium, hvars sökande ledt fram till en hel jordbruksreligion, länge fördömd som en afgrundens villfarelse, nu omsider hägnad af konungens högstbetrodde man.

I norr bortom holmar och skär uppsteg ur fjärden en mäkta skroflig och gråsvart landvall upp mot Rödskärs kolsvarta, stupande klint och det afrundade vårdeberget i Lövik. Äfven denna sida hade burit en grufvelig märkesvarelse, som mången ej ville ställa långt efter de andra två. Högt uppe i torpbacken på det afbrutna skogsbrynet öfver åsen hade bittre olycksfödingen Svarte-Mickel, öfversåtarnes aldrig glömde fasobyting, sett sin första dag i en torpstuga, som i detta genomskinliga blåväder varsnades redan på långt håll af norra guvernementets mäktige och världserfarne styresman, konungens högstbetrodde makthafvare.

Mot detta mål styrdes nu kursen.

Den lycklige sagodrömmaren, glömmande allting annat, satt genomeldad af ett mäktigt segerjubel.

Se, då uppträdde för hans minnessyn en hisklig skara benrangel, slagfältens otaliga hämndevålnader, som alltid hade för sed att inställa sig och skymma hvarje hänförd syn från det förflutna. »Jubla icke! Ännu äro ej vi försonade!» lät deras skri. Han måste än en gång återse den grufliga hög af asiatiska skallar, till hvilken han en gång lät framföra den fångne Eljub-Khan och dennes närmaste män för att betvinga deras stolthet genom en skräckfull aning om nederlaget. Dessa syner voro väl förjagade i en blink, men lyckodrömmen var störd och kom ej åter, men väl känningen af det svidande trollblacket, som förlamade handen när den skulle räckas en kär vän.

Hå det var ju rent förunderligt!

Då han, makthafvaren, återkom från sina framgångar i vida världen, då var det ej mycket kvar af vännens bild. Och visst återsågs Mäster-Sara, landets matmoder, som en i allo ojämförlig kvinna. En af hans första åtgärder var att tillställa henne ett slags adelsbref från den högt bevågna rådsregeringen som dess erkänsla för makalösa tjänster åt en tredjedel af riket. Men makthafvarens syner hägrade vida, en kvinna vore ett gifvet black om en stordådig mans fot och så spordes att Mäster-Sara hade en son. Hvem kunde rå om den gossen? Kanske den som undrade, kanske någon annan! Bäst att ej befatta sig med den saken i oträngdt mål. Det gångnas andra uppgörelser hade han ock velat spara till lägligare stunder, men icke kunnat. Men nu, då hon icke kunde nås med handen, då kändes det som en del af hans eget väsen vore bortsliten. Hå så besynnerligt! Och framför den möjlighet, som nu förestod enligt öfvermakternas vilja, brände svedan värre än någonsin.

Så uppdök för tanken gamle, aftärde Mates, de unga årens bödel, där han låg i plågolägrets paltor. Ja det var visst en märklig sak, som denna själ uppfångat ur dödskvalens djupa rymder. Konungens närmaste man var den, som skulle förlåta hans bödelstjänst mot själaspillingen i gården. Och en märkelig skatt skulle blifva dennes lön för omaket, om han bara gräfde upp röset å utstenshällan, där det osynliga hettes ha nedlagt faddersgåfvan åt Svarte-Mickel. Där hade visst Mates också haft en tanke, säkerligen den första och sista i lifvet.

Grubblaren rycktes ur sina tankar vid åsynen af ett båtlag kring skären och sporde hvad folk det var.

»Stadsborna på sitt tjyfvafiske!» lydde svaret.

»Huru hänger det ihop?»

Jo först hade strandvräkarne med våld slagit under sig de bofastes laga fiske. Det sällskapet häktades och afhystes därpå af stadsborna, som öfvertogo fisket och fiskade ännu. De klagande hade vid sina stämningar och frånsägelser afspisats därmed, att hvar mans rätt skulle afgöras genom en allmän vattenrannsakning, som dock aldrig blifvit af, huru mycket man äflats och skrifvit.

»Det blir strax en annan ställning med detta!» lofvade stadmannen, lönad af uppriktig glädje. Underligt att detta folk ännu hade kvar någon tro till laglig öfverhet, sade han till sig själf.

Vid aftonvardstid var båtlaget framme vid bryggan, samma gamla brygga på enahanda vattenbockar mest. Nej det var bestämdt en annan vida mindre?

Stadmannen steg upp och tog ett baksteg af ren förvåning. Kunde denna jordremsa, som sträckte sig i jämn lutning upp åt åsen till tjärnen, vara hemmanets storäga? Lägdor, diken, hässja, svedjor och skogshagar hade ränt ihop så erbarmligt? Nånå, det var ju ej underligt. Själf hade han skådat världen i större mått och Svart-Noret var nog sig likt. Löjligt nog hade Mates' loftgård, som ännu låg skymd bortom tjärnen högt på backen ofvanför ängen Väet* på andra sidan åsen, föresväfvat honom jämnhög med Höga Ottomaniska Portens residens och de genuesiska dogernas stolta palats utan att hans inre öga funnit något befängdt häri.

Och uppe i backen under ännu ringare förhållanden var han själf i armod och sveda född af en tidigt bortgången moder, hvars rum i församlingens griftegård han

*) Möjligen ett landskapsord för Vadet.

fåfängt skulle eftersöka nu. Men stor sak i det! Hon hade trott på Krist och hade väl nu kristsaligt rum i himmelrik genom hans förtjänst. Själf kunde väl hán, *Gråe Jägarns* gusson, aldrig vänta sig dén vägen, då en annan säkert var utstakad för honom genom tillvarons gränslösa framtidsrymder. Andra kunde genom lite bikt på sista bytet få sin skuld borträknad, huru stor den var. Själf fick han inga skulder hafva, endast öfverskott för andra och genom pliktekvalens trånga port hade hán att gå mot okändt framtidsmål i fjärran.

»Veta de att jag kommer?»

»Skyllde på värderingen här, som det var tal om.»

»Nå hvad tyckte de?»

»Att krigsöfversten är väl bråd af sig nu i dödsfaret hans.»

»De drogo väl någon slutsats också?»

»Ja systern trodde på sitt vis, att krigsöfversten är trängd i hågen efter dottern. Mates själf har förbjudit mig nämna en halfdragen anda åt dem, för då vore det färdigt.»

De hade gått förbi tjärnen uppe mot åsen. Komne till gårds trädde gästerna inom porten till den fyrkantiga huslänga, som efter tidens och ortens sed innefattade hemmanets alla byggen inom ett och samma ytterlås. Granris var strödt på marken. Fint och fejadt såg där ut på allt vis.

Jungfru Lisa blef synlig på farstubron, helgdagspyntad och förlägen men vida drägligare nu i hemmet än vid stadsbesöket och landtdagens rättegång.

»Var så god och stig in till pastorn i gästerummet om hans välbördighet så vill *estimera* vårt ringa hus,» uppläste hon stornigande efter morbroderns undervisning.

»Hvilken pastor är det?» ville stadmannen veta.

»Då jag dét inte är karl att minnas,» lät dottern i gården, brydd för detta afbrott i sin belefvenhet.

»Magister Olof Sebrelius,» upplyste morbrodern. »Han är hitsatt i stället för Aspen.»

»Jaså, de ha böjt sig för nödvändigheten likväl,» menade stadmannen.

De två inbjudne trädde öfver bron, förbi köket till höger och salen till vänster in i helgdagskammaren, hvars dörr jungfru Lisa, åter nigande, öppnat utan att inträda själf. Därinne möttes de af den vinkelböjde magistern, en stadig man, hvars person ej illa behagade stadmannen.

»Nå den sjuke?» lydde frågan efter hälsningen.

»Har hela tiden frågat efter eders välbördighet,» upplyste magistern.

»Så gå vi genast in!»

»Men här kunde tarfvas två ojäfvige vittnen?»

»Tänker han på testamenten då?»

»Ja om så möjligt vore att gifva orättfånget åter.»

»Det blefve ett vidlyftigt testamente, det! Huru vill en döende stackare stå ut med sådant? Här skulle då tarfvas en *notarius* äfven.»

»Och ett evinnerligt skrifvande sedan. För öfrigt kännes han beklagligen vid, att han icke minnes alla sina ockerbragder häller. Och så våndas den arme syndarn, vet sig ej fridens råd. Jag förstår häller inte huru knuten skall lösas.»

»Ha kvinnorna någon aning om ställningen?»

»Icke den ringaste, för då sluppe ingen till honom. Han har endast yppat sig för svågern och mig men bedt oss om största försiktighet.»

»Är han vid redig fattning?»

»Bättre än någonsin på flera år.»

En karl inträdde nu. Det var förmyndarebiträdet Järker-Mäldare.

»Du kommer som kallad. Följ oss in!» tillsade stadmannen.

De inträdde i salsrummet, där den gamle låg, snart sagdt öfvergifven af sitt husfolk, och förblefvo länge där. Under tiden hade gårdens kvinnor ett väldigt hufvudbry. Hvad skulle de hitta på till aftonvard åt en dylik gäst? Först till kvällen hade man väntat honom men snabbrodd och segel i förening hade skaffat gästen till gårds fulla tre timmar för tidigt. Ja där var med ett ord en rådlöshet, som allraminst medgaf någon tanke på den döende Mates.

Omsider, då gåtan efter all förlägenhet fått en lösning och jungfru Lisa burit fram kosten på helgdagsbordet, trädde männen alla fyra ut ur sjukrummet med ett egendomligt allvar.

»Är det någonting särskildt med pappa?» frågade hon morbrodern.

»Han är död nu,» upplyste denne.

»Herre jämmerligen är pappa död nu!» lät hon med utbrytande tårar. Och öppnande dörren åt köksrummet ropade hon gråtkväljd:

»Mamma, nu är pappa död!»

»Herre *trigemine*, gick det så fort!» lät den gamla modern torrt och häpet. Så kom hon stapplande in, böjd och helgdagsklädd.

»Mates har fått hädanfara med Herrans nåd och frid,» sade gamle Per med skälfvande rörelse.

»Sja, det kunde jag väl tro,» tyckte den gamla nästan belåtet. »Och hocken vill annat komma och säga, för

han gjorde väl ingen orätt häller. — Ville han inte yttra sig på något vis?»

»Joväl,» lät brodern något tveksamt. Hon märkte detta och fortsatte i ond aning:

»Ville han inte ta afsked af oss häller?»

»Hann inte med, gick för hastigt. Men hans yttersta vilja ha vi förnummit.»

»Hans yttersta vilja!»

Den gamla stod i hast upprätad med spärrade ögon och den ungas händer föllo i ren skrämsel ned till sidorna.

»Hans yttersta vilja!» upprepade modern gällt. »Var ju skrifvet förut i fridens dagar! Är något annat å färdom nu då?»

»Ja som det är med dig, syster, så har du fortfarande din hemgift ur boet med 10 procents årlig ränta sedan giftet...»

»Mitt födoråd ja, hocken vet inte det! Än det meriga då?»

»Det meriga» — Per lät tveksam men fortsatte rappt — »det meriga tillkommer krigsöfversten, på villkor att han äktar jungfrun, om hon det åstundar.»

Kvinnorna stirrade som förlamade på stadmannen, hvilken mötte dem med en kall, outgrundlig blick.

»Krigsöfversten?» skränade den gamla slutligen. »Nej inte om han så vore djäflarnes öfverste heller. Ska' stinta ingenting hafva hon då?»

»Ingenting, säger du? Är hon kanske för god åt krigsöfversten då?

»Men inte skall väl hån vara som ägare till hennes egendom häller!»

»Han är den, som vill vara herre öfver det huset förmår!»

»Nej, stinta skall hafva sin afskilda del för sig!»

»Och intaga hans rang och position i staten, tror du? Det går han ej in på!»

»Då slipper han väl bägge delarne, inte värre med dy!»

»Misstag, syster! Egendomen är hans efter laga testamente. Och nu är bara fråga om hon yrkar på gifte!»

Den gamla teg förstummad, rent förfärad. Det var som hon kände framför sig någonting hiskeligt stort, som hotade att vräka sig fram och trampa ihjäl henne likt en mygga på jorden, så att hon tog händerna afvärjande framför sig. Den unga utbrast gråtkväljd:

»En tör väl vara tvungen ta'en då, annars står jag där utan!»

»Ja jag undrar just hocken som blir *tagen*, om någon blir,» läxade morbrodern förtrytsamt. »Du skall tänka dig för lite bättre, ditt enfaldiga skåp! En sådan som du träda till ett kungligt residens och gå uppburen som landsens högsta fru! Vill du nu ha lysning eller inte?»

»Är det tvunget ske nu på eviga rappet?»

»Nu eller aldrig skall det ske efter testamentet!»

»Innan pappa är i jorden?»

Den gamla, utan vidare känning af sin mara, utbröt nu giftigt mot brodern:

»Det är tocke här du har gått här och spelat ihop, din lede nidingstryk! Men bida mig du! D'är oprocessadt om den här delen än! Tvyvale den gamle fulingen, där han ligger, att han skulle ställa oss i slikt klammeri!»

Och så fortfor hon att rasa mot brodern och den döde, så att åhörarne blefvo kusliga till mods. Därpå tog hon prästen för hufvudet. Mates hade kunnat bli salig för aldrig det, så rättskaffens som han hade farit fram. Hvad

skulle då han, prästestryken, dit för om inte för att hjälpa andre kanaljen ställa dem på barbacken! Slutligen fick äfven Järker sina mustiga skopor men mottog dem plirande oberörd.

Då den rasande omsider stod där andfådd och strongnande upprepade gamle Per sin fråga till den unga, hotande att gå och lämna henne med försutten rätt.

»Ja det kan väl inte annat bli då, annars är jag ju alldeles som en bar stackare,» flämtade hon fram ylgråtande.

»Och hans välbördighet går in på lysning med henne?»

»Det är min skyldighet,» svarade stadmannen enkelt. Magister Sebrelius förklarade att han efter detta ömsesidiga bejakande ansåg lysning uttagen och då någon invändning ej mötte, gingo de fyra besökarne sina färde, underliga till mods och följda af den gamlas hädelser i ett nytt flöde.

Kommen utom gårdsporten hejdade Per Olsson sina medvittnen och sade:

»Vi ha nu sett Guds underliga finger och veta nu hvem hans välbördighet var. Han måste yppa sig för att gifva den hädanfarande själen en fullsäker förlåtelse. Må nu ingen svika tysthetsordet och tala i otid om återbärningen af det orättfångna!»

»Så sant oss Gud förhjälpe till lif och själ!» svuro vittnena.

»Detta vare sagdt af män! Och nu då profetian är uppfylld i det ena, så händer att hon fullbordas i det andra. Vi kunde väl ge oss tid och ro inåt fjärden till röset där och se hvad han for efter?»

»Det är inte långt dit,» medgaf stadmannen.

*

På morgonsidan återkom hans välbördighet till län-

dingen vid Hernö-sundet. Hans följeslage Per Olsson bar upp till residenset ett stint, solkigt skinnfoder, som han burit gömdt under gråtröjan. Det var Mates' revers-portfölj, öfverlämnad af honom själf.

Och från näset inne i fjärden medförde stadmannen en gammal pergamentskrift med halftumshöga präntbokstäfver och troligen på latin. Ej mycket skriftlärd, som han själf var, lyckades han under nattrodden blott utleta ett par vägledande ord å titelsidan: *mineralia*, angifvande något af innehållet, och *Olavus Stenonis*, som troligen var författarens namn.

Omsider, efter genombläddring af luntan, lästes på slutet en så lydande upplysning, affattad med senare tids stil i ålderdomlig brytning:

»Om thenne *Olavo Stenonis* är således förtalt, att han var en *presbyter* i then gamble påfuiske tijden och en svåra grym trullekarl, så att han bragte mången om thess lijf. Kom han så en natt att liggia uthi en hölada på markene. Hvaruppå then lede djeffulen tog honom så *violenter* dädan aff thetta liffuet, att then halfua ladan ock bortrappades tvärs emot stockarne, så att allenast then andra halfuan aff then ladan stod kvar med then halfua kruppeåsen. Skalt ock allt sådant vara en rätt sannfärdelig händelse.»

X.

I SPANINGSTORNET.

Högt öfver bygd och fjärd, likt en granne till hafsörnen i skyn, satt geometern Laurentius Springer i sitt nyuppförda torn ofvanpå Bispehöjdens takloft, öfver den

eviga landtdagen och det outslitliga prästmötet, — satt där vid väldiga gapet till sin paraboliska häroldlur sedan dagar tillbaka i grubbel och äflan med akustisk budskickning tvärs öfver söderdalen, öfver skogsbältet upp mot vårdekallshjässan, där fosterfadern svarade så ofta kastvinden medgaf.

Middagstid var inne.

Nere i lofttrappan från vinden hörde Laurentius de kraftiga stegen af hans välbördighet.

Nå det var nu blott hans varselspöke i förväg, ty det gick alltid osynligt före den herren, men själf kom han snart upp, hälsade och sporde med sin kommandobas:

»Nå blir här någon framgång snart?»

»Allt klart från Hernö-kallen nord till Hemsö-batten och öfver Storfjärden till Rödskärsklinten!» svarade Laurentius stolt.

»Således hela älfjärdsområdet i ett varp! Förträffligt! Och *dépèchen* blåser inte längre bort för er?»

»Den här inställningsapparaten hjälper mot afdriften annars, men inte då vinden kastar och snor här i dalen.»

»Men inte lär du stå där för de stenkasten?»

»Ja här hjälper endast öfning...»

»Då är det ändå någon vån!»

»Och för öfrigt lär det nog komma vida mer an på människan än apparaten här vid lag!»

»Det brukar så alltid göra, du! Nå djäknarne du fick till hjälp?»

»Till en början väl högfärdiga att taga undervisning och ledning af en olärd båtsmanspojke, förstås!»

»Men detta gaf sig?»

»Och nu ha de skaplig öfning att förstå sig på vind-

taflorna, inställningen och signaleringen, men nöjaktigt påpassliga äro de inte.»

»Det kan väl också hjälpas möjligen?»

»Ja, här duger det knappast med feriegossar, som ha andra tankar i hufvudet och gå sin väg efter en tid med det lilla de ha lärt. Vid hvarje lur bör det finnas minst en stadigvarande karl med förståndsodling och yrkeskunnighet. Pålitliga *dépècher* bli ej möjliga annars.»

»Nå, då ställa vi oss därefter. Kom in med ditt förslag så snart du kan. Så har du grejor utanför tornet också?»

»Väderflögen med riktpinnarne, ja!»

Flögen hängde, två famnar lång, smäcker och rödmålad, i yttersta ändan af en nitton fots utskjutande stång, som satt fästad med inre ändan i tornrummets takbjälpar rakt öfver lurens vridningsaxel och pekade upp mot bergets klint. Likt en harf var flögen å nedra sidan fullsatt med smäckra träpinnar med en tums inbördes afstånd och numererade från centrum utåt med hvita siffror ofvantill.

»Huru begagnar du den där?» undrade stadmannen.

»Jag riktar bara lurens axel mot *sjätte* pinnen upp mot vinden, om det blåser *sex* fots hastighet och likt för öfrigt.

»Enkelt nog det där, du!»

»Och matematiskt för att upphäfva afdriften!»

»Men hvem säger dig vindens hastighet?»

»Vindkallen i toppen drejar en visare på vindtaflan, som sitter här på tornväggen utantill. Man ser henne ute på bryggan vid ledstången.»

Hans välbördighet steg ut, såg den väldiga taflan och

anmärkte: — »Här har du två visare, en svart mot hvita siffror och en hvit mot svarta!»

»Den svarta visar vinden, den hvita säger vindriktningen och drejas genom snöret från flögens centrum.»

»Nå, det händer ju att vinden kan vara olika på bägge ställena också?»

»Jojomän. Då tar jag kikarn och ser efter vind och vindriktning å doktorns vindtafla på berget, sedan detsamma på min tafla och räknar ut inställningen med en *tabula ventilis*, som hänger här.»

»Godt, ställ in så att jag får tala med doktorn!»

»Det går bra, ty nu hörs vädret jämnt en stund.»

Inom en handvändning hade Laurentius, kikande och snabbräknande, riktat luren och med pistol affyrat signalskottet framför dess gap.

»Nu kan doktorn ropas an!» upplyste han stolt.

»Är ni där, doktor Gisler?» dånade stadmannens basröst i det vida metallgapet. Och efter någon väntan hördes tvärs genom luften den gamles röst som en stark andehviskning:

»Är det hans välbördighet själf, som talar?»

Med tydlig häpnad svarade hans välbördighet: — »Tack, doktor! Detta tycks gå alldeles förträffligt.»

Och så utspanns om anordningarne ett längre samtal, hvarunder Lars med uppmärksamt öga på vindtaflorna gång efter annan ändrade lurens ställning och äfven tillropade sin fosterfar nya riktnummer. Samtalet gick alldeles utmärkt och stadmannens belåtenhet växte.

»Har I möjligen haft tillfälle att granska luntan där?»

»Jo, under väntan på gossens anstalter har jag suttit här och läst emellanåt. I sanning ett underligt manuskript. Där talas bland annat om en fyndighet gedigen

silfversten i en lappmarksort, som tyckes vara särdeles noggrannt angifven. Det där vore värdt en undersökning.»

»Tack för denna gång, doktor! Vi få tala mer om detta vid tillfälle. Nå, märkes ingenting särskildt på hafvet?»

»Jo, i natt som var syntes en märkelig företeelse. Där kom likt en glödande yxa af öster, kunde jag tycka. Hon möttes ute på sjön af en annan från väster och det bar ihop med dunder och brak i luften. Till slut kommo bägge ned i hafvet och liksom släcktes med en fräsning, som hördes ända hit på berget.»

»Ett par spåfinnar, som skicka hvarandra spåsändningar öfver hafvet. Sådant förekommer nog ibland,» anmärkte hans välbördighet alldagligt och lämnade luren.

»Detta kan ju inte bättre gå!» lydde omdömet. »Hvar håller Kyrk-Nisse hus?»

»Hvilar sig nerpå vinden efter sin nattvakt.»

»Han I någon nytta af honom och hans sällskap?»

»D'är lite ojämt för excercisens skull. Men otroligt fin hörsel ha de.»

»Gamla nattetjufvar, tacka för det! Därför tyckte jag att de skulle passa här.»

»Ja verkligen! Då Nisse sitter här i luren hör han mycket väl hvad folk säger på vägarne, då luften är still.»

»Nå, hvad säger folket som mest då?»

»Ja, d'är . . . d'är om eders välbördighet». — Lars hördes tveksam.

»Hvad säga de om mig som mest?»

»Ja, d'är hvarjehanda . . . Bäst att Nisse själf får göra reda för sig! Skall jag ropa hit'n?»

Stadmannen jakade. Nisse, något yrvaken, trädde upp för trappan, hälsade militäriskt och blef stående kapprak.

»Huru finner du lifvet om dagarne?»

»Gud bevare öfversten! Hälsa och trefnad hänger med!»

»Känner du ingen dolskhet och åtrå att komma från stränghet och arbete till ditt forna drifvarlif?»

»Kan inte värst säga! Kostar nog på ryggen ibland, det kan jag inte gå ifrån, men så faller det mig för, att här bestås mat och kläder, hvila och frihet äfvenså. Så mycket som det kan en tjyfstackare aldrig stjäla.»

»Det är just det. Nå, hvad är det för folktal du sitter här och hör om mig?»

»Skall jag säga allting rent ut?»

»Du är fördenskull hitkallad!»

»Jo, det hetes vara så att öfversten har trampat Skriften och förnekat Christum tre resor — för att vara dem till lags, förstås.»

»Hvilka dem?»

»Rysshedningen, morianen och hundturken, förstås.»

»Jaså dem! Nå vidare?»

»Så har öfversten hjälpt självfaste hundturken att kriga mot de kristne i Jerusalems stad, efter taflan där.»

»Än sedan?»

»Så var det tal om ett kungabref, där det var godt beröm om öfversten . . .»

»Jaså, min ämbetsfullmakt?»

»Någonting däråt var det. Och det brefvet skulle öfversten liksom ha skrifvit själf.»

»Ingenting mindre än en förfalskning af konungens namn således.»

»Och där var det skrifvet om en krigsherre, som var hjälpt ur träldomen i hednaland . . .»

»Kapten Vulf förstås!»

»Det skulle också vara osanning, sade en, som var svärfar åt honom. För han kunde inte tro Gud så stygg att karln skulle lefva sedan dottern var omgift med en annan.»

»Aspen själf uppi dagen, kan jag höra. Hvad mer?»

»Det grasseras mycket för att öfversten håller prästerna kvar och vill ha korn af dem.»

»Nå, det var ju en sak.»

»Och så, om jag törs säga hvar skon klämmer värst?»

»Visst törs du!»

»Jo, d'är om dessa rackare tri, som öfversten satte kappan på spiken åt. Det var näfven i getingboet, det, men inte det värsta ändå . . .»

»Nå, fram med detta nu!»

»Ja, d'är mest om lysningen där. Två människor, tror jag, råkas inte utan att träta på öfversten för den skull.»

»Huru låta de som allra värst?»

»Ja, öfversten har alldeles redt af logen åt sig. Och så skall sysslan gå ifrån öfversten . . .»

»Hvad mera då?»

»Och kvinnfolken, hörde jag, skulle ställa till som ett slags uppror, jag vill säga, om öfversten tar'na.»

»Ett uppror till och med?»

»Ja, det vill säga som ett stort kalorum. Och ingen skall häller hälsa på öfversten till bjudnings. Så fölls det för mig en kväll att vända tratten åt ett ställe, där jag såg två finare fruntimmer i språk vid stranden. Och

det hörde jag på all ställning att den ena var i gråtandes tårar för det här.»

»Hvarut kunde stället ligga?»

Nisse pekade ned mot södra Hernösundets bortre strand till den täcka, löfklädda udde, där Mäster-Sara, landets matmoder, hade sitt hem, omgifven af alla slags anläggningar. Stadmannens blick sväfvade mulen dit.

Mäster-Sara hettes nu gifva märkbar uppmuntran åt två män vid det regemente, som nu var under uppsättning i trakten. Kapten Erz var den ene och den andre kommer strax till tal. Men deras besök på Udden kunde väl icke rynka hans välbördighets panna nu, efter två lysningar för hans egen del?

Var han ej snarare bekymrad däröfver, att hennes öfverfyllda fattighem och arbetsfaktorier mot skogsbrynet, efter stranden och hela ån uppför ej längre kunde rymma de öfvertaliga skaror af hjälpsökande, som nu likt en öfversvämmande flod välde ned mot Hernö-sundet, kanske för att dö inför hans ögon i dessa tältbackar vid eldarne?

Det arma folket i sin yttersta hopplöshet visste sig ej annan råd än krypa tillsammans kring den löftesrike landsfadern. Och nu skulle han i största hast nedkalla åkerhöns och manna ur skyn, framknacka läskande drick ur hälleberget, egennyttans flinthårda hälleberg! Men så skulle de ock få sitta där tills mossan växte på dem!

Ortens folktal hade på fjorton dagar tiofaldigats. De skapligaste karlarne hade tagits i hans bröd som rekryter och »Skulskyttarnes regemente», såsom det kallades efter dessa Skultjyfvar, hvilka drefvo norsken hem öfver fjället, hade i en hast sprungit upp till 2,500 man. Dessa, fördelade i leder och småtroppar, syntes där nu öfver den

vida marknadsplatsen i Bonnsjö-vreten under pågående excercis för nyanlända officerare, mestdelen halfva invalider, som nästan tvungits taga svärdet på nytt. Stadmannen, öfverskådande öfningsplatsen, kände sig som öfverste och chef för ett ganska besynnerligt regemente. Utom honom, öfversten, endast tre officerare fria från skavank! Och nummerkarlarne slödder eller märgsvultna stackare, understundom bägge delarne. Det återstode att se om en välrustad fiende kunde slås med sådana trupper.

Emellertid var regementets sekond, öfverste-löjtnanten Gotthard Wilhelm Marks v. Würtemberg, en af svenska härens mest fackbildade officerer. Egentligen kavallerist, om hans rätta vapenslag efterfrågades, ägde han militära insikter nog för detta fotregementes skapande och hade yttermera fått på fötter sex fältbatterier med öfverlägsen attiralj, skapligen goda hästar, dräglig servis och en befälskår, sådan den kunde vara efter fjorton dagars fackutbildning för flertalet. Men här gällde först och sist att ha godt mod, taga vara på det lilla som fanns och icke vara för kräsen. Denne transbaltiske officer, hvars namn också nått eftervärlden med ett sagolikt trolldomsrykte, var emellertid den andre af de två, som skulle hålla till på Udden rätt ofta.

Landets styresman med sina tusen järn i elden såg äfven med bekymmer bort mot norra inloppsredden. Ännu hade prins Galyczin ej låtit höra af sig rörande mötet nordpå Holmön.

Vulfens galerer skulle först om en vecka komma till hans förlossning, om den påtänkta kuppen utfölle väl. Dess bättre hade man redan i ordning en snabb och säker spaning efter närmaste kust. Här länkade sig en sak

om sänder och nya bekymmer kunde visst dyka upp i massor, men så var hans välbördighet också rätt flink att ta dem för hufvudet och dyka ner dem en gång för alla. Dessa öfvermakter, hvars tjänare han var, skulle visst ge råd i mån af dag.

Stadmannen steg ned till sina våningar, väntad af två besökande.

Magister Georg Vallin d. y. hade kommit hem med en af Mates' lurendrejarskutor för att inträda som fungerande biskop i sin faders ställe. Och skepparn var äfven med för att tala med sin nye redare.

Magistern, enkel, flärdlös och vinnande, trädde in i kabinettet och var genast på bästa fot med den världslige makthafvaren. Själf hade han under ännu mer otacksamma tider frestat hvad ett reformarbete här i landet ville säga. Dessa två män voro liksom mångåriga vänner strax eniga om föreliggande sakers beskaffenhet och nu yppades kanske någon vån till drägligt samarbete med själsämbetet.

»Jag hoppas resan har varit angenäm?» yttrade stadmannen vid afskedet.

»Nej, inte särdeles. Med en präst ombord är ju stormen alldeles oundviklig. Och värre skeppare blir en präst sällan ut för.»

»Nå, men huru så?»

»Jag frågade honom om han inte kunde begå sig med lite mindre svärjande i slik storm. — Stört omöjligt! svarar han. — Jo, men försök ändå! vidhöll jag. — Det må vara händt! säger han och ger några order så att skutan var nära att gå i kvaf. — Nu sir herren där! säger han och flinar. — Men för Guds skull vi gå ju rakt förlorade. — Så går det när jag inte får bruka mig

rätt. — Och vid yttersta nöden för ögonen måste jag ropa åt trollet: så svär då i Herrans namn, men låt skutan gå rätt, ditt kräk! — Ett ganska anständigt ord af en präst, vill jag lofva. Det säger sig själft, att Vidrumfen svor dess värre, på min lofven förstås, och fick upp skutan ur kvafvet. Aldrig mer lägger jag mig i en skeppares kommando. Och nu måste jag bedja om en tjänst.»

»Gärna, om det så vore två!» medgaf stadmannen med remnadt skägg.

»Om denna löjliga historia kunde hållas inom skeppslaget, så vore jag högst tacksam.»

Stadmannen lofvade se till hvad möjligt vore, magistern gick och så inträdde hans skeppare med kaskett i näfven, en undersätsig, starkt byggd och grof best med vilda och djärfva drag.

»Ditt namn är?»

»Nils Vägnlund rätteligen, men går mest för Vidrumfen.»

»Håhå, dig har jag hört omtalas som en mäkta amper gast!» Vidrumfen grinade belåtet.

»Jag upprättar snart ett änterkarlaregemente. Jag kan väl då påräkna dig som man på någon god post?»

»Åjo, Vidrumfen har äntrat förr!»

»Det är bra! Men hädanefter får du inte slå och handtera folk, såvida du vill stanna i min tjänst!»

»Hans välbördighet ...»

»Jag vet hvad du tänker säga: Utan stryk ingen manstukt möjlig! Men hör nu på hvad jag säger: Gif dem mera mat — d'är jag som kostar på — så kan du bruka mera folklämpor. Äfven jag är sjöman, ser du!»

»Åjo, genuesarnes amiraler få räknas dit,» medgaf Vidrumfen.

Det ordades något om skutans tillstånd och behof. Och så ryckte Vidrumfen fram en bekymrad punkt:

»Det tör väl vara lurendrejadt hvad som är nu då — på den här ställningen, kan jag förstå?»

»Hvilken ställning menar du?» undrade hans välbördighet.

»Åja, redarn kronans befälhafvare...»

»Nå, en sådan kan hafva många munnar att föda i dessa svälttider. Ser du, det blir honom dyrt nog all tull förutan. Nej, vi skolom lurendreja värre än någonsin, ser du!»

Vidrumfen gjorde stora ögon.

»Det kunde nog bli ett ledt ord,» tyckte han storflinande.

»Än ledare blir det om hungerpesten bryter ut i mitt guvernement under vintern. Och för den där tullen bara föder jag fram hundratals uslingar till våren. Kronans befälhafvare är ingen fnasker, som eftersätter människors väl för några kråkfötter om stapelrätt. Du måste ha hem mat och mat i massor det fortaste du kan. Folket är tillreds att svälta ihjäl för mig. Och det blir mig nog stora utkostnader ändå!»

»Nå, inte mig emot. Smuggla är min lust och lif, så länge jag ej får äntra!» tyckte Vidrumfen belåtet och så kringspråkades den affären till slutet.

»Huru stod du till boks hos Mates?» ville redarn veta.

»Tänkte just tala om reversen där... Vardt tvungen lämna'n åt snåljudasen där, mens han lefde. Af femhundra laster, som jag hade fram, fick tullgrypen fatt i den där och så skulle en fattig stackare sitta emellan.»

»Den reversen korsar jag!»

»Tackar ödmjukast, men jag hann bli sökt af maran där och vet mig ingen råd?»

»Den utsökningen är redan återkallad. Och så har du att fordra räntor med ränta. Vid tiden för din andra hemkomst utlyser jag möte med gäldenärerna. Kom tillstädes då vid den allmänna likviden.»

Vidrumfen undrade om han hörde rätt.

»Har jag nånting att fordra på reversen då?»

»Jo, ser du, min vän, det var Mates' yttersta vilja, att allt orättfånget skulle återgå!»

Då Vidrumfen gick en stund senare, ville han taga sakramentet på, att detta testamente och en sådan redare endast vore möjliga i världens yttersta stund. Men huru skulle han få dem att tiga? Historien var, förstås, redan ute!

XI.

EN FOSTERSON OCH TVÅ HÄFTIGA BUDSKAP.

Den styfve prosten Touschier med sitt ombudskap bakom sig stod inför Pilatus och talade så:

»Vi aflåte all vår spannmål utöfver ett års husbehof mot full ersättning i ödehemman, som kronan öfvertagit.»

»Nå, ändtligen något annat än detta eviga *non possumus!*» utbrast Pilatus belåten, där han vandrade på golfvet.

»Men längre gå vi ingalunda!» förklarade prosten eftertryckligt.

»Då beror det just på taxan. Huru vill *clerus* uppskatta dessa jordar?»

»Hvad annat än till gångbart värde!»

»I dessa tider?»

»Ja visserligen!»

»Då man köper ett medelmåttigt hemman för en par tre tunnor korn?»

Pilatus hade stannat och betraktade prosten, undrande om hans skrufvar voro i olag.

»Ja, förvånas ej, eders välbördighet, att prästerskapet vill hafva spannmålens bytesvärde!»

»En ockeraffär på sina tusen procent allraminst! I viljen säkert göra som Farao och Josef, hvilka lade under sig allt Egypti land genom en sniken spannmålskupp. Men det är visst en skillnad mellan Farao och eder. Han drömde om sju magra nöt, som slukade sju feta. I däremot drömmen visst på det rakt motsatta viset.»

»Vår proposition tyckes alltså ej konvenera?»

»Tala aldrig därom! Denna folkmassa, som svälter häromkring i skogsbackarne, kunde slå ihjäl er.»

»Nå, då har jag blott att framföra brödernas anmälan, att detta långvariga mässfall i församlingarne omöjligen går för sig längre.»

»Var tröst, eders vördighet! Till våren bli här inga att mässa för och då kan det vara så godt, att I hören upp nu!»

»Alltså behjärtas icke . . »

»Är det något vidare?»

»Ett förhållande, för hvars beskaffenhet eders välbördighet ändtligen tör finna för godt att böja sig!»

»Högst nyfiken! Hvad kan det vara?»

»Våra kostpengar eller medförda kost är för länge sedan slut. Matpriset stiger oupphörligen och yttermera skuldsättning blifver oss ogörlig, för de flesta rent omöjlig. Här månde *clerus* hafva sin vissa utgång!»

»Hälsa *clerus*, att jag håller öppen taffel för en hvar, som behagar infinna sig och hålla min husmanskost till godo. Får jag kanske se vördiga prästerskapet vid mitt bord redan i dag?»

Hans vördighet stod där helt förbluffad.

»Hå,» utbrast han till slut, »ett sådant anbud är ju alldeles oantageligt. Man blefve ju bunden genom slik obligation!»

»Ånej,» försäkrade stadmannen med remnan i skägget. »*Clerus* kan mycket väl säga ja till min kosthållning och nej till mina propositioner så länge det roar.»

»En permanent arrest med andra ord!»

»Ett ord i sinom tid, herr prost! Skulle ni, andlige män, hädanfara med handen alltjämt hårdt knuten om edra härberges-nycklar, så kommer icke mången med lifvet fram. Äfvenså kan den skickelsen mycket väl stunda, att jag tvingas sätta er samt- och synnerligen inom lås och bom till skydd mot hopens raseri. Blifver guvernementet nu härjadt af hungerpesten, så faller skulden öfver eder. Landtdagen har ju redan gått in på, att allt matnyttigt öfver ett års husbehof må öfvertagas till skälig taxa.»

»En låtsad medgift bara! En hvar kunde emotse vårt vissa afslag!»

»Låtsad? Nej, där var fullkomligt allvar, ty landtdagen har lika enhälligt manat mig att lägga beslag på eder vägrade spannmål i konungens namn!»

Nu syntes prosten och hans ombud rätt allvarliga.

»Är det tillåtet efterfråga beskedet på en slik proposition?»

Hans välbördighet ryckte på axlarne.

»Beskedet är lätt gissadt. Man upprättar ej lag och

ordning i den stund man förgriper sig på enskildes egendom.»

Stenen var lyft från tyngda hjärtan.

»Det var visligen sagdt,» medgaf prosten. »Och nu må det i sinom rättan tid upplysas till eders välbördighets ovillkorliga efterrättelse, att endast genom rofferi, ej genom vår fria vilje, kan denna spannmål oss afhändas.»

»Sade eders vördighet rofferi?» utbröt stadmannen häftigt. »Det var ett gudlöst ord, ägnadt att nederkalla försynens vrede. Hafvet höres jämt osäkert. Ho vet, om ej den fiende, som kustfolket ständigt ser i syne, kan komma i verklig måtto en dag och roffa er!»

Stadmannen skrädde icke orden, när han med blixtrande ögon fortfor att läsa lagen i nya vändningar för dessa hårdnackar för att någon gång få dem att behjärta ställningens grymma allvar, men allt förgäfves.

Under tiden bidde i väntrummet en brokig skara folk: präster, tjänstemän, knektar, skeppare, bönder, flyktingar och armodsbarn, människor af alla slag från när och fjärran. Dessa tre veckor under det nya styret hade dragit hit en hop främlingar, komne i olika ändamål, den ene för att söka sin lycka, den andre för att undgå sin olycka. Storhopen voro män med djärf håg och ringa betänkligheter. God sold, godt bemötande, ett segerrikt namn och lyckan som fanbärare utgjorde ąteln för både kråkor och örnar. Stadmannen behöfde ej gå längre än till sitt förmak för att dagligen finna drägliga ämnessvenner för olika ändamål. Och en oupphinnelig mästare var han i konsten att finna bruk för de flesta, som sökte hans bröd.

Så införde fru Ursilia två nya personer, som tilldrogo sig allmän uppmärksamhet. Det var en medelålders dam

i hänförande klädsam spetsdräkt, uppburen med utsöktaste värdighet och behag, två själfmedvetna tjänare åt den segervinnande skönheten. Vid handen ledde damen en gosse, blixtrande mörkögd och fin.

Alla häpnade för denna ojämförliga syn af värdighet, behag och finhet i en förening. Vid hennes hälsning öfver laget reste sig alla med en vördsamhet, som kunde anstå en drottning. Hvem var hon? Någon ytterst förnäm frände till hans välbördighet, gissade främlingarne.

Landets barn hade genast igenkänt Mäster-Sara, som brukat vara ojämförlig redan i sin hemväfda dräkt. Men aldrig hade man sett henne i stor parad eller på utflykt med sin gosse. Hvad kunde nu å färdom vara? Visst hade hon velat förstumma gloporden inom barnets hörhåll och sannolikt hade dessa fastnat i de förbluffade gloparnes strongnande vrångstrupar. Men aldrig skulle hon väl in till hans välbördighet och fria nu, efter hans tredje lysning med maran där nordanfjärds?

Ja en dylik landsfru skulle man kunna ha trots pojken, men si den andra . . .

Längre hade ej tankarne hunnit skena i väg, när dörren öppnades, och Mäster-Sara, som bidat sin tur i språk med tanten, hörde sitt namn påropas af ordonnansen, vinkelböjd äfven han.

Passerande salen med gossen vid handen mötte hon den dystre Touschier, och han, den styfve prelaten, böjde sig också, häpen och uppljusnande, liksom han skådat en Herrans ängel, hvars sken öfverstrålat honom.

När hon så sväfvade fram öfver tröskeln till kabinettet, satt hans välbördighet i fåföljens djupa värn och skuggad af fönsterdraperiet. Dock märkte hon under sin behagfulla reverens, att han skiftade färg våldsamt. Hvad

nu? Hade han likväl igenkänt sin egen lifslefvande bild från de unga åren, men återuppvuxen i en full barnalyckas fägring? Visste han då icke att hans eget jag fanns föryngradt i människovärlden men förskjutet af honom själf? Fruktade han kanske vanliga larmutgjutelser? Åhnej, hon hade vetat bättre än så. Få se till en början om han skulle förmå bjuda henne stol!

»Eders välbördighet,» talade hon på stående fot med sällsam underklang, »jag står i beråd att göra resan till Norge.»

»Förlåt! Var så artig och tag plats i fåtöljen, *honoratissima!*» sade han med nästan klanglös, oigenkännlig röst och höjde handen anvisande.

Hon sväfvade bort och intog fåtöljen, med gossen stående tätt bredvid sig i det fulla dagsljuset. Det förhöjde hans sköna gudsbeläte under de späda tankarnes växande arbete inför denne man, som satt där så skäggsvart och blek i all sin ståt.

Hon lade sin fina juvelprydda hand ömt smekande på den unges hufvud och fortsatte:

»Som sagdt jag reser i morgon för det aftalade uppdraget till de norske. Men förlåt att jag besvärar! Eders välbördighet är mycket blek . . .»

»Fäst er icke därvid!» svarade han lika klanglöst. »Jag skulle meddela skriftliga anvisningar . . .»

»Ja, och så var det ju skickningar.»

»Om jag törs besvära med det bagaget?»

Hon svarade leende och i ett tonfall, som rände glödande knifvar genom hans inre:

»Åjo, min älg har nog rygg äfven för det!»

Hans välbördighet satt svarslös under en handvändning, som föreföll honom själf evig.

»Jag skall skicka de sakerna i kväll!» fick han så fram i nästan hviskande ton.

»Då är jag så tacksam!»

»Den stora tackskyldigheten förblifver naturligtvis hos mig — å landets vägnar!» kom det i lågmäld tvekan från andra fåtöljen.

»En stor tackskyldighet?» upprepade hon i obeskriflig ton. »Hvarför egentligen så? Nåväl, skulle den verkligen vara stor, så såge jag hälst att den kunde öfverflyttas på min unga frände.»

Hans välbördighet teg och förblef alldeles tyst.

»Min unga faderlösa frände!» återtog hon efter lång dödsstillhet i rummet, drog barnet till sitt bröst och föll i snyftning öfver dess hufvud.

Nu rördes det i den andra fåtöljen och hans välbördighet återkom med sin vanliga stämma, manlig, fast och allvarlig:

»Det stundar bättre tider! Hans fader lär nog återkomma!»

Hon spratt upp förvånad.

»Och till dess skall jag vara honom i faders ställe!»

Mäster-Sara tycktes öfverlägga vid sig själf. Och så sade hon i ömt dallrande ton till gossen öfver hans mörka hufvud:

»Hans välbördighet konung Karls högstbetrodde och vidtberömde man vill vara som fader för dig. Vill du också komma från Udden till en styfmor hos honom?»

»Nej,» svarade tolfåringen alldeles bestämdt.

»Kom hit till mig så får jag tala med dig!» uppmanade hans välbördighet vänligt.

Den unge gick tvekande fram till den bleke mannen men fängslades strax till förtroende af hans soliga brunögon.

»Hvad heter du först och främst?»

»Per Abraham Mikael!»

»Efter hvilken heter du Per?»

»Efter Sankte-Per med nycklarne!»

»Och Abraham?»

»Efter fadern åt Isak!»

»Och Mikael?»

»Efter självvaste ärkeängeln!»

»Nå, då har du alltid något att brås på. Hos mig slipper du styfmor, det hör du nu, men många roliga saker och sysslor har jag åt dig.»

»Får jag tala mellan bergen då?» frågade Mickel så ifrigt.

»Det kan du få!»

»Får jag lära mig fäkta och rida?»

»Går också an!»

»Och geometriska slöjder?»

»Så mycket du någonsin hinner. Två mästare har jag åt dig i de slöjderna. Och den ene är inte äldre, än att han kan blifva din kamrat.»

»Men är mästare ändå?»

»Där ser du hvad hufvud, flit och undervisning förmå.»

»Får jag också komma ut i krig?»

Mäster-Sara suckade i sin fåtölj.

»Det kan blifva din skyldighet långt mer än din rättighet innan du tror det,» sade stadmannen dystert.

Gossen sprang till sin moder och sade ystert:

»Tänk så roligt att få stanna hos hans välbördighet. Och så kommer mamma hit och hälsar på!»

»Alltid välkommen!» betygade stadmannen mot hennes matta leende med sänkt hufvud. Och så fortfor han till Mickel:

»Har du något mot att stanna här redan nu?»

»Nej då!» försäkrade gossen.

Mäster-Sara reste sig sorgmodigt, gaf sin son en tyst välsignelse med handen öfver hans hufvud, ledde honom så öfver till den bleke mannen i fåtöljen, gjorde sin reverens och sväfvade bort genom dörren.

Hans välbördighet ringde på sin ordonnans och sade långsamt där han satt:

»Låt uppsöka landskommissarien Vattrang med bud och anhållan, att han i mitt ställe afslutar dagens audiens i västra salen och sätter upp ett memorial.»

Ordonnansen gick. Mannen i fåtöljen reste sig på något svaga ben, kom så till sängkammardörren och sade till den undrande Mickel:

»Gå upp i tornet nu, så får du tala bergmellan!»

Mickel dröjde ej att ge sig i väg.

Stadmannen, inkommen i sofrummet, tog ur hörnskåpet för sina läkemedel ett krus brännvin, dessa tiders och kanske äfven våra dagars hjärtstyrkande medel. Han styrkte sig med åtskilliga glas, tog af kavaljersrocken och lade sig till välbehöflig ro på en hvilsoffa.

»Nu förstår jag hvad magister Georg menade med plikternas korsväg. Lofvadt vare det som råder, att jag fick gå den större pliktens väg utan att försaka allt mitt egna! Alltid ligger den mindre vägen och korsar till lockelse och förevändning, när den större skall anträdas. Men hvad jag slet ondt. Jag trodde rakt, att hon skulle taga lifvet af mig!»

Och på dessa tankar insomnade han lugnt i en soldats goda sömn. Omsider hörde han i drömmen att dörren häftigt kastades upp. Och så ropade Mickel öfver honom yster och andfådd:

»Svarte-Petter har tagit prins Galyczin till fånga!»

Den sofvande for genast upp i sittande ställning.

»Hvad säger du, gosse?»

»Jo i Åbo midt bland ryssehopen. Budet kom alldeles nyss nordöfver bergen. Och han höll just på skrifva upp *dépèchen*. Nu kommer nån uppifrån.»

Dépèchen blef strax inburen af ordonnansen, slets upp och lästes så:

»Kapten Långström anmäler vid Dalsbergets station i Nordingrå, att han i Åbo hamn nattetid tillfångatagit prins Galyczin, som öfverrumplades i en båt. Kaptenen har fört fången genom ett smalt vatten, som kallas Sundhalsen, inpå Vågsfjärden nedanför Nordingrå kyrka och afbidar snara förhållningsorder å Dalsberget, där han nu är. — Laurentius.»

Se där en nyhet, som kunde sätta lif i döda ben!

Inom några handvändningar var stadmannen, följd af den glädjedruckne Mickel, uppe i tornet. Härold-djäknen Olavus Kiörning, som hade vakten, granskade inställningen skyndsamt och affyrade signalskottet. Snart var också den otålige herren i samtal med Laurentius, som hade vakten på berget. Efter en hop frågor sade han med särskildt eftertryck:

»Hör noga på nu, min käre Lars! Kanske ha vi nu i blanka rappet en rysk galerflotta öfver oss. Säg åt härolderna att fördubbla sin vaksamhet. De måste ligga med kikarn oupphörligen mot hafvet natt och dag, för nu ha vi klart månsken om nätterna. Ja inte ens när de tugga maten får glaset ligga obegagnadt. Och hvarje hafsseglare skall noggrant inrapporteras. Har du nu anordnat vaktombyten öfverallt?»

Och efter någon väntan kom svaret genom luften:

»Hvar station har nu en dagdjäkne, en nattdjäkne och en man af Nisses kompani, om det fordras riktigt skarp hörsel.»

»Nå är du riktigt säker för nattetjänsten nu då?»

»Den går nu lika bra som dagtjänsten. Inställningstalen för vindens fart och riktning signaleras på optisk väg mellan stationerna och jag har öfvat dem att finna sig till rätta om det så vore i beckmörkret, fast det går något långsammare.»

»Förträffligt! Huru har det sig med Nisses kompani? Duga de sällarne något till eller ligga de bara och äta och lata sig till ogagn?»

»Ännu opröfvade i jämn tjänst. Jag kan bara säga att Nisse gjorde sin sak bra i dag på Hemsö-hatten, då han hjälpte dem få fram *dépèchen* öfver Storfjärden.»

»Nå huru kunde en sådan få fatt i prins Galyczin ur vindens tassel?»

»Hvarken han eller djäknen fattade namnet, utan där uppgafs en rysk prins, som är general-guvernör i Åbo.»

»Huru kom kapten Långström på det infallet att begagna den här utvägen?»

»Han tänkte visst skicka ridande ilbud men fick så höra talas om en raskare budskickning.»

»Jaha, du har skött dig efter min förväntan såsom en hel karl. Detta hedersberöm skall du hafva utan taggar och horn. En sak glömde vi ändå. Ingen kunde ana att första budskapet skulle vara så morskt. Härolderna ha, förstås, redan pratat. Säg åt dem att detta är första, sista och enda gången som detta sker. För att nu leda fiendens troliga spaningar på villovägar få de lof att ge all möjlig fart åt ett annat rykte: Svarte-Petter har kni-

pit ryske kejsarn och naturligtvis gått in åt Stockholm med honom. Hör du det?»

»Allting väl fattadt. Och så är jag klar att mottaga svardépèchen till protokollet?»

»Den lyder så: Stadmannens order till kapten Långström är... att han afbidar min ankomst till stället... och lägger sin skuta så pass nära land... att fången nätt och jämt kan se... och beräkna den här af 20,000 man som i morgon tågar kustlandsvägen norrut... på väg till Finland... med kanoner och tross.»

Sedan det förelästa återgifvits af Lars lämnade stadmannen tornet jämte Mickel.

»Är du nu också karl att tiga med hvad du hörde?» frågade han gossen i trappan.

»Får jag rakt ingenting säga?»

»Icke en halfdragen anda. Skulle du vilja hjälpa ryssarne att efterspana deras prins?»

»Nej, då tiger jag väl häller. Men det där om ryske kejsaren... är det rätt att säga så när det inte är sant?»

»Det är alltid orätt att ljuga, men så länge vi måste bekriga fiender, måste vi också ljuga i dem. Det ena orätta följer med det andra, liksom svans och hund hänga ihop, ser du!»

»Men inte det är väl någon orätt att kriga?»

»Jo den största och hemskaste orätt på jorden. Kom ihåg att en erfaren krigsman sade detta!»

Gossen blef tyst af idel häpnad och efter inträde i kabinettet blef han stående med sina stora, mörka ögon på sin skäggige fosterfar vid bordet, där han med stor och tung stil hastigt skref ut sina order till regementets sekond.

Och Mickel var ej sen att ila åstad med den förseglade handlingen.

Klockan var nu omkring tolf och på andra sidan hördes audiensen slutad. Landtdagens ledamöter, som skickats att biträda vid vattenransakning nord i fjärdarne, hade på förmiddagen återkommit i sina båtlag och började infinna sig till bords jämte ett flertal af prästmötets folk, som förnummit budskapet att komma till sin fångkost.

Gamle Per Olsson syntes nedtryckt. Han hade att meddela stadmannen en sorglig släktnyhet. Den gamla i Svart-Noret hade efter kort sjukdom aflidit.

»Det tog systern för hårdt, stackare! Gifve Gud, att hon också vore ingången i Herrans frid!» huttrade den gamle i sin skälfton.

Hans välbördighet stod med outgrundlig min framför denna dödspost och, villrådig hvad deltagande han lämpligast kunde visa, bjöd han den sörjande att taga plats vid sitt eget bord närmast på höger sida. Gamle Per krusade emot men hur det var utbrast han nästan förtrytsamt:

»Nå, en har liks gått här och haft all försmädelse för släktskapen här, som det kallas!»

Åhörarne till denna oförmodade öppenhet fingo brådt att titta ut i vädret med en min så menlöst oskyldig, som om de samtliga ätit ut ett helt nådår för räfven.

Så knäpptes händerna för en bordsbön, som Herren knappast kunde höra. Landtdag och prästerskap hade just satt sig till borden.

Då inträdde torndjäknen Olavus Kiörning med stort allvar, lämnade stadmannen en ny *dépèche*, bugade ovant och gick. Budskapet lydde denna gång:

»*En stor flotta af omkring 50 fartyg under segel, synlig från samtliga stationer, har stuckit upp i sydöster och stryker ytterst efter östra synranden med stark fart och nordostlig kurs. — Laurentius.*»

Den läsande sänkte papperet i tallriken.

»Kunde jag nu gissa ut denna gåta!» tänkte han. »De tre veckorna för Vulfens galerer äro närmast till ända och hans persedlar ligga klara. Men hvarför skulle han styra kurs förbi? Sjökortet öfver Bottnen är visst klent, men nog vet han landkänning här i fjärdarne? Nej, vi ha nog det satanas' byket öfver oss ändå! Ryssen har stuckit ut från Åbo skärgård mot Åland och Stockholm för att spana efter segel, har ingenting misstänkt funnit på det hållet. Och så kommer han nu trefvande den här vägen i rätta väderstrecket åtminstone. Men nu går jag och låser fjärdarne åt honom.»

XII.

FJÄRDARNE LÅSAS. PÅ SPANING EFTER FIENDEN.

Allting var sedan dagar tillbaka ordnadt för regementets uppbrott och fjärdarnes låsning.

En stund efter det röd signalflagga blifvit synlig på stången öfver Bispehöjdens torn körde fyra af krigslägrets granadörkompanier i rassel och damm öfver sundets skakande holmbroar in öfver hamnplatsens hufvudgata.

Det främsta fortsatte norröfver till öns ytterhamnssida och tog ställning där bakom en jordvall vid skogigt vattenbryn.

De andra tre sköto ned på den betänkliga hamnbryg-

gan, där spannen lämnades, och togos ombord på sex plankdäckade flodhaxar, stora, bäriga, flacka och breda fraktbåtar inom skärs.

Fyra bland dessa farkoster spände genast af med sjögastar och servis för att uppsöka anvisade platser bakom uddar och skär i de närmaste segellederna. Hvarest fienden stucke in näsan skulle han möta en korseld af tolf granatkastare, som genom snabbare eld och osviklig krevad borde gå upp mot hundra af ryssens gamla galerkanoner. Och till betäckning å skilda ställen fördelades 500 man å båtar och slupar.

De två återstående haxarne med det fjärde batteriet ombord hade att utföra ett särskildt vågstycke. Med fullspända segel för den starka sunnanbrisen skulle de pressa nord genom skärgården, så länge denna gaf skydd, och därpå kasta sig ut i hafsbrynet för att till slut, om allt ginge väl, krypa in bland nordanfjärdarne och förnagla den ytterst smala Sundhalsen, där Svarte-Petter smugit in med sin fångst. Men då öfverste-löjtnanten Marks, sittande till häst på bryggan, klargjort denna sak för sjöfolket, svarade skeppare och gastar med en mun, att de lika gärna kunde borra haxarne genast i putten med kanoner och folk.

»Här hjälper inte prat!» förklarade krigsmannen ljudligt. »Kompaniet skall fram och fram utan söl, om det så skulle regna glödande spjut.»

»Då får herren sätta hit dem som hågas!» lät sjöfolket bestämdt.

Ett sorl genom den packade massan. Hvarför denna himmelsskriande brådska nu? Visst var det något annat än bara exercis-upptåg? Inom en handvändning stod hopen fördränkt i larm om de vildaste rykten,

komna likt luftens andar kors och tvärs, ingen visste hvadan:

»Ryssen går till hafs!» brusade sorlet som en våg från mun till mun.

»Söker kejsaren sin!» lät nästa dyning från motsatt håll.

»Svarte-Petter knep'en åt Stockholm!» kom så ett svall från sidan.

»Nej han gick in åt Nordmaling med honom!» pressade ett motsatt svall. Och vid mötet uppstod en våldsam brottning, ur hvilken Stockholms-vågen, såsom tillbörligt var, utgick segrande och allting uppslukande.

Så tystnade larmet på en gång. Stadmannen, åtföljd af sina två ridande ordonnanser, syntes till häst med unga Mickel vid sadelbommen. Han höll in tyglarne och lät sin klara röst höras:

»Ingen behöfver vara orolig. Alla farvatten äro i rappet stängda af kanonerna. Fienden styr nordlig kurs och tänker väl göra strandhugg i Västerbotten. Om en timma eller så är regementet på tåg norrut mot färjan vid Hornö. Jag skall under tiden gå till hafs och rekognoscera i fiendens kölvatten. Skulle det hända att kanonerna behöfvas bättre där nord än här i de fredliga fjärdarne, så bär det i väg med dem.»

På de lugnande orden hälsades stadmannen med hurrarop. Så red han fram till öfverste-löjtnanten och fick höra dennes förlägenhet.

»Om jag så visst hade Vidrumfen här!» utbrast hans välbördighet.

»Vidrumfen är öfverallt och ingenstädes!» lät en grof röst i närheten och så trädde den bistre skepparn fram.

»Kan du skaffa fram kompaniet här men fort?»

»Det må därpå komma an,» svarade skepparn och vrålade i handlur öfver hopen:

»Elfva vildhjärnor hit och Vidrumfen den tolfte!»

Minst tjugu vildhjärnor svarade på ropet och kommo ylande och hjulande eller springande på händerna öfver massans axlar. En handvändning senare pressade Vidrumfen i väg nordöfver redden med skum för trubbiga bogar.

»Gud vare deras själar nådig!» lät sorlet andäktigt.

»En präktig sjöman!» tyckte stadmannen med alla. »Och vacker på köpet, den bistre fulingen, när han rör sig bland sina grejor.»

Så fortfor han lågmäldt till öfverste-löjtnanten:

»Alltså när färjan passerats i trygghet å haxarne, som ligga där i beredskap, och ni stå på älfvens norra strand, så skjutas signalskotten och de tre fjärdkompanierna dra sig sjöledes till norra färjbryggan där spannen vänta. Där ha ni förut två granadörkompanier, så att det blir fem inalles. Det sjätte stannar här vid skansen. I morgon vid frukosttid, beräknar jag, når I Vågsfjärden och passerar vägkroken där kring kyrkan tio gånger, så att ryssen får räkna 20,000 man och 50 granadör-kompanier. Men här gäller mycken försiktighet . . .»

»Jag har fått dessa fjärdingar med vattenfärgerna . . .»

»Trossvagnarne måste, förstås, strykas om till lämplig omväxling, kanske en och annan brokig häst med. Och så omväxlar man något med den truppstyrka, som pas serar. Smärre regementen kunna uppträda med större artilleristyrka efter sig, de större kunna ha mindre och blott någon enstaka gång må alla fem kompanierna defilera fram, men då med ständigt omstrukna spann och ammunitionsvagnar. Borstar ha ni ju fått? — D'är bra!

Skulle det behöfvas flere i brådskan, så kan man svabla på med något annat men hushålla med färgen, så att den räcker!»

Och efter ännu en lång rad af erinringar kom slutordet, sporrande och löftesrikt:

»Går allt efter beräkning, så inbringar detta fälttåg långt mer än något annat med kung Karls trupper hittilldags. Låt mig alltså se, att jag icke kunde ha lämnat detta viktiga uppdrag i lämpligare händer!»

»Tack herr öfverste! Jag skall göra mitt bästa!» lydde svaret lugnt.

En stund senare var stadmannen jämte Mickel och ordonnansen Bagge ombord å skonerten Daphne, som låg förtöjd vid bryggan.

Den unga skeppsgossebesättningen gjorde klart och skonerten sköt ut öfver redden mot hafsgattet. Kursen sattes nordostlig och så gick hans välbördighet ned i sin bekväma hyttsalong, åtföljd af Mickel, som fick anvisning på sin lilla kabyss, och af den besättningsman, som hade befälsvakten.

»Hvad han I för er nu?» lydde frågan till denne.

»En sitter inne och räknar, en står vid ratten, en i utkiken och vi två öfriga sköta seglen.»

»Hvad gören I på lediga stunder?»

»Vi hålla på med ritning af sjökortet där, som är närmast färdigt. Eljes är det besticksräkning efter order.»

»Den förste, som blir klar med det, har höjd hyra.»

»Tack! Vi tänkte be om examen när som hälst.»

»I morgon redan om tillfälle blir! I förstån hvad det gäller: Riket behöfver en flotta och flottan ett befäl! — I han helgdagsranson jämte oss i dag.»

Den unge mannen gjorde ställning och gick, till utseendet lugn men med hjärtat upproriskt af glädje.

Framemot kvällningen den dagen varskoddes i öster på vida hafvet ett lag större båtar med sydvästlig kurs. Det antogs vara finnar på öfverfärd. Stadmannen önskade af många skäl samtal med detta folk och lät Daphne styra upp mot båtlaget.

Detta visade genast tydliga märken till oro och obeslutsamhet. Österhafvet hade länge varit osäkert och var så icke minst nu. Då hissades svensk flagga på gaffeln och båtlaget styrde genast ned mot skonerten. Det var österbottningar på flykt från sina fäders land med det lilla de kunnat bärga undan fienden.

Stadmannen skickade ut skonarens landningsbåt och ropade att tre kunnige män skulle besöka honom ombord.

Tre gamla karlar kommo, dystre, allvarliga väderbitne och — hungriga.

»Han I mat i båtarne?» var första frågan.

»Vi tärde sista gudslånet i dag på morgonen,» lydde svaret dystert.

Vid detta besked tillsades båtlaget att taga in seglen och förtöja sig under skonertens akter en stund. Varm mat sattes framför de tre, spicken skinka, bröd och ost langades till båtarne. Och österbottningarne stillade hungern i glädje öfver denna välkomsthälsning från Sveriges gamla land.

När de tre gästerna under tystnad ätit sig mätte, besinnade sig den äldste och sade:

»Nu får jag väl fråga hvilken vi må tacka för en så välsignad kost?»

»Öfverste Mikael Loth, konungens närmaste man på västra landsidan.»

»Hå!» utbrast den gamle. »Hvilken tur för dig och oss!»

»Har du glada nyheter att förkunna?»

»Just inga, men ryssen kan du vänta i ditt land när som hälst!»

»Huru vet du det?»

»Jo han far på hafvet och stryker och famlar efter land. I dag på morgonen sågo vi honom minst sextio segel stark i nordostlig färd.»

»Huru vet du att det var ryssen?»

»Hvilken skulle det annars vara? Sådana krigsfartyg bygger inte svensken, säger en af oss, som var i sjökrig.»

»Huru sågo de ut?»

»Kallas galejor,» svarade den gamle.

Och så tillade han några enskildheter, som hastigt kom den lyssnande att ljusna upp. Döljande sina tankar bakom orden sade stadmannen mycket betänkligt:

»Då var det nog ryssen, men jag förstår inte hans kurs. Tänkte han sig åt Finland måntro?»

»Nej, där är allting utsköfladt. Utan han är en stackare till sjöss och har förmodligen kommit sig på villan.»

Stadmannen visade remnan i skägget och Mickel skrattade med barnslig fägnad. Österbottningen drog själf på munnen och fortsatte:

»Du skall tänka dig, att tvåhundra kosacker stego ombord i en hamn, sedan de hade bränt allt omkring sig, och tänkte sig öfver till västersidan. Men huru det bar sig, så kom hela sällskapet igen.»

»För stormens skull?»

»Hånej, de hade farit rundt och trodde sig framme i ditt land.»

»På det viset!»

»Jojomän! Och så togo de min granne, han som sitter här, och skulle hafva honom till lots, fast de hade bränt gården hans. — Du kan själf tala om huru du gjorde!»

Den tilltalade besinnade sig och svarade tvunget:

»Jag var sint på dem och satte hela sällskapet på ett skär. Själf kom jag ensam till lifs genom ett Herrans under.»

Stadmannen tog upp sämskbörsen, räknade fram silfvermynt och sade:

»Se här! Tvåhundra daler har du för de kosackerna, det blir bara en till mans. Men hvad skall du ha för egen del?»

Karln satt förbryllad och visste ej hvad han skulle säga. Den äldste frågade om han fick svara i stället.

»Nej hvar man svarar för sig. Jag har på mig en penning, som jag fick till belöning den tid jag stod vid kanonerna. Många master, bogspröt och roder hade jag kapat, innan någon kom ihåg, att jag var värd honom. Här, tag och bär den till hederstecken!»

Den tilltalade genmälde med skroflig stämma:

»Inte kan jag taga emot så många gåfvor för en gärning, som är synd för Gudi.» Och den äldste upplyste att hans granne varit som i ett själsbekymmer efter händelsen där.

»Så tag emot hvad jag bjuder därför att du frälste mitt land från plundring, mord och brand» — en skakning på hufvudet. — »Som hjälp i din landsflykt då?»

»Är inte landsflyktigare än de andra!»

När allt kom vida fick äldste mannen öfvertaga pen-

ninggåfvan för sällskapets gemensamma behof. Han tackade och sade:

»Du skall inte vara så svårmodig, granne. Gud får inte vara så sträng i dessa tider och han är det inte heller. Jag måste själf se huru odjuren stucko ihjäl mina oskyldiga barn men han förgjorde dem icke. Du skulle ha tagit hvad som bjöds, granne, och vill den höge herren ge lika hederlig skottpenning åt den, som tar undan ryssen, så finns det mången som tar betinget.»

»Allt för gärna! Kan du fara hem till ditt land igen och värfva mig ett par hundra träffsäkra sälskyttar?»

»Till mitt land igen? Nej dem finner jag nog bland flyktingar. Här kommer det ena båtlaget före och det andra efter. Är det kanske ovälkommet?»

Hans välbördighet satt och vägde risk och fördelar af en ännu tätare ström af flyktingar. Huru många tunnor spannmål kunde påräknas för en hvar, som hemskickades? Detta var ju ännu obestämdt, men det odlingsförslag han på flera vägar låtit förespegla prins Galyczin som skäl för flyktingarnes höga pris, var nog bärkraftigt, att kunna tagas på fullt allvar. Och då, om icke förr, skulle han lära ryssen, att äfven bönder kunde stiga i kurs. I alla händelser kunde han ej förmena de arma människorna att söka sin räddning för fiendehand.

»I ären välkomne ju flere dess hellre!» gaf han till svar.

»Kunde väl tro det,» tyckte äldsten. »Har varit en kungörelse att en kunde få god tillflykt på västersidan.»

»Där har vi Svarte-Petters plakat!» tänkte stadmannen och tillade:

»Räcka ej ödehemmanen så finns det bördiga skogsallmänningar. Men bosättningen bör inte dröja länge.

Skulle inte någon af er kunna fara öfver och värfva nybyggare?»

Därtill var tredje mannen i laget genast villig. De två värfvarne fingo så handpenning och tillsägelse, att infinna sig för vidare besked efter framkomsten till Hernö-sundet.

»Huru styr en dit?» ville äldsten veta.

»Styr som nyss till dess du skönjer Hemsö-hatten, en bergskalle, som synes lik ett smidesstäd: bredare uppåt än nedtill. Honom tar du ej miste på, ty han är makalös i hela världen. Smala sundet närmast i söder går du förbi men löper in i stora vida fjärden därnäst.»

Med innerliga och rörande tacksägelser skildes nu österbottningarne från skonaren och deras båtlag försvann så småningom i kvällsmisten, länge betraktadt från bord.

»Tänk om karlarne där inte skulle komma igen!» befarade Mickel.

»Nog komma de,» lydde svaret lugnt. »Du skall visa menige man blindt förtroende, så vinner du förtroende tillbaka. Men röjer du minsta ängslan för oredlighet, så blir du hållen för en stackare och en smulgråt.»

»Men nog var han en dum tjurskalle, den där som inte tog belöningen?»

»Det tillkommer icke oss, som föra krig, att döma honom utan framtiden, du. Ja du skrifver ju dagbok och kan då föra in honom. Vet du hvad han hette?»

»Nej!»

»Det var skada det!»

Följande morgon i första gryningen varskoddes Bondskäret i södra Kvarken, en midt ur hafvet uppstigande, hög och brant klippa tre mil från närmaste land. Daphne strök allt fortfarande i nordostlig kurs men nu för bide-

vind, ty väderroten hade på morgonsidan drejat sig på ostligt.

Efter hand uppstego Holmöarne ur morgonmisten såsom en mörkblå dimma vid norra hafsranden.

Frampå förmiddagen kom vakthafvande skepparn ned i hytten och meddelade lugnt, att en hel klunga seglare med sydlig kurs dykt upp i norr.

»Där ha vi dem!» sade hans välbördighet i alldaglig ton. Och med den ifrige gossen före sig var han snart på däck med kikarn.

Under omgifningens tysta men olidliga spänning var hans själ oaflåtligen fängslad vid glaset under loppet af en timme.

Till sist upptäckte han mot en rödaktig strimma öfver norra vattenbasen Sveriges blågula kors tydligt afteck-nadt.

»Det är Vulfens galerer!» jublade hans själ. Nu prins Galyczin få vi talas vid i lugn! Nu fån I snart hem till årets husbehof, I lärde män af klerkeriet!»

De andra hade sett honom sänka kikarn med en hastig solglimt i ögat.

De sade ännu ingenting men hörde glädjens hjärtslag ur hvarandras bröst.

XIII.

TRE RÅTTOR I KATTENS FRÅNVARO.

»Svar är kommet nu från den uppgifne onkeln!»

»Nå hvad skrifver han?»

»Hm, ja prosten Löth säger sig ha varit väl hård mot sin brorson och satt den pretenderade släktskapen i tvifvel till och med. Men nu, efter en slik framgång, har

han visst fått ett styng åt sitt hjärta och beder mig medla förlikning med hans välbördighet, herr öfversten och stadmannen.»

»En sådan släthyfvel till präst!» flämtade tant Steuchia harmfullt, där hon satt och fyllde länstolen som ett helt lass midt i herrarnes lag.

»Nånå,» fortsatte hon, »inte för det! Jag har varit med förr och bryggt afskedsöl åt herrar, som haft mer att stånda på än en tocken här ofrälse underhuggare, ja verkliga excellenser, som ha varit både generaler och grefvar och kunde bli riksens råd efteråt!»

Gumman skrattade däst så att hela lasset gungade. Och doktorn rynkade brynen hårdt. Den arme mannen satt där vid sin egen härd öfverlupen af ett sällskap, som han saknade mod att köra ut. Först och främst spögubben, motbiskopen och biktemenedaren Asp, från hvars skräckvälde han trott sig för alltid fri, så landskommissarien Vestman, den öfverbevisade brottsling, som dragit all skam öfver frisägelsen, och slutligen denna elaka, knipsluga och hänsynslösa stiftstant, ett af första öfverherden kvarlämnadt *inventarium*, en s. k. *relicta*, som var framme i alla kinkigare stiftssaker likt en annan öfverbiskop i spetsen för ett allting toppridande »superconsistorium skvallerasticum.»

»Nå hvilken *procedure* finner *tante* lämpligast?» sporde landskommissarien med obesvärad ifver.

»Hå, låt bara kungen få några passager om hvilken varelse han har fått oss på halsen! Aldrig vidare!»

»Hm», invände doktorn, »sèr kusin, kungarne tilltro sig veta hvem de skicka till en sådan post. Och exempellöst är, att hans majestät ändrar sin gunstiga *affection* mot någon. Kom bara ihåg denne Lybecker!»

»Ja det hörs, gossar, att I han varit lite ute i politiken!» larmade tanten öfverlägset. »Det regn, som skall ta grundligt, måste dugga fint och jämt, men en droppe gör ingenting. *En* beskärmar sig öfver att den ogudingen har trampat Skriften hos hedningen, en annan öfver den trefaldiga Christi-förnekelsen, en tredje öfver det falska kungabrefvet...»

»Obevisade suppositioner alltsammans!» inföll doktorn.

»En fjärde åbäkar sig öfver hans uppenbara hyllest åt kättarena, en femte öfver spökevarslet, som rider före honom osynligt, en sjätte skyller honom för missväxt och dyr tid. Sedan är det styggelsen hans på bergen och allt möjligt rabbari.

Steuchia dröjde andfådd.

»Och sådant skulle hans majestät fästa något afseende vid — i obestyrkter måtto?» undrade fogden.

»Jo det händer till sist ändå, att kungen börjar undra hvad slags varelse det är, som drager sliker olåt öfver sig. Och kommer så något stridare korn bland desse agnar, så svarar jag för, att kungen på sistone finner munsjörn olämplig på sin post och ger honom afsked på grått papper. Jojomän, sådant har händt förr. Nå hvad säger du nu, kusin Göran? slöt stiftstanten pikande.

»Ett välmenande varningsord blott!» Innan stadmannen hunnit utväga råd mot hungersnöd, fiendebekymmer och all denna tidens förbistring, vore det icke lämpligt att besvära honom.»

De andra växlade menande ögonkast. Där hade man den fungerande biskopens tydliga inflytande.

»Nå säg ut din tanke, kusin! lät Steuchia utmanande. »Du menar kanske att spikarne där draga bättre, så snart här blir en fullkomlig pannkaka af allt, då hans högtraf-

vande skräfvel och himmelshöga projekter gått upp i rök, då bönderna ha rymt sin väg och prästerna gett honom på en båt utan åror?»

»För all del, kusin, håll inne!»

»Då förbistringen, villervallan och eländet har nått sin höjd och sista villan blifver värre än den första. Jaja, du kan ha rätt, kusin Göran! Vi komma öfverens då, att han får stå sparad på tillväxt till dess?»

Och så gungade lasset åter. Doktorn höjde med gråhvass blick sin späda lekamen ur länstolen och talade så eftertryckligt han förmådde:

»Jag måste alldeles frånbedja mig all påbördad andel i slika önskeberäkningar. Visst har jag själf, gamle och svage man, blifvit så godt som nödgad att gå ifrån ämbetsfunktionen, men denna smälek öfver mina gråa hår får jag väl smälta för min klandervärda undfallenhet mot vissa personer, som ej skaffa hvad rätt är. Och visst får *clerus* ej låta sig förbryllas af tidens myckna larm ända därhän, att vi aflåte de rättigheter, *prævilegia* och ägodelar, som en rättsinnig öfverhet oss förlänat enligt Herrans bud. Nog hafver stadmannen gifvit församlingen ena svåra anstöt och förargelse genom sin uppenbara hyllest åt dessa svärmare. Men tidens skickelser öfver både prästerskap och lekmän äro nu så grufveliga, att, intill dess världsliga armen räcker oss en mera värdig hand, vi måste önska den, som räckter är, all möjlig framgång till allas vårt beskärm mot den allmänna undergången. Hvilken annan bemästrar dessa lagalösa band af hungerskriande varelser, när de komma dragande som stora ulfskreden, redo att utsköfla vår egendom och mörda oss själfva? Hvem annan finner råd för alla dessa uslingars hjälp och i alla dessa hopade bekymmer likväl

kunnat utväga en landsbetjäning till den inre ordningens handhafvande och en krigsmakt till vårt värn mot yttre fiender? För min del måste jag skatta mig glad öfver att jag kan fara ut till mitt eget prebendegäll, oförkränkt af min egen underhafvandes våld numera. Men gifvet är, att *clerus* måste säga nej och ideligen nej till landtdagens och stadmannens *repeterade* inspråk och *tentationer* mot vår lagfästa rätt. Ty hvad ände blefve det om de världslige finge se en begynnande framgång på en slik fördärflig stråt! Ett så slemt exempel till de efterkommandes förargelse och obestånd kan ämbetet omöjligen statuera, om också tiden vore tio gånger så ond. Då blef det ett gifvet ord i de fåkunniges osköljda mun, att *clerus* gärna ser landets undergång och äflas lägga sten på stadmannens börda i akt och mening att han skall digna till jorden. De fåkunniges mun kan ingen binda, men vid min husliga härd vill jag icke höra en halfdragen anda i den riktningen, än mindre en tydlig skadeglädje öfver stadmannens många bekymmer. Jaha, du skall förstå mig rätt, kusin Elisabeth!»

Där hade man nu den tydlige affällingen och Pilatidrängen. Tanten skrattade förläget.

»Ja nog skall jag förstå dig så rätt du vill — och lite till ändå! Nå, du får säga, som du vill ha'et, kusin Göran! Skolom vi låta munsjörn stå på tillväxt eller skolom vi inte?»

Den stackars gamle kände nu sin kraft närmast uttömd och kastade ett misstänksamt öga på spögubben, en anad akterhandshjälp åt tanten.

»Hvilken skall hafva det beskedet nu på eviga rappet?» undrade han. Och spögubben kom riktigt nog fram:

»Prästerskapet vill alldeles bestämdt veta, om och på hvad sätt dess rättmätige *episcopus* låter sig förmärka i desse skickelser!» upplyste han allvarstungt.

»Rätte *episcopus?* Ämbetets funktion är nu öfverlämnad till sonen!»

»Men nu händer dock, att *clerus* med särdeles fog ser allvarsamt hinder att fördraga en fungerande biskop, som ger grofve syndare lofven till svordomssynden,» dikterade den fördragne menedaren obesväradt.

»Ja som sagdt var!» biföll Steuchia.

»Hå, den där passagen nu igen!»

»Nu är det ej i eget *interesse*, som biskopinnan tager denna saken i sin hand utan af moderligt hjärta för ämbetets storliga nöd. I sådana skickelser kan och får ej biskopen draga sig bakom snöda talesätt, som dikteras af uppenbar människofruktan. Biskopinnan åtnjuter ett lika allmänt som vyrdsambt betroende och kan alltså verka hvad hälsosamt är, men till svar på de många frågorna måste hon kunna säga att man kan ena sig kring biskopens utlåtelse i någon form, som du nu ej kan undandraga dig, ärevyrdig broder!»

»Detta är just det allmänna tänkesättet!» bestyrkte med allt eftertryck den falska ämbetsberättelsens afgifvare.

»Ja det var ord och inga visor, det!» tyckte tanten. »Hvad skulle det här egentligen tränga mig om, när det på sistone händer, att själfve biskopen kommer fram som motstridare! Nå hvad säger du nu, kusin Göran?»

Den gamle stiftsherden satt som i en myrstack. Om han rent ut skulle bedja denna käring veta hut och köra ut henne? Nej, då återstode väl ingen frid mer på jorden för honom stackars åldring! Så upplät han munnen och framstafvade betänksamt:

»Min utlåtelse i denna sak må framföras i sådan måtto, ... att jag ej på förhand kan välsigna men icke heller på förhand rent förkasta de medel, som finnas enliga med ändamålet, utan pröfver en hvar efter samvetslagen, ... hvad hans egen välfärd och församlingens rykt månde kräfva.»

»Nånå, kusin Göran, visst var du mycket objektiv nu, såsom min salig man brukade säga, och kappan drog du förstås på bägge axlarne, men jag kan likväl hälsa att biskopen lämnar handlingsfrihet. Tack då, kusin Göran. — Sedan har ju *præpositus* en sorgelig familjesak?»

»Det där ryktet om dotterns tve-giftermål?» sporde doktorn nästan skadeglad och Aspen svarade veckig:

»Jag hade ju två ojäfvige vittnen på kapten Vulfs dödeliga frånfälle i kriget, men uppgiften att han skulle lefva har ju kommit ur denna människas föregifna fullmakt och månde nu blifva den handlingens pröfvosten. Jag vill hafva honom kallad att vittna i saken inför consistorium!»

»Då lär man se, om han vågar edfästa innehållet,» menade fogden knepigt. »Det vore ej första falsariet, dateradt med Turklands ort,» tillade förfalskaren lugnt.

»Och man lär få se om han är kvalificerad att vittna!» tyckte spögubben-menedaren alldeles gillt.

»Ja detta är en äktenskaps-*casus* och tages efter anmälan till *protocollum!*» förklarade doktorn. »Nå huru hafver det sig med fru Magdalena?»

»Ja huru har hon burit sitt kors, den arma varelsen?» undrade äfven tanten.

»Åja, hon har kristeligen annammat Herrans tuktan, men då hon nu som bäst har gått och förlikt sig vid den möjliga skickelsen, att hennes besörjde make kunde

lefva, så förestod henne åter en ännu värre tentamen och köttsanfäktelse, när hon af mig måste annamma den bittra sanningen, att hennes make visserligen döder är.»

»Så ledsamt! Så ledsamt!» jämrade tanten. »Men vi ha ju ännu en viktig sak öfrig för *clerus.*»

»Ännu en?» undrade den gamle med ångest.

Och nu samlade sig spögubben till en ny åska:

»*Clerus* vill hafva klart besked, om detta frisägelseord, som *episcopus* innehafver i kraft af allmänt uppdrag och förtroende, skall få ligga förtrampadt huru länge som hälst.»

»Jaha, kusin Göran!» bekräftade stiftstanten med snedlagdt hufvud.

Doktorn såg förstulet på den frisagde vettvillingen, som i hans närvaro öfverbevisats om sin gärning. Denne såg rätt ut i vädret med en obesvärad min liksom saken ej angått honom. Den gamle väntade sig en ny anfäktelse på lif och död men undslapp.

Husjungfrun kom instörtande blek med torndjäknen Olavus Kiörning efter sig och ropade andfådd:

»En otalig krigsflotta utanför inloppet ... Hans skuta blef knipen och togs i släp ... Och nu kommer hon inseglande ensam!»

Sällskapet satt som förstenadt en handvändning.

»Du milde Gud, vi ha fienden öfver oss!» jämrade Steuchia.

»Nånå,» fick den gamle mod att säga, »på all gudlöshet kommer straffet en gång!»

»Hvad gör flottan vid inloppet, du?» frågade fogden med något återvunnen fattning.

»Hon lofvar oupphörligen fram och åter.»

»Synes någon flagga?»

»Ingen som kunde urskiljas här från berget och ännu omöjligare norrifrån. Men både här och på Hemsön syntes det, då skonarn blef jagad och knipen af dem norrifrån.»

Fogden grubblade och kom till den slutsatsen, att stadmannen blifvit fången och inskickad af fienden att utpressa en brandskatt.

Ute på gården, där väldigt larm uppstått i en hast, syntes ordonnansen Blom och stalldrängen uppsuttna på kuskbocken till en kaross med fyrspända hästar.

Och så bar det af med lösa tyglar backen utför i blåväderskvällen.

XIV.

VÄN OCH FIENDE BRANDSKATTAS.

Den kvällningen var vädret alldeles ovanligt »blått.»

Det var rent af så, att »blåluften» sköt in i knippen genom fönstren och västra loftets öppna port öfver den ängsliga, halfhviskande församling, som länge sedan fyllt salen — consistoriets, prästmötets, landtdagens och borgerskapets medlemmar, som fått hans brådskande kallelse redan från hamnbryggan.

Utanför planket och på gården skockades alltjämt den oroliga menigheten, som af ren känslodrift slöt sig kring öfverheten i denna ödesstund.

Nere i våningen dröjde stadmannen, dröjde alldeles förunderligt länge . . .

Han hade kommit åkande uppför backen så ödeligt nedtryckt till utseendet och med hela lasset folk. Ordonnanserna hängde i baksätet, en svartlagd pojke satt bred-

vid kusken, i karossens framsits igenkändes Svarte-Petter bredvid en främmande, storskäggig gammal herre, liknande folket mest och kanske hälst en skeppare under hatt och kappa. Men så hade folk sett en till i högsätet bredvid herren själf, hvilken det kunde vara...

Ja hvem var han, den där gråhårige rö'djäfvulen med rocken sin som glödande bakugnen, gröna byxor och dessa glitterstöflar, hvari han hade jumpat upp på bron med tufsen sin slängande hit och dit från pälsmössan hans nu i varmsommarn, på köpet krusad af en så hög herre som hans välbördighet och af Svarte-Petter, som dittills krusat ingen?

När stadmannen kommit till bryggan med varelsen och fått honom i åkdonet, hade menige man rent ut frågat hvad han var för en och hvad han skulle dit för. Stadmannen hade då bedt en hvar gå hem till sitt i full lit till öfverhetens rådslag. Alla besinningslösa tilltag, såsom försök till oordning, flykt eller larm, skulle stäfjas med handräckning, men yppades något särskildt, så hade man att genast vända sig till honom, kronans befälhafvare.

Pekande på honom i rödrocken bredvid sig i vagnen hade hans välbördighet tillagt dessa märkeliga ord:

»Om inte den här hade flera med sig ute till hafs, så skulle vi lätteligen göra upp saken med honom. Nu blir det fråga om att muta'n så pass, att han ger sig i väg med dem. Och det gör han för pengar, om vi så visst kunde skrapa ihop hvad som blir nödigt, hvilket jag tror. Ingen omänniska är han i själen fast han ser ut så här. I värsta fall skall jag försöka hala ut på tiden med honom, till dess vi få hem krigsfolket och kanonerna, men som vi nu ha ställdt lönar det inte ta emot. Summan är att ingen behöfver vara värst orolig. Nu så länge blir

det att krusa och parera kanaljen här det mesta vi förmå. Och för att han skall blifva oss lite blidare till lynnes, vill jag bedja er hälsa på'n så höfligt vid framkörningen.»

Och så hade det burit af med höjd piska genom den dödstysta, förstämda menigheten. Då en och annan hälsat hade varelsen i rödrocken grinat med sina hvita tänder och nickat och sagt två gånger:

»Svenske bra folk!»

Ja nog var en bra, lydde omkvädet nu för hundrade gången, visst var en välnog bra, om man nu i all bedröfvelse skulle tappa ut yttersta blodsdroppen för pengar åt dylik! Hvad var han då för en krigsman denne herre, som till den grad ställt orten blott och bar? Var han icke snarast rysshedningens egen bundsförvandt eller kanske åt den värre var? Så löpte hviskningen, hatfull, dof och bitter, från mun till mun.

Ts, där hördes omsider slamret af hans sporrar!

Stegen närmade sig stadigt, låset greps och dörren for upp — för att visa dem alla, att det var tomt utanför!

Församlingen ryste. Det var blott varselspöket, som alltid tassade före honom våning upp och ned.

Varselspöket! Hu! Hvem visste om ej den röde var kommen som kropp till denna tasselsjäl? Men länge kunde han ej dröja nu med fasobudet.

Och han kom.

Allvaret hade lagt en djup fåra i hans panna, men afmätt såg han ut och kall och lugn.

Högtidligt hälsande till höger och vänster hälsades han vördsamt af alla, vände sig därpå bidande mot dörren.

Där inträdde nu med vördnadsbjudande later rödrocken i de sporrslamrande glitterstöflarne, grånad till hår och skägg, kvickögd och godlynt. Han nickade vänligt

som en människa och möttes af allmän hälsning tillbaka.

»Svenske bra folk!» kom han åter med, troligen det enda han kunde säga.

Så steg han fram och satte sig godmodigt granskande i en af karmstolarne närmast bordet.

Stadmannen hade under tiden trädt till presidiet och med en stämma, som hördes nästan skroflig i denna dödstystnad, gaf han besked för ställningen så:

»Här tarfvas ej stor vidlyftighet om hvad kallelsen gäller. Denne herre är hans excellens prins Mikael Galyczin, chef-general för ryska land- och sjömakten i Finland. Den flotta, som nu ligger utanför inloppet, har genom en diversion föranledt oss att kasta större delen af vår styrka upp mot Västerbotten och hvad vi nu för stunden hafva till hands är 6 kanoner mot mer än 200. Fienden var underrättad att landets fullmäktiga representation fanns samlad här. Och efter all afprutning blifver 60,000 daler silfvermynt hvad guvernementet inom 12 timmar måste utväga, såvida landets bestånd är oss kär. Jag hade velat hafva eder samlade här för att utväga mat åt folket och det befanns omöjligt. Nu måste vi först utväga hvad som därtill vore erforderligt, fördubbla summan och kasta henne i gapet på en skoningslös fiende, som till detta pris unnar oss sitta i fred en månad. Men här gäller handla och icke klaga. Herr Erik Vattrang blifver eder *præses*. I träden genast och utan ordspillan i öfverläggning. Och på det att ingen skall förgäta stundens allvar förordnar jag i konungens namn, att I förblifven här till dess frågan är löst. Säger alltså inom 12 timmar 60,000 silfverdaler. Var det icke så, herr prins och amiral?»

»Ja, ja! Sextitusin silfdal!» bekräftade prins Galyczin men i en alldeles motsatt tanke.

En lindrig rörelse hos åhörarne. Kanaljen hade likväl förstått det svenska talet och kunde svara!

Så slamrade sporrarne på nytt, och de höge herrarne, nickande åt den dödstysta församlingen, som efter detta slag ej förmådde resa sig till hälsning, trädde ut i hvarandras sällskap med högburna och artiga later.

Under tiden hade kapten Långström, med unge Mickel tätt bredvid sig i jämn bevakning, slagit sig ned i undre våningens sydöstra hörnkammare mot loftet tillsammans med den skäggige främlingen, en af världen hårdt pröfvad man.

Han satt där i sin blåa dräkt, gleshårig, djupt fårad i pannan och nedböjd med armbågarne mot knäet. Då och då framkastade han ur sitt grubbel någon tveksam fråga om sin hustru, som gift om sig medan han själf gick träl i hedenland.

»Är hon någorlunda . . . i sin täckelighet inför världens ögon?» läto orden lågmälda.

Petter, som tänkte på den ödesdigra kuppen i denna stund, svarade förströdd:

»Fru Magdalena? Jo hon lär visst ha sörjt . . .»

»Jaså, hon har det?» lät den andre ifrigt och höjde sig där han satt.

»Hon har sörjt mycket, säges det, men bibehållit sig märkeligen bra.»

»Sörjande och dock välbehållen?» undrade kapten Vulf i sina grubbeltankar. »Det är ingen sorg, som af hjärtat går, endast en sorg efter köttet. Då vill hon ej återtaga den skröpling, som jag blef när hedningen, liggande med

kedjan om foten under bar natthimmel, i frost, i hälleregn, och lifnärd af markens örter.»

Den sörjande fortgick i sina tankar: — »Sådan lott gaf Herren den, som bekände hans namn frimodigt för hedningar och otrogne. Annat, märker jag, har världen unnat den, som gaf hans namn till spott! Dock vill jag hällre vara där jag är, i Herrans gårdar, än sitta i de bespottares härlighet. Så tacksam jag är honom för hans hjärtevarma svenska räddarhand och hjälp, så måste jag alltid tänka inom mig: Ve, att han, den annars så prisvärde, satte fläcken på vår tros och ståndaktighets ära, den enda klenodie, som stod oss åter, omistelig efter denna världens alla olyckor!»

»Fick hon då en någorlunda reputerlig man, den där hafver sin hälsas och kötts fulla styrka af Herran?»

Svarte-Petter, bekämparen af landets ogudaktiga prästadöme och halfhedningen af skogsfinnarnes stam, satt där nästan bortstött af det prästerliga talesättet. Han, som kämpat hemstriden mot all olag i dessa ärones jämmertider, och van att höra gudsordet mest i kältringars mun som täckelse för deras småmännelighet och slemhet, hade lefvat fjärran från det höga Atlands resliga söner.

»Hennes man?» uppfor han tankspridd. »Åjo, han är visst en rätt kraftig karl. Väl byggd och stark mage — äfven för änkans skärf, liksom de andra för resten!»

»En kraftig karl?» upprepade den pröfvade med öra blott för dessa ord. »Så ske Guds vilje! Kvinnans kött skall hafva mannens och de tu skola vara ett kött, säger Herran.»

Svarte-Petter satt där nu förvånad intill rörelse. En kristen, som ödmjukt satte Skriften till mästare öfver sig, var någonting nytt för skogsfinnarnes hugfulle son. Och

visst hade äfven han försport något af den protestantiska kristenhetens lof öfver dessa hjältars ståndaktighet. Men månne Guds ära blifvit synnerligen mindre om dessa rikets soldnärer bedrifvit sin sak så, att de kunnat komma hem en gång med sin gudsfruktan till hjälp mot en växande gudlöshet, hällre än att förspilla henne gagnlöst för prästerligt grej bland halfhedningar och barbarer? Den ene hos ryssen eller tataren, den andre när mamelucken eller morianen, den tredje hos hundturken eller kalmucken, den fjärde hos persern eller turkomannen. Och den främste af alla satt där alltjämt i turkhednalandet, efter ryktet en fånge äfven han, ville därifrån styra riket med envåldiga befallningar, som voro tre månader gamla, om de kommo fram. Därtill en tredjedel af riket i fiendehand och i återstoden snart hvar tredje rök förslocknad.

»Kan denna hamnbevakning erfordras länge?» sporde kapten Vulf i en officers raska tonart.

»Så länge prinsen förblifver här troligen. Det vore ju ett grant kap för ryssarne att få stiga in i öppen hamn och ta igen vår fångst.»

»Visserligen! Och jag blir varskodd i tid om de skulle sticka upp öfver hafvet?»

»Genom bergvakterna, javisst.»

»Det finns snar lägenhet till hafs?»

»Skonerten vid bryggan . . .»

»Jaså den? Då hade en galer varit vida rappare, såsom vi sågo i dag vid vadseglingen, oaktadt försprånget. Stadmannen öfverskattade sin skonert rätt mycket.»

»Det gjorde han, förstås!»

»Nå, jag går ut på kvällsidan och på morgonen lägger jag eskadern i hamnen medan vi ta in persedlarne där. Och så kunna ju de oroliga stackarne här få se flaggan

en gång. Ett besynnerligt skämt af stadmannen, kunde jag tycka?»

»Hå, detta är intet skämt alls. Han vill bara vänja dem ifrån larmandets eviga ovana, som lär ha varit odräglig en tid bortåt. Det gäller att hafva massan en gång tyglad i sin hand för att inte stå där rådlös om en ödelig timma skulle slå.»

»Jaså på det viset?»

»Det vore ju annars en ren hjärtlöshet. Så att detta är en öfningsfint, som han ogärna ser korsad.»

»Jag lägger mig gifvet ej i landbefälets åtgärder, men en natt af dödlig ängslan räcker väl också till för deras öfning?»

»Det kan jag också anse troligt.»

Mickel hade hela tiden stått vid Petters knän med ögon, som vidgades af stegrad förvåning. Hvarför hade hans fosterfar ålagt honom på hedersord att tiga för flottans chef när allt kunde sägas för honom så där öppet?

Dörren till loftet öppnades och ordonnansen Blom, svettig från sina kockbestyr, anmälde kvällsvard.

Ute i blåväderskvällen öfver bygd och fjärd, framför ett bord, fullsatt af mat och drycke, sutto redan i angenämaste stämning hans välbördighet och Svarte-Petters fånge.

»Bra, bra!» ropade den sistnämnde mot de inträdande.

»Essen und trinken lange mit Svarten-Petter, braf Kerl! Und Admiral nicht mer sorgen! Sverige flere kvinna, Russland flere, flere, flere, micket flere! Und der lille Misja, mein Herz! Na, Misjinka net trinken, nicht, nicht!»

»Får jag inte häller vatten?» undrade Mickel.

»Ja, ja, vatten! Misjinka trinke Wasser, nur Wasser!

Men store svenske och rysse dricke den Wein und den Bier und den goden, goden brändegewynn!»

Och på sin rotvälska pratade hans ryska excellens vidare, obekymrad om huru mycket man förstod, sorglös, munter, tokrolig och godhjärtad. Värden satt jämt med remnan i skägget och de andra skrattade så att de måste gråta.

Då den muntra kvällsvarden slutat reste sig kapten Vulf till uppbrott och följdes ned till hamnen af kapten Långström och ordonnansen Bagge såsom en förtänksam hedersvakt mot något oförsiktigt streck af den dumma slumpen.

Mickel började synas trött. Ordonnansen Blom fick afsides en order, försvann med tolfåringen och återkom senare till husbonden med gossens sofrumsnyckel, som synades och stoppades i barmfickan. För öfrigt posterade nu rekryter med sina blanka och breda spett utanför dörrarne till fädernas öfverläggningsrum, så att kuppen gick ostördt sin gilla gång.

Prins Galyczin och hans svenska värd, som nu voro på tu man hand en stund, hade satt sig ned till det allvarsamt dukade efterdryckes-bordet.

»Vår hvite tsar hälsar dig, svenske Misja!» började ryssen strax på sitt eget språk.

»Verkligen? Han kommer då ihåg mig?» lät svaret i brutna ord på samma tungomål.

»Dig glömmer han aldrig. Och en arg skälm kallar han dig, som kunde ge dig att rymma från all hans belöning och goda vilja.»

»Detta är då hälsningen?»

»Med lite mer därtill. Kommer du i hans våld, så halshugger han dig med egen hand!»

»Jag skall försöka att akta mig. Detta kan ju duga som återhälsning?»

»Betänk dock att han ämnade dig till furste, fältmarskalk och generalguvernör af Finland!»

»Allt mot Sveriges kung och rike! Jag visste ju det innan jag rymde. Tsaren är rik, Sveriges konung fattig, men då valet gällde...»

»Så rymde du från oss, icke så värst fattig häller, Misja!»

»Någon har kanske saknat sina lackerstöflar efter mig?»

»Icke så, Misja! Nej så långt jag vet, har ingen sagt, att du sköflade oss, men du skodde dig godt med våra byten och dyra lösenpenningar.»

»Af asiatiska prinsar, efter tsarens egen anvisning på sold och underhåll! Ja dessa storsköflare dem sköflade jag städse med godt behag och lugnt samvete. Hällre jag själf än den oärlige, säger detta lands ordspråk. Vet du annars hvad, prins Mikael! Aldrig tog jag så stora byten, att icke dina landsmän tyckte det var litet.»

»Nå, du har då farit fram som en kristen?»

»Åja, rätt skapligt, prins Mikael.»

»Och hos oss blef du väl också en rätt kristen?»

»Säg att jag lärde mig edert rätta korstecken. Sådana där smärre handgrepp kunna vi kristne alltför gärna lära hvarandra till större bekvämhet, vid våra besök länder emellan. Kan du vårt korstecken, prins Mikael?»

»Kan det icke och behöfver det ej!»

»Det senare rätt sagdt men ej det förra. Du kan vårt korstecken, ty vi bruka intet. Tror du för den skull att vi äro platt fördömde?»

»I dubbelkättare! Nå, väl möjligt att himlen öppnar någon trång smygport, som våra präster ej veta af.»

»Rätt så! Trånga äro lifsens alla portar, prins Mikael.»

»Men dina portar synas icke trånga?»

»Trängre än någon tror likväl.»

»Du talade om smärre handgrepp till bekvämhet. Vet du, Misja, så där tala ej vi och ej häller de svenske i gemen. De äro visst ej att leka med i sådana ting. Du är nog den ende, som fann denna bekvämhet. Huru finner du dig hemma i ditt land?»

En mörk sky drog hastigt öfver värdens panna. Så visade han remnan i skägget och lade ett visst eftertryck på hufvudorden i sin brutna mening:

»Jag lär vara den ende svensk, som vår suverän betygat ett särdeles förtroende.»

»Så berättade äfven vår tsar och nu måste jag tro det.»

»Eder tsar är väl underrättad.»

Ryssen, eldad af dryckjom och sin godhjärtade framtidstro, for upp, höjde bägaren och utbrast med liflig ögonfärd:

»Misja, du har konungens förtroende, jag har tsarens. Må vår landsfred och traktat vara ingångna i en välsignad stund såsom grundval för fred och lycka för bägge folken!»

Stadmannen svarade i ordalag, så hänförda han kunde, och så tömdes silfverbägarne för ett diplomatiskt aftal af sällsamt slag och tillkommet under de sällsammaste förhållanden.

Den tre timmar långa underhandlingen hade ägt rum mot föregående kvällning å akterdäcket till Svarte-Petters skuta å fjärden bakom det af batteriet låsta inloppet. Utanför, å yttre fjärden, låg galerflottan för ankar såsom en hel myllrande skog af master. Och uppe å landsvä-

gen framvällde oupphörligen en aldrig sinande flod af artilleri-, tross- och infanterikolonner, som hela dagen från tidigaste morgonen voro på tåg norrut förbi fjärden.

Mötet mellan de två vapenbröderna från östra stäppens fältåg mot asiaterna rörde bägge till tårar. Svensken hade i landningsbåten fört mat och drycke med sig till fägnesam omväxling mot Petters torrskaffning. Och sedan de två satraperna, med skepparn som tredje man vid bordet, gjort heder åt anrättningarne, kastade man sig genast i de saker, som förelågo för ögonen och tankarne.

För ett års tid, intill midten af september 1714, slöto de bägge guvernörerna enskild landsfred på följande närmare villkor och rätt djupa betingelser. Tullfrihet beviljades för all rysk utförsel till svenska Finland. Under fredsåret skulle prins Galyczin ej sätta en fientlig köl väster om Bottnen, ej en fientlig häl norr om Nykarleby älf och finska landåsen, dit hans svenska välbördighet obesväradt förlade nordöstra gränsen för sitt herradöme. Detta innebar dock ingen förbindelse för svenska kronans trupper under annat befäl och prins Galyczin kunde ej häller svara för, men lofvade att stäfja de i landet insläppta, lösa barbarernas rask, Guds fiender och ingens vänner, ingens underlydare. Inför sin tsar kunde prinsen försvara årets minskade krigsverksamhet genom den oundvikliga nödvändigheten att skapa ett drägligt tillstånd i den ödelagda finska eröfringen. Under namn af ersättning för de omänskligt dyra flyktingarne och deras återställande hade svensken att inom halfåret bekomma 450,000 silfverdaler, däraf hälften innan fången lämnades fri, men dessa medel afsågos dock till större delen som understöd för en annan sak. Under fredsåret skulle nämligen hans svenska välbördighet taga den öfra nordens

välsignade kustländer i svensk besittning, lägga deras frestande skatter* på ett fat inför sin konung och öfvertyga honom, att rätta framtidsvägen vore ersättning på danskens bekostnad genom Norges eröfring och fred med ryssen mot ett nordiskt ägobyte, som skulle tillförsäkra den ene hans önskade »hafsfönster mot Europa,» den andre ett helskiftadt rike, en hel skandinavisk östat inom naturliga vattengränser åt alla håll. I nordöster bortom Finland låg ju, till vattengränsens fullbordan, de sammanhängande vattendragen mellan Hvita hafvet och Finska viken. Och att tsaren, för att någon gång få fred, skulle afstå alla besittningar och eröfringar inom denna vattenlinea mot återstoden af Ingermanland och de baltiska landen, därom var ryssen fullt öfvertygad. Slutligen skulle svensken under skylt af lösepenning bekomma ytterligare 60,000 silfverdaler, så snart han intagit norska kustlandet från Tronda-fjorden norrut. Understöd för eröfring af det nordryska kustland, som utgjorde fortsättningen, kunde hans ryska excellens ej tala om, men detta företag var dock inbegripet i den trohjärtade framtidsplanen. Dessa hufvudsakers många enskildheter skulle ordnas vid senare tillfälle.

Då aftalet sent på kvällen var färdigt »voro de svenska truppkolonnerna alltjämt på tåg förbi», märkbara genom de blanka spjutradernas glitter i den nyss uppgångna månens sken. Stadmannen skickade nu en allmän kompaniorder om återtåg; »en order till sekonden skulle först efter timmar ha nått denne vid den långt aflägsna têten och vållat en långvarigt fortsatt marsch i onödan.»

Då ryssen vid månens fulla sken såg denna eviga ström

* Tran, späck och fisk mer än hvad en syndig världs alla lampor, stöflar och magar förmådde.

af pikmusköter och kanoner omvänd mot söder, så kunde han ej dölja fägnaden öfver den kupp han gjort, billig till priset, en räddning för hans eget hufvud, en storartad grundval för två rikens framtida lycka.

»Hård är du att underhandla med, prins Mikael,» sade svensken i nedslagen ton. »Jag har gjort många eftergifter, som gå mig till hjärtat. Jag har försakat tillfället att vräka ut dig ur Finland. Ingen diplomat är jag utan blott en enkel, öppen man. Dock förstår jag uppskatta en statsmannavisdom sådan som din.»

Och nu vid dryckeslaget å loftet öfver bygd och fjärd kringspråkades det märkliga fördraget i alla delar, en förberedelse till morgondagen, då de smärre punkterna skulle bestämmas.

»Må vi nu dricka utan svek intill femte hanegället!» föreslog värden. »Och på det vi må höra hanen, låter jag hämta upp honom efter de ryskes dryckesseder.»

Prins Galyczin jublade som ett lättrördt barn.

När Petter en stund senare återkom som tredje man till tvåmannagillets lustiga firumfej, hade fru Ursilia, märkbart förtretad, burit in hanen i en korg, hämtad med stort besvär från hönshuset.

Och så fortgick efterdrycket i sin jämna ordning, efterhand öfvergående till både ojämnhet och oordning. Stadmannen och kapten Långström med sina tankar på stundens rådsfäder hjälpte hvarandra att skolka bort hvarannan bägare i en pyts bakom den ryske gästens rygg. Men själf söp han utan svek och långt innan hanen skulle lyfta sitt näbb till första gället var han kommen under bordet såsom godt kalas erfordrade.

Ordonnansen Bagge, understödd af Petter, hade honom skyndsamt i säng och alla spår af dryckeslaget undan-

röjdes. Stadmannen och hans omistlige vän, omsider på tu man hand vid tända ljus i kabinettet, samspråkade om stundens angelägenheter. Man var tryggad för kapten Vulf, som utan äfventyrligheter kommit ombord å skonerten.

»Nå huru tycker du vi sköta oss, Petter?» sporde stadmannen med remnan i skägget.

Och Petter måste stormskratta.

»Nånå, vår tid skulle väl också komma. Annat det här än krypa i alla buskar för fogdens spejare.» Och sedan de gamla minnena varit på tal en stund, sade värden:

»I morgon får jag också en sträng dag. Med ryssen måste allt vara klart till kl. 12, då han skall i väg med flottan. Denna har på morgonen kommit i hamn under svensk flagga till öfvermåttan glädje och häpnad. Huru vi kunde missta oss så grymt får jag förklara för samlade stater och kårer vid ett sista möte kl. 12. På aftonen håller jag utlyst likvidationsmöte med Mates' gäldenärer. Men dessförinnan blir det vid tretiden vigsel med nordanfjärdsmänniskan här. Får jag kanske be dig hämta hit henne med skonerten? Fru Sebrelia följer också med för att kläda på henne.»

»Går väl an! Jaså det blir i morgon?»

»Bäst dra till nu mens den andra är borta, så är det undangjordt.»

»Nå, har ingen ändring yppat sig . . . i det andra?»

»Din trollfinnes kast lär ha mötts af ett mothugg på själfva hafvet. Samma var det!»

Annalkande steg hördes ute i våningen. Fru Ursilia inträdde och anmälde Per Olsson som ombud från rådsalen.

Den gamle stapplade in blek, nedtryckt, med stora svettdroppar i pannan och tårar i ögonen.

»Huru hafver det sig nu, fader Per?» lät frågan i deltagande ton och den gamle svarade skrofligt:

»Att vi skulle lefva den dagen, då Herren måste pröfva oss så hårdt!»

»Huru är det nu med gubbarne däruppe?»

»En var sint på krigsöfversten ett tag, men då en fick tänka sig om, såg nog mången att han gjorde bara rätt.»

»Hvarför gjorde man sinne då?»

»För hvarjehanda! Vi tyckte att så mången krigsman hade gjort bättre nytta mot ryssen än hålla människor i fångenskap och skickas bort i nödens stund. Vi tyckte, att hans välbördighet hade kunnat stanna kvar en stund och hjälpa oss på tråden ett grand, häller än att ge sig af som sparfven från axet på vänskande vis med en ryss-hedning. En fick hålla på och träta länge bara om det.»

»Jaså! Nå där i salen fins ett särskildt sällskap, som gärna kunde pröfva landets bekymmer en stund, de herrarna till välbehöflig tukt och hälsa.»

»Det var just det jag öste i dem med själfvaste storskopen, när det bar till att stormskälla som värst.»

»Hafven I kommit fram till något slut?»

»Vi ha kommit till det slutet, att ingen ser sig längre någon undanflykt. Men längre komma vi häller inte, om vi ock sutte tills mossan växer på oss. Hvarifrån skall en ta penningen? Huru skall en skjuta ihop?»

»Han I kommit så långt, så går det bra!»

»Jag är hitskickad för att be krigsöfversten komma och säga själf hur han vill ha'et. För nu upplåtes inte en käft vidare, bara vi få höra ett resonabelt ord.»

Stadmannen nickade och trädde bort med den gamle genom den nattskumma våningen.

Petter, ensam med sina tankar, gick ut på söderloftet och lyssnade ut i natten.

Gnistrande stjärnklar hvälfde sig himmeln med nedgående måne öfver nattlandskapet, som tecknade sig för aningen genom en mängd eldpunkter från de vakande bofastes fönster och nödgästernas spridda lågor som flämtade kring stränder och skogsbackar.

Nedanför på flatan utom planket hörde han som ett sakta prasslande strömbrus den bidande menigheten.

Det hela tycktes genomträngdt af en ångestsjäl, hvars kvidande kom med vindens svaga tasselfläktar i nattens obestämda ljud från fjärran.

Svarte-Petter mindes en liknande natt här vid Hernösundet. Det var när »antikristerna», tretusen spjut och matsäckar starke, kommo ner under hans ledning att fordra lagens skydd och Guds nya evangelium ur de lärdes gömmor. Äfven då pågick en reformats i detta Babelstorn, men nog hade tiderna skiftat mycket. Endast med de tretusen spjuten bakom sig hade han dristat fram till Bispehöjden då. Nu satt han som vän och gäst hos landets mäktige herre. Och det nya evangeliets dag var genom profeterna själfva framskjuten till de tider, då dessa härliga nordanland blifvit omvårdade med en grundlig jordaskötsel.

Ja han mindes den natten så lefvande!

Och dylika ödets nätter och dagar hade visst Hernösundet, landets uråldriga hufvudort, upplefvat många. Huru mycken dolskhet, sinnesbitterhet och ond trug hade icke svidit igenom denna gamla vredens stamort, där själf den lede djäfvulen fordomtima haft lof att spela

både prästerskap och öfver- och undersåtar i häxedans vid stora årsmarknaden!

O att dessa gamla bergskallar kunde vittna med åskans dån en gång liksom den förenade rösten af hans »antikrister», när de ropade så att Babels-tornet skallrade:

»Hit med nyevangelium! Bort med gammelvreden!»

Nu ville något mer än blotta aningen säga Svarte-Petter, att detta gamla skulle vara fullkomnadt vid morgonbräckningen till den nya dagen.

Han gick ned på gården och förlorade sig bland mängden, vaksamt lyssnande till de förvirrade ingifvelserna af alla slag.

Oändligen långsamt skredo nattens ängsliga timmar fram. Himmelens fiskenät, Orion, gled efterhand i omärklig rörelse fram bortom berget i söder och hade hunnit räta sig ur sin lutande ställning men allt fortfarande syntes ljust från fädernas fönster i fjärde våningen och vaktposterna vid grinden irrade oföränderligen af och an med sina spett.

Omsider — det kunde just vara vid hundvaktens slut, varsnades en skugga på loftet.

»Huru är det? Huru blir det?» sorlade ropen mångstämmigt nerifrån.

Skuggan bidade tystnad och så hördes en röst så klar genom natten:

»Huru det är? Jag kan svara eder bra! Huru det blir? Mycket drägligare än de flesta väntat. Enhälligt ha vi kommit fram till detta slut: Jag betalar brandskatten som förskottslån utan ränta. Och för att bereda mig betalning efter hand skola vissa åtgärder vidtagas, hvarigenom nu äfven de nödställde kunna få mat till skapligt pris. Sålunda ha vi nu i yttersta nödens stund

ihjälslagit det gamla bekymret med det nya och det nya med det gamla, så att bägge ha gått all världens väg, ehuru båda ansågos rent ogörliga. Gån fröjdeligen hem och sofven lugnt de nattimmar som återstå. Klockan 6 på morgonen är tiden till ända och flottan kommer då in, men hvad som skall dit är färdigt. Silfverkaggarne stå här på golfvet och prinsen i röda rocken, som är vår gisslan, är lika angelägen härifrån som vi att varda honom kvitt. Alltså ett godt farväl och välkomna åter ju flere dess hällre i morgon middag, då afskedsmötet hålles här på gården i menige mans närvaro.»

XV.

LÄRDE KÄNNA SIN ÖFVERMAN.

Vid sitt kammarfönster med utsikt öfver kulen höstafton satt bispens husjungfru äreborna Anna Noræa bredvid Mäster-Sara, nyss hemkommen från Norges-resan, och berättade med all ifver:

»Vet du, käraste Sara min, att när denna galer-eskader stack in i hamnen på morgonen under Sveriges flagga, så kunde vi ej tro våra ögon. Mången hade häller inte så noga lagt märke till riksens färger förr utan mente att det var moskovitens. Men så hade hans välbördighet, den mångingbundne skalken, låtit hissa kronflaggan här på stången till igenkännings vid en jämförelse. Och när så sjöfolket kom i land och ropade med sitt kära svenska mål att ingen behöfde rädder vara — hvilket jubel, hvilket tack till Herran! Vi togo hvarandra i famn, kände och okände, och gräto så ymneligen af glädje. En

sådan dag får jag aldrig i mitt lif upplefva på nytt. Aldrig har dess make gått upp öfver denna armods stad, långa tider lär det också dröja innan dess like randas åter. Ser du det var ett folk i Herrans glädje och endräkt!»

»Och hans välbördighet?»

»Var nära däran att blifva nedertagen genom deras hyllest. Vid middagstid samlar sig så allt folk här på gården och utomkring för att höra hans afskedstal från bron. *Clerus* och landtdagen voro bänksuttna vid brosidorna, ty han ville nu tala till menige och öfversåtar på en gång. Åh men hvilket tal, du käraste Sara min! Icke var det gudeligen lagbestraffande, ej häller värmande med evangelii vällust. Det var en ande, som jag aldrig har hört men dock så full af ädel och manlig starkhet. Jag tyckte det var en lågande eld till förbränning af allt Ananiæ och Saphiræ * väsen!... »Det föll mig in att pröfva» säger han till slut, »om här finnes människor, som vilja förvägra sina hungerdöende landsmän en ringa del af hvad de i nödens stund se sig tvungne och gode att utväga åt rikets omilde fiender. Fördenskull har jag ingifvit eder, att tsaren af Moskovien var herre öfver denna flotta, som ligger här under vårt örlogskors, det som följde fäderna i fjärran land...» Här brast hurrandet och jublet åter löst men du skulle ha sett några bland *clerus!*»

»Gubben Touschier?...»

»Högförräderi!» ropar han stelögd och blek, där han stod med skälfvande ben, alldeles grufligt affekterader. Folkhopen höll på att öfverila sig. De närmaste ämbetsbröderna hade prosten att sitta och hviskade något i hans

* Två egoister inom den första kristna kommunist-församlingen.

öra ... »I hörden ordet,» vidtog nu hans välbördighet. »Ja högförräderiet, det är att den skattedragande fårahjorden, som nu får lefva, är frälst åt er, I herrar löneupptagare.» — Där brast hurrandet åter löst igen. »Alla munförråder utöfver ett års husbehof skola nu af landsbetjäningen öfvertagas och till fasta underpriser hållas dem behöfvande till handa efter anmälan och fördelning sockenvis. De som släppa till sina förråder ersättas efterhand genom en allmän gärd, som icke häller bör kännas tung vid fördelning på tio år. Om allt sådant finnas lagmätiga beslut och jag kunde låta bero därvid men gör det ändå ej. I hafven hört ordet högförräderi och jag tvistar ej med den, som säger, att dessa beslut äro eder afnarrade genom fiendens förespeglande. Och till slut skulle ju också försäljningen äga rum till min ersättning för brandskattens utlägg, som vi nu slippa. Huru viljen I nu hafva det ställdt? Skolom vi åter förhärda våra hjärtan efter plågans återgång såsom konung Farao uti Egypti land? Eller stån I stadeligen faste med eder öppna och fria vilja, att allting förblifver som beslutadt och namnskrifvet är?» ... Ja, ja! ropte alla med en mun, utom Touschier och han ropte öfver de andra: »Nej, nej, det skall inte ske!»

»Att han ville stå där och vara hund för detta ben!»

»Ja mer än det, Sara min! Han ropte grufveligen i sin vrede, att detta allt var en skändlighet, ty de som nyss hade sagt ja och amen, hade den räfven bak örat att smyga undan det mesta af sina förråder innan godemän hunne komma till värdering ... »Och detta hviskades mig nyss i örat,» säger han, så att de foro ihop rundt omkring. »Och därför åstundar jag, som ingen smyger är, att öppet vidblifva mitt oskinnadt och oförkränkt, när de andra ändå komma att undansmyga sitt. Ty den

litet vetande, som tager Guds dom i sin osköljda mun, må gärna kalla mig en hård man, men ingen skall på min döda mull säga, att jag var en tjyfver och smyger!»

»Nå men detta var ju bottenärligt sagdt!»

»Ack ja, vi trodde så alla, vännen min; på slutet uppenbarades något annat. Nu började hela hopen säga sig fri från sveket men dess värre satt det fullervisst i mångens hjärta. Den ene röjde en ärlig mans uppriktighet i ett frimodigt skick, den andre sin falskhet med skelande ögonfärd, så att det var en bedröfvelse att åse. Men alla gåfvo lätteligen sitt ja och bifall till *protocollum* utom Touschier och så beslöts att han skulle slippa för sin del.»

»Syntes han någon smula skamsen?»

»Just inte märkbart men hans stund kom också. Säkert hade hans välbördighet förutsett deras baktanke långt innan den var tänkt och hållit den gillaste min medan de insnärjde sig fullkomligt i eget garn. Men nu, då allt var protokolleradt, vidkändt och justeradt, så rycker han fram ur ett nytt bakhåll. Så snart landtdagen hade manat honom att lägga beslag på den vägrade spannmålen i konungens namn, hade han skickat ut sitt kompani dragoner till alla landsändar i väster, norr och söder, som edsvurna inventeringsmän ... »Dessa ha i samråd med kronans betjäning sett efter huru det står till i edra härbärgen, anvisat husbehof och satt blysigillet för det öfriga. Efter denna villiga medgift kan jag tala om detta. I natt som var sade jag att svek var omöjligt och nu hören I hvarför. Men att intet rykte om inventeringen nått er hit, det kan någon skarptänkt man utgrunda, om tid och lust äro till finnandes».

»Nå huru skulle detta utgrundas?»

»Ser du, inventeringen lär hafva börjat och fortgått längst bortifrån efter en sådan dagaplan och *marche-route*, att snabbaste ryktesposten ständigt var några stenkast bakom hofvarne på sista dragonhästen hela tiden. Och mycket riktigt hunno de fram till ortens inventering just i samma stund som han berättar detta.»

»En sådan utstuderad skälm! — Nå hvad min gjorde människorna där de sutto?»

»Den var efter hjärtats fatabur. Jag såg uppriktig fröjd och beundran hos många, men där satt också en hop som rent förstenade. Och ej nog med detta; han kommer så med ett bas till ... »Det är stor skillnad», säger han, »mellan kommissariernas böcker och edra egenhändiga uppgifter från i natt. Och den skillnaden tyder granneligen därpå, att mången icke ens har reda på, huru mycket guds-lån hans härbärge rymmer. Somliga ha ej skrifvit mer än tiondelen, tjugonden, femtiondeparten. Hans vördighet där nere har blott skrifvit en hundrapart, men han är ingen smyger, ty han vill öppet vidblifva denna hundrapart oförkränkt och oskinnad, sedan 99 hundraparter äro undansmugna. Kan icke sådant med större skäl kallas förräderi?» frågar han och så var hurrandet löst igen».

»Och där satt Touschier ...»

»Han stapplade bort, ödelig att skåda som ett kyrkgårdsspöke genom folkmassan. De som voro i vägen hade sig undan liksom för en spetälsk. Hans välbördighet går på liksom ingenting händt. Många, sade han, hade vetat hvad de hade och skrifvit som de vetat. »Min hedersvän och snart blifvande frände Per Olofsson har skrifvit upp en tunna mer, hvilket lär bero därpå, att den tun-

nan blifvit malen och förtärd af husfolket under den långa tid han varit här vid landtdagen.»

Mäster-Sara måste nu låta höra sitt hjärtegoda och klingande skratt.

»Ja äfven vi, som hörde på, voro alldeles rådlösa för skrattsjukan. »Fjälla den fisken, flå den räfven, I lärde go'herrar!» ropade menige man. Alla skulle fram och tacka honom och då de redlige betygat honom sin fägnad, kom så de falske hymlarenas hop fram med gråtandes tårar och bådo om en hjärtans ursakelse. Hvad skulle de annars göra? De voro fångna i sin grop, fallna i eget giller, i grund slagna med sin bedräglighets vapen, vända ut och in till allmänt beskådande. Aldrig har väl någon sett maken till *déconfiture* och platt förödelse. Men så kom där en strof till, den sista och häftigaste.»

»Ännu en?»

»Långt ifrån att fienden har pressat oss efter någon brandskatt», säger han, »hafva tvärtom vi, kapten Långström och jag, ej utan hjälp af en tredje man, som strax kommer på tal, uttagit en rätt dryg brandskatt af fienden. Tredje mannen var denna flottas amiral, en för eder alla känd herre, kapten Vulf, hemkommen för att finna sin hustru bortgift, sitt rum vid husliga härden upptaget af en främmande. Han var min gäst i går och i dag har den hårdt pröfvade mannen kastat en förstulen afskedsblick genom fönstret i sin makas hem. Med hälsning att han aldrig ämnar komma åter afgick han nu till Finland med vår ryske fånge, prins Galyczin, som erlägger en betingad summa före sin frigifning. Dessa 60,000 silfverdaler, som det var tal om, anslå vi åt guvernementet till en försörjningsfond, där lån kunna fås af socknar och städer mot lindrig men säker arbetshjälp vid

kommande damm- och vägabyggen, stordikning m. m., eller mot ersättning i virke, hudar, sofvel eller andra nyttigheter efter viss taxa och förefallande lägenhet. Dessa lån för obemedlades hjälp tagas och ansvaras sockenvis. Och för att rikare socknemän ej må missbruka hjälpen eller förgäta sina fattige skall jag till sist förelägga eder några stadgar. De nödgäster, som fylla Mäster-Saras arbetshem och tältgårdar, skola nu öfvertagas af sina socknar och den, som hållit dem vid lifvet till denna dag, kan och skall aflösas nu. Vi tre, Mäster-Sara, kapten Långström och den som talar, ha tagit två tredjedelar af lasset. Från vår sida förses lifnäringsarbete och pengar till maten. Då är det ej öfverdrifvet begärdt att alla öfriga tillsammans taga lassets sista tredjedel och förse maten till pengarne. Se så, vänner, jag tror vi blifva sams då man lär känna mig!» . . . säger han med skalken i skägget.»

»Att du kan minnas allt?»

»Han har ju tryckt en hel bok om'et och den kunna vi snart utantill lite hvar. Och hvad jag gladdes då han nämnde dig och aflösningen!»

»Min aflösning torde nog ej komma så fort,» suckade Mäster-Sara. »Nå huru upptogs den strofen?»

»Fru Magdalena, som hörde på nere i backen, måste skaffas hem nästan vanmäktig, fick jag sedan veta. Här vid bron märkte jag uppriktig ånger öfver dårskapen hos de fleste. En sade: »Hittills tarfvades ej mer än ondskefullt käringsslammer för att få öfverhand med guvernörerna. Men nu har kommit en annan tid, då den praktiken fått sin ändalykt.» En annan sade: »Hvilka voro vi, som gåfvo oss att kontroversa med denne? Han spelar ett osynligt motparti med kanoner, flotta, här och rytteri och en konungslig fullmakt som yttersta akter-

handstrumfen öfver alla våra hackor. Hvad skolom vi göra? Stoppa pipan i säcken? Nej icke ens det, utan här gäller att ta upp henne och stämma in i fröjdelåten, den det förmår». Till slut var all den bittra hugen, så långt jag förmådde se, försmält i glädjen. En och annan tog sig för pannan i tankar; det var som ett drömmens under att vi kunde nå fram till någon dräglighet ur all denna jämmer. Detta ord var allmänt gängse redan under bröllopsfesten på aftonen. Huru många gånger önskade jag inte, att du varit när mig på denna ärones dag, kärvännen min!»

»Hjärtans tack!» lät Mäster-Sara vemodigt. »Högtiden stannade icke här. Dagens rykte trängde mig till mötes ända till Norge. Och hvart jag kom på svenska sidan med min trafälg, så visste folket omtala detta under om allas hjälp i yttersta nöden. Den gamla dolskheten var ej längre till seendes. Öfversåtarne hade delat med sig som mänskliga bröder åt undersåtarne och landet hade fått en man, som förmådde tvinga alla till endräkt omkring sig. Glädje, fryntlighet och hopp om en ny dag mötte mig öfverallt. Vi ärom nu *ett* med Sveriges folk och det gamla är förgånget, Herren vare lofvad!»

Mäster-Sara slog armarne om kärvännens hals och lättade sitt tyngda bröst med ett ymnigt tåreflöde. Och den andra, gripen af känslans makt, blandade sina tårar med hennes. Omsider hviskade Anna helt sakta i vännens öra:

»Vet du, det blef ingen bröllopsnatt!»

Mäster-Sara for upp och betraktade henne frågande:

»Ingen bröllopsnatt?» upprepade hon i en egendomlig ton af lättnad.

»Nej och ett sådant bröllop, en sådan vigsel, hvilket äktenskap! Bevare oss att skåda maken!»

»Hon var väl tafatt?»

»Ja till den grad, kärvännen min, att alla människor med något hjärta plågades. Då han förde fram henne trodde jag, att han kom släpande med något lik ur kistan. Alldeles konfys, kan du tänka dig, så att magister Sebrelius måste säga åt henne flera gånger att säga ja när hon skulle. Tänk dig henne, ovan vid all *magnificence* och *qualité* och *société!* Befäl från ett helt regemente, *clerus*, landtdag, skolestat och allt folk annars inne och ute! Mången *verserad* ståndsdam hade blifvit *altererad* för mindre. Och så komma från rena bondelandet!...»

»Stackars människa! Huru tog sig brudgummen ut?»

»Korrekt och med all *courtoisie*, var vänlig och uppmuntrande mot henne på allt vis.»

»Men alltid något skamsen?»

»Icke ett spår, vet du Sara min! Nej tala om den järnvarelsen!»

»Och så ville väl folket ute på backen se bruden?»

»Skrek bums ifrån! Kunde inte få ut henne på loftet för aldrig det. Och så var det att stoppa undan henne. Åh, hvilken *sensation!*»

»Och ingen brudnatt?» undrade Mäster-Sara skalkaktigt. Den andra fortfor med nedslagna ögon:

»Kunde ju ingen blifva, då människan var rent sjuk, stackare. Och så på tredje dagen flyttade hon hem.»

»Nej, hvad säger du?»

»Har du inte hört detta? Han förmanade henne i två vittnens närvaro att förblifva i huset som hans hustru men det halp ej. Vet du, det går redan ett rykte, att han tänker skiljas vid henne som förlupen hustru. Och

hvarför inbjöd han så mycket folk till detta spektakel, om inte för att hon skulle tappa hufvud och trefnad på en gång!»

Den andra satt i tystnad med blicken öfver de mörkgråa nordanbergen, sökande honom och den unge med tankarne i det vida.

»Blef det inte något möte med Mates' gäldenärer?»

»Jo på själfva bröllopet, kan du höra. Efter middagen, så snart den arma varelsen var undanstökad, sätter han sig ned och delar ut gubbens reverser. Mången fick också tillbaka på de orimliga räntorna. En del, som hade kraflat sig ur Mates' klor, visade sina reverser och fingo betydliga restitutioner. Det var inte små summor, som kommo i rörelse på det viset och alla människor säga, att den bröllopsgåfvan blef en öfvermåttan välkommen hjälp i all fattigdom. Du skulle ha sett med hvilket nöje hans välbördighet delade ut. Per Olsson, hans *procurator*, blef riktigt svettig. Så var det en och annan, som skulle skrifva om reverserna på mänskliga villkor. Men du skall inte tro, att arfskiftet efter Mates är slut ännu. Hela hopen människor anmälde sin medfart och allt kunde inte medhinnas på en dag. Där tillsattes en stående nämnd, som efter hand skall pröfva anspråken och Mates'-arfvet får stå öppet så länge det räcker till godtgörelse åt de medfarne.»

Mäster-Sara blef länge sittande i tyst begrundan.

»Hvad säger folket om allt detta?»

»Ingenting. De falla i tystnad och se grubblande framför sig. Ja magister Georg sade någonting särskildt: »Jag tror rakt att han är den uppståndne Alcibiades!»

»Så flyttade han sitt residens oförmodadt till Ume. Vet man hvarför?»

»Han drifver med all makt ett vägabygge genom Lappmarken till ett silfverfjäll . . .»

»Redan nu?» Mäster-Sara blef helt förvånad. »Innan han visste, om den kortare vägen öfver Norge finge upptas? Aldrig möjligt!»

»Jo så skrefs det!»

»Hans välbördighet själf?»

»Nej, inte han precis . . .» Anna hördes något brydd.

»Någon som har säkert besked med sig?»

»Nog tror jag det. Han är . . . geometer och byggmästare vid det verket och för öfrigt strateg, tror jag det var, hos hans välbördighet.»

»Laurentius kanske?»

»Ja det var han.» — Anna var blossande röd och förlägen.

Mäster-Sara gaf knappast akt därpå, upptagen som hon var af egna tankar. Hvarför hade hon på denne herres vägnar behöft resa till Norge efter ett klumpigt afslag, om han icke behöft något svar därifrån? Kanske för att ej besväras af hennes närvaro under detta spektakel till bröllop?

Stungen af denna tanke tog hon genast farväl af vännen och då hon kom hem, tillskref hon stadmannen ett bref, som uttryckte hennes förvåning och meddelade följande strof:

»På eders välbördighets höfliga ansökan om tillstånd att upptaga väg från Nasa-fjället till Fjordbotten har amtmannen i Bodö efter samråd med Björn på Junkersdal och amtmannen i Trondhjem afgifvit detta högeligen norska svar på samma gång skänkerna försmåddes:

Om silfver finnes å svenska Nasa-fjällen så äro vi norske gode nog att komma dit och taga det själfva, men

som där troligen endast finnes skarn, så må de svenske få det hem på hvad väg dem synes bäst genom eget land.

Sådan är afslagets mening på vårt tungomål.
Ett särdeles groft ord står skrifvet för skarn.
Vi svenske bruka det ej i pennan fatta.»

LANDSHERREN I KRIG.

I.

SISTE FYLKESKONUNGEN I NORGE.

I stora ofredens tider bodde på Junkersdals herresäte vid Saltenfjord den rike och stormyndige Björn Olavsson Randulf, känd öfver hela nordiska halfön under namnet »Silfverfoten», ty den mannen skodde både sig själf och sina hästar med silfver.

Hans husfru, Sigrid Sofia af Möinichen Kolderup, var ock utropad för skönhet och skarpsinne, liksom för stolthet och ärelystnad.

Husfrun på Junkersdal var icke minst stolt öfver sin höga börd. De i gården samlade stamträden af svartnad fura visade ock, att hon var sonsons dottersons dotterdotters sondotters sondottersons dottersonssondotter till en man, som än vidare i många, till sägandes tretton led härstammade från Islands-höfdingen Sigvald. Om honom var berättadt, att han skulle hafva satt sig ned med följe nord om svearne på finnskogen samt där grundat odling och höfdingaätter. Hans liknämnde sonson var höfding öfver Styreshärad, hvar det kan hafva legat, men skulle ej hafva dött på vanligt människovis, utan sades fortlefva genom tiderna, synlig en gång i hvarje mansålder, då någon olycka väntade hans ätt.

Nu hade den stolta Sigrid blifvit trädd för nära af en amtmans fru. I förtrytelsen häröfver slog hon en dag

sina mjuka armar kring Björns skäggsträfva hals och sade smeksamt:

»Skulle inte du kunna arta dig till en amtmans like, om du lade dig sådan vinn?»

»Hvad är det för snack!» lät Björn vresigt. »Jag är bonde och lär därvid blifva!»

Det gick ej an för flere att säga så och i sina tankar fortfor han: »En amtmans like är jag förr och mer än det. Men ledt är att hustrun skall stå efter för en kunglig skrifvares huskäring!»

Björn kom att begrunda detta och hans fru såg att utsädet slagit rot. Det behöfde solsken. Hon var huld och blid som en fästekvinna.

Efter någon tid slog hon åter armarne om hans nacke och sade:

»Måntro icke du kunde arta dig till en landsherres like, om du lade dig sådan vinn?» Han svarade ännu kärfvare:

»Hvad är det för snack igen! Den som är slagen till bonde lär därvid blifva!» Inom sig tänkte han:

»En landsherres like är jag förr och mer än så. Men ledt är att icke bära namnet, då man gör allt gagnet.»

När denna tanke fått gro en lagom tid, sade husfrun åter med nytt famntag:

»Kunde icke du arta dig till en konungs like, om du lade dig sådan vinn uppå?»

»Kommer du åter med slik dåresnack!» lät Björn i högsta vredesmod. »Jag är slagen till bonde, du till bondekvinna och därvid lär det blifva!»

Hvalfångaren, redaren, skeppsbyggaren, storfiskaren, kanon- och klockgjutaren ej mindre än handelsfursten Björn fortfor till sig själf:

»Konung är jag förr och väl det. Men därför är det ledt att krusa för en adelspalt, om han far genom landet och kommer till gården.»

Få konungar hade så god släktled som Björn, ty liksom storhopen norrmän och jämtar härstammade han gifvet från konung Harald Hårfagre, om ock utan bevisande stamträd. Många konungar voro fattigare än Björn och vida mindre mäktige. Sådana tankar kommo nu att spöka honom i hågen mot hans vilja jämt. Fru Sigrid fann honom allt kärfvare för hvarje dag, men syntes själf alltmera huld och blid.

En dag sade husbonden på Junkersdal:

»Hädanefter må du icke väcka björn som sofver! Tala ej mer om konungar, amtmän och landsherrar! Bonde är och blifver jag!»

Efter den stunden bytte makarne om sidor. Björn blef hurtig, glad och vänsäll som förr, om ock hans panna stundom tyngdes af ett särskildt moln. Hans hustru åter vände sin ledsida till och när hon gjorde det, var hon också rent oförliknelig.

II.

ETT BLIFVANDE RIKES HÄGRANDE LUFTSLOTT.

Fru Sigrid Sofia af Möinichen Kolderup kände sig manad att lämna Junkersdal och skaffa sig ett rum i de rådskamrar, där rikens öden afgöras.

Stor var nog hennes tilltagsenhet och hon saknade hvarken omdöme eller beläsenhet. Olyckan var kanske blott att hennes fäders skaldesmickrade bedrifter slagit henne åt hufvudet, så att hon lefde i en annan tid än

den verkliga. En försvarlig inblick hade hon dock i tidens händelser. Husfrun på Junkersdal kände Danmarks vanmakt och hörde sägas, att Sverige stod framför en gifven undergång. Äfvenledes hade man berättat henne mycket om den Petersburgiske tsaren, hans uppväxande makt och statsklokhet, som alltför väl borde förlikas med ett nytt söndringsfrö på skandinaviska halfön. Hennes fränder i den urgråa forntiden hade som höfdingar i norden lefvat i god sämja med varjagernas furste, den aflägsne Storknösen, som satt österut i Gårdarike — utom håll för alla trätor. Den gamla vänskapen med österns herre skulle nu återupplifvas och visa samma gagn som förr. En gång, sade folket i gårdarne, hade jämtarne bildat fristat under sin lagman, Fale Bure, och underhandlat med en tsar, som lofvat dem understöd mot Sveriges konung. Så var hennes Björn rik och mäktig, ansedd och aktad som få. Han behöfde, med ett ord, blott taga ett steg för att skapa ett nordskandinaviskt rike. Alltså kunde fru Sigrid i andanom se och njuta det härliga ögonblick, då hon själf vid hans sida skulle krönas till drottning i Trondhjems, den blifvande hufvudstadens uråldriga katedral. Då skulle amtmäns fruar och deras gelikar få stryka på foten!

För att grundlägga ett sådant storverk använde husfrun på Junkersdal till en början ihärdigt all den ledhet hon var mäktig när det föll henne in. Och för att dana sin man efter sin vilja gjorde hon skillnad till säng och säte samt lät honom icke komma när sig på natt och år.

När Björn sålunda märkte att hans husliga lycka var på väg att förspillas, fick han lof att göra som andra män, hvilka en gång vant sina hustrur att få sin vilja fram genom ondska. Han gaf efter och, än mer än så,

blef öfvertygad om företagets möjlighet samt mycket ifrig att återvinna den förlorade tiden. Att skapa ett nytt rike i norden, därför skulle mer än en hafva tilltrott Björn åtminstone nödig penningmakt. Hans ursprungliga rikedom, förvärfvad genom arf och gifte, var snart tusenfaldigad. Och där Björn satt på Junkersdal, de gamle länsherrarnes sätesgård, var han en konungs like. Såsom sådan fick han danska kronans värfningsplakat utan svårighet och folk anmälde sig äfven, när det sades gälla gamla arffienden Sverige.

Denna fallfärdiga stat skulle i första hand få lämna det blifvande riket sina nordliga landområden. Om deras beklagliga tillstånd för öfrigt, om deras brist på försvar i synnerhet hade fru Sigrid länge varit underrättad. Man borde alltså med lätthet kunna besätta dem och på köpet blifva välkommen med styrelse och mat, som nästan saknades där. Hufvudsaken vore dock att tillfoga svenska staten ett slag så kännbart, att den funne sig nödsakad till den oerhörda landafträdelse, som här åsyftades. Ty att alldeles tillintetgöra detta rike, som för ett tiotal år sedan var nordens hufvudmakt, det tilltrodde sig icke ens den käcka frun på Junkersdal.

För att åtkomma Sveriges rike rätt eftertryckligt, erfordrades, vid sidan af härsmaktens började skapelse, förbund och godt förstånd med Sveriges dödsfiende, dess östra granne. För detta ändamål lyckades fru Sigrid inleda en ung dansk diplomat, som var hennes frände och penningkund, att träda i förbindelse med en af tsarens diplomatiska spejare i Köpenhamn, den mecklenburgiske baronen Otto Gerhard v. Holst. För denne uppgafs Björn icke så orätt som en rik och mäktig ättelägg af landets urgamla konungastam. Genom hans stora anseende sades

det blifvande riket påräkna varma anhängare å ömse sidor om den skandinaviska bergskölen. Färdigblifvet skulle det ställa sig under beskydd af tsaren, hvilken på detta vis, efter Finlands snart fullbordade eröfring, komme att medelbart sträcka sitt herradöme långt in på halfön och ända till Västerhafvet. För målets vinnande erfordrades ej mer än att gifva Sverige en kraftig nådestöt. Man skulle hastigt landsätta en rysk här af öster, förena den med en norsk af väster och kasta hela styrkan i snabbmarscher öfver det värnlösa Stockholm.

Hvad den mecklenburgiske baronen tänkte om detta förslag kan vara svårt att säga. Under denna tid af ränkfull statskonst hörde sådana kupper till vanligheten och särskildt var Sveriges belägenhet efter Poltava sådan, att dess fiender kunde frestas till allehanda roflystna planer. Huru därmed var, så kunde han med godt samvete underblåsa ett äfventyr, som tycktes ägnadt att skada eller oroa Sverige. Han tycktes gilla planen, anskaffade rikligt understöd i penningar och utlofvade den öfriga medverkan som begärdes, allt från den kejserliga ryska sidan. Vidare lyckades den ryske diplomaten hugfälla Danmarks egen regering för ett verk, som ytterst var ämnadt till detta rikes skada, i det han undanhöll den upproriska stämpling, som låg inunder, och förespeglade landvinningar, som knappast voro menade.

Björn och Sigrid funno alltså kraftigt understöd för sitt verk. Spelet ansågs till hälften vunnet, då tid och ort för den ryske bundsförvandtens landstigning blifvit utsatta. Med glödande ifver bedrefvos rustningarna. Slutligen lyckades man få nödigt antal befälsmän och en chef, utvald för den mångsidigt inbundna roll, som väntade honom. Generallöjtnanten baron v. Lantingshausen

var vän och landsman till livländaren Patkull och af samma skäl som denne en dödsfiende till Sverige. Ursprungligen fostrad i svensk krigsskola hade han sedermera gått i rysk tjänst mot Sverige, innan han nu, genom hvarjehanda knep af den diplomatiske baronen i Köpenhamn, insmugglades på denna post, som han troddes vara enkom danad att i alla stycken bekläda väl.

Till andra gynnsamma ting kom sist men icke minst att hågkomsten af forntidens fria Norge, det högt ärorika, jämt hölls vid lif af missnöjet med den småmänneliga danska styrelsen, som kunnat nära harm hos ett vida mindre styfsint och lättretligt folk än det norska. Lydlandet led först och främst lika mycket som hufvudriket själft af det genomträngande enväldet och allt dess följe af tygellöst själfsvåld hos knekteadel, rangpräster och ämbetsmän. Så hade Norge särskildt fått tjäna som ett riktande sköflingsfält åt danska hof- och tromän, hvilka genom förläningar, skatteförpaktning och andra förmåner skulle godtgöras för verkliga eller tvifvelaktiga tjänster åt Danmarks hof och krona. Under hufvudrikets många krig med Sverige om tvistemål, som sällan eller aldrig rörde lydlandet, fick detta släppa till sina söner och, om det gick illa, äfven sina landskap. Gick det väl, så stannade fördelen hos det danska hufvudriket. Hade nu den onaturliga förbindelsen med Danmark skadat och oroat Sverige, så var den säkert ännu mindre hugnesam för seende norska ögon.

Var Norges rike tjänstekvinnan, på nåder upptagen och hållen, så var öfra Norge tjänstekvinnans son, den oäkta, förskjutne och bespottade. Nordlandets gifna öde var att tjäna som tillflykt för allt danskt afskräde på den civila och prästerliga vägen, däri alldeles likt det svenska Norr-

land — och särskildt som ett Sibirien för danske förbrytare. Dessa skulle, enligt dansk mening, bereda landet välsignelsen af ökad folkmängd, men man förstår lätt, att förbannelse blef i stället skörden efter denna sådd. Den hederliga och sträfsamma befolkningen af sjömän, fiskare, fångstkarlar, bergsfolk, bönder och lappar fick under tidernas lopp fåfängt besvära sig öfver hvarjehanda ohägn och skada genom denna påtvungna samhällsdrägg, för hvars skull den hederlige fick gå under namn af Nordlands-tjuf, en smälek, som kändes olidligare än allt.

Ett starkt näringslif hade emellertid uppstått i denna missgynnade landsdel. Om någon lade grunden härtill, så var det Nordlands siste förläningsman, pomraren Preben von Ahnen, en kunglig ämbetsman, som på mer än ett sätt utmärkt sig fördelaktigt framför sina likar, särskildt som skicklig ekonom både för egen och landets del. Och om Norges framtida näringslif fick ett kraftigt uppsving härifrån, så hade det danska oket aldrig svidit mera kännbart än bland dessa sagomhöljda fjordar, mättade med bragder och stordåd från rikets gamla frihetstider. När det så hette, att Björn på Junkersdal stod i begrepp att återtaga Norges gamla kronländer Jämtland och Härjedalen, när det hviskades mellan trofaste män, att denna bragd skulle blifva tecknet till återställelsen af Norges rike, då lyssnade alla med hänförelse och behjärtade män i stora skaror fylkade sig enigt kring återställarens fanor.

III.

DE TRE BLANKLAXARNE.

En höstdag gjorde sig Björn och Sigrid lediga från sina många statsvärf och gåfvo sig efter älfstranden upp genom de sköna bygderna till en fjorddal, där de hade stora verk och faktorier af skilda slag.

Dagen var härlig och glad, en skön, vemodsfull skördedag med gula löf, varm sol och svala skuggor. De två makarne, som stodo på lifvets middagshöjd, fördrefvo tiden med lekar och ras likt sorglösa barn intill middag. Och sedan de hämtat vederkvickelse ur matsäcken, slogo de sig ned vid en af älfvens vackraste krokar mellan ett lummigt snår och en klippa, utskjutande i forsen.

De sutto en stund i betraktelse af den bortilande strömmen, en talande bild af lifvets växlingar och korta varaktighet.

Fru Sigrid följde i tankarne älfven utför till dess utlopp vid Fjordbottnen och kom att tänka på det stora skeppsvarf, som Björn anlagt där, på de många fartyg, som byggdes för en utländsk mans räkning, på de järnmalmslager, masugnar och gjuterier, som uppstått genom hans allsmäktiga guld. Allt detta föreföll henne nu så aningsfullt och besynnerligt utan att hon förstod hvarför.

»Hvem låter bygga fartygen där vid fjorden, du?» frågade hon.

»Lambert, vet du väl!»

»Hvem är denne Lambert rätteligen?»

»Den holländske kaparen? Är du den enda, som inte hörde tal om honom?»

»Hvad gör han med fartyg, med kanoner?»

»En kapare — det var just en fråga! Han skall ha dem i de vestindiska farvattnen, har fått oerhörda besittningar där till skänks af general-staterna i Amsterdam.»

»Men dessa fartyg bli så märkliga, säger Peder, varfsmästarn. Nästan som de svenskes krigsgalejor?»

»Nå, hvad mera! De svenska galejorna äro goda nog, om de mannas af godt folk. Hufvudsaken är, att Lambert betalar och jag bygger.»

»Måntro icke Lambert är en sjöröfvare, du?»

»Sjöröfvare eller ej, hvad kommer det oss vid?»

»Men hvarför låter han timra sina fartyg just här?»

»Vi bygga skepp bra och vår fura är god.»

»Och så skall han ha sina kanoner härifrån?»

»Ja, det där förstår du inte. Han vill hafva dem af den svenska järnstenen, som är mycket god — ja, det vill säga den lappska, som vi taga öfver fjället.»

Efter en stunds tankfull tystnad hviskade hon:

»Hör du, han spådde oss mycket ondt en gång, den där urgamle och säkre spåmannen i Sverige?»

Björn for upp som stungen och valkade ögonbrynen. Hans panna tyngdes nu af det särskilda molnet.

»Olav Evertsson!» lät svaret kärft och bittert. »Ja, nog spådde han som en svensk, vill jag lofva. Vår landhär skulle stjälas bort med vår stulna flotta. Och det storverket skulle, förstås, en svensk göra.»

»Ja, ser du, en flotta äfven där . . .»

»Och med vår stulna här af västan skulle den svenske tjufven sedan slå ryssens här af östan. Ingenting värre, du.»

»Jo, något värre var att den spådde skälmen var ett *gråmansbarn.*»

»En af de många gussönerna till din gråe frände, som går kvar i världen till domedag, om han så gör. Allting är ju möjligt för de där välsignade *gråmansbarnen.* Men nu ligger gutten där han ligger. Jag tycker du kunde vara trygg för honom, Kone!»

»Än du själf?»

I besvärad, nästan vresig ton kom genfrågan: »Hvi spörjer du så?»

Smekande mildt och afväpnande blef svaret: »Din hustru kan ock vara din präst, om något tränger dig.»

Han dröjde en god stund med återmälet:

»Nå,» utbrast han tvunget, »det där tränger mig — ibland. Då ser jag gutten för mig, sådan han satt då detta spåddes, efter hvad vårt bud omtalade: kedjad i sina hasor bredvid en gammal kyrktjuf på dörrbänken intill kvällsspiseln, gänglig, lillgammal, tärd. Hade nyss ätit matsmulan ur hoen, skulle ledas ut i fähuset och bjäsas för natten i en kätte på våt halm. Gutten hade fanden i sig, sade prästerna där i landet, ty de förstå hvad som hör fanden till. En slik i vägen för Norges rike — visst hade vi fanden själfva, då vi kunde tro *det!*»

»Men gutten kom ut i världen och kom igen med namn och fick rumor och parti?»

»Nå hvad mer! Han var ju ock den profeterade frälsaren från all deras ynkelse där öster. Profeter ta ju aldrig miste. Och så gjorde vi oss omaket narra den där öfver till Junkersdal . . .»

»Han var, min tro, omaket värd. En braf gut, ännu skägglös, men klipskare än de flesta med skägg.»

»Och sist hvad gjorde vi: ett tillfuskadt förrädarekontrakt, speladt i svenska händer. Och han, den saklöse,

för dödens käftar i spetälskekulan . . . Har du aldrig talt med prästen om detta, Kone?»

»Den åsnebryggan till vår Herre tarfvar jag icke!»

»Men jag, stackars åsna, gör det. Prästen tillsade mig visst förlåtelsen i Herrans namn. Fienden är ju tillspillogifven till dråp, tyckte han. Jag kan lägga mig i en buske och skjuta så många svenske jag vill. Jag går till mina nådemedel lika väl i lugn och samvetsro. Det är ju Herrans outransakliga vägar att i krig må vi dräpa fritt men icke annars. Och här var det ju icke krig.»

»Nej, det var vida mer. Gutten skulle blifva Norges rike till dråplig skam och skada, värre än någon general i krig. Och den, som detta spådde, aktades säker som amen i kyrkan.»

»Men pratade dock i vädret. Spådomen blef ju korsad, Kone. Och då förstår du godt, att gutten ligger där saklös?»

»Ja till den olycka han slapp göra oss. Den döde spelar oss icke sprattet men hvilken vet hvad den lefvande kunnat göra! Skulden — hvem drabbar den, om icke de svenske själfve, som kastade honom oskyldig för döden! Vi voro visst tillskyndare men hvad skulle vi göra? Gå med ett svärd hängande öfver våra själar, veta en stor våda mot sitt land, det högsta Gud gaf oss af denna världen? Sedan hör detta till gamla räkningen, innan politiken nådde Junkersdal. Vi hafva nu annat att påtänka.»

»Och du låter trygg, du, fast du tror på hans gråe fadder, som bär efterkast åt hvad vrångt och orätt är genom alla världens tider?»

Fru Sigrid Sofia lyckades nu lösa sitt svårmod i ett hjärtligt klingande skratt och fortgick:

»Jag tror visst ömsom: olika vid natt och dag, höst och vår, sommar och vinter. Min gråe frände, vet du hvad: han har haft många gussöneer i världen och räknar väl inte så noga på en åt och fram, hälst en svenske. Tillräckligt af eländа människobarn, som behöfva hans fadderskap, lär han nog finna genom tiderna. Jag skall hyllra litet med uråldringen, om han träffas.»

Sagdt i glammande ton och utan betänkande tog fru Sigrid Sofia plats i sin mans knän.

»Ursäkta, ursäkta!» sade en främmande röst, som tycktes komma rakt uppifrån.

Makarne sågo i höjden, obehagligt öfverraskade.

Den som talat blef synlig med ett hufvud öfver klippans utskjutande kant, bakom hvilken han satt med ett metspö, framstickande mot forssen. Ansiktet var nästan bortvändt, ty han hade ögonen på sitt mete, och hufvudet var mest begrafvet i den neddragna lufvan.

Fru Sigrid hade lämnat sin plats och Björn frågade uppåt:

»Hvad sitter du där och ursäktar dig för?»

»Jag förstod, att I är fästefolk och ville inte oförvarandes sitta och se på era kärligheter.»

»Känner du icke Björn på Junkersdal och hans Kone?»

»Känner hvarken björn eller räf. Si metstället är godt; ogärna går jag hädan och ville blott varsko er.»

»Hvad tar du upp för fisk där du sitter?» sporde fru Sigrid för att något säga.

»Jag fiskar bara lax.»

»Då kan du genast få sälja mig en, om du har fått någon?»

»Ännu icke ett lif,» lät mannen orörlig, »men det blir i rappet. Bättre metställe finns inte i hela Norge.»

»Du har då fiskat här förr?»

»Nej, jag satte mig alldeles nyss men tre blanka laxar må jag på stunden ha, om I bara dröjen.»

Då skrattade Björn och sade: »En kostlig metare är du, som rosar metet innan du såg en stjärt.»

Den främmande lyfte nu på sitt metspö, så att refven och åteln blefvo synliga. Det var en stor fetsill på enkeltvinnadt garn Och så föll det betraktarne i ögat, att dessa grejor hängde på en späd rönntelning.

Björn och Sigrid föllo i ohejdad skratt.

»Hvar är det I flittrar åt?» sporde fiskarn alltjämt orörlig.

»Är sillen saltad ock?» ville Björn veta.

»Hon är så,» lät fiskarn tvärsäkert, »och inkokt med tjäderfett ändock. Med sådant don tas laxen godt, jag vånde det vore i gårdsbrunnen.»

»Gå på med dina grejor då, så blir det ju godt,» tyckte Björn med tillkämpadt allvar.

Som förståndig man ville han icke reta den oförarglige dåren utan gaf sin hustru en vink och de började aflägsna sig från stället.

»Nej gå icke!» ropade fiskarn öfverljudt. »Jag har dem på stunden. Tre blanka laxar, hören I det!»

»Vi gå inte så långt,» lät svaret lugnande.

Björn och Sigrid gingo emellertid och hörde all väg genom skogen huru den galne mannen besvor dem i jämrande ton att vänta på hans tre befängda laxar.

De kommo hem utan vidare händelser. Under dagarnes bestyr och nätternas grubbel hunno de glömma fiskaren. Men en gång återkom han dock för deras åminnelse och då tycktes detta mete framstå i en märklig betydelse. Den skönast ansedda bland svenska kronans

nordanländer hade, när allt kom vida, tre blanklaxar i sitt vapen. Och där, kring den laxrika Ångermanälfven, om någonstädes, låg nog det gamla Styreshärad, som bar hem och härd för släktens gamle olycksbådare.

Sådan blef den efterkloka tolkningen. Kunde han då icke varna sina ättlingar genom annat än bildgåtor, tydbara på tusen vis eller ägnade att bortförstås som alldagligheter? Visst var då den varnande mycket begränsad i sin goda vilja. Eller hörde han till de väsen, som håna den kortsynta människan?

Eljes har det tydliga pinnkorset legat olycksbådande i vägen för mången, som skrattat däråt och utan att ens spotta för sig gått rakt fram till sin äros vidöppna tempel.

En långt mera handgriplig varning fingo Björn och Sigrid just i de dagar, då det stora hufvudslaget skulle slås. En väpnad styrka, som de skickat att utkräfva fordringar af skogsbyggare på svenska fjällsidan, blef af de senares lilla skytteuppbåd blodigt tillbakakastad med skam och oförrättadt ärende. Det fick väl vara att styrkan miste kamrater väl tolfterna tre jämte förning, vapen, läger och hästar med annat byte. Det värsta var att nederlaget berodde på besinningslös skräck och hejdlös flykt för en stackars oskadlig bröms — den namnkunnige brömsen vid Trégård. Detta försmädliga flygfä hade råkat komma in i den norske krigschefens tömda fältflaska, medan den brukades i hans hufvudgärd, och väckte genom surr och blinda stötar mot kärlets vägg hans olycksbådande aning om en annalkande regementstrumma. Däraf rimstäfvet

Hur juten han sprang, visst aldrig förglöms,
För Skule tjyfvar och Trégåla bröms.

Denna sägen, om ock för de norske en illasinnad dikt, ger dock ett sant uttryck åt det stora spelrum, som de små tillfälligheterna ha i krig.

IV.

OVÄNTADE HINDER.
SPARFVAR I TRANEDANS.

Nu var så aftaladt att kejserliga ryska trupper skulle landstiga kring Dalälfvens mynning vid midsommar 1713, ett tillfälle, som knappast kunnat väljas bättre för Sveriges öfverrumpling. De norske stodo redo att kasta sig öfver gränsen ned genom Härjedalen, något i förväg till bundsförvandtens möte. Hade så denne kommit på sitt utsatta timslag, så vet ingen huru spelet lyktat.

Men ryssen hade fått förhinder!

Sådant var det ledsamma bud, som den löftesrike diplomaten i Köpenhamn nätt och jämt fick fram i sista stunden, då de norske voro färdiga att löpa åstad i ogjordt väder. De Petersburgiske voro som annat folk hänvisade att göra hvad de kunde, ej så gifvet hvad de ville. Löften ströddes åter med frikostig hand, granna artigheter äfvenså, men ny och snar tid för kuppens utförande fanns ej utsatt i brefvet, hur än det vändes på alla kanter. Så hade man nu framför sig till obestämd framtid ett opåräknadt underhåll af overksamma trupper. Hvad som svider i pungen svider ej i hågen, säger ordspråket. Och ehuru all svedan på långt när icke drabbade Junkersdalingarne, så fingo äfven de känna, att nya rikens skapande hafver sin vedermöda.

Dittills hade ställningen i svenska Norrland varit jämmerlig på allt vis, ej minst genom bristande försvar. Rofvet låg där alltjämt lika värnlöst och kunde mången gång göra de otålige sugna intill själaroten. Men hvad dagarne ledo spordes äfven därifrån oväntade hinder, som hastigt reste sig.

Det fick väl vara att den gamle, giktbrutne excellensen, som hettes styra där österut, aflöstes i sitt oskötta ämbete af en ung »adjoint» eller »stadman», som nog ägde handlingskraft men knappast hänsyn eller betänksamhet. Han sades vara en vild lyckoriddare, som flackat världen kring, och med sin fala pamp, utbjuden åt skilda potentater, sköflat sig stormrik på byten, en roffågel med föga kristligt namn hos de gode och förnämlige lutheraner af Sverige. Tre gånger hade han förnekat Christum, hos rysshedningen, morianen och hundturken, samt dessutom ena reso trampat Skriften — »där ute».

Allas mållösa häpnad väckte det, att han, en generalsperson, utan att efterfråga hyfsning, världsvana, utseende eller ens ett aktadt namn, äktade utan omsvep ett skåp från bondebygden, arfvingen till en vanryktad ockrarbonde, för att strax efter vigseln utdela dennes ansenliga rof åt hopar af skinnade stackare och därpå söka skilsmässa från skåpet, som han fäst vid sig och utplundrat med svikligt bruk af kyrkans heliga band. Öfver hvilken ogudaktighet jämrade sig allt hvad nämdes »*qualité*» och stånd och »*distinction*», gifvetvis »tanter» och »demoiseller» allravärst. Klok var ju icke en konungens troman, som så i grund förspillde all gunstig *affection* af högädla ståndsöfverheten blott för menige mannens skull. Så släta meriter och sådan brist på *délicatesse* uppvägdes icke ens af ett adelskap, som de adelsinnade svenske

rent af fordrade på den posten.- Och då den nye kvasten bjöd till att sopa väl, som nog behöfdes där allt afskräde hopats, så fick han strax mothugg af prästerna, de där alltid haft mest att säga i svenska Norrland. Visst införde han likväl landsfrid och ordning, tjufvarne tog han till krigsfolk, skaffade mat då svältdöden var alla för ögonen och lyckades äfven tända mod och framtidshopp, allting oförnekligt. Ty liksom befängdt var, att den, som bjöd till att häckla ner honom i grund, rätt snart började sväfva på målet och smått berömma den store fulingen ändå, mälde spejarne. Men som han i alla fall skaffade mat i landet genom ett djupt och listigt grepp i prästsäcken, så syntes fullervisst den mannens dagar lätt räknade, hälst en slik okristen, som kunde draga vreden öfver landet. Som sparf ur vildskogen kommen skulle den obesvärade junkern snart som sparf från axet gå, ty sådan hade seden varit där öster med de sopande kvastar. Björn och Sigrid bjödo icke till att minnas hvad den mannen hette.

Så lände en dag i rad med andra spejare en, som bar till gårds en betänklig post. Svensken, sade han, förehade visst något, som hörde pokker till. Han hade skådat ett hejdundrande kanonregemente och hästdragoner, som syntes många; varf för krigsfartyg lades ut i en fjärd; folk samlades till sjökrig. Värst af allt syntes ett fotregemente med ett svårt gevär: lätt, ingen ställgaffel behöflig, spjutjärn bredvid pipan. Svensken kunde musketera och pika med samma vapen. De svenske laddade med tio grepp, de norske med sextio:

»Svensken musketerar os sex Ganger ihjel paa den Tid vi skyder en eneste Gang!» slöt spejaren.

Dylika bud kommo med dagarne flere och otåligt mot-

sågs det väntade besöket af en väl underrättad svensk gästkvinna, en omistlig vän till huset och tacksamt erkänd för sin stora delaktighet i dess uppsving och anseende. Väntad nästan som en furstinna skulle hon äfven komma öfver fjället på ryggen af en springare, som ej ens stod kejsarn till buds — sin tama trafälg, de nordiska ödemarkernas urgamla och dock nyfunna kamel.

De som icke sett den allmänt väntade hedersgästen, tänkte sig gärna Mäster-Sara som en grofbyggd och åbäkelig jättinna, nätt och jämt en full börda för den starke älgen under hennes breda säte. Anländ till gården och hjärtligt hälsad vid dess port i närvaro af en stor folkskara syntes hon, lätt som en svala, behagligt uppsutten i sin bekväma sadel bland packorna, bakom den ståtlige föraren, som satt grensle öfver springarens högresta manke.

Älgen leddes till sitt aspgärde, föraren bjöds till främlingsstugan och Mäster-Sara blef i förhållande till sin person mottagen med en storartad gästfrihet, fornnordisk till sitt omhölje, i bredd med tidens fordringar till sitt väsen.

Ej så litet hade gäst och värdfolk nu på hjärtat. Hvad som ordades under första dygnet var en gärd åt vänners djupa tacksamhet, det framfarnas minnen, skördar af gemensam sådd, hushållning, handel, särskildt det omistliga varubyte, som möjliggjordes tvärs öfver fjällen genom Mäster-Saras tama älgstam, och slutligen ej minst denna märkliga afvel, som lekte värdfolket varmt i hågen. Hufvudfrågan ville Junkersdalingarne låta bero i väntan på särskildt inbjudne märkesgäster, amtmännen i Trondhjem och Bodö däribland, ty här skulle rådslag stånda.

Helt osökt kom Mäster-Sara likväl in på tillståndet hemma. Värdfolket fick bekräftelse på alla föregående bud och flere nyheter dessutom. En, som icke lät mest välkommen, var att alla härvägar och pass mot öster snart skulle vara spärrade genom befästningar under uppförande. När amtmännen på gårdsslupen lände öfver blanksvarta vattenspegeln genom stupande fjordkroken fram till gårds, återsåg Mäster-Sara Bodö-herren som en rätt borgerlig norsk man, jämförlig med värden själf. Trondhjemsherren åter var en adlig stramkaxe. Herr Ivar von Ahren hade ärft stor förmögenhet och ett aktadt namn men icke gärningsstyrkan efter sin berömde fader, Proben von Ahren, grundläggaren af Nordlandets näringslif. Denne länsherre hade ock hållit prelatiet en hälsosam tumme på ögat. Sonen däremot satt i eget ämbete toppriden af den själftituläre ärkebiskopen i Trondhjem, efter dansk räkning endast superintendent.

I gästlag med de tre betydande männen på stället framlade Mäster-Sara till deras öfverraskning tre artiga skickningar från den svenske tromannen, hans välbördighet general-majoren och ståthållaren. Två hade han verkligen skickat, den tredje hade hon själf tagit med för all säkerhet. Och så lydde den kärliga hälsningen, att hans svenska välbördighet ej önskade annat än fred, sämja och handel med de norske. Men gifvet kunde han ej vänta samma förmåner af ryssen innan denne vore vräkt ur Finland. För att få honom dädan och för ingen annan orsak var det, som man nu med all makt rustade där öster. Anstalter hade han visserligen träffat att spärra norska gränsen på flera håll; det var endast för att trygga befolkningen mot dessa kringlöpande rykten om norska rustningar.

Härpå svarades, att man värfvat folk af alldeles liknande orsaker. De norske ville hälst arbeta i lugn för alarm och fiender. Att handla och vandla i frid och sämja med de svenske hade alltid varit ögonmärket för detta lands barn och var så äfven nu.

Svenskan tog dem genast på orden och kom fram med ett förslag, som väckte stor förvåning i kretsen. Hans svenska välbördighet ämnade för egen och landets räkning bryta silfversten ur de gamla svenska malmfyndigheterna på Nasa-fjället uppemot riksgränsen strax ofvanför en af de närliggande fjordarne. Det var blott en helt obetydlig sträcka från innersta norska vattnet upp till fjället. Därför hade han kommit på den tanken att ansöka om en utfärdsväg för malmens utskeppning öfver norskt område till västra hafvet. Danska kronan skulle därvid hafva förmånen af tull och transito-skilling, om dessa umgälder afpassades så, att företaget kunde bära dem. På forsling och lastning skulle de enskilde förtjäna, äfven det en förmån för landet. Men afsloges denna begäran, hette det, så ginge man miste om allt, och för svensken själf återstode då det onödiga besväret att lägga en kostsam väg genom svenska Lappland, österut till Bottenhafvet, en ytterst ofördelaktig utfart, om ens företaget kunde bära sig med en sådan. Nu hoppades han emellertid, att de gode grannarne väster om fjället skulle behjärta sin egen fördel så pass, att de ginge honom kärligen till mötes.

Männen mottogo detta vältaligt framställda förslag med ett tvetydigt löje.

»De't mennesket er visst ganske galt!» sade ögonspråket dem emellan.

Mäster-Sara lämnade emellertid ansökningen i dess

skriftliga form till Bodö-herren såsom närmaste vederbörande. Och under natten, sedan hon trädt in i sofgemaket, ägde rådplägningen rum mellan lagets öfriga personer. Äfven Trondhjems-herren visste berätta, att svensken skyndsamt låste igen de jämtländska vägarnes många knutar. Och så blefvo alla utan ordbyte ense därom, att rätta ögonblicket vore förspilldt genom de ryskes bedräg lighet. Här återstode endast att skyndsamt draga sig tillbaka från all politik och allt »samröre» med dessa utländingar, mecklenburgaren och livländaren såväl som svensken. De två förra hade kommit på bud; nu kunde bägge gå efter återbud. Den tredje hade röjt sin svaga ställning genom denna fredsbön, sitt svaga hufvud genom sin löjliga ansökan och skulle eljes få nog att göra med sina ryssar. Den junkern tänkte man inte krusa.

Följande dag fick Mäster-Sara veta, att de norske herrarne voro förhindrade mottaga hans svenska välbördighets skänker. Efter många betygelser af aktning och vänskap för egen del fick hon stöka ned dem i packorna och förödmjukad i själen resa hem till Sverige med amtmannens afslag, nedskrifvet på ansökningen i följande klumpiga ordalag:

»Findes der Silverstein paa de svenske Nasa-fjelderne, saa er vi, Norske, gode nok at komme og tage den selv. Men som der tör være kun Skid, saa maa de svenske faa den hjem paa den Vei de synes gjennem sit eget Land.»

Detta blef passet åt »den dumme svensken». Mera höflighet trodde man sig skyldig mecklenburgaren v. Holst och livländaren v. Lantingshausen, men de herrarne fingo nu likväl på samma gång ett artigt »afsked på grått papper».

De norske ville nu stiga af, alldeles som Olof Klements-

son, då han satt på långsläden midt i backen och värsta farten utför skaren.

De hade visst räckt till att blåsa upp en storm. Hvad mer — de skulle nu med gåsens fjädrar afblåsa stormen, men gjorde därvid strax ett ledsamt rön. De transbaltiska ovädersfåglar, som frambesvurits, blefve sannerligen ej så lätt bortviste. Artigt men oförtydbart läto de sina norska vänner förstå, att om dessa ej förstode uppskatta goda tjänster, så visste de själfva medel att drifva de otacksamme fram till deras sanna fördel: frihet, guld och gröna skogar, spiran och kronan, ärones tempel, all världen och dess härlighet.

Detta mecklenburgarn och livländarn. Hvad sist beträffar »den dumme svensken», så går berättarordet nu till honom från de norska sparfvarne två i en tranedans, hvars hårda skiften följa här i utvecklingsgången, det ena på det andra.

X.

FÖRSTA VAPENSKIFTET.
RÄFVENS LOF KRING GÅSEN.

Nödens och förnedringens norrländska år 1713 hade slutligen som ett Herrans år af mättnad, upprättelse och hopp skridit in i december månad. Snö hade ej fallit och skulle knappast falla tumstjock under denna märkesvinter, som följde på en osedvanligt het och torr sommar. Marken var torrt stelfrusen, luften torr och sval, stundom sommarblid, så att den lofprisande psalmen om god och tjänlig väderlek sjöngs af folk i lynne och hälsa från svedja, väg och mila, bakstuga, brygd och

skytte men kanske ej från kvarn, ty det var ondt om vatten detta år.

Under öfverinseende af stadmannen och generalmajoren Johan Bogislav Mikael Loth byggdes efter Vindelälfvens dalgång, mest på spångar, höjda öfver marken, en väg från Bottenhafvet upp till Nasa-fjället mot Norges gräns. Arbetet gynnades af frusen barjord och goda märken. Under nätterna, sedan gångledsfolket* med hurtig kvällspsalm slutat arbetet, hördes utanför kojorna ett jämt varselstök intill morgonen. Och ett välsignadt verk var nog å färde. Silfversten skulle åter brytas vid Nasa-fjället i en ovanligt rik fyndighet, sade hans välbördighets högra hand i dessa värf, den sakkunnige gamle doktor Gissler. Vänstra handen var den självlärde unge geometen Laurentius Springer.

Och så behöfdes för malmens forsling en väg åt östra hafvet, sedan norsken ej oväntadt sagt nionde nej om en farled åt väster. I självfva verket hade bergsarbetet redan börjat uppe vid fjället, liksom vägabygget långt före norskens hånfulla nej. Från Nasa-fjället kunde arbetarne i lugnt väder höra skottdånet, när Björn Randulfs verkmästare profsköto kanoner för den främmande flotta, som byggdes västerut vid Fjordbottnen på en kort sträcka ned genom fjälldalarne. De norske kommo upp till bergsmännen med Västerhafs-fisk och fingo smidd spik eller fågel i utbyte, allt under det folkligaste umgänge midt under grannrikenas ofred.

Att stadmannen i detta fredliga verk såg en framtida lifssak för Norrlanden är obestridligt. Endast om den väg han ämnade taga förelåg en missvisning — såsom

* Manskap, uppbådadt i tur och ordning från byar, socknar eller härader.

vanligt om den mannens vägar. Tills vidare fingo väl de norske utskratta honom som en makalös åsna. Genom deras fjorddalar skulle likvisst nordsvenska ödemarkers rikedomar bringas ut i världen, en banbrytande tanke, som säkerligen aldrig varit tänkt förr än i denna djupt förställsamma själ.

Nu behöfde han för sina planer den flotta, som byggdes och bestyckades i fiendens land. Och så nalkades han sitt byte som den blide räfven, då denne i varsamma lofvar närmar sig till språng mot den omisstänksamma gåsen men tills vidare synes hafva allting annat i sikte. Under förevändning att utbilda sjöfolk för flott-tjänst å svenska västkusten hade han från Finlands och Norrlands skärgårdar tidigt börjat värfva de kompanier af änterkarlar, som i tidens fullbordan skulle tåga den blifvande Vindelälfs-vägen genom Lappmarken upp till Nasa-fjället, stiga ned efter ett af norrmännen icke bemärkt pass genom tre fjälldalar fram till fjorden och taga Björn Randulfs flotta om hand just vid det lag, då den kunde ligga klar på vattenspegeln. För att eljes afleda all misstanke från denna plan, som oförmärkt smög fram under bedrägligt sken genom Lapplands obygder, lät han under mycket buller sammandraga befintliga Norrlands-trupper söder åt Jämtland och Helsingland såsom ett hot mot Trondhjems län.

Den käcke fiendens uppmärksamhet afleddes härigenom strax från den verkliga anfallspunkten och riktades på ett nytt glädjeämne att skratta åt. Ett för vanliga ögon erbarmligt landvärn, knappast 5,000 man skröplingar till kropp och själ, utgjorde nu, efter alla föregående utgallringar, hvad norra guvernementet kunde uppställa till sitt försvar. Ett hufvud, som kunde fatta kommandoropet

fyr, två armar att hålla geväret, ben att marschera med och en kropp, som drägligt sammanhöll dessa lemmar, det var nu alla de anspråk, som kunde ställas på ett landvärn. Men väl behandlade på allt vis, af naturen fallne för skytteri och väpnade med tidens bästa gevär, lodbössa med spjutjärn, skulle dessa skröplingar i segergärning snart bevisa sin bergfasta tro på fältherrens oöfvervinnerlighet.

Under befäl af general-adjutanten öfverste Marks v. Würtemberg utfördes till en början hvarjehanda arbeten. Man lagade vägar, uppförde skansverk, byggde magasiner och fyllde dem med förråder, som under hösten inskeppats till de söderbottniska hamnarne. Från dessa sträckte sig efter inlandets vägar oupphörligen långa foror, häst efter häst, rygg vid rygg, lass efter lass och därtill en otalighet af gråhundar i bedöfvande skall utefter raden, så att mången blef förundrad öfver att så många hästar, hundar och bönder ännu funnes kvar i landet efter så lång ofred.

Emellertid såg det nu rätt krigiskt ut i södra Västernorrlanden och något hinder i vägen för ett fiendeinfall lade hvarken fjällmarkens tillstånd eller väderleken ens under sista månaden af detta märkesår. Omkring den 15 anlände general-majoren till Dufeds skans i västra Jämtland och tog där sitt högkvarter som befälhafvare, ingen dag för tidigt.

Kort före jul, under själfva Lucia-natten, varskodde vakten vid Hernö vårdekall flera eldar mot den svarta natthimmeln, de första uppstickande mycket långt borta i sydväst, därpå andra synbarligen rätt nära i söder och slutligen på närmaste håll från Löviks kall strax bortom fjärdarne i nord. Då omsider tändes Hernö-kallen och i

samma stund låg kustlandet allt nordöfver i nattsken. Hernö-kallen hade alltid haft det stygga ordet om sig att brinna i otid eller sentid. Denna gång tänkte kallbönderna rent ut spara honom, när de sågo huru andras kallar brunno så herrans gillt och bra ändå!

Krigets lågor, som mycket länge hållit sig i aningens vida fjärran bortom haf och land, hade alltså mot det trettonde ofredsårets ände flammat ut på en natt öfver Västernorrlanden. Befolkningen, som väl motsett sitt öde en gång i tiden och äfven varnats för onödigt larm, gick till sina dagliga bestyr liksom ingenting händt men gömde under yttre jämnmod en olidlig spänning för det okända ödeskast, som nu förestod. Hvad timade bortom alla dessa otaliga bergåsar i den aflägsna sydvästern, som kväll efter kväll sjönk så dyster och hemlighetsfull i nattmörkret? Skulle generalerna äfven med detta afskrap från gamla mönstringar och dessa utskott ur samhället förmå sätta fienden lås för landet?

Julen gick in utan man sporde annat än gammalt folks aningstecken och drömkvalens vilda skräcksyner, drabbningarnes osvikliga föregångare äfven på långt håll. Icke häller nu undgick den svaga människan att öfverlämna sig med sina oroskval i den styrande öfvermaktens vård.

Ändtligen mot aftonen till tredjedag jul nåddes trakten vid Hernö-sundet af bud från krigsfältet. På hvar sitt håll hade generalerna med hvar sin del af härn varit i strid. General-majoren Loth i västra Jämtland och general-adjutanten Marks samtidigt i Härjedalen hade slagit hvar sin af fiendens två infallande kårer, tagit alla deras fältförråd jämte 1200 fångar och piskat återstoden öfver gränsen hem till Norge.

Dessa strider voro väl på långt när icke af den bety-

denhet, som föresväfvade hemfolket. Till jämförelse med Cæsars och Alexanders bragder kunde häller ingen fler komma än lärdomsverkets bombastiske *lector eloquentiæ et poëta* i sin latinska högtidskantat vid tacksägelsegudstjänsten. Denna segerskald saknade dock, noga sedt, hvarje rimligt mönster och någon banbrytare var han icke. Dock stod dubbelsegern utan tvifvel i oväntadt förhållande till landets utmärglade krafter och hade den allra största betydelse genom modets och självförtroendets uppkallande. Man måste hafva lefvat i en sådan stund och omgifning för att rätt förstå den krigiska lagerns öfverväldiga anseende hos ett betryckt folk, hvars hjärta lättas genom ett segerbud. Stadmannens hemliga fiender erkände sig öppet som hans hänförda beundrare. Och i sitt tacksägelsetal vid gudstjänsten förklarade den gamle stiftsherden, doktor Göran Vallin, till ofantligt jubel hos åhörarne, att han nu gjorde Herranom ett offer af sin afvoghet mot den högt förtjänte mannen.

*

Efter kyrkofesten fjärdedag jul spreds ett rykte, som förmådde allt folk att vandra utom staden ut till Mäster-Saras väna hem, säteriet Udden söder vid Hernö-sundet, där hon satt omgifven af mångfaldiga verk, arbetsgårdar, vårdhem och faktorier efter stranden, mot skogsbrynet, på svedjan och hela sträckan af Gådeån. Hon var den, som mottagit segerbudet i tre hjärtliga bref från sina vänner i kriget, de två hufvudcheferna och kapten Ertz. Till folkets möte trädde nu landets matmoder ut på bron och hälsades med allmänt jubel.

General-majoren skref, att han med 1,500 man fattat posto vid Dufeds skans och kring den stora hufvudvägen, som där löpte förbi åt Norge. Den vägen fram måste

infallskåren åt Jämtland och den kom, 5,000 man stark under befäl af general-löjtnanten baron v. Lantingshausen. Utan rekognoscering löpte den öfvermodige fienden inom de utsatta bakhållen och fann sin väg i fronten spärrad af skansverket, som öppnade eld utefter det otillgängliga dalpasset mot Åre älf. Utan större förlust drog sig fienden genast tillbaka och kom så i en förbittrad strid med bakhållslinierna. Med stora förluster lyckades de norske slå sig igenom två men råkade i utmattadt tillstånd ut för den tredje, måste lämna hela sin tross i sticket och drogo sig från vägen upp genom en skogsdäld. Där möttes de i fronten af ett fjärde bakhåll och angrepos i ryggen af den öfriga svenska styrkan. Med den sålunda kringrända, tappert kämpande fienden uppstod en långvarig strid. Med sin samfällda styrka kastade han sig slutligen uppåt dalen och lyckades delvis slå sig igenom, dock med förlust af två regementen, det ena fånget, det andra till hälften nedgjordt, till hälften fånget.

De svenskar, som voro förlagda i det fjärde bakhållet och därvid fingo den ojämförligt största lotten af strid, mannafall och seger, utgjorde öfverste Bojes regemente, de så benämnda »Skulskyttarne», landvärnets sämst ansedda folk. Om också till sist utmattade och sprängda genom öfvermakten hade dessa kämpat med en tapperhet, som stod öfver allt beröm, lämnande 150 kamrater döda eller sårade på platsen, medan den öfriga styrkan icke förlorade 50. General-majoren hade därför nu tillsagt de gode karlarne, att »de, som något förbrutit, kunde dädanefter se sig an som försonte i människors anseende, dock ingalunda därför rentvagne inför Gud den högste.»

De andäktiga åhörarne stodo rörda till tårar.

General-adjutanten Marks hade vid Långa pass i Härje-

dalen slagit fiendens andra infallskår. Hans berättelse hade en viss likhet med general-majorens. Bakhåll för fienden hade äfven han utsatt flera, sannolikt efter enahanda plan som chefen.

Kapten Ertz beklagade högeligen för sin personliga del, att han under Långa-striden nödgats ligga med sitt kompani som overksam vaktare af ett dalpass, dit fienden mot all beräkning ej stack näsan. Däremot hade kaptenen hört gevärseld i närmaste skogsdäld och sprungit upp på åsen för att se hvad strid som där å färde var. Och en underlig syn mötte honom. Där sträckte sig allt neröfver ett gammalt hygge med manshöga stubbar från någon svår snövinter, då lata drängar i trakten fällt stockar ofvanpå djup snö utan att skotta sig ned till roten. Nu lågo ett par kompanier norrmän längst nere i dalen och sköto uppåt bland dessa stubbar så att barken yrde, men att inga svenskar voro där ville kaptenen taga sakramentet på. Så hörde han en officer hos fienden helt barskt utropa:

»Hvad Pokkeren vil dét at sige, Gutter? Jeg seer Filtrerne av Svenskernes Livréer og der staaer de ororte som Skikkelser men ingen eneste falder eller skyder! Hvad Pokkeren vil dét at sige?»

Nu kom kapten Ertz ihåg något underligt af generaladjutanten, när man vid den föregående rekognosceringen hade satt i fråga att äfven besätta denna stubbsvedja med folk. Klappande en af stubbarne hade han sagt:

»Denne man och hans kamrater räcka nog till som detachering här. Jag vet annars icke hvad vi skulle undvara hit!»

Hvad kapten Ertz som fortsatt iakttagare till sist kunde märka, var att de fientliga skyttarne ryggade som i skräm-

sel och sträckte gevär vid ett angrepp från andra sidan. De hade sett en skara orörligt uppställda svenska soldater, där det endast fanns stubbar. General-adjutanten Marks, som ännu omtalas under namnet Troll-Marksen, var en svår *necromanticus* och åhörarne tyckte att den bragden ej var oäfven.

Hurraropen, länge återhållna, höjdes nu för generalerna och hären, särskildt Skulskyttarne, dessa ytterste, som på en dag blifvit de främste. Och i denna befriande stund af öppnade hjärtans glädje och endräkt kunde mångt få vingar, som eljes legat halfförkväfdt under det kalla, hårda människoskalet. En gammal, grånad och aktad borgare gaf nu luft åt en tanke, länge närd af menige man:

»Ingen annan än Mäster-Sara är värd att blifva landsens fru åt segerherren, då han vänder åter. Visst är det sagdt, att hon tar af borgerskapet och ger den fattige. Men jag vill fråga: hvilken fattig af borgerskapet gick ohulpen från detta hus? Ett högt hurra för Mäster-Sara!»

Och så följde ett otvunget, högt och hjärtligt hurra för landets matmoder. Efter någon tvekan svarade hon, rörd, med sänkta ögon:

»Tack för denna hyllest, I gode män af borgerskapet! Om landets herre uppfyller spådomens lofven och sådelst visar sig vara den rätte, om han då är fri och bjuder mig handen, så kan jag blifva hans maka. Men hvem af oss kan hjälpa att dessa *om* äro tre.»

Nu steg en bonde fram till bron och sade i beskedligaste uppsåt:

»Som det är med den andra, så har han ju stämt henne om skilsmässa. Och hvad orsaken rätteligen är vet väl ingen rätt; men si det märkeliga är, att hon spän-

ner inte emot utan är nöjd om hon får igen fars- och morsarfvet, då de gamle gifte sig» — ett sorl af undran från menigheten. »Ja det vet väl jag, som sitter i rätten. Jojomän, någon gudsunderlig orsak är det, men si hon ståndar inte på det föräldrarne hade skinnat ihop.»

Nämndemannen såg att nyheten gjorde kraftig verkan och ville tillägga något ännu bättre:

»Hvad det meriga vidgår om gossen härifrån gården, som rätteligen skulle ha en far för sig, så har krigsherren ju tagit åt sig honom rakt som far betraktandes. Och hvilken vet, om han inte är den rätte, som det var tal om!»

»Håll mun där, bonde!» manade halfhögt en stämma ur klungan. Mäster-Sara såg sig leende om och svarade:

»Hvarför får ej den hederlige mannen tala? Menige man vill nu icke blott fria för mig utan påtänker ock en fader för den faderlöse. Medan jag led till blods för honom väntade jag mig aldrig så mycken kärlighet. Faren väl, I gode män! Välkomna åter vid nästa segerbud!»

*

Mellan jul och nyår lände från söder en större sändning fångar, föga krigiska till utseendet men dess mer dolska och hasiga i sina röda rockor, där de kommo i vägkroken hela långa raden som en mänsklig boskapshjord under väpnade vaktsoldaters uppsikt. För den skarpa decembernatten inträngdes de i kyrkans fyra tornrum, ortens fängelse, där det fanns eldstäder, men sällan någon ved för de stackars tjufvarne, som nu för resten voro ute i kriget. Då tänkte stadsfolket, gripet af medlidande, att Gud skulle löna en smula barmhärtighet på de svenske fångarne i främmande land. Hvarför borgar-

fruarne buro mat och ved till de norske i fängelset. Större delen uppbröto nästa dag norrut för att aflösa gångledsfolk i Västerbotten vid arbetet på den tillämnade härvägen mot Norge, en i sanning sällsam ödeslott. De återstående skulle inkvarteras efter fångrullan i de närmaste orterna.

Mäster-Sara på Udden fick mottaga två trondhjemske borgarsöner af officers rang. I början voro de mycket svårmodiga och tystlåtna, men det goda bemötandet upptinade efterhand deras köld. Det blef så tal om striden vid Dufed och båda försäkrade, att de norske kämpat vida tapprare än svensken.

»Men huruledes blefven I då slagne?» undrade värdinnan.

»Hvorledes? Kan de ikke dét begribe, at medens vi skyder en eneste Gang, skyder Svensken os sex Ganger ihjel med sit uhyre Vaaben! Og saa Pikejernet til Mousquetten — er ikke dét oforskammet! Nej, lad Svensken komme med jevne Vaaben, saa knuser vi ham!»

VI.

SEGERBUDET I HUFVUDSTADEN.

STOR FÄGNAD OCH — ALLMÄN FÖRARGELSE! SEGRAREN FÖRUT SÅLD ÅT OFÄRDEN.

En af de sista dagarne mot årets slut erfor Mäster-Sara åtskilligt från den märkliga Stockholms-riksdag, där man under dagarne före jul haft rikets klageliga ställning för bekymrade eller rent förtviflade ögon.

Till sist hade ständerna i skrifvelse till den kunglige landsflyktingen i Demotica förklarat, att de under prinsessan Ulricas och senatens ledning komme att söka fred

på villkor, som kunde erhållas. Med denna skrifvelse och en annan från senaten hade just i dessa dagar gamle general Hans Henrik v. Liewen afrest till Turkland för att öfvertala konungen till hemresa, den enda räddning, som de konungske nu kunde se för riket. Men oviljan mot enväldet och senatens hemstyrelse, den allmänna nöden och tron, att konungen aldrig skulle återvända hade i öppen dager manat fram andra förslag, hvilka sades peka till omstörtning, såsom att regentskapet skulle uppdragas åt prinsessan i konungens frånvaro. Genom senatens yttersta ansträngningar hade sådana tankar väl ej kommit till öppet beslut, men de omfattades nu dess mer i det fördolda, kanske där med gömda tillsatser af verklig omstörtning.

Om tronföljden efter den ogifte konungen röjde man på dét hållet en omsorg, som vid detta skede kunde kallas väl förtidig. Redan nu omtalades prins Fredrik af Hessen, en tvifvelaktig fältherre men dess säkrare kavaljer, såsom »friare till Sveriges rike» genom prinsessans person. Och »de hessiske,» som i detta gifte ville se den rätta framtiden, värfvade redan anhängare utan att göra sig stort samvete om lockmedlens beskaffenhet eller ens förklara hvad partiet skulle uträtta för det uppgifna syftemålet.

Från denna ställning i allmänhet förgrenade sig till sist en bedröflig nyhet för det unga hoppet inom de nyväckta Norrlanden. Norrlands-stiftets prästmöte, »de Hernœdiensers synod,» hade till sitt ombud vid riksdagen valt stadmannens oförsonlige dödsfiende, Nora-prosten Andreas Asp, till rangen den främste inom stiftet. Detta allt i utmanande trots och fiendskap mot stadmannen, som stödd på sin vidsträckta fullmakt, undertecknad »Caro-

lus», förbjudit den öfverbevisade förbrytaren ämbetsutöfning och inblandning i stiftsärenden, sedan kapitlet röjt en uppenbar vanmakt mot den uppburne syndarn. Nu hade likväl makthafvaren med sina tusen järn i elden ej kunnat hindra den sålunda valde från att inträda i riksdagens andliga stånd. Där hade Aspen slutit sig till de hessiske och utlofvat sina stiftsbröders medverkan, dock ej utan vederlag. Partiets ledare hade å sin sida lofvat bereda stadmannen de görligaste besvärligheter, riktade mot ämbete, lif, ära och gods. Brefskrifvaren själf, en kunglig sekreterare, som ej kände Mäster-Saras ställning till den omtalade, tycktes finna allehanda ursäkter för dessa stämplingar. Prinsessan själf, med handen märkbarligen instucken i spelet, hade yttrat:

»De dråpeliga tjänster, som denne samvetslöse *aventurieren* och trefaldige *renegaten exequerat* till Norrlandens *faveur* bevisa intet nytt om hans kända *capacité* men äro dess mer en *extrème génance* för rikets värdighet. Hans majestät är bakom ljuset förder och dess *affections favorables* för en slik person måste få en snar *rétour.*»

Den skrifvande, som ej kunde förutse, huru många gånger furstinnan skulle få gråta sina händer fulla för denna obetänksamma rotvälska, tog naturligtvis detta som slutgiltig dom öfver stadmannens öde. Men icke dess mindre hade de, som sålt honom åt ofärden, blifvit slagna med stor förbluffelse, när hufvudstaden i riksdagens sista timma nåddes af segerbuden från Västernorrlanden, det enda uppdykande glädjeämnet i dessa dagar af idel sorgebud. Stor hade rörelsen blifvit i staden, vid hofvet och bland ständerna, så att de segrande chefernas namn och »böndernes *charmanta bravour* på den orten voro

allmänneligen *en vogue* under *pluralitetens enthousiasme* till *comparation* med skåningarne under Stenbocken,» hette det på Stockholms-slangen, vedervärdig då som nu. Dock hade mer än en herre på riddarhuset sport med tviflets löje:

»Hvad båtar oss nu den där lilla korftågssegern af några bönder och tremänningsuppbåd i desse Norrlanden?»

»Vida mer än alla de stora arménederlagen i Ryssland och Pommern!» hade herr grefven och landtmarskalken svarat, till ett ordstäf för dagen, och tillagt:

»Det synes mig vackert så, att dén ringa landsortens bönder slå sina fiender så *galant* utan några *subsidier* af riket. Striden har stått märkeligt hård, såsom intygas kan af mannafallet, enär hvar tjugonde man var *blesserad* eller stupad. Det landtvärnet duger fuller visst att tagas ut till förstärkning åt general Armfelt i Finland.»

Till sist hade efter riksdagens slut en stor och allmän förargelse uppstått i hufvudstaden vid talet om att »missgärningsmän tagits ut af fängelset till desse *campagner*. Änskönt de uppfört sig med mycken *bravour*, så vore sådant ändå till olidelig *despekt* och *skymfering* af militära ståndet. Så hade ock de slemme skalkarne före träffningen fröjdat sig storligen, att de nu månde få dräpa så mycket de ville och dock skulle öfverheten fast häller gifva dem särdeles ros för deras dråp. Öfver hvilken ogudaktighet predikanten i Storkyrkan fört ett mäkta bestraffande tal, sägande att krig ingalunda äro tillstadde på det soldaten må hafva sin grymhets lust i striden, utan på det förstar och folk skole hafve sitt straff af Herrans hand, när de äro uti sina orättfärdighet.»

Se där innehållet i ett af dessa bref, som då för tiden

mot särskildt årsarvode fick ersätta tidningarne i våra dagar!

Sedan Mäster-Sara på nyårsaftonen gifvit stadmannen utförlig del af dessa nyheter, önskande honom och den 13-årige i den högstes vård, gingo de sista timmarne af vändpunktens år 1713 till ände.

Det skedde under Norrlands-folkets lof för hvad året gifvit och mången djup aning om den ödeslek, som nu förestod. Lossadt ur vanstyrelsens elände skulle detta folk nu upprätta sig under hjältemodets kors, i alla skiften intill grafvens brädd endräktigt slutet kring den man, som skulle blifva dess sagas stora söndagsbarn därigenom, att han i en själ förenade alla dess större egenskaper.

Redan vid denna tid hade han på sin konungs maning valt sig ett för senare tider vidtfrejdadt namn, som dock aldrig skulle för hans räkning inskrifvas bland riddarhusets sköldar, men väl för en uppdiktad frände, till mer än fullgod ersättning för stulet släktanspråk.

Han kallade sig Johan Bogislav Mikael Loth-Örnsköld.

VII.

»DEN FIENDEN AF SÖDER.» NEDERGJORD MED EGET VAPEN.

I andra veckan af januari månad 1714 bekom Mäster-Sara från stadmannen och general-majoren Loth-Örnsköld ett bekymradt bref, dagtecknadt Dufeds skans.

Hotad af »hessarnes» sammangaddning hade han genast sökt sitt stöd hos deras motståndare, de konungske, som också värfvade anhängare, erbjudande dem ett godt politiskt vederlag i norra guvernementets borgerskap och bondestånd, för hvilka han ville svara. Med sårande för-

akt hade hans räckta hand blifvit tillbakavisad såsom en spetälsk. Dessa aristokrater kunde icke lida en af konungen högt betrodd man, som bakom sitt nya namn ägde flera förtjänster, än någon af de herrarne räknade anor. Väl var det sant, att han tagit sig fram bland halfhedningar och barbarer genom att fogligt lämpa sig i yttre måtto efter deras theologier. Han skulle gärna tro och bekänna månen som en Jämtlands-ost, solen som en blecktallrik, om något lefvande *interesse* stode på spel för dylikt lapperi. Men att han, olikt mången annan, ej låtit fjättra sig gagnlöst i barbarisk träldom för presterligt grej i främmande land utan såsom krigsman och diplomat haft sig hem med militära insikter och något guld därjämte till fäderneslandets hjälp, sådant hade nu dessa söndagsfromme psalmister och lutheranske munkar tagit fasta på såsom hans fulla ovärdighet att i rikets tjänst nyttjas. »Af de svenske och endast af dem lär en uppkommen man erfara sådant från dem, som högsta vettet i staten hafva,» hade han ristat med hand, som märkbarligen skälft af förtrytelse, och därefter skrifvit vidare så:

»Den så benämnda ståndsöfverheten i Norrlanden och de Hernœdiensers synod har jag visserligen för ej länge sedan slagit till jorden i öppen dag, men nu har det anhanget funnit tidens lägenhet att försticka sig bakom ett riksens parti. Ensam skall jag alltså utkämpa striden till guvernementets värn och förkofran, ensam mot riket, men hoppas dock att i det längsta hafva konungen och Mäster-Sara vid min sida jämte menige man. Den fienden af söder, det Svea rike, Norrlandens gamla ärkefiende, som alltid skickat hit ett ärelöst afskrap till sköflings och sedan föraktar landet som en fattig riksens

skräpvrå, den fienden är oss långt värre än den västra och östra tillhopalagda.»

»Nu kommer den södra fienden och vill med maktspråk i pliktens namn förstöra min segerposition mot den västra, mina segerrika underhandlingar med den östra. Ty märk, att jag för att hafva fria händer med de norske ej blott utverkat guvernementet ett års stillestånd med prins Galyczin utan jämväl hans subsidier för mina planer. Men nu fick jag högkvarterets stränga order från Stockholm att med hälften af mitt landvärn förstärka general Armfelts ställning i Finland för ett stundande fälttåg till våren. Jag svarade, att landvärnet efter konungens reskript ej kan föras utom guvernementet. Och häruppå fick jag senatens förständigande, där man till ändlöst bekymmer för mig ökar guvernementet med den blifvande krigsteatern i Finland. Man beder mig hånligen att upphjälpa äfven den arma landsdelen med min riksbekanta *capacité* och menar, att landvärnet sålunda måste sändas utan vidare gensägelser, ty nu får det ju ändå stanna inom guvernementet.»

»Om visshet funnes, att konungen någonsin kommer åter, skulle jag visst hafva ståndat på min fullmakt att ensam handhafva befälet öfver alla trupper inom mina län. Men som tidens skickelser äro nu, har jag nödgats ge till skenet vika. Och är sålunda öfverste Bojes regemente med några andra detacheringar på tåg norrut.»

»Fick jag sålunda ej fullborda norska kriget med odelad kraft under ostörd vapenhvila med ryssen, så fick jag åtminstone ställa mig maktlös mot de norske, på det vi skole stå där ännu maktlösare mot ryssen genom splittrade krafter, bruten vapenhvila och nederlag i all onöda från det hållet, utom subsidiernas gifna förlust. Väl tän-

ker jag i sinom tid ställa dem, som vederbör, till ansvar för ett så uppenbart riksfördärf men får tills vidare betrakta den galna anläggningen med gillaste min. Dock tror jag redan nu, att de höge herrarne hafva bitit sig i egen tumme, såsom de kanske lära få se icke lång tid härefter.»

»Jag kan ock berätta, att de Hernœdiensers synod rätt snart skall finna ett bart huggande svärd öfver sig och anledning att sina synder betänka. Ärkebiskopen, doktor Haquinius Spegel, har fått för många snäsor för sin myckna konungskhet vid riksdagen och tagit så illa vid sig, att den gamle mannen ligger hardt nära döden. Nu är doktor Mathias Steuchius, Lunda-biskopen, klarligen den tillämnade efterträdaren. Han hafver pröfvat de Hernœdienser och vet hvad surdeg deras synoder äro. Och som den norra superintendentian ej är fullständigt skild från ärkestiftet, utan står ärkebiskopen öppen för visitationer, så ämnar han, fast gammal blifven, taga skofveln i sin hand och rensa det stallet.»

»Här inneslutes ock ett bref från Mickel. Han är mig städse ett oumbärligt sällskap, sofver vid min sida, är flink och pålitlig i adjutantsysslor, har fått egen häst, hvaröfver han mycket fröjdas, och är särdeles omtyckt af hären. Hvarför skrifver du namnet *Miquel*, på ett fransyskt vis, som icke häller lär vara fuller fransyskt? *Hälften ku och hälften get*, säga de här i Jämtland. Kära, låt vara sådant där apesnatter!» slöt stadmannens bref.

Genom orten hade redan lupit ett hjärtslitande rop, att bästa delen af landets värn skickats ut mot ryssen.

Två dagar senare hörde borgarne vid Hernösundet i disig kvällning trumma och marschtakt från landsvägen

öfverst på skogsmon. Trupperna på tåget norrut kommo fram mot staden för kvarter och rast. Befolkningen ilade ut öfver sundets broar, redo att hälsa landets hjältar och »Skulskyttarne» främst med glädjerop och traktering. Men den gästvänliga tanken krympte ihop med hjärtat och ropen stockades genast i halsen framför denna hop, när den kom i all sin gruflighet. Strömmen af dessa 2,400 blanka och bredbladiga spjutjärn vid gevären ville aldrig sina i vägkroken, syntes som en ren otalighet. Och hvilka varelser fick man se under denna flod af järn i trekantiga hattar och fotsida renhudspälsar nerpå de klumpigt framstickande, tunga stöflarne! Det var ju icke människor, seende, hörande, lefvande människor utan en gruflig hop vandrande, framåt stirrande lik, varelser ansträngda intill döden, med frånvarande, stela ögon, slankigt framåtböjda, bistra, veckiga, väderbitna, rimfrostiga om stripiga skägg, en kolonn af sömngångarspöken, lastad med mordiska järn och framåt rörd i tung mekanisk takt af trumman, som kunnat mata ner dem i en öppen vak så tyste, som en varselhär af jorden slukad.

Djäknar, som svärmat för kriget, stodo där rent förfärade, kvinnorna hade fallit i gråt, barnen klängt sig skrikande till sina mödrar och hela stadsmenigheten utfor i förbittrade svordomar öfver denna medfart af folk.

»Tyst där!» dundrade ur rimfrostskägget ett träben till häst. »Dessa trupper tänkte icke marschera efter order ett tag. Förstån I hvad detta är, okunniga Norrlandsborgare? Det blef 36 timmars straffmarsch, det! Men hvad dét är förstå ej sådana som I.»

Så kunde träbenets goda hjärta icke heller tiga utan dref rimfrostskägget att fortsätta i en tvungen och förtretad ton:

»De stackars karlarne ville vända om och slå de danske till ändes, medan vi voro i farten. Och hvilken fanen ville icke det, men i Stockholm ha de kammarguttar och skribentikussar, som förstå krig bättre än vi, generaler och fältöfverstar. Hvad ha vi fanen för, då han ej tager hädan ett slikt regemente!»

Hopen sorlade bifall och den bistre krigsmannen, skamsen för sin lösa tunga, guppade i väg på hästryggen med sitt slängande träben.

Trumman i teten tystnade. Kolonnen, framglidande öfver gata, broar och landsväg, sjönk ihop liksom den mist ett stöd. Men så ryckte det till i spjutraden vid ett skarpt lystringsrop långt, långt borta i kvällsmisten. Ett kommando, ljudligt, kort och torrt, hördes från samma fjärran och häpnadsväckande noggrant gjorde kolonnen halt och linjefront. Ännu ett rop bort ifrån kvällningen och pikmusköterna slamrade liktidigt ned i markens rimfrost.

Några plirade upp, yrvakne med blodsprängda ögon, häpna för denna drömsyn af husrader och människor. Flertalet åter stod där fortfarande med samma stela, frånvarande blick, men likväl redo att spritta upp och röra sig för den skarpa, aflägsna rösten, som trängde till dem, klar och allsmäktig, midt genom de hvimlande töckenbilderna i deras drömvärld. Ett rykte spreds, att denna förunderliga stämma tillhörde general-adjutanten Marks, segraren vid Långa skans och den store trollkarlen.

Stadens kvartersmästare fingo hvar ledsaga hem en tillräknad afdelning, beräknad till 20 på hvarje gård. Öfver denna ojämnhet fingo käringarna sins emellan träta så mycket de ville, ty de mållöst framstapplande krigsmännen trängde sig, välkomna eller förbjudna, in öfverallt

hvar de sluppo till, några i bostäder, flertalet i fodervindar, stall eller fähus. En del kvarterades i kyrkans tornrum, återstoden bland hästar, kvinnor och barn framför nattelden i trosslägret utom staden. Ur ränseln inhyfvades i munnen två näfvar spicken strömming, två brödkakor, en remmare bränvin. Och så sjönk denna mållöst tysta här alldeles tillintetgjord i en öfverväldig dvala intill följande dags middag.

På morgonen fick det stackars utvakade borgerskapet höra en af dessa egendomliga nyheter, som väcka harm och glädje i sällsam slitning. En kurir från Stockholm hade under natten anländt till officerarne på Bispehöjden med order om tillbakamarsch. Sålunda skulle det fattiga landet glädjande nog få behålla sitt värn, frukten af dess yttersta försakelser. Men hvad vett och omtanke hade då denna öfverhet, som kunde vålla sina arma undersåtar så mycken oförskyld besvärlighet, så mycken ångest i all onöda? Bland de hundra svaren på denna fråga kom ock en gissning fram, att juten troligast begagnat tillfället för ett nytt infall i den aflägsna sydvästern.

I självfva verket hade ordern från högkvarteret befallt ilmarsch, så att samma gissning äfven hade trängt sig på general-adjutanten Marks och öfverste Boje, när de hvilande i samma rum mottagit *dépèchen.* De hade förhört kuriren, men han, en simpel ordonnans, visste intet besked.

»Straffmarsch fram och ilmarsch tillbaka och träbensgikt och ridsår — allt i pur onöda! Jag säger åter och återigen: Hvad ha vi fanen för, när han inte tager hem en sådan styrelse!» svor öfverste Boje i sin nattesäng och general-adjutanten svarade:

»Här måste soldaten vårda fötter, laga strumpor, sköta

sig. Det heter straffa, men straffa som en fader. Rasten behöfves rundlig, men huru lång, det beror på omständigheter, som vi ej voro värdiga att få veta af detta högkvarter.»

»Nå, än general-majorens akustiska härolder då — de där, som skulle göra kurirer öfverflödiga?»

»Man når ej fram till Dufed med dem.»

»Hvartill duger då hela grejet?»

»Ja, det ledsamma är, att man ej får fram en vidlyftigare *dépèche*, så snart sträckan öfvergår 10 mil. På längre håll, har jag funnit, blir det missförstånd och klater.»

»Och så skulle han fjäska med sådant där!»

»Öfversten är för sträng. Detta expedient slog fel, men hundratals andra ha lyckats väl för honom. Si, de klassiska auktorerna med Herodotus kunde också skarfva. Den persiske storkonungens lärde redde sig ej med slikt problem. Ljudets *cursus* får sin afdrift genom blåsten, ser öfversten, och det kunde herrar mager med sin klena matematik platt icke hjälpa.»

»Liksom icke häller de moderne.»

»Jo, problemet är verkligen *mathematice* löst.»

»Af den där Lars Springer?»

»Just af honom med hjälp af en ny och märkelig matematik, kallad *Theoria fluxionum**, af en viss Leibnitz.»

»Nå, hvad kan då mankera?»

»Endast härolder, nog kunnige att förstå militäriska *dépècher* och apparatens skötsel.»

»Nå, summan är ändå att vi stå där nu.»

* Numera kallad differential-kalkyl.

Till lyckligare slut kommo de två krigsmännen ej.

Sedan öfversten fått träbenet tillspändt af sin dräng, kom frukostbud och då herrarne trädde ut i matsalen, fick general-adjutanten, angenämt öfverraskad, hälsa och föreställa en bekant, Mäster-Sara, som upplyste, att gamla husfru Ursilia önskat hennes hjälp som värdinna för de ädelborne herrarne.

»Så mycket bättre!» var general-adjutantens artiga svar. »Och hennes välbördighet, landsens fru, är också hindrad att presentera sin närvaro?»

»Hon bor för närvarande på sin arfvegård,» gaf Mäster-Sara helt nätt och enkelt till svar.

Därmed var detta rep i hängd mans hus undanstökadt med utbyte af några högtidsminer.

Då bordsättningen var färdig frågade general-adjutanten värdinnan vid sin sida:

»Kan I förklara oss en gåta, högäreborna?»

»Denna återmarsch? Det kan jag!»

»Verkligen?»

»Jamän!» Allas ögon fästes på henne. Hon log och fortgick: »Det är helt enkelt en makalös diplomatisk seger af hans välbördighet.»

»Låt oss höra förklaringen!»

»Hans välbördighet har ju vägrat beordra dessa trupper utom sitt guvernement?»

»Det har han, men de ha ökat hans guvernement med ett stycke Finland och sagt: Marsch framåt, nu få de stanna inom guvernementet.»

»Och dock ha de höge herrarne glömt en sak: Stadmannen äger att kalla hvarje kår inom guvernementet under sitt befäl.»

»Han har det privilegiet. Och vidare?»

»Just därigenom har han kunnat kalla general-majoren Armfelt under sitt kommando.»

»Såsom härchef inom guvernementet. Och detta är visst?»

»Fullkomligt... Och ålagt honom att med prins Galyczin iakttaga den vapenhvila, som är betingad för guvernementet.»

»Fortfarande guvernementspolitik bredvid rikspolitiken! Sällsamt i sanning!»

»Och till sist har han föreställt högkvarteret, att en general i vapenhvila ej tarfvar förstärkning...»

»Och återfordrat denna kår?»

»Just det. Hvad jag vet från min korrespondent i Stockholm är att denna fint väckte en förbittring, som ej var mindre än rådlösheten. Gref Arved Horn utbrast: Hvad vållade hans majestät, som satte oss den där till en satrap? Men huru de herrarne slogo sina höga hufvuden tillhopa, så funno de att hans välbördighet ej kan frånkännas befälet öfver den finske general-majoren och hans här, då guvernementet har fått denna utsträckning. Därför ha de nu ordnat saken så, att guvernementet blifver vid sin gamla gräns och denna kår vid sin gamla armé.»

Hela det uppmärksamma laget brast i hjärtligaste skratt.

»En skål för general-majoren, de svenskes ypperste diplomat! En skål i hans eget dråpliga vin!» föreslog general-adjutanten hänförd.

Och glasen bottnades under gamman.

»Jag tror mest fanen har råd att hvila på sina lagrar, om de råkat ut för en slik,» jublade öfverste Boje. »Jo, just så där skola stackarne tagas. Men kan någon säga,

hvarför de nu på köpet ville plåga oss med ilmarsch tillbaka?»

»Hå, fine herrar äro vane att sätta fart i sina lakejer, äfven om ingen brådska tränger. Det är allt! Men har nu vår värdinna löst oss från detta bekymmer, så brådska vi ej allra värst hädan från hans välbördighets goda viner och försedda bord.»

»Så länge det konvenerar,» försäkrade hon hjärtligt. »Hans välbördighet har befallt öppen taffel för alla gäster, som hedra hans hus.»

»En förträfflig värd hemma, men just icke i fält.»

»Jag har visst hört det. Reglementerad torrskaffning för befäl och gemene — huru går det ihop?»

»Det måste, och osvikligen går han själf i spetsen.»

»Men denna gång skulle väl manskapet behöfva några mål varm mat?»

»Hvad kunna vi göra? Sådant marketenteri finns ej i vår tross.»

»Nå, då får jag kanske lof att fylla deras fältkrukor några gånger med ärtspad på renkött?»

Så lät förslaget i deltagande ton och så hjärtans oskyldigt, som fråga endast varit om ett arbetslag slåtterfolk. Mer än en bland officerarne vid bordet fick slita ondt för sin skrattlust. Öfversten höll upp med gaffelarbetet, spände sina ögon allvarligt i värdinnan och sporde nästan sträft:

»Med förlof, högäreborna och högvidtfrejdade fröken! Huru stort projekterar I, att vårt sällskap är, när det bär till bords?»

»Om herr öfversten är så god och säger det, så kan jag göra ett litet öfverslag om hvad som behöfver tagas till?»

»Styrkan går upp till 2,435 man. Åt ett sådant sällskap lagas ej middag i en vanlig köksspisel!»

»Jag förstår nog det,» sade hon med god min mot det knappast återhållna grinet. »Jaså inte flere ändå? Nåja, två omgångar på stället och en kruka på vägen vid afmarschen... Låt mig se...! Det räcker med 30 tunnor ärter, 10 tunnor kött och 7,300 bröd.»

»Hvad har man att koka detta allt i?»

»En 30 stora fältkittlar räcka väl till, gissar jag.»

»Och huru länge står det på, om jag får vara näsvis och fråga?»

»Åja, på mindre än en timme är nog målet färdigt, tror jag.»

Den gamle krigsbussen satt där i mållös undran om icke värdinnan rent af dref skoj med honom. Hans läppar rördes ett tag utan ljud, men så kom den skalkaktigt leende general-adjutanten emellan:

»Nu skall öfversten inte längre sitta här och hålla förhör. Vår värdinna har tidtals utspisat ända till 12,000 personer om dagen. Snarare skulle hon taga sig magistermin och förhöra oss i det som rör intendenturen.»

Krigsmännen vid bordet syntes mäkta fundersamma och efter något grubbel utbrast öfversten:

»Hm, aldrig är det väl Mäster-Sara häller?»

»Jo, vi råka sitta till bords med hela guvernementets matmoder!»

»Hå, intet under att frukosten smakar så hjärtans förträfflig! Mäster-Sara? Jag hade tänkt mig en fyllig gumma med skinnförkläde och en smula skägg på hakan,» förklarade öfversten öppenhjärtigt.

Och sedan laget dränkts i en stormande munterhet, som delades af värdinnan, fortfor han i nästan rörd ton:

»Tömmom, kamrater, de fyllda bägarne som Mäster-Saras skål. Må de tider aldrig komma, då hennes namn och gärning glömts af svenska kvinnor!»

Hon mottog hyllningen med sänkta ögon, men jublande i själen. Äfven hon behöfde hålla sitt namn uppe genom stordåd på sitt håll, men likt mången god fältherre teg hon visligen med förberedelsens djupa omtankar och lät allting skyllas på det välsignade snillet.

Allting var i förväg klart: kittlarne lågo inmurade öfver eldstäder med inlagda vedfång, där tjärstickorna redan voro instuckna. Köttet var styckadt i portioner, brödlårarne uppslagna, ärttunnorna framrullade och urbottnade. Man behöfde blott hissa en hvit flagga från Bispehöjdens takås, så skulle 30 flinka käringar från arbetshemmen på Udden genast tappa vatten på kittlarne och elda på, så att den ena röktappen ej skulle hinna i väg för den andre i himmels höjd.

När nu gemene krigsmännen vid middagstid kommo ur sin domning, möttes de af ett fröjdebud, som med ens förvandlade gårdagens dystra slafhop till upprätta och glädjestrålande män. De skulle få vända åter till sin högt älskade fältherre efter fortsatt rast till nästa middag och tre kraftiga ärtmål hos den goda Mäster-Sara på Udden.

Af krigsmännens fägnad blef äfven stadssamhället, efter alla besvärligheter, gripet ända till hjärteroten och följande middag, då kåren aftågade med sitt tredje ärtmål i krukorna, skedde det under ljudliga hurrarop mellan trupperna och menigheten.

VIII.

STATSMANNASNILLE — »TILL STATENS EVIGA SKAM».

Dagar, veckor gingo.

Allmänt väntades nya segerbud från »Västernorrlandens armé», såsom det aktade landvärnet börjat nämnas. I stället spordes från den aflägsna sydvästern andra nyheter af sällsammaste slag.

Hären, färdig att bryta in öfver gränsen hvad stund som hälst, låg icke dess mindre alldeles overksam. General-majoren hade slutit stillestånd äfven med de norske och bakom vapnen underhandlades, men hvarom, det var konsten att förstå.

Norska köpmän och krigsfångarne i landet sade öppet, att man köpslog med »Svenske-Mickel» om rent landsförräderi. Och dyrköpt hettes den herren vara, men hans omättliga svalg skulle väl fullstoppas en gång.

Ett och annat tecken kunde också tala för en sådan tydning.

I landet insmugglades och spredos milda och nådiga proklamationer af de danskes kung. Denne herre lofvade att taga guvernementet i sin besittning och dess folk i sitt mäktiga skydd mot alla grufligheter, som kunde väntas vid ett ryskt infall.

De norska krigsfångarne samlades på skilda orter i smärre trupper till öfning med svenska gevär, men under eget befäl. Detta skedde efter order af stadmannen och uppmaning från det norska hemlandets härbefäl samt under den märkliga uppgiften, att bägge folken snart skulle uppträda gemensamt mot ryssen »efter danske konungens lofven.» Och allt detta kunde ske, fullkom-

ligt obemärkt för rikets herrar och råder, i »den ringa landsorten Norrland».

Slutligen hade stadmannen fått in oerhörda foror af mat från Norge. Det var mest saltad sill, nötkött och omalen spannmål. Somt lade han till förvaring i kronans härbergen, somt lät han sprida till vinterförsörjning i landet. Den vintern fick folk äta märg i benen genom sill och rofvor. En tillräcklig del af spannmålen aftog han till vårutsäde, som kunde hämtas från härbergena, kostnadsfri åt fattigare socknar och åt mera bergade mot lindrig men säker dagsverksskyldighet vid kommande vägbrytningar. De flesta tyckte, att Herran gaf råd i mån af dag. Sådana fång från krigsfältet syntes mer än jämngoda med de blodigaste segrar, som fylla åkrarne med hvita benrangel och endast mätta ofågeln. Allmänt troddes, att »Svenske-Mickel» höll på att draga juten vid näsan och man var trygg, då tanken hördes delad af hären.

Till sist erhöll Mäster-Sara på Udden märkliga underrättelser från sin uteliggare i Stockholm.

Stadmannen hettes förbereda planer till Norges eröfring och gillade af konungen men hemlighållna för rådsregeringen, ty så långt hade nu den kunglige landsflyktingen gått i sitt skygga politiska frimureri.

Nu visste man alldeles säkert, att prins Galyczin med sitt namn borgat för, att dessa planer skulle stödjas med ryska medel. Därför hade man ock en tid hyst en glad förmodan, att konungen och tsaren träffat förberedande aftal om fred på de danskes bekostnad. Men äfven detta hopp hade nu gäckats på ett öfverraskande vis.

Vid dessa underhandlingar rörande eljes okända ting hade nämligen stadmannen upptäckt och inberättat till

Stockholm, att den ryska bockfoten fanns försåtligt instucken äfven i den norska rustningen mot norra Sverige. Patrioterna väster om fjället med en rik fylkesbonde i spetsen hade lockats till dessa rustningar ej blott genom stora subsidier och erfarna krigares stöd utan i synnerhet genom löfte om svenska Norrland och full befrielse från Danmark.

Stadmannen hade till och med aflockat de norske planen om en gemensam kupp mot Sverige till stundande vår, om prins Galyczin dessförinnan kunde nedgöra det sista svenska motståndet i Finland genom ett slag mot general Armfelt. Kuppen skulle riktas mot Uppland och hufvudstaden genom en rysk landstigning samtidigt med ett norskt infall.

Den märkvärdigheten var sålunda nu upptäckt, att den ryska subsidiepolitiken på skilda håll arbetat för rakt motsatta mål. Den ena ryska handen visste uppenbarligen icke hvad den andra gjorde, hvilket tydligt nog bevisade, att ledningen af ett gemensamt hufvud saknades. Rikets herrar hade nu omsider fått klarhet i många gåtfulla ting. Tsarens underhafvande hade fått eller tillgripit hans oinskränkta fullmakt att handla och vandla med guld och politiska intressen liksom satraper på hvar sitt håll, allt under det han själf, tidtals en redlös drinkare, grep in mellanåt med en lunig björns förvirrande ramtag under otåligt rytande efter framgångar. Detta var i hela sin nakenhet »den store» Peter, hvars statsmannavisdom nu, efter en oförskyld framgång på fältet, höjdes till skyarne af Europas dumma lofsånger.

För öfrigt kunde man ock förstå, att innan stadmannen aflockat de norske dessa förtroenden, måste han hafva framställt sig själf i någon tvetydig dager och troligen

icke ens dragit i betänkande att spela riksförrädare. När den norske underhandlaren första gången anlände till Dufed och efter godt gästabud under dryckjom skulle bese verken tillsammans med sin värd, hade uppmärksamheten till sist fallit på ett aflångt brädskjul öfver en sluttningsbank åt befästningarnes ryggsida.

»Hvad tror majoren detta är?» hade så den skälmen frågat.

»Maaske for Soer og Kalver og Bukker og Bagger?» föreslog norsken.

»Sant nog,» svarade stadmannen, »äfven de varelserna behöfva ett värn i så bistra tider.»

Med nyckel ur barmfickan hade han därpå öppnat en dörr och visat den häpnande gästen, att skjulet gömde verkets svåraste batteri, men inriktadt åt svenska sidan!

Denna historia hade gjort ofantlig lycka i Stockholm. Och hvad man än hade rätt att tänka om denne mans fulla ovärdighet till konungens högsta förtroende, så kunde just ingen undgå att beundra den fulingens diplomatiska snille. Det var alltid som rent förspökt, att äfven de, som ville häckla honom med fullaste svalg, tvungos att rosa'n minst med halfva munnen. Detta hade just i dagarne vederfarits finska härens chef, den stolte Carl Maurits Armfelt, i en mycket omtalad skrifvelse till kungliga senaten.

Denne ädling, som kallades mönstret för svenske riddersmän, hade börjat med en ursäkt därför, att han måste bära samma militära grad och rang som general-major Loth-Örnsköld och äfven besudla sin penna för en gång med dennes namn. Han ville tacka högkvarteret, som gjort ett lika hastigt som högönskeligt slut på den klara, men pinsamma skyldigheten att jämte en tropliktig här

underlyda en sliker herre under de få dagar, som det Gäfleborgska öfver-kommissariatet haft en tillfällig utsträckning från dess gamla gräns in öfver Finland. Men generalen ville dock upplysa, såsom rena sanningen och skammen var, att denne satraps förargelseväckande separatpolitik i all dess grofva anstötlighet snart skulle bereda finska hären det enda hållbara stödet i dess erbarmliga svaghet mot den välrustade och starke fienden. Den vapenhvila, som bemälda herre lyckats utverka, gällde icke blott Norrlanden från Dala-älf till Kemi-älf utan äfven det finska området från Kemi-älf intill Landåsen och Nykarleby-älf. Prins Galyczin hade i sanning låtit inbilla sig, att Gäfleborgs så kallade general-guvernement, satrapens herradöme, verkligen sträckte sig dit, och lofvat att icke före midten af nästa september sätta en häl norr öfver den så uppdiktade gränslinjen.

»Då detta aftal skedde var det för prins Galyczin en dygd i rena nödvändigheten. Icke värre ställningen då var, skrattades vid finska hären mycket åt denna traktat. Sedermera, i den mån tsaren kommit ifrån det turkiska bekymret, har ställningen sig förändrat. Och så befinnes det nu till en rikets skam, att denne Harlequin ensam haft den politiska framåtsyn, som annars blott förmärkes genom dess klageliga frånvaro ur riket. Möjligen skall prins Galyczin rätt snart stå framför den mur, som hans ridderliga ord upprest. Och som jag på mitt personliga ansvar ej kan gripa till offensiven, så ser jag intet bättre förslag, än att armén retirerar bakom denna demarkationslinea för att där i lugn rustas till allvarlig aktion. Till yttermera visso har prinsen tillförsäkrat hären vapenhvila i den ställningen. Han menar, att intet vidare blodflöde skall tarfvas i Finland och säger sig med tsaren

unna de svenske att bruka alla sina krafter till Norges eröfring. Och den, som ingifvit de ryske, att de kunna ernå fred med den godtgörelsen för gjorda eröfringar, lär häller icke vara någon annan än samme Harlequin, som vi svenske annars ej tilltro ett ärligt svar på vackert väder ens. Se där i själfva verket hvem som nu leder det svenska hemrikets yttre politik. Dess centrum ligger hvarken i Demotica eller Stockholm utan i det norrländska landvärnets skansläger vid Dufed i västra Jämtland.»

Denna skrifvelse med stingande gaddar i mängd hade helt enkelt försatt höga vederbörande i dåligt lynne. Och som det oansvariga skvallret mellan finska hären och högkvarteret i Stockholm ej beskrifvit general-majorens företagsamhet särdeles väl, så blef också svaret åt den snartyckte finske adelsmannen ganska snäft: »Sedan vi omsider förmått afsätta »Lybecker I,» så vele vi ej se flere af den dynastien i Finland. Allraminst skolen I krypa bakom en guvernements-politik, den I så högeligen *despekteren*. Och visen I alltfort en så *remonstrerande conduite*, så lär ock någon råd blifva med den militära rang, som icke rätt *convenerar* eders välborn.»

Så hade nu den sårade högheten, som rättnu satt där med förloradt anseende vid rikets hemstyrelse, gifvit sitt tanklösa svar på tal — åt en man af okränkbar ära?

Ja till den grad okränkbar, att hon genast kränktes dödligt af dessa stickord och endast kunde försonas genom dränkning af Finlands sista hopp i strömmar af hjärteblod från slaktade söner!

IX.

VID BUDSKAPET OM STORKYRO-OLYCKAN.

I tjocka nattmörkret steg ordonnansen Blom nedför den murade vindeltrappan till skanslogiet vid Dufed.

Med rysning, som vanan ej kunde öfvervinna, skymtade han nere i djupet logiets hvalf, som svagt nattbelysta sträckte sig i flere skepp med hemska, gapande slagskuggor likt en ändlös afgrund bortöfver, nere i jorden, djupt under batterierna. Här hade han sin kula, den månginbundne räfven Svenske-Mickel.

»Ett fruntimmer har kommit nordanifrån och vill tala med hans välbördighet i något angeläget.»

Så lät Blommens röst så ödelig och skräll bort genom kulornas hvalf.

Intet svar.

Kanske hans välbördighet hade somnat vid bordet!

Blommen tittade fram genom den mörka trapphålan, beredd att få se någonting hemskt, kanske *Gråmannen* själf, som han en gång hade varsnat längst bort under hvalfven, *Gråmannen*, som ingaf honom alla knepiga ingifvelser, Herren ensam visste till hvad pris!

Han såg unge Mickel, generalens lefvande afbild och arftagaren till hans väderkorn, inslumrad i en länstol som en skön, svartlockig ängel, med boken maktlöst fallen till golfvet. Blommen dröjde vid denna syn liksom för att trygga sitt mod för vidare spaning.

Deras gemensamma bädd under alkovens hvalf, ej långt från den oformliga, svarta spiselhålan, syntes tom. Och med bister, ansträngd min, likt en rufvande svartalf, satt generalen ännu framför sina nekromantiska afhandlingar

om det guldmakeri han bedref längst bort i hålan, framför kartskisser, bref, rapporter, allt utbredt i vaxljusets skarpa sken, som blänkte mot korsade vapen på väggarna och längre bort förintades till det obestämda, hemska, sväfvande skumrasket under hvalfhålen.

»Ett fruntimmer så här dags?» talade ändtligen hans välbördighet alldeles orörlig. »Sade hon ej sitt namn?»

»Nej, men ett förnämt fruntimmer... Fina skjutsgrejor, bra hästar och ett som annat!»

»Tag lyktan och hjälp henne ned!»

En stund senare hade den främmande stigit utför trappan vid lyktans sken, som uppifrån föll ned öfver en smäckert sittande pälskappa. Hon röjde en stum rörelse af häpnad inför den mötande synen, vek ned pälskappans bräm och visade djupt nigande sitt allvarligt ungdomsblida ansikte af ros och lilja.

»Mäster-Sara!» utbrast han. »Nu är någonting särdeles å färde?»

»Ja!» svarade hon enkelt.

Han hade farit upp, färdig att hälsa henne med rörelse af glädje, men sjönk genast ned på stolen som tillintetgjord. Han hade för ögonblicket glömt den kedja, som fjättrade honom likt en hund. En trollfinnes sataniska hämnd hade, så berätta flere samtida vittnen, betagit denne man möjligheten att ens fatta hennes hand, än mindre sluta henne i det innerliga famntag, som båda efterlängtade. Nu hade han dess värre fått känna huru länkarne skuro genom märg och ben.

Båda kände till denna hjälplösa ställning, och det gäckade hoppet, att en lång skilsmässa skulle utplåna trolldomen, brände som glödande svärd genom bådas själar.

Suckande sväfvade Mäster-Sara ljudlöst bort till den

sofvande gossen, berörde hans panna med sina läppar och lade så tyst en stund sin hand öfver hans svartlockiga hufvud. Honom, den gemensamma länken, sluppo de bägge åt, om de kommo en i sänder . . .

Under en bister förbannelse djupt i själen hade hans ögon slukat det tysta uppträdet. Och för att dölja sin pina satte han fram länstolen åt henne, men af ren försiktighet så pass långt bort, att han själf skulle undgå den pinsamt förlamande, förvirrande och bortstötande känsla, som utgjorde svalget mellan dem.

Hon lämnade gossen och satte sig i länstolen framför stadmannen med ena handen för ögat.

»En olycka, förstår jag!» utbrast han. »Säg ut, hvad har händt?»

»General Armfelt är slagen af prins Galyczin... i grund slagen!» framstammade hon gråtfärdig.

»Slagen?» utfor generalen häftigt. »Hvad säger du? Huru kunde han låta slå sig? Och hvar? Vet du hvar det skedde?»

»Vid Napue by och Kyro-älf i Storkyro socken. Fienden hade trefaldig öfvermakt,» uppgaf kuriren.

»Jaså, slagen? Vid Kyro-älf mot trefaldig öfvermakt? Hvad skulle den trångskallen dit för? Hade ju kunnat koncentrera sig några stenkast bortanför på stilleståndsregionen!»

Hon redogjorde i några ord för det tydliga sammanhanget. Armfelt hade velat draga sig tillbaka dit och fått sin snäsa från Stockholm.

»Javisst! Leverera batalj i sinnet . . . med nederlaget på förhand klart . . . och i ren onöda — just likt den där! Är det inte så, att man kunde gråta blod!»

Han brast ut i ett bittert, torrt och hemskt skratt, som nästan tycktes besvaradt bort genom kulornas hvalf.

»Men det är ändå inte allt!» kved hon gråtande.

Han satt tyst en stund liksom rent förlamad.

»Hvad är det mer?» ville han veta. »Bataljernas vanliga efterskräck och alarm öfver de slagne?»

»Ja, till den grad, att vi sutto där norr som vid den yttersta undergångens timma — vi, som ännu hade förnuftet i behåll, då jag reste.»

»Berätta i klara och lugna ord!»

»Det kom ett skräcklarm af nordan, att hela Finland tränger sig i gränslösaste villervalla hitöfver med den slagna hären och mordiske ryssen tätt som sotet bakefter. Människorna miste genast all besinning. En formlig skräckgalenskap kom som en pestvind, full af vansinne. Kvinnor och barn sprunggo rundt som vettvillingar, skreko, rasade och fradgade, tills de föllo ned i dvala, vaknade upp och började predika domen under de galnaste affekter. De förbryllade karlarne blefvo efter hand indragna i samma yrsel. Falske profeter, profetissor och sibyllor skocka fanatiska hopar uppåt bergen till yttersta domen. På somliga ställen lära de vettvillingarne ha farit fram med mordbrand och annan förödelse. Bofvar skocka sig i stora följen att sköfla, och allt är som tillspillogifvet åt undergången.»

»Än landsbetjäningen?»

»Öfverrumplad, handfallen, ser sig ingen råd!»

»Och prästerna?»

»Somliga ha gripits af samma galenskap, andra gå rent ut i spetsen, många ha gömt sig.»

»Hur långt har denna pest utbredt sig?»

»Allt nordifrån ända ned till Hälsinge-bygden. Och

hitöfver var den hack i häl efter mig på resan, dock märkbarligen mindre rasande.»

Han reste sig med ett beslutsamt uttryck.

»Falske profeter, profetissor, sibyllor och bofvar!» upprepade han stampande, så att sporren klang. »Jag skall hafva dem till pålen, jag! Och präster i samma galenskap? Och präster, som gå i spetsen? Och präster, som gömma sig? Och en landsbetjäning, som står handfallen? Kanske nu är rätta timmen slagen att rensa detta fähus!»

»Ack, men vi ha ju fienden öfver oss, kanske från bägge hållen?»

»Nej, du Mäster-Sara!» utropade han segerstolt. »Så dumt ställer inte Svenske-Mickel, ser du! Han har bättre förkänningar än så. Dansken är nu tills vidare bunden. Hör på — krigsfångarne du?»

»Ingenting ondt har sports om dem. De höras vänta på att nu gå ut mot ryssen. Kan sådant äga någon grund?»

»Det är allting bra! Och prins Galyczin — tror du, att han har satt en häl norr om Nykarleby-älf? Nej, säger jag, det har han icke kunnat, icke vågat! Men väl händer, att vi nu ha öfver oss i finska härens följe de lösa barbarernas rask, som tsaren släppte in öfver Finland, horder af kalmucker och tatarer, kirgiser och baskirer. Jag skall fånga in några hundra af dessa barbarer och låta sätta upp deras hufvuden här och där vid broar och vägamöten, så blir det bra. En detachering af hären nordvart är också allt, som tarfvas för att sansa det stackars folket. En detachering på 1,000 man kanske? Den skall tagas för 10,000 och räcka till för alla behof.

Jag ger order om uppställning redan nu. Mäster-Sara, huru hafver det sig...?»

»Med mitt kvarter? Redan lånadt hos kyrkvärden borta i byn.»

»Så res med Gudi, Mäster-Sara! Vi ses nog åter i bättre tider — kanske.»

Sväljande gråten sväfvade hon åter bort till gossen, lade sin hand ännu en gång på hans hufvud, medan hennes läppar rördes tyst, gjorde så sin reverens och trädde genom mörka trappan upp i natten.

Nu spratt unge Mickel yrvaken upp för generalens smekande hand.

»Jag har drömt!» utropade barnet.

»Hvad för slag då?»

»Jag drömde, att jag var hos mamma hemma på Udden. Hon böjde sig ned och bad så vackert för mig... och för eders välbördighet och för Sverige!»

»Ja, det behöfves nu! Kvicka dig att få din häst sadlad, ty vi skolom ut mot ryssen nu.»

»Har ryssen kommit då?» lät Mickel nästan fägnesamt.

»Ja, med fanen och all hans här som avantgarde, ser du!»

»Men vi svenske hafvom Gud på vår sida!»

»Vi hade väl så hittills — kanhända. Men visst är, att vi denna resan hafvom de danske med oss.»

Mickel uppspärrade häpet sina svarta ögon.

»De danske?» utbrast han. »De, som äro våra värsta fiender?»

»Ånej, inte så alldeles häller! Läste du icke, huru mildt och nådigt Danmarks konung lofvat taga vårt guvernement i sitt hulda beskydd mot ryssens framfart?»

»Men bara han nu vill göra det?»

»Om han vill? Betvifla kungsord i oträngdt mål går icke an, du Mickel. Sedan vet du väl, att krigsfångarne hade order hemifrån att sig fliteligen öfva sig med våra vapen. Minns du hvarför?»

»Ja, de skulle ut med de svenske för att värna guvernementet för danskens räkning.»

»Enligt lofven af deras egen kung. Ja, nu taga vi honom helt enkelt på orden och uppbåda krigsfångarne mot ryssen.»

»Men då är det ju, som vi redan vore under de danske?»

»Ja visst! Vi ärom under de danske nu en tid, medan vi reda saken med ryssen. Ser du, så skall man gå till väga, när man har smått om trupper och vill skona dem man hafver.»

»Men hvarför kunde vi då ej få med oss de danske krigsmännen väster om fjället?»

»Ånej, man skall inte ge sig för långt under juteklorna häller. Tids nog skaffa hit dem, om ryssen skulle komma i alltför bister myckenhet. Vi kunde ock få lust att återkomma under de svenske en vacker dag. Ja, det känns mig redan som en räf bak örat, att något dylikt kunde ske, du Mickel. Nej, man skall försiktigt afväga så, att ingendera får öfvermakten, utan laga att ena fienden så där någorlunda jämt äter ut den andre. Och då det håller på att lida till upphällningen med dem bägge, så kan det vara på tiden, att vi återtaga herraväldet i vårt eget hus.»

»Skall jag också göra så, när jag blir general och troman?» undrade Mickel allvarligt.

Tromannen stod hastigt förstummad med blicken borrad djupt in i det fördolda.

»Gosse,» utbrast han dystert, »Herren dig bevare att

lefva i tider, då ett sådant vågspel måste tillgripas af en troman för landets värn. Aldrig i tiden har sådan lek frestats förr, och skulle den nu lykta väl, så vet och minns, att det är första, sista, enda gången. Att slå den ena fienden med den andre — nej, Mickel, följ reglerna du, när du blir general!»

X.

ÄNNU EN BISTER ÖDESNATT.

Doktor Göran, gamle stiftsherden, en liten skrika i vida länstolen, spratt upp ur sin slummer vid sorl och nattbelysning öfver rummet, häpnade för takmålningens nedstirrande triangelöga och märkte ett vimmel så spöklikt af svettiga varelser i rörligt bestyr med handlingar och papperslappar, strödda öfver bord, stolar, golf, folianterna i skåpet och gallerfönstrens djupa smyg, allt i talgljusens flämtande sken.

»I Herrans namn hvar är jag?» lät den yrvakne skräckfullt med framsträckta händer.

»Bara *in consistorio*, käre far!» svarade en röst brådskande. Det var sonen och fungerande biskopen magister Georg Vallin. Och vädrande något befängdt i den kvafva luften tillade han:

»Käre far har allenast varit inslumrad hela tiden.»

»Hå, hvad var som lät?» undrade fadern, lyssnande ut åt vinternatten, ännu kvald af sin mara.

»Nattulfvens tjut här borta på fjärden.»

»Men det var bestämdt en till?»

»Mutter Edins tupp klöf natten, tror jag. Det har kommit underrättelser . . .»

»Från kriget? Jag har drömt så grufveligt! Hm, detta *delirium* att fresta dansken mot ryssen . . . Hvad har man sport?»

»Ingenting ännu om det hasardspelet. Nej, d'är om upproret deras . . .»

»I Selånger och Indal?»

»Ja, Alkman är nu gripen, förhördes här nyss och sattes i häktelset.»

»Nå man må väl säga . . . En *theologiæ studiosus*, som skulle ställa till det tusenåriga riket midt i tjockaste Medelpad! Hvad förebär den galenpannan?»

»Sade sig ha varit som af ett yrande gripen, så att han ingalunda rätt visste, huru med sig tillgånget var.»

»Just det ja! Yrat ha de alla, troligen äfven dessa *scholares*, som förrymde med nattetjufvar att stjäla och bränna under villervallan. Hvad spörjs om dem?»

»Jonas Vestman hörs vara afviken neråt Stora tjyfbygden söder i Helsingland.»

»En landskommissaries son! Och fadern har *demission* från ämbetet som allmänt veterlig mordbrännare, fast ännu ej dömd. Det är så det ja. Och så hållen I på ännu?»

»Det här bestyret räcker visst natten ut och hela morgondagen äfven. Åter ett par tusen finska flyktingar anmälda af landshöfdingen i Ume, däribland fyrtio präster, som tarfva sin hjälp.»

»Hvad skolom vi då göra af de stackarne? Här finnas ju inga ledigheter öppna.»

»Hm, jo nog lära en hop sådana yppas inom stiftet snart. Bara det nu inte blir för många på en gång så . . . Präster, som förlupit till skogs vid detta larm . . . i stället för att blifva trogne på sin vakt . . . att rättleda, trösta och varna!»

»Ack ja! De voro väl af sitt yrande gripne.»

»Men nu omsider höfves folk, som ej gripas af första yran. Ärkebiskopens bref har nyss kommit. Han affordrar oss en passande reseplan för en visitation genom stiftet.»

»Doktor Mathias Steuchius!» kved den gamle. »Han som själf har suttit här i alla våra klageligheter! Tröste slikt! Tröste slikt!»

»Att vi omsider få bort en hoper båtsmän från predikstolarne?» inpassade nu en kvinnlig stämma.

Mäster-Sara hade trädt in med ett bref i handen från yttre rummet, där flykting-kommissionens borgarnämnd satt i arbete.

»Det är mångt, som händer nu om tider, herr doktor och biskop. Nyheter från norr, nyheter från söder. Här kom nyss en kurir från hans välbördighet general-majoren.»

»Gud styrke oss att höra den posten!» stönade gamle doktorn.

»Amen, ja, ja!» lät hela laget halfhögt.

Allt bestyr hade stannat af sig självt och vid den öppnade järnbeslagna dörren till ytterrummet skockades ängsligt snedlagda hufvuden. Mäster-Sara, allvarlig till det yttre men jublande i själen, gjorde sig ej alltför brådt.

»I veten, att han seglade ut genom isrännan där från Sundsvall?» började hon. »Halftannat dygn senare tog han sig i land på isen till en ytterhamn norr om Vasa. Med de norske skyttarne, med tross och en lätt kanon stal han sig dädan på blankis och i misten norrut genom skären efter finska kusten förbi de ryske in på stilleståndsregionen, allting med ypperlig tur och till största

häpenhet för mötande svenskt krigsfolk, som sågo rödrockar och minst trodde, att de kommit öfver hafvet under svenskt befäl.»

»Ett mer än märkeligt tåg!» utbrast magister Georg under allmänt bifallssorl.

»Så ha vi åter en nyhet af stor vikt. Prins Galyczin, änskönt segrare, har noga hållit vapenhvilan.»

»Herren vare lofvad!»

»Däremot har stilleståndsregionen norr om Nykarlebyälf fått påhälsning af de lösa barbarerna, som äro kringspridda och besvärliga men ej särdeles talrika. Generalen kom så upp åt Kajana. Där spordes ofredligt öster i Ule-dalen för röfvare, hvarför han gick upp genom Páldamo och Sótkamo socknar med sitt skytteri. På tredje dagen därefter skickade han till Kajana ett hundratal barbarer, bundna i läderremmar under böndernas bevakning. Och efter bortåt en veckas kampering återkom han själf med skyttarne och en hel hord om 500 kalmucker, som just stigit öfver gränsen östanfrån. Dessa hade inringats och fångats efter några timmars strid, där rödrockarne visade största tapperhet och voro märkeligen belåtna med de svenska geváren.»

»Ett underligt spel!» huttrade den gamle. »Värna svenska landamären med de danske — ja det må jag säga: ett mäkta underligt spel!»

»Åja, gåtan är icke öfvermänsklig. Dansken lär vara fuller viss om att han endast värnade sitt eget.»

»Under hvilken flagga ha de stridit?»

»Hvad annat än under dansk!»

»Och mot sin kunglige herres bundsförvant!»

»Nej, se det ha de ändock icke gjort. Prins Galyczin har redligen upplyst, att dessa barbarer ej stå under

hans befäl och icke ens under kejsarens öfverhöghet längre. Det lösa partiet har undandragit sig all rysk öfverhet och behandlas allestädes som röfvare. Ryssens mening att använda dessa ohandterliga horder som hjälptrupper slog illa ut och hans enda gagn af det lösa rasket är att få det undanvräkt öfver gränsen till oss. Striden stod alltså ej mot kejsarens trupper utan mot röfvare, och detta i tvåfaldig måtto. Dessa kalmucker inföllo östanfrån mot norra Finland, men den gränsen är fridlyst af konungen och kejsaren sedan 1703. Äfven kejserliga trupper, som komma den vägen, äro att anse som röfvare.»

»Men summan är ändå, att han gick i fält med ena fienden och slog den andre. Så vågsamt! Ack, så vågsamt! Gifve Herran, att detta spel ej gånge på ändalykten illa!»

»Åja, varom tröst, herr doktor och biskop!»

»Ja si det betänkliga är just, att icke alla svenske rätt förstå och lika en sådan diplomati.»

»Nej, tyvärr! Och bland dem är också den slagne generalen från Storkyro. Han ville icke rätt få i sitt nackstyfva trånghufvud, att norska skytteriet under dansk fana kunde förläggas som landvärn i Uleåborgs län i vapenbrödralag med kivikäserna under Petter Långström. Till slut fick väl detta ändå lof att ske på något vis. Generalernas möte var ej särdeles gladt och ännu mindre kärlig var skilsmässan.»

»Han är då hemkommen?»

»Genom isrännan inåt Sundsvall. Och första budskap som möter honom där, är att orten är i uppror stadd.»

»Ack, sådana gudsrisets tider! — Nå hvad skrifver han då?»

»Hela hopen vräkte sig neråt staden och trängde sig tätt kring borgmästarns gård, där de hört, att han skulla logera. Och så ropte de i sitt dryckeri, såsom Alkman hade lärt dem: »*Kom härut, tu Satanas' svarte släggdräng och jutekanalje! Fanen vill hafva tig att slägga i dag!*» Borgmästarn går så ut och varnar dem. Hans välbördighet har lofvat eder snar ersättning för dessa rustningspersedlar. Nu är han icke här men kunde snarligen väntas hit med 400 pikmusköter, om de skulle tarfvas, det Gud förbjude, säger borgmästarn. Hopen vräkte sig nu därifrån under kravall och olefverne i staden. Kyrkväktarn togo de ut af kyrkstugan och höllo på att dränka honom i tjärnen, som ligger där midt i staden. Vid middagstid i går återkom han mycket riktigt med två kompanier. Och där lär hafva flutit blod.»

»Sådana tider vi lefva uti!» stönade gamle doktorn åter. »Ack, sådana gudsrisets tider! Och så skulle detta förargelsens sken af delaktighet komma öfver de lärde!»

»Ja vore det endast skenet!» utbrast Mäster Sara med allvarligt eftertryck. »När spordes annat här i landet, än att just lärdomens åtnjutare voro de fåkunniges uppviglare till öfverhetens yttersta bekymmer i de värsta stunder!»

Här inträdde en långvarig handfallen tystnad.

Då hördes ett isande jämmerrop ute i natten.

De lyssnande växlade skrämda ögonkast under rysning.

Så kom ett annat lika hjärtslitande. Ett tredje, fjärde och femte föjde i långsam takt.

»Det är spöslitning vid Bonnsjö galge. Nu är han här med dem!» huttrade den gamle uppskakad.

Jämmertakten räknades till tio rop och afbröts en stund

men vidtog åter med ett nytt målföre, som efter hand råmade sig fram till tionde och sista skränet.

Åter en jämmerröst trädde till och tolkade sin bistra vedermöda för öde vinternatten.

Långt borta på skogsmon svarade nattulfven med en långdragen och ödeligt svårmodig yl.

Och så, hvad stunden led om, hörde dessa isade varelser glappet af hästhofvar ute på gården. Där slamrade sporrar och mot stenläggningen gnisslade sandkorn, som krossades af järnskodda steg fram mot dörren. Och så blef allting tyst.

»Hans varsel!» hviskades i laget utan stor förvåning, ty detta osynliga förebud var vida kändt.

Ännu en svårfödd stund gick om, tillmätt af jämmertakten från Bonnsjö galge. Så hördes på nytt hofslag, sporrslammer och sandens gnissel under steg mot dörren. Denna gång öppnades hon och kommen genom en häck af vinkelböjda ryggar syntes med värdiga later på tröskeln en mörk rimfrostvarg i pälsmössa, ryttarstöflar och sabel i gehäng öfver pälskappan.

Mössan fälldes, vargen ströks af skägget. Och där stod nu i en af sitt ödes märkligare stunder Johan Bogislav Mikael Loth-Örnsköld, skalk i skägg och räf bak örat, mycket af en örn och lite utaf satan, af bonden högt älskad, af borgarn högt värderad, af sina läns präster hårdt respekterad, af sin kronobetjäning högst fruktad, af maktens och bördens förstlingsbarn fruktad, beundrad, hatad, afundad, af ingen mer föraktad.

»Hvilken ämbetsflit vid denna timma!» lät han ändtligen till de underdånige. »Här lystrade ljust i svarta nattöknen och hugen trängde hit att se om en spökelse var å färdom. God morgon, högvällärde herrar! God

morgon, *honoratissima!* Jo morgonstund har guld i mund, hälst i dag! Hörden I målet hans, det som först utagerades? Nu får han hem till far'n sin. Den där tog sig för att skjuta till måls på mig. Jag kände kulan genom kroppen och snappade henne fatt med handen bak. Se här: Ett silfverlod, signadt och invigdt af någon lärd!»

»Det är omöjligt!» sorlade hela laget under djup rysning.

»Jaså, säger man det? Här ser jag initialerna J. H. S. *Jesus hominum salvator* hafva andra läsit. Huru läsen I?»

»Det är afskyeligt!» framstötte den gamle, liksom hela laget gripen af djup vedervilja. »Må den skyldige stånda sitt brottsliga kast! Och hvad oss belangar, så skole vi ingalunda undandraga oss något, som kan afplana en slik styggelses vedervärdiga sken.»

Hans välbördighet dröjde några pinsamma handvändningar, så att jämmertakten åter trädde fram ur natten. Och så kom ändtligen svaret, isande kallt:

»Jag tror det nog — om styggelsens sken. Men styggelsen själf — viljen I ock afplana henne?»

»Allt hvad i vår förmåga står!» försäkrade doktorn och magistern likstämmigt med ämbetsbrödernas allmänna kör.»

Stadmannen såg sig pröfvande om.

»I lärde herrar,» fortfor han med djup röst, »vi *norrlandi* äro nu om tider blifne ett riksens folk. Äfven där man fortfarande bjuder till att nedlasta oss med fulla gapet, faller det sig icke bättre, än att de måste rosa oss, åtminstone med half mun, för vår offervilja till allmän fromma, för vår tapperhet och endräkt, men först och sist för våra sluga råd till beskärm mot undergången. I

denna stund är ryktet om oss redo att gå ut lofprisande öfver all världen. Men vid sådant förhållande likar det sig ynkeligen illa, att norra stiftet och norra guvernementet skola kallas och vara en öppen tillflykt för allt afskrap på den lärda och civila vägen, en riksens skräpvrå, såsom de sydsvenske säga. Ären I nu med mig fast redobogne till ett förbund att ordentligen bortskaffa denna styggelse?»

»Ja!» lät svaret enhälligt af röster från djupt gripna själar.

»Nåväl, herr præsul och magister, huru hafver det sig med desse, som lupo till skogs för de falske profeternas larm?»

»De hafva efter anmodan inskickat sina ansökningar om en nådelig suspension, dock på kortaste möjliga tid.»

»Vi bevilje deras ansökan på lifstid, dock med den konsiderationen, att edert ämbete medgifver de mest torftige någon del af deras intrader efter förslag, som äfven jag vill öfverväga. Nå dessa, som läto förvilla sig af de falske profeternas larm att löpa efter domen?»

»Ha efter anmodan inskickat sina ansökningar om afsked, dock med bön om nådelig konsideration för deras oförsörjda familjer.»

»Ja konsiderationen blifver, att vi bevilje dem afskedet. Skickligen gode och raske män kunna intagas vid kompanierna såsom änterkarlar, rullförare och annat. Slutligen desse ulfvar, som själfva blefvo falske profeter för att sköfla sig rike på arf och testamenten?»

»Ha efter eders välbördighets order tagit anbefallda tio paren spö och äfvenså begärt afsked.»

»Dét bevilje vi ock. Så bevilje vi dem yttermera tio nya par som ett afskeds vedèrmäle. Det vare sådana

figuranter till straff och androm till varnagel. Står det alltså oryggligen fast utan svek och baktankar, att vi allting sålunda bevilje och beslute?»

»Ja!» lät svaret i kör alldeles obetingadt.

»Då är allting väl,» förklarade han belåten. »Två stridiga viljor finnas alltså ej längre till Norrlandens eviga ofärd, »*den ena bjudande hit i konungens namn, den andra trugande dit med Zions lamb,*» såsom stäfvet lyder, månghundraårigt Morgonstund hade ändå guld i mund. Märk, att vi nu hafvom undanröjt den drygaste tyngden af gamla vreden, hvaröfver fädren klagat. Jag kom häller icke hit utan godt förebud om denna samdräkt. I hafven låtit de hessiske förstå, att deras stämplingar efter min undergång ej kunde påräkna detta ämbetes stöd men väl dess skarpaste ogillande såsom ett hotande fördärf mot denna del af riket. I sen mig förvånade ut, ja nästan förskräckte? Det var väl ej meningen, att så manhaftiga ord skulle komma ut och förarga Aspen med hans nidingar, förstår jag, utan vara gömde till läglig stund, såsom Braskens reservation under sigillet i Kristian-Tyranns dagar? Jag kan underrätta eder, att de hessiske ej förmådde gömma detta bakslag, men sörjen ej öfver det. Ingen behöfver längre vara min vän i löndom. Den som går i fält med den ena fienden och slår den andre — hvad tron I om en sådan? Behöfver han stå ensam bland de svenske nu om tider?»

»Nej, nej!» lät kören af hänförda röster genom de kvafva rummen. »Länge lefve hans välbördighet! Lycka och välgång åt hans välbördighet!»

Stadmannen ämnade säga något till svar, men blef hastigt stående med hvassa ögon borrade i gallerfönstret.

»Hvad var som grinade där?» utbrast han hårdt. »Såg

jag själfver fanen eller var det hufvudet af en slagen kalmuck?»

Åhörarne ryggade under kallrysning.

»Nå samma var det!» fortgick han. »Jag hembjuder flykting-kommissionen att dela min morgonvard på Bispehöjden. Vi bjudom oss på vildgås med brynta rofvor och en ymnig bägare vin att läska ner sex månaders torr matsäck och nattmaror och dagakval. Julgröten har jag ännu icke smakat, fast vi nalkas maj. Julfisken och fisksupen vill jag inte tala om, men tror, att ingendera skall undgå oss nu.»

Hans välbördighet, leende som en skalk med hvita tänder i svarta skäggets remna, pressade själf en suck af lystnad och märkte äfven, att dessa människor gärna skulle byta ut skräcknattens svidande försakelse mot en lisande stund af ymnigt lystmäte hos den starke och trygge. »Mäster-Sara?» inbjöd han artigt.

»En bägare vin!» upprepade hon med mjuk reverens. »I sanning så välkommet!»

»Då lär gamla fru Ursilia med nöje söka ut hvad källarn gömmer bäst. Och åt *honoratissima* uppdrage vi att skära oss steken. Är det ej öfverenskommet, eders högärevyrdigheter? Hvad sägen I, högvällärde herrar? Och I välaktade dannemän af borgerskapet?»

Alla ryggar böjdes i vinkel.

»Hjärtans tack!» svarade gamle doktorn fägnesamt för alla. »Vildgås — vi äro verkligen rätt nyfikne på den steken.»

»Så skyndom! Villebrådet ligger redan helstekt som ett lass på tennfatet. Bredvid vänta inhemsk lake och de norskes märkeliga *aqua vitæ*, också en frukt af mina underhandlingar. Det lyster mig just höra hvad man

säger om det hjärtans bränvinet, då det är pröfvadt. Annars få vi nog till ombytes någon stäfva hembrygd, vill jag tro. Huru länge töfvar edert bestyr?»

»Natten ut och dygnet därutöfver!»

»Nå, hvarför skall man trängas här? Jag har rymliga salar och dokumentbord och sängkläder nog. Tagom dessa grejor upp till Bispehöjden, så blifvom vi där och hjälpas åt till slutet.»

Han såg sig leende om bland dessa gråe halfmunkar, gengångare från medeltidens dystra gallernatt i trångt krypin under nedstirrande triangelöga. Från deras ansikten strålade ett märkligt skimmer, återskenet från ett hastigt uppflammande inre ljus öfver den mörke, sällsamt fruktade mannen.

»Vi ärom mer än tacknämlige att hålla hans välbördighets hus till godo under allt flyktingtrångmål, som nu tränger oss dagen i ända och under själfva natten i vår nattesäng!» utbrast magister Georg med rörelse. »Och ha våra hjärtan icke sagt det förr, så ärom vi nu alla dess mer förvissade, att hans välbördighet är en fader äfven bland oss.»

»Väl och nog taladt! Vi gå nu till denna försoningsgåsen. Och hade det icke burit dit, så vore vi nu gående till ett annat kalas, som skattas vida mera hett än fett.»

»Hvar skulle det kalaset ha vankats?» undrade magister Georg leende.

»Vid Bonnsjö galges påle, där bestyret nu hörs lyktadt. Ja, det hade verkligen burit dit! Häpnen ej, högärevyrdige och högvällärde herrar! Skratta icke, *honoratissima!* Jag skämtar icke alls. Vi lefvom i bistra tider nu och den, som har att svara för en tredjedel af riket, han har ej tid att hytta länge med hvarje göromål.»

»Ack så grufveligt! Så grufveligt!» huttrade den gamle, uppstigen ur länstolen.

»Ja, hvad tycker eders högärevyrdighet? Den ej grufvelig är, han blir nedertagen, han går åt i dessa tider och ingen tackar hans hvita benrangel för det!»

Så taladt och under pliktskyldig munterhet lämnade kommissionen detta gallerfängelse, som stiftsfäderna aldrig mer skulle återse.

Ännu hade ödesnatten kvar sin värsta sveda.

XI.

NORRLANDEN I NATTENS MORDBRANDSLÅGOR.

»Intet ondt inkomme här!» var en bön, på grekiska tecknad öfver stora porten till lärdomsverket, som efter stiftsstadens brand 1710 mycket hastigt rest sig, ett verk af magister Vallins kraftiga nit.

Mycket ondt hade ej dess mindre inkommit under dessa pröfningsår af ovanlig ondska inom skolestaten, en riktig vargatid af skolfördärf, ingrodt och framskridet i jämbredd med Bottenlandens allmänna förfall, som delvis närts från denna härd genom dumma ingifvelser mot nyttig förkofran, delvis närt tillbaka genom årliga tillskott af ett vildt och huglöst båtsmanslynne. Bondiskheten liksom öfversitteriet hade blifvit rent olidlig vid detta lärosäte. Öfver dem, som bjödo till att »högsvenska på de stockholmskes vis», vankades stryk utan all förskoning, men ej af ovilja mot den smaklösa rotvälskan utan därför, att denna alldeles oskyldigt misstänktes som en förfining. Endast *lector eloquentiæ* tillhöll sina lärjungar

att odla sitt svenska tungomål, men detta ansågs för en kitslighet. Tolkningen af klassikerna, Genesis och evangelierna framhackades i brutna och otympliga halfmeningar på de visserligen rätt ordrika och fyndiga men dess mera klent satsbyggande och smakfattiga Norrlandsmålen. Lärare, som voro mera bondiske än landets bönder, kunde inför lärjungar skryta öfver oarter, som de »*konserverat* genom all sin lärdoms *cursum*»: att bruka byxlåret som näsduk och annat mer, som ej förmärktes hos hederligt ansedde menige män. »På många vis hade bönderna en sann klagan, att om deras söner skickades till skolan som menlösa får, så kommo de hem som spetälske svin, fulle af otidighet, vanart, blånad, skabb och ohyra, bukige af sitt öfverdådiga öldrickande, därtill ock blesserade från sina grufveliga slagsmål med söndrige munnar, utspräckta tänder och afbitna öron eller näsor, stundom enögde och lemmalytte, samt yttermera så märkeligen okunnige i sina stycken, att bönderna själfva kunde sätta på dem många frågor, som de intet visste. Endast de djäknar, som hade en stor buk genom sitt dryckeri, aktades som rätte karlar, hvaremot andra utskälldes som demoiseller och fattige prackare.»

Att den ursprungliga härden för landets upplysning, fräjdad genom lärjungarnes vittnesbärande lifsgärningar, urartat till en smittosam mörksens pesthåla, detta hade också alltför kännbarligen märkts i det lefvande lifvet. En man med villigt mod, men splittrade krafter och alltför ensam hade bjudit till att stiga ned i denna håla med ljus och reningslåga. Denna uppgift hade blifvit den nitälskande Georg Vallin för svår. Den grundliga skärselden skulle omsider bestås till dyraste pris af två bland skolans egna andar, lurande ute i den svarta april-

natten, som låg svept af skarpt islossande sydväst öfver denna vinters snölösa, torrt stelfrusna mark.

Dessa nattandar, som berättaren själf aldrig fått se i dagens säkra ljus, voro smugna bakom knuten, medan morgonvardsgästernas steg bortdogo genom mörkret i sällskap med hofslag och sporrslammer.

»Svarte satans släggbuse red hem med dem nu,» huttrade den ene hest och kulet. »På hans takås kommer inte rö'djäfvulen i natt, men dess värre ska' han flaxa här, ser du!»

»Nej, vi låtom kanske vara,» lät den andre, darrande af köld och ångest.

»Hä, inbilla dig aldrig, att vi få komma hit in mer och blifva karlar. Och var inte du också alltid ute för orättvisan, så säg!»

»Vi vorom late dryckeshundar och dobbelgökar och fuskus'ar både du och jag, där som vi hålle oss till sanningen. Fast inte så mycket värre än de andra, förstås. Och då vi rymde hädan, hocken kunde då annat tro, än att domen skulle komma efter alla gudsunder och förskräckligheter, som då var?»

»Domen och domen, fårskalle! Ett satanas' kolorum öfver jutekanaljen och släggbusen här, det var domen, det. Jaha, du fick inte far'n din utskämd och afsatt, du! Efter den betan tordes Anzenius åt mig, gammelstöfveln där, och Bommen blef mig en ärkedjäfvul. Hit med tändslet! Sedan ha vi oss öfver åt Norge och ta' ut vår belöning af juten!»

»Tror du vi få då?» lät den andre i girig enfald.

»För det här? Ja, det kan du lita på!»

»Men i den här blåsten . . . och så torrt som det är

efter denna fanders torrsommar? Hela stan flasar af på eviga rappet!»

»Hela stan — ja ser du det vore just själfva kusen! Hela stan, sa' du! Det skulle lysa upp af själfva värsten en tocken här natt. Tjyfböndren till att lunta på sine kallar i alla tjyfhål åt nord, syd och väst... Sen spride vi ut, att kalmucken är kommen, mordiske kalmucken, som skär barn ur lefvande kvinnfolk och steker och äter... Allt uträknadt af den klokare var, förstår du, och ett grannt kap vill det vara, innan vi få ut nånting ur klorna på juten, begriper du!»

»Ja, det förstås,» medgaf den andre.

»Så hit med tändslet nu en gång! Jag tar rätt på tjyfsmygan där.»

Och till sitt nattverk gingo dessa nattens andar...

*

På Bispehöjden ofvanför staden hade man profvat de norskes *aqua vitæ*, nedsköljt laken med hembrygd och läskat gåsen med en skål för Mäster-Sara i yppersta vin. Hon hade därpå rest sig och vid höjda bägare hälsats till afsked.

I den vakande fru Ursilias sällskap smög hon sedan genom våningen åt residensets stadssida för att böja sig ned ett ögonblick öfver den mörklockige fjortonåringen, där han slumrade i sin bädd.

Då blef morgonvardens efterdrycke stördt af kvinnornas isande rop, att hela staden stod i lågor.

Hans välbördighet, med sina gäster i larm efter, kom ut på västra loftet. De öfriga brusto i gråt eller vredo sina händer vid den hemska, fullkomligt tröstlösa nattsynen.

Värden ensam stod tyst inför dessa hundratals nattlågor, af den rasande blåsten svepta öfver sluttningen upp från Hernösundet, som låg där becksvart. Han lyssnade en stund till de husvilles jämmergny som getingsvärmen kring brinnande bo.

»Visst såg jag fanen vid gallret ändå!» lät han skärande bittert mellan sammanbitna tänder. »Så sluke dig helvetets eld hvarenda stock och pinne, du spetälskehåla och gråa råttbo med bottenstank och grändrask och landsfördärflig tradition och fanens ohyra all! Här blifver ändtligen rum för en krona till stad och en rätt framtid!»

»Men vi ärom nu husvilla med alla flyktingar!» klagade magister Vallin under det allmänna sorgeknotet.

Stadmannen spanade i bitter tystnad ut öfver natthimmeln.

»Kallen i söder, där brinner han! Och kallen i nordan, där brinner han! Jag ser en låga i nordväst och en i väst, troligen också kallar. Hvad glinderljusning märkes där i sydväst? Vårde-sken äfven där eller mordbrandssken äfven där? Har jag juten, har jag ryssen öfver gränsen? Har jag allting öfver mig denna natt?»

XII.

HVAD MORDBRANDSLÅGAN MEDFÖRDE. FREDSBROTT PÅ VÄSTERGRÄNSEN. MED HÄREN TILL NORGE.

Förmiddagen låg rykande disig och gråblek öfver murresningar ur askan. I töcknet spökade som grått af husville, hvilka efter planlöst jäktande fram och åter uppsökte en hvar sin brända tomt, det enda hem, som nu återstod.

Dock var redan en allmän suck af lättnad dragen. Hans välbördighet, sades det, hade redan träffat anstalter för det olyckliga samhällets hjälp ej blott i stundens värsta bekymmer, utan jämväl för stadens återbyggande. Nu skulle han oförtöfvadt bort till sydvästerns okända äfventyrligheter, ty därifrån hade vårdeskenet kommit, efter närmaste kallvaktens vissa besked.

»Som sagdt, I hafven anvisning på allmänna dagsverk och körslor, kronoskog och rätt betydande munförråder af mitt norska fång, allt på villkor likväl, att konung Gustaf Adolfs kvartersplan i görligaste mån utstakas utan kält om de gamla tomtlapparne. Men frågan om understöd åt lärdomsskolorna får anstå, ty jag vill närmare betänka mig.»

Så talade landets herre, omgifven af sina nattgäster, af stadens ämbetsmän och en borgerlig uppvaktning. Han satt redan till häst med gossen på sin springare tätt bredvid och ordonnanserna efter, färdig att spränga af i spetsen för ett kompani jämtska ryttare utom gårdsplanket.

Då kommo, bistra och larmande, en skara käringar, väl halfva tolften, in på gården, framdrifvande under höjda spakars hot två yngre karlar, bakbundna i vidjerep, hasiga och skygga, ömkliga att åse. En fränt larmande hop följde efter och ett aningssorl hördes öfver gården.

»Hvilka äro dessa?» sporde landsherren.

»Falske profeter, rackare och kanaljer!» sorlade käringkören. »Troligast jutespejare och de ogudingar, som ha brännt upp stan! Så att vi skulle hit och sätta dem i arresten.»

»Falske profeter? Hvad ha de profeterat?»

Jo, dessa strykar, lydde svaret mångstämmigt, hade suttit i byn, där de fingo rofvälling på morgonen, och profeterat som så, att lede kalmucken kommit in från hafvet och brännt staden och skulle fara fram med all möjlig ogudelighet, såsom att skära barn ur lefvande kvinnfolk — allt på självfve generalens lofven! Nu visste ju alla människor, att kalmucken var öfvervunnen och nedertagen till den siste. Hvarför käringarne i byn hade sammanrotat sig och satt vidjehanken på skälmarne efter ett bistert handgemäng, som lämnat flera slagmärken. Visst hade ogudingarne slagits hårdt och svurit grymt och hotat med dansken, som de också visste, att vårdekallen brunnit för, men ingen hade brytt sig om det. I gamla tider hade käringhopen utgått häradsvis och kört hem juten med bara kvastlommen, skröto dessa syndstraff till oemotståndligt löje i all olycka.

»Det är bra!» förklarade stadmannen. »Menige man är kanske ej längre böjd att dansa efter alla spelmäns pipor. Hvilka ären I?» sporde han de fångne.

Dessa tego med sammanbitna tänder, dolska och skygga, men käringhopen svarade:

»På svordomssättet deras hörs det vara skoledjäknar. Aldrig ha vi hört någon ropa efter så månge och fule näcker.»

»D'är två förrymde djäknar. Vi känna dem,» upplyste stadmannens omgifning allmänt.

Namn uppgåfvos, fädren nämdes och stadmannen fäste ifrigt forskande ögon på den ene, sonen till landsfogden, den allmänt kände, men ännu ej dömde vettvilling, som i tjänsten stadd mot ett byalag tredskande skogsbyggare vållat 70 människor en ömklig död i en uppsåtlig mordbrands lågor. Visst var nidingen på allt sätt fritagen af

samhöriga öfversåtar och skulden kastad på den i världens öden eller dödens gårdar försvunne, som med hot för lifvet tvangs att tända branden. Men denne var dock numera ingen annan än konungens troman, ståthållaren och general-majoren Loth, såsom aningen också växt upp, allt starkare för hvarje dag. Och nu satt han där i undran, om de ännu icke jordade benranglen på ödejorden vid Stora-Selet efter rättnu fjorton vintrars blekning tröttnat i sin tålamodiga väntan på rättfärdighet och velat göra sig påminte. Äpplet, ej långt från trädet fallet, hade hunnit skjuta telning, omsätta sig till stam och frukt på nytt, måhända just den bittra frukt, som förelåg, och där lågo de ännu på ödejorden, en knota här, en knota där, kringspridde af kråkor och ulfvar, utan prästläsning, utan en skofvel signad jord, utan rannsakning . . .

Stadmannen vände sig mörknad till fungerande biskopen:

»Understöd till skolans snara upprättande beviljas ej. Det vore att rycka det onda trädet ur elden till omedelbar omplantering i gamla rothålor. Det skall nu få brinna ut ordentligt med frö och rot och tågor i försakelsens långsamma eld. — Fru Ursilia, dessa käringar hafva helgdagstraktering och en specie hvar. Mäster-Sara, anteckna deras namn till efterkommandes åminnelse. Borgmästare, gå genast till rannsakning på stället af dessa karlar. Fiskal, håll dem säkert inom lås och bom! Och I alle faren väl!»

Det bar af utför sluttningen, öfver den brända stadstomten mellan spökande murresningar och allt vidare med eld bokstafligen i hofvarne.

*

På sin väg söderut genom Västernorrlanden kunde stadmannen dess bättre ej uppsnappa spår af oordningar. De, som möjligen tändt mordbrandslågan i sådant syfte, hade alltså brännt sina stickor förgäfves. Öfverallt berättades i största lugn att fienden inbrutit, men hvilken det skulle vara, därom rådde på skilda orter olika tankar. Ångermän och medelpadingar höllo före, att juten infallit, enär kallarnes brand kommit från väster och söder. Hälsingar och jämtar hade iakttagit en alldeles motsatt kallgång och trodde, att ryssen landstigit i östan eller spökat vid kusten. På sina ställen hördes äfven ett tvehågset och bekymradt tal om bägge fienderna på en gång.

Sammanhanget blef för stadmannen ej svårt att inse. Nattens mordbrandslåga, synlig öfver vida landsträckor, hade på långt håll i söder och väster tagits för en aflägsen vårdekalls brand. Där bar då till att tända kallar och den falska varningen för ryssen gick vidare åt dessa håll. Dessa nattsken i sin ordning hade så förledt till kallarnes tändning åt de motsatta hållen, öster åt hafvet och all väg nord efter kusten såsom varsel för juten.

Varningseldarne hade alltså flammat upp i blindo, men just denna insikt förmådde stadmannen att skyndsamt mot västra gränsen draga de trupper, som tills vidare lagts i kvarter mot södra Bottnen. Och då han kom fram till skanslägret vid Dufed bekräftades, att åtgärden var påkallad, såsom han ock på förhand utvädrat i ett ganska egendomligt sammanhang.

I dessa osäkra eldtecken hade norska uteliggare motsett snabbaste ilbudet om en rysk landstigning, som på nytt förespeglats till innevarande islossning, enastående tidig på en vinter med föga skäl för namnet. Och ännu

vid dessa kallars brand skulle de norske göra sitt infall till ryssens möte, ovisst huru detta kunde artas, kanske i bundsförvandters vänskap eller i fiendtlig täflan om samma rof, kanske för att taga den svenske generalen i anspråk som förespeglad vän eller nedgöra honom som afgjord fiende. I tidig spaning om denna infallsplan hade stadmannen själf umgåtts med tankar att sätta kallarne i brand för att locka västra fienden fram ur hans bakhåll och i tid mäta honom skäppan full. Nu hade händelsen gått hans uträkning något i förväg. Grannarne självbjudne kunde väntas till gästabudet, om också redningen ej var så färdig som värden önskat, men värdskapet ämnade han icke släppa i deras händer.

Den gången hade alltså kallarne brunnit i blindo för bägge fienderna men likväl förebådat den ene. Om ock ibland för tidigt, ibland för sent, tändes de dock i vanligaste fall därför, att fienden kom. För en gång råkade fienden komma därför, att de tändes — i ogjordt väder för både vän och fiende. Till denna världens större margfald hörde dessa budbärares ingrepp i hemkrigens ödeslek, men denna sällsamma händelse var väl också höjdpunkten. Såsom ett märkesting gaf den upphof åt gåtfulla stäf och inbundna talesätt i mängd.

Hvilken uträkning nu de norske hade när de kommo i godan tro på ryssens närvaro, är en fråga, som berättaren måste låta falla efter flera envisa försök att åtminstone bringa henne fram i ljuset af påtagliga aningar. Hållpunkterna äro ej blott för få och för svaga utan därtill äfven inbördes stridiga. Ursprungligen var det åtminstone så aftaladt, att de skulle samverka med ryssen i en afgörande kupp mot Sverige. Men sedermera hade väl dessa trohjärtade kannstöpare nappat på något lock-

bete af den svenske generalen. Och uttröttade af långvariga underhandlingar, ville de säkerligen genom ett raskt ingrepp tillförsäkra sig ledningen af den sak, som förelåg aftalad, hvilken det än var. Endera ville de taga svensken i anspråk som bundsförvandt och hans ombetrodda län såsom utlofvadt fång undan klorna på den sentkomne och ovälkomne muskoviten. Eller kanske svenskens opålitlighet redan var en genomskådad sak, så att han skulle bekrigas med ryssens hjälp. Eller ock lefde de i den förespeglingen, att alla tre parterna skulle samverka för något gemensamt mål, en kupp som borde tillgodose allas önskningar. Det sista är väl icke afgjordt, men förefaller icke otroligt. Visst är, att den svenske generalen var så skändad af egna landsmän, att han godt kunde omsmida deras lastarord till tjänliga vapen, när det gällde att bedraga fienderna och bringa deras planer på fall. Att taga själfva olyckan i sin tjänst och plöja sin åker med henne, det var först och sist en märklig egenskap hos Svenske-Mickel.

I alla händelser kom fiendens okända plan aldrig till utförande, utan motades redan vid ingången. Generalmajoren på svenska sidan tillställde general-löjtnanten på den norska ett artigt bref med någon slags uppfordran att vända om. Och då detta ej halp, kastade han sig med de svenske alldeles oförmodadt öfver gränsen ned genom östra Värdalen under skärmytslingar med den återtågande fienden, som under livländarens befäl icke gjorde stort bruk af naturens goda försvarslägenheter.

Kriget syntes nu i gång på denna sida, men därom skulle intet vidare spörjas på länge. Svensken lade sig bakom sina förskansningar, fullkomligt obenägen till strid. Härens hufvudstyrka med fältförråden hade gått öfver

fjällpasset, medan den vinterfrusna marken medgaf det, och syntes vänta förstärkningar till kommande drabbning. I sådan uppfattning sammandrogo de norske alla sina stridskrafter till nedra Värdalen hän mot Trondafjorden.

Och så blef det åter en tid alldeles dödt på detta krigsfält. Vapenskiften spordes ej, men väl talet om nya underhandlingar. Dessa afsågo väl att förhala tiden, tills den svenska förstärkningen skulle komma från ett väl oväntadt håll — sjöledes i fiendens rygg!

XIII.

ETT GÅTFULLT SEGERBUDSKAP. NORSKE BJÖRN MED HÄREN FÅNGEN GENOM EN OKÄND OCH FÖRNEKAD SVENSK FLOTTA.

»Här öfverskåda vi nybyggda staden rakt som fågeln ur skyn. Säg, går den inte an kanske? Är den ej förmer än hvad djäknarne mordbrände?»

»Herre vår Gud så fagert! Nej, ser man på de räta kvarteren och dessa rödmålade hus! Så rödt och hjärtans vackert mot blåvattnen och allt grönt bortom! Fast bondelandet hör väl inte dit egentligen.»

»Jo, såsom infattningen hör pärlan till för att gifva henne det rätta värdet, eller hur?»

Borgmästarfar begrep ej. Han stod vid Mäster-Saras sida i Bispehöjdens utsiktstorn öfver takåsen, stod där stolt och hänryckt öfver denna stad, hvars byggande efter passare och linjal maktspråket tvungit honom att öfvervaka, ovillig som hunden, då han drifves till skogs.

»Ja, vi ärom hans välbördighet och *honoratissima* storan tack skyldige efter all vår ovislighet. Särskildt för

rödfärgen där, som han bestod oss — för att få en prydelig utsikt från sina loft. Fast nog fick det vara skarpaste allvaret, innan penseln kom i gång. Och ett grej skulle det ändå blifva om tomtlapparne där, så att kvarteren ligga här och gapa svart fläckvis. Men herre Gud så fagert ändå — och hvad det än mera blir, då björkarna få växa upp! Folket spår ofärden: vi skolom icke länge få behålla vår högmods stad obränder.»

»Staden går an likväl?»

»Tala aldrig därom, utan hör mig på en sak, *honoratissima!* Skulle inte Herrans sol rätteligen skina öfver all jord? Skolan fick sin nya tomt, hon, och aldrig vidare. Käre, lägg gunsteligen ett godt ord till vår favör!»

»Jag?» utbrast hon afvisande och tog ett steg tillbaka.

»Ja, kära hjärtanes! Vi vete ju redan, hvilken vi rätteligen hälse såsom landsens kommande fru...»

»Och hvilken är det, om jag får fråga?»

»Åja, han har väl inte förgäfves redt sig fri den andra, som han tog för att komma åt hennes ockrararf och dela ut åt skinnade stackare.»

»Är skilsmässa redan dömd med Mates-Lisa? Då kan jag inte mer förstå, än att hans välbördighet är till äktenskap ledig!»

»Om gunstbenägen ursakelse! Vi trodde, att då han tog ett främmande barn i sin *education*...»

»Nog härom! Jag har intet med guvernementssaker att sköta. Tycker borgmästaren annars, att rannsakningen lade vackra ting i dagen?»

»Nej, oss nåde Gud så visst! Och så skulle vi få se den gamle mordbrännarn som *procurator* för nybörjarne. Det är så det ja! Nå, kriget här... spörjes rakt ingenting västfrån kriget?»

Hon dröjde en stund med svaret:

»Kriget? Jag hade nästan glömt, att vi hade ett sådant för handen. Tror rakt, att människorna blefvo bergtagna där väster bland fjällen.»

»Än åt östra Norrlanden då?»

»Där ligger nu general-adjutanten De la Barre med en del af finska härn och klagar som i slagjärnet.»

»Nå, hvad vållar honom, där han ligger och äter då?»

»Jo, *hans* välborenhet har kommit inom *vår* välbördighets befälsdistrikt, och det besvärar.»

»De höge herrarne sig like! Än de norske krigsfångarne där i Finland, de som hjälpte honom taga ned kalmucken — huru kunna dylike vara till mods nu?»

»Hörs ingenting annat än godt.»

»Men tänk allt ondt de kunde taga sig till!»

»Så har ock general-major Armfelt beskärmat sig i Stockholm. Nu ligger kan själf dess säkrare till undan all farlighet på norra Upplandsgränsen.»

»Hvad skall han ligga där och äta för? Inte vänta väl de stockholmske ett strandhugg där?»

»Kanske snarare en statshvälfning, om kungen ej kommer åter efter löftet till general Liewen.»

»Jaja, den visan sjunges. Hvart skall den ringe undfly Herrans hand i dessa tider? Öfversåten befaller i blindo, undersåten tredskar i blind olydno ... Och allting på sin hals ... Fast nog hafvom vi här i landet ändå som ett ljufligt paradis. Hör mig på, *honoratissima*, kan någon rätt förstå, hvarifrån den myckna silfverdalern af alla slag kommer ut öfver guvernementet?»

Hela hennes uppmärksamhet var nu riktad ut öfver landskapet.

»Hör hvad rop och hurrande nere i staden! Där ser

jag kammarskrifvarn i backen med en hop folk. Så brådt de ha, huru de fäkta med armarne och se beskäftiga ut! Nu är någonting särdeles å färdom!»

Mäster-Sara hade ej misstagit sig. Det hade kommit order till lands- och stadsbetjäningen att ombestyra en väldig transport fångar norrut jämte foror af mat till deras försörjning i kvarteren. Generalerna med de svenske hade nu vunnit en afgörande seger vid Västerhafvet. Där hade en svensk flotta alldeles oförmodadt stuckit in genom fjorden till samverkan med Västernorrländska hären. På detta vis och genom förräderi bland de norske själfve var hela deras vapenmakt fången och hela Norge intaget, lydde den uppenbart öfverdrifna ryktesposten.

Hälsad som en drottning af den jublande befolkningen återvände Mäster-Sara till sin täcka udde och väntade under dagarnes lopp, att hennes vänner på det västra krigsfältet skulle hugna henne med någon skriftlig bekräftelse på segern, men allt förgäfves. I stället blef den rent förnekad från ett håll, där åtminstone någon sakkunskap var att misstänka. Äfven till Stockholm hade från skilda källor flödat rykten, men inga rapporter om en storståtlig kupp af general-majoren Loth, skref Mäster-Saras och andras hyrda årskorrespondent i hufvudstaden. En svensk flotta hettes ha seglat in i Trondafjorden och biträdt denne Alexander Magnus vid skärandet af två yfverborna lagrar. Fångandet af en general Lantingshausens här var den ena och besättandet af fiendens erbarmliga Nordhafs-kuster var glansen i den andra. Allt sådant och vida mer hörde väl till den herrens ärelystna drömmar, men ännu ej till sanningens område. Kungliga senaten hade ej kunnat, än mindre velat ställa någon flotta till denne Harlequins biträde. Ovederhäftig och

löjlig i jämbredd kunde en sådan historia vara utspridd i uppsåt, hvarom rikets herrar tills vidare hyste skilda tankar.

Så långt den allvetande vid Mälarns strand. Men omedelbart efter hans bref och dess förnekelse till trots anlände fångtransporten, grufligt stor, åtminstone för ovana ögon. Manskap och lägre befäl gingo till fots, men bönderna hade måst ut för att skjutsa de högre. Till stadmannens dråpliga kost och residens på Bispehöjden förlades, utom andra högre befälsmän, två generaler, baron v. Lantingshausen, general-löjtnanten, och hans närmaste man, general-majoren Wind Friis. Mäster-Sara visste, att hon skulle få en major i sitt hushåll. När hon då som god värdinna gick den ankomne till mötes på gården, där han stigit ur skjutskärran, fick hon taga ett häpet baksteg och han likaså. Mäster-Sara fick som gäst välkomna Björn på Junkersdal, och han fick hälsa sin handelsvän på svenska sidan!

Hennes öga hade nu sin gifna benägenhet att spana efter högmodets fall, men däraf bar fången ej minsta spår. Hjärtligt mottagen som vän, högt uppburen som gäst fann sig Björn helt lugn i de tidsfördrif, som af värdinnan bjödos i hennes böcker och bilder på loftet eller i kringliggande arbetsgårdar och faktorier, en mångfaldig industri, där olikartade ting kunde fjättra en hushållares öga.

Och så gjorde han täta utflykter i omnejden i sällskap med en fattig och synbart bruten, men välklädd årsgäst i huset. I förtid åldrad, gleshårig och rynkad, med insjunkna ögon och infallna kinder tycktes denne lefva sitt rätta lif vid jakt och fiske, då han var en fyndig, glad och fri kamrat. Eljes var han djupt tankspridd under

herraväldet af ett ständigt grubbel, som stundom rörde hans mun i hviskningar eller hörbart mummel. Då syntes han alldeles redlös och bortkommen i lifvets förhållanden, ett riktigt inventarium, som ingen just gaf mycket akt på och icke häller själf gaf akt på någon eller något. Mäster-Sara behandlade denne årsgäst med största ömhet och hänsyn, det han också knappast tycktes märka. Björn förstod, att något var på tok med denne man, men erfor också, att all hänsyftning härpå var af värdinnan strängt förbjuden husets folk. Han sades vara bruten genom oskyldig häktelse.

Vid måltiderna var fången fryntligt språksam om allting annat, men förblef ytterst förbehållsam om allt, som rörde kriget. Till sist i en stund af hjärtligare stämning vågade kvinnan fram med sin nyfikenhet rakt på sak:

»Huru hafven I stridit till vägs där väster?»

»En meget hæsslig Affær!» svarade Björn mörknande. »Vi retirerede os for Svensken ned gjennem Værdalen langs Fjorden hen mod Langsteinerne, en Passage, der som Veien gaar meget trang under Fjeldet. Og lige naar som vi kommer dit, hvad finder vi da? Jo, der ligger den forbandede Flaaden fra Sverige och disputerer os Passagen med sine uhyre Kanoner og landsatte Mousqueterier, svart som Fluerne oven i Berghulene. Dét Fandskapet var det, men slet ingen Bravour, ingen krigerisk Kunst!»

För Mäster-Sara var det ändtligen klart, hvad hon i sin slutna tankevärld skulle tro. Den här, som Björn Randulf börjat skapa, var jämte honom själf fången med en flotta från hans eget varf, utan att han ännu visste det själf. Men om generalerna funnit anledning att in-

svepa denna ödeslek i en hemlighetsfullhet, som sannerligen icke syntes lätt bevarad, så trängdes icke häller hon att skvallra sin aning till störande af fångens sinnesfrid. Och för att barmens inre uppror skulle få storma ut i osedda vågor, lämnade hon under en hastig förevändning majorn vid frukostbordet i årsgästens sällskap.

»Jeg troer domicellen blev sint?» undrade Björn.

»Jaha . . . jaha,» lät den tankspridde som en yrvaken. Värdinnan hade trädt upp till sin fridlysta helgedom på loftet.

Enkelt var det stafbonade vindsgemaket med sina bredt utbyggda fönsterburar åt gafveln och långsidan.

Likt hvarje äkta Norrlands-hem hade äfven detta sin prakt och trefnad som färdig gåfva från den yttre världen. Där taflan skulle finnas, där fanns hon ock, lefvande öfver allt hvad konst skapar, men ock lifgifvande som en äkta skaparmakt. Hernösundets soliga glitter under svall mot näpna strandvråar, doft från strändernas mörka granskogsvallar, som stego upp mot skalleberg, hafvets salta bris, susande genom björklund, molnhimmelns skiftande rikedom på färg och stämning — hela denna yttervärld lekte in genom den vidöppna loftburen åt ena sidan. Naturen hade andats frisk öfver häfdekrönikan, som i starkt läderband hvilade uppslagen på loftbordet, skrifven med utförliga praktmeningar, textad med kvartershöga kapitäler i blått och grönt. Naturens smekande andedräkt hade nått lager och myrten, som längre bort frodades i kapp på andra bordet, i fönsterloftet mot gafveln. Dess rikaste välsignelse njöt ock en annan buskväxt, som ej mycket olik ett lingonris, men vida yppigare sköt stora skärhvita blommor och granna blad ur en bottenmo, bäddad på murflatan öfver den

djupa, breda och hvitmenade spiselhvälfvingen. Från hvilket land i världen var denna märkliga planta? Ortens magistrar kunde ju ej vara obekanta med lagern, och om myrten hade redan djäknarne läst i de gamles skaldeverk, men den förädlade blomman ur landets egen skog, hon, den okända, hemlighetsfulla och förnäma varelsen, hade väckt långt mer nyfikenhet, bryderi och åtrå hos människor, som skulle ha hånskrattat vid första ord om hennes inhemska ursprung.

Lagern, myrten och lingonblomman, dessa lefvande sinnebilder tre för Mäster-Saras lefnadshåg, hade i många år skjutit växt under hennes vårdarhand och skulle snart fordra större utrymme, än loftburen gaf dem. Och i själfva verket var den blomning hon ammat upp ur landets egen näringsjord snart härdad nog att lefva sitt eget förhöjda kraftlif utan allt beskydd i tidens alla väder. Men var ej äfven stunden inne, då hans lager och hennes myrten kunde vara nog utväxta för sitt bruk? Siarens sagolika spådomslofven — var ej denna fullbordad nu genom hans bragd vid Västerhafvet? Och dock sveptes däröfver en slöja så tät, att ingen kunde igenkänna hennes sons okände fader, den ende, som fick en sådan spådomslofven! Hade hon då ej haft smälek nog för denne son att rättnu fordra äran? sjöd harmen bitter genom häfda bröstet.

Ofta hade Mäster-Sara trädt fram för sina fäders Gud att ödmjukt öfverlämna både högviktiga ting och ringa saker, stundom rena lapperier, som en nutida lutheran knappast bär fram till den högsta tronen. Men nu var hon blifven otålmodig och fordrade bestämdt sin fördröjda rätt att komma fram till sin värld som kvinna. Människolifvet var ju kort, påminde hon, men lång var den

rad af söner och döttrar, som i nattliga drömsyner visat sig för henne, den försumliga, med förebråelser och klagan öfver sin långa väntan att nå sin jordiska bestämmelse. När landets kvinnor fingo slika besök, så hade de för sed att misstänka något slarf i öfvermakternas förvaltning och framhålla sin tanke i öppet språk, kanske för att gifva Herran en vink om glömskan hos hans underhafvande. Så gjorde äfven Mäster-Sara, och där hon låg i kraftiga påminnelser i skuggan af sin yfviga myrten, kunde hon väl ock för den Allseendes öga te sig som en af lifvets krafter sjudande formrik praktblomma, som åtrådde och fordrade att omsätta sin fägring i lefvande frukt.

XIV.

EN FÖRFÄRLIG SYNFÖRVÄNDARE.

En dag gick om och till orten lände från västra krigsfältet den store trollnären Marks, general-adjutanten, höljd af segerns glans, hälsad som en kung.

Gåtlikt förbehållsam om kriget var äfven han, men hade flitiga öfverläggningar med befälsmännen på Bispehöjden, med Björn i dennes slutna loftkammare på Udden. Alltid välkommen bland de förre, af den senare nästan afgudad var »den heldige Svensken», så att Björn aldrig visste bättre stunder än med denne ovanligt angenäme herre. Hvilka trästubbar ville nu den svåre nekromantikern förvandla till lefvande väsen för de norskes förvända syn? Mäster-Sara undrade storligen. Säkert besked fick hon väl aldrig, men kanske en rätt försvarlig inblick ändå till sist bakom hemlighetens förlåt.

En lördagsafton besöktes hon af kärvännen Anna Noræa, husjungfrun hos doktor Göran, hvilken som husvärd bebodde nedersta våningen af Bispehöjdens väldiga mangård.

Stadmannens husfru, gamla Ursilia, hade känt sig bortkommen för de utländska herrarnes »Snak» och emellanåt påkallat bispens jungfru vid deras betjänande. Men icke häller hon var danad till sällskap åt adligt folk utan fick gälla för »en meget smuk Bondepige» rätt och slätt. Och i hennes närvaro hade man ej lagt minsta band på sina politiska tungor, så att Anna, välförståndig och bildad som hon var från fadershemmet, haft goda tillfällen att uppsnappa, sammanställa och med sin aning utfylla rent förskräckliga ting.

När hans välbördighet general-majoren tog de norske till fånga, så uppgjorde han med dem två skilda kontrakt, det ena öppet, det andra hemligt. Efter det öppna, som kunde visas hvar man, voro de rätt och slätt hans krigsfångar, såsom de kallades och syntes vara. Efter det hemliga åter, som blott var till för de invigde, voro de hans underhafvande såsom general med dansk fullmakt, ty en sådan hade han till det svenska chefsbrefvet. Och nu var dem emellan så kontrakteradt, att Sverige och Norge skulle göras om till ett nytt rike, som de på förhand kristnat till kungadömet Skandinavien. Intetdera folket komme att underlyda det andra men väl under samma kung och en ny gemensam lag med lika rättigheter och skyldigheter på allt vis. Det skulle dock stå svenske och norske fritt att begagna sina språk tills dessa genom folkets sammansmältning blifvit ett mål utan åtskillnad. Färdigt skulle detta välde sträcka sig vattenomflutet åt alla sidor, väster, söder och norr, liksom åt öster, ty

bortom Finland skulle ock finnas ett passande gränsvatten af sammanhängande floder och sjöar från Hvita hafvet till Finska viken, en märkvärdighet som bispejungfrun aldrig hört af sin undervisande fader.

Härtill kom så en svåra märkelig sak om kejsaren af Petersborg, som också var med. För att någon gång få fred med Sverige ville han afstå allt ryskt land inom denna vattengräns och skicka dem en landstigande här till hjälp, om han blott finge behålla hvad han intagit utanför. Så hade åtminstone herrarne från Norge lofvat general-adjutanten. Norska fånghären och ryska hjälpen skulle förenas med svenska styrkan under gemensamt befäl af hans välbördighet, som hade att motse en rysk fullmakt till dem han fått af Sveriges och Danmarks kungar. Hela styrkan, oförmärkt samlad i södra Norrland, skulle som blixt ur klaran sky kasta sig in öfver Svealand och i Stockholm skulle de med vapenmakt genomdrifva det nya rikets grundlagar, fred med ryssen på erbjudna villkor och skyndsamt krig mot Norge för att intaga allt land intill vattengränsen på den sidan. Men komme ej ryssen såsom lofvadt före midten af september, så var man enig att anse alla hans vidare löften som en försåtlighet. Då skulle man först trygga sig med ett kraftigt svärdsslag åt detta håll och därpå vända sig mot Sveriges hjärta för hufvudsakens uppgörande.

Alla beredelser kunde i största lugn träffas här i norden, hade general-adjutanten skrattande sagt. De arma fårskallarne i Stockholm hade en gång för alla fått i sig, att ingenting af betydelse kunde ske i denna riksens skräpvrå. Men den fixa idén skulle väl tas ur dem med en skarp kniptång en vacker dag, hade han så tillagt med bägaren höjd.

Så hade Anna äfven förnummit att hans välbördighet general-majoren hade stora verkstäder och en myckenhet folk, som gjorde honom silfverpengar och krigsbössor och kanoner och andra vapen nere i en förfärande stor bergshåla under ett vildt och ödsligt lappfjäll branog långt i nordvart. Märkvärdiga ställningar af många slag skulle finnas där. En härlig silfversten, så tung och ren som silfret nästan, kunde hackas fram ur hålans bergvägg och skyfflas i smälthärdarne tätt bredvid. Smälta silfret i en oupphörlig ström flöt in i deras mynteri både natt och dag, så att där gjordes pengar ändalöst åt honom. Upp åt dagern genom berget gick en hålgång som murpipa åt dem, så att den myckna röken från deras verk drog ut för en jämn kåre. Och ned genom den hålgången rann från fjället ett stort och stridt vattenfall, som gaf drifvatten åt deras många hjul och flottade ned allt timmer, som behöfdes för kolningen, också nere i berget. Ved och vatten togo de in genom skorsten där i gården; alla sina handtverk hade de under tak, så att ingen obehörig trängdes dit efter skvaller om deras olofligheter. Hvart strömmen tog vägen hade Anna ej hört, men förstod väl, att där fanns något fall vidare nedgenom hålans botten, eftersom folket icke dränktes i sina förehafvanden där.

Till sist hade bispejungfrun så när glömt omtala en annan märklig sak. Den, som hade fått lofven att varda kung i det nya riket, var från början ingen annan än fångne majorn på Udden. Men nu hade general-adjutanten språkat vid de norske att detta skulle få vara, enär hela deras uträkning skulle gå på tok annars. I stället hade varit tal om Karl XII, som äfven de norske till sist godkände. Och där kungen alltjämt låg i hedentur-

kens land var han i hufvudsak med om deras plan men hade alldeles afgjordt satt sig emot vissa delar däri. Dock skulle nu järnhufvudets nej lämnas alldeles ur räkningen, då annars det hela kunde sättas på spel. Allt skulle vara färdigt vid hans hemkomst. Ville han då böja sig för fullbordad sak så skulle ett stort, nybildadt rike stå honom öppet. I annat fall hade herrarne enats om hertigen af Holstein-Gottorp. Innan de norske velat gå in på allt detta, hade general-adjutanten haft stort besvär med dem. De hade också spjärnat hårdt emot, att generalmajoren skulle få det gemensamma befälet, innan detta genomdrifvits som aftal i det hemliga kontraktet. Dock skulle argaste grälet härom ha rådt innan de norske togos till fånga.

»Nå hvad tror nu kärvännen om allt det där?» undrade Mäster-Sara till sist.

»Jag kom rent ut hit för att fundera med dig. Jag har inte sagt'et än för någon annan, men borde inte sådana där farligheter rätteligen anmälas för någon slags fiskal eller huru jag skall säga?»

Den andra föll henne smeksamt om halsen under ystert skratt.

»För fiskalen?» lät hon uppsmält i löjets floder. »Nog skulle de bockarne få sig ett skrattlöje då!»

»Åt mig då?»

»Ja hvilken annars!»

»Nej, hvad säger du nu, kär' Sara min!» — Anna hördes rent förebrående.

»Begriper du inte, att de arga karlhundarne ville drifva ett aperi med dig?»

»Så höge herrar? Och mot en beskedlig tjänarinna?»

»Ja hvad ha de att tänka på, där de ligga dagarne i ända och äta och dricka och vräka sig, tror du?»

»Men så allvarsamt som där talades... under in- och utgående... och vid skilda tillfällen?»

»Just så gå riktiga apespelare till väga, när de vilja ha ut käringstaten i en sådan här puttelkrämarstad att löpa omkring med en riktigt befängd historia. Och general-adjutanten är då riktigt utläsen på dylikt figuranteri. Nenejmän, du kärvännen min! Tror du verkligen, att de skulle inviga främmande personer så där öppet i ett riksförräderi? Nej, det bure nog till med deras gemena fransyska då!»

Mäster-Sara såg henne under skratt i de häpna, trohjärtade brunögonen, åjade sig åter öfver karlhundarne och lekte som en yster katt med kärvännen, tills äfven hon narrades att skratta.

»Se så där ja!» utbrast värdinnan segerglad. »Nu talar du om hvad hjärtevännen Lars har skrifvit till dig nordifrån?...»

»Lars!» utropade den andra så välkommet i rikaste färg. »Jo han har skrifvit från Bodö i Norge. Är nu utnämnd till *capitaine-ingénieur* eller huru det skall sägas. Han skulle med flottan åt nordkusterna. D'är fråga om planering af städer, varf, hamnar och hela hopen annars!»

»Jo jag tackar jag! Han har då vägabygget där efter Vindel-älfven färdigt?»

»Han och doktor Gissler, ja för länge sedan! Och nu får norsken bekväma sig att ge dem väg åt västra hafvet ändå!»

»Jag kan väl tänka det. Men skref han inte, att någon svensk härstyrka gick öfver åt Norge efter Vindelvägen där?»

Anna betraktade henne med ett djupt eftersinnande ögonpar.

»Ne-ej!» drog hon långsamt på svaret. »Jo vänta ... nej ingen härstyrka, utan en del svenske båtsmän, fiskare och sjöfolk hade tagit säcken på ryggen och pallrat af den vägen mest en och en i sänder från Ume åt Norge. De hade värfvats till en krigsflotta, som byggdes där åt en holländsk amiral. Och han skulle gå till Västindien med dem, ja allraförst till Amsterdam, men så skref Lars, att hela flottan troddes vara förlist, för den kom aldrig fram till Amsterdam ens.»

»En hel flotta med svenskt sjöfolk! Så förfärande!»

»Och ändå hade fartygen sett ut att vara godt sjövakande, nästan som våra galejor.»

»Men huru kunde en holländare få värfva här?»

»Han var rätteligen svensk och från Ume, skulle heta... Jonas Lamberg, tror jag.»

»Håhå, Jonas Lambert, vet man väl! Jo han är nog känd, vill jag lofva. Kom sig väldeligen upp därute, såsom *norrlandi* gemenligen bruka, och i fjol efter det stora successionskriget, fick han väldeliga besittningar, ett helt kungarike af den yppersta plantagejord i Västindien. Så att honom glömmer inte släkten så snart bort. Hans välbördighet blef bekant med honom i Holland på sin hemresa i fjol från Orienten. De två herrarne ha visst mycket tillhopa i leveranser och penningfrågor.»

Och efter allt hvad Lars skrifvit kunde Mäster-Sara slutligen skapa sig en aning om huru Björns flotta kunnat knipas och användas till fångandet af hans härsmakt utan att de norske lyckats vädra ett slikt spektakel. Detta var till slut så mycket naturligare, som äfven den stora massan af svenska deltagare kunnat hållas i okunnighet

om knepet och detta genom en ganska okonstlad list af de invigde.

I trakten af Ume hade stadmannen sammandragit en styrka änterkarlar, värfvade och öfvade för att afgå till Marstrand på svenska västkusten. Hälften af dem uppsades. De värfvades öfver åt Norge för den holländske amiralen, tågade Vindelälfs-vägen tvärs genom Lappmarken och kommo fram till en norsk ort, *Marenstrand*, där holländarn hade fått sin krigsflotta byggd. Han skulle ha gått ut med dem för att inträffa i Amsterdam och sedan afgå till Västindien, men kom aldrig till den förra orten, så att eskadern troddes vara förlist eller afgången till Västindien direkt. Detta allt hade Lars förnummit genom norska hörsagor. För den uppfattningen hade Björns flotta alltså försvunnit i okända öden.

Å andra sidan, skref Lars efter svenska hörsagor, hade den återstående änterkarlarstyrkan, som ej var uppsagd, tågat landvägen från Ume genom Sverige ända till Västkusten och i *Marstrand* stigit ombord å en svensk flotta, just den, som sedan hjälpte stadmannen till hans seger i Tronden. Efteråt hade samma eskader gått norrut mot Lofoten och då hade äfven Lars tagits ombord. Om tåget genom Sverige hade karlarne emellertid haft mäkta underliga berättelser. På hela sträckan söderut genom Stor-Sverige sågo de icke skymten af ett riktigt hemman än mindre någon stad utan endast enstaka fattiga kojor och nybyggen. Annars var det idel skog, ändlösa myrsträckor, långvatten och snöfjäll. Gång efter annan syntes lappar med renhjordar som svartgråa fläckar på fjällsidorna. Som lappmarker tog det sig ut öfver allt och ingen skulle häller ha trott annat om inte alla hört att vägen gick söderut. Aldrig kunde änterkarlarne förgäta

att Stor-Sverige var ett så erbarmligt lapphål. Vägen hade troligen gått genom rikets västra gränsmarker, menade Lars. För uppfattningen bland de svenska deltagarne var Björns landhär sålunda fången genom en svensk flotta, som dock var obekant och förnekad af svenska riksmyndigheter.

Sammanhanget var då för Mäster-Sara helt enkelt, att de karlar, som skulle ha tågat söderut till det svenska Marstrand, i självfva verket förts genom Lappmarken efter Vindelälfs-vägen till den nästan liknämnda norska orten, som för deras trögt okunniga godtro var svensk, och äfvenså haft tillfälle att gå ut med flottan som holländska värfvade, omisstänkta af den knappast mindre tröga norska uppfattningen.

På sådant vis hade Norge blifvit af med en flotta och Sverige fått *en* till öfverlopps utan att denna gåtas ömsesidiga beskaffenhet var å någondera sidan känd utom de invigdes krets. Här hade alltså hans välbördighet slagit kostligt mynt på norrländsk »sengörlighet» och nordisk »långtänkhet» så att det förslog.

»Vet du, Lars satte ihop en rätt inmarig gåta om det här!»

»Få höra den!»

»Två truppar båtsmän gingo från Ume till Marstrand. Vägen var olika och då de kommo fram så var det inte häller samma ställe.»

»Visst det ja, kärvännen min!» biföll Mäster-Sara under ett hjärtans skratt. »När får du vänta hem din Lars?»

Anna dröjde en stund med svaret och hviskade sakta:

»Herren gifve dem deras hemkomst till sin frid och ro en gång!»

De båda flickorna försjönko helt allvarligt i sin tanke-

värld en stund med knäppta händer. Och denna världens margfald var ju ganska mycken men alltid ledde dess åtanke gifvet till ett allom kändt offer:

»Doktor Göran ... huru befinner sig den arme doktorn?»

»Alltjämt lika svårt altererad efter branden.»

»Och hans ansökan till kungs att komma hädan till den orientaliska professuren?»

»Han lär visst vara meriterad, men synes dem för skröplig efter hans egen beskrifning. Här kommer general-adjutanten till häst!»

Anna gick bron utför just som den nye besökaren utan att bemärka henne steg in med slamrande sporrar. Värdinnan, till hans möte i förstugan, mottog hans hälsning med den oundvikliga frågan efter befinnandet.

»Väl för egen del,» svarade hon, »men där gick nyss en ung dam, som är förtörnad öfver general-adjutantens obeskedlighet.»

»Hör man på! Den där bondflickan?»

»Hon är prästdotter och mycket väl *erudierad* af sin vällärde fader.»

General-adjutanten stod hastigt så långdragen i ansiktet, att hon måste le åt hans förlägenhet.

»Hon förtörnad?» lät han dämpadt, i beräkning att locka fram någon trådända.

»Javisst ... öfver desse apespelhistorier ..., som de ädelborne herrarne på Bispehöjden sökt pudra i henne att löpa kring staden med. Ingen med *education* vill hållas för så enfaldig. Hon begriper väl, att herrar politici tala fransyska om nya rikens grundläggande, hälst med så makalösa gränser. Det där gränsvattnet bortom

Finland har äreborna Anna Noræa icke ens hört omtalas af sin lärde fader!»

Han såg henne stint forskande i ansiktet och hade fattat sitt beslut.

»Hon går där borta och är förtörnad,» mumlade han. »Man bör ej låta solen gå ned öfver en oväns vrede. Och solnedgången stundar snart.»

Inom en handvändning hade drängen ledt hästen åter fram till bron. Den bekymrade herren svingade sig i sadeln och var snart i samtal med Anna borta på vägen.

Med fjäderprydda hatten artigt struken från allongeperuken framförde han sin och de andra herrarnes artiga ursäkt för detta oförlåtliga misstag om hennes äreborna personliga *qualité*.

Anna, högst smickrad, nästan förbryllad, framstammade att den ädelborne herren och höge generalen ej hade orsak att så *inquietera* sig för hennes ringa personliga vidkommande.

Så räckte han leende handen, som af bispejungfrun stornigande vidrördes, och kom med slutordet:

»Den saken nämna vi då ej vidare. *Sådant kunde blott ådraga oss vatten till knäs!*»

Med en hälsning red han tillbaka och hon, fattande sista orden som ett meningslöst skämt, kände sig af tidens ande rent bevingad att komma fort nog till bekanta med denna »surprise».

Följande dag efter slutad gudstjänst blef Anna mycket riktigt inbjuden till förfriskningar hos borgmästarns. Och där var käringstaten samlad för att »pumpa» henne om ställningar och förhållanden på Bispehöjden.

Anna skulle just börja med »surprisen» men afbröt

sig uppfarande från stoln med uppsträckta händer och stirrade på golfvet.

»Vattnet!» ropade hon som en förskrämd vanvetting. »Sen I då inte vattnet . . . öfver hela golfvet! Upp med dörren, hören I!»

Hon hade redan tagit upp sin dyrbara statklädning till knäs öfver underplagget, klef med vadande steg genom rummet, uppstötte dörren skrikande och sprang. Redan ute på gatan var hon kvitt sin villa: icke ens strumporna kändes våta. Med förbittring kom hon ihåg general-adjutantens ord, hörde tanternas larm inne i stugan, skyndade skamsen hem och var besluten att tiga med »surprisen».

Där hade man nu en gruflig historia men flere funnos. Allmänt berättades nu igen, att krigsfångarne på skilda orter samlades till öfning med svenska gevär. Mycket larm om den saken var rådande bland annat folk, men bönderna med sin orubbliga lit till landets herre sade helt lugnt:

»Vill norsken göra gagn för maten och hjälpa oss mot ryssen igen, så är det inte oss emot!»

Ett nästan hjärtligt förhållande hade af säregna orsaker uppstått mellan infödingar och utländingar, som nära nog sågo landsmän i hvarandra. Det karlfattiga landets uppväxande kvinnor, som länge haft att välja mellan åldringar och skröplingar, hade hela tiden varit förhäxade i norrmännens ungdom och hurtighet. Talrika kärleksband knötos, goda gifteslägenheter funnos många och innan främlingarne visste ordet af, voro de så rotfästa i landet, att tanken på hemtåget tog sucken ur dem. Väl höjde juten stundom sin stämma till förargligt skryt, sägande att han var den sannskyldige herren i landet,

ty att han kommit som fånge skulle endast vara ett aperi mellan generalerna. Men åt sådant prat skrattade i sin segervärdighet landets folk, som för öfrigt ej hade tid att gräla.

»Norsken är bara en liten afart af svensken,» sade infödingarne ursäktande.

»Svenskerne er kun Utbolinger fra Norge,» sade främlingarne om Norrlands-folket.

Bland dess urfäder omtalade ännu lefvande saga flera norrmän, som sökt sina »utbol» eller nybyggen öster om fjället och nord om Dalälfven. Och det var endast genom något obyte med hemfolket som dessa »Utbolinger» blifvit utbölingar i senare tids mening. I det norska ordet ligger säkerligen någon förarglig bismak; med det svenska utmärker norrländingen den man, som i något afseende öfverskrider sedvanligt mått.

Norrlands-folket, åderlåtet genom en snart fjortonårig ofreds jämna blodström, skulle nu i en läglig stund få nytt blod från närbefryndad stam. Landets herre hade skaffat hären segrar, folket försörjning och visdiktarne vid fiolen dråpliga ämnen; till sist hade den skälmen ock haft hem till kvinnornas hjälp ett ymnigt fång förträffliga karlar, en bragd så tacksamt ihågkommen som någon annan. Bakom sitt svarta skägg hade han leende förutsett dessa kvinnosmekets lena fjättrar. För deras fasta tillslutande smidde han nu öfver vida norden hårda och inmariga konstlås.

XV.

FÖRTROLLNINGEN LÖSES.

Årets barjordsvinter hade nästan oförmärkt gått öfver till en tidig och blid vår. På denna följde en härlig växtsommar med tjänligaste väderlek: ymnigt solsken om dagarne, läskande regn om nätterna veckor igenom öfver en jord, där vinterns djupa käle skulle sitta kvar i fyra år.

De norrländska länen öfversvämmades af silfvermynt, lyckoriddare, köpmän och krigsfångar i jämbredd med rykten om en alltmer fabelaktig seger vid Västerhafvet. Jutens återstående landmakt hettes bortstulen genom hans äfven stulna sjömakt. Detta tjufveri, som öfvergick allt vett, förnekades dock som lögn af krigsfångarne, som skulle utgöra del af rofvet, och som ohjälplig galenskap af utlärde mästertjufvar eller annat folk med sakförståndig min.

Sliten mellan tvifvel och hopp att sådan saga skulle erkänd sanning varda hade Mäster-Sara på Udden sett general-adjutanten föra fångne Björn med sig bort till vidtutseende ting och mest ensam med sin brutne årsgäst nått september månads början.

Då omsider lände från västra krigsfältet ett kärligt bref, som med ens godtgjorde trogen väntan under många år. Till sin loftbur kallade hon den tankspridde och veckige mannen, mötte honom med kvinnans dufvoögon, då hennes själ beder om en tjänst af hjärta och förtroende. Blott en smekande hviskning nådde hans öra. Och där stod han så långdragen i ansiktet, stelt bort-

skådande genom burens fönster i det obestämda bortöfver nordanbergen.

»Tja, får väl det då!» lydde medgifvandet, torrt och stubbigt.

Med en dråplig matsäck öfver en rik silfverskatt på väskans botten vandrade han, med dagarne allt mindre grubblande, allt mera väckt af naturen, två sockar uppför älffjärdens södra strandvall, beträdde så den tredje och kom upp till den ensliga Gudmundrå-mon, där landskapets svåraste trollkarl, gamle rike Finn-Anton, dvaldes i skogen, omgifven af rofland och bördiga täppor, mest ensam med enstöriga torpargrannen söder vid tjärnen.

Framlutad öfver sin ena bordsida under gråtofviga håret och med trolska glinderögon under lugg mot främlingen vid den andra erfor den gamle ärendet. Då blef han högmodig och utbrast, nidfull genom märg och ben:

»Håhå, Svarte-Mickel vill så dags i brudesäng med henne nu? Och är angelägen, förstås, att kunna ta sin brud i hand och famn? Hördu, så mycket gods och guld orkade inte ensamme stackarn *du* bära hit! Kom fördenskull åter med ett hästlass i slutet af nästa vecka, då jäntan är hemma och kan säga hvad hon tar i vedergäld för smäleken sin.»

Kunden hade under detta tal plirat upp ur sitt skal och svarade småroligt, uddigt, allvarsamt:

»Håhå, det var en smälek att tala om, kärefar! Fick sig ett sänglag hon, bara, med den, som nu är landets höge segerherre; det skulle mer än ett kvinnfolk storskryta öfver. Och då karln inte just var ute i fästmansärenden utan gaf sig i väg, som långväga sänglagspojkar för sed hafva, så tänkte hon nedergöra honom med

djäfvulslögnen där, en lögn utan make i världens tider. Satan själf, den störste storlögnarn, orkade aldrig ljuga så, att lögnen gjorde sig själf till dagsens sanning, men det orkade kärefars jänta. Och lögnen sannades af fogdenidingen där genom 70 själars bråddöd i eld och lågor. Tala inte så högt om vedergälden, kärefar. Den kunde blifva spöpålen och tukthuset i det minsta.»

»Jaså, du tar på den tömmen!» utbrast trollkarlen förvånad. »Då förstår jag, hvar du tages igen. Det var en gång jag öppnade hjärtat om hela den ställningen för en, som satt på en tufva här vid åkerhagen . . .»

»Jag är riktigt nog densamme!»

»Den gången var du ute för Rackar-Aspens räkning. Jo du har visst fått sanna mina ord om den rackarn, som har hunnit med att ställa till missdåd för land och rike, Gud och människor! Var det inte han, som åt upp dig, så duktig du än var, och hade dig i häktelse, så oskyldig du än var, och bräckte ditt hufvud, det skarpaste som fanns, så lapp du än var. Och så kommer du nu för en annan rackare och tar på den tömmen?»

Den andre hade blifvit alltmera rynkig och gråblek, uppsynen allt mindre säker. Ej utan märkbart våld på sig svarade han något skrofligt:

»Den, som menas nu, bör inte rackarnämnas samma år som Aspen, kärefar!»

»Nå, det får väl vara händt!»

»Och han har häller inte skickat mig.»

»Så har väl den andra tubbat i dig att taga på den tömmen. Det höga herreskapet tror kanske, att det går an stöka undan oss liksom Mates' Lisa i Svart-Noret, den där som han tog för att dela ut allt syndens fång efter

hennes skinnare till far. Förstås, att äfven jag fick mitt igen och tycker nog fördenskull, att Svarte-Mickel gick rättvist till väga. Och så sätter han henne från sig barskrapad på fadershemmanet och tvingar henne gå in på skilsmässa. Ja si den där kunde han göra med som han ville. Det finnes lefvande vittnen på, att hon hade lagt sin löndoms afföda på en brödspade och kastat i brinnande bakugnen . . .»

»Hvad i Herrans namn säger far?»

»Jo här sitter den, som vet hvad de gå för, både hög och låg.»

»Och vittnen på den gärningen?»

»Jo si han stod där på vinden till bakstugan med två jämnåringar och såg genom takluckan, huru allt gick till.»

»Menar far generalen själf?»

»Han var hvarken general eller själf på den tiden utan dvaldes där i huset som framföding med slammerkedjan om foten, sämre hädd än ett oskäligt djur. Och det där om vittnena lär nog jag ha reda på. Det har varit fråga om att skicka förgörelsen öfver dem och annan ogudlighet. Hälsa Svarte-Mickel du, att han ändå hade att göra med en kristen, som känner sitt ansvar på yttersta dagen. Mig kunde han tacka för att uträkningen gick i lås, för hade jag velat bruka mig, så stode han där vackert nu med fanen i båten, och trollet hade blifvit hans ålders egendom intill bleka döden. Och visst bar sig jäntan min åt som ett straffvärdt ohår, men jag trodde ändå inte, att någon ville komma och taga på den tömmen mot mig!»

»Nånå, kärefar förmår ju ett och annat. Vore dét ej fallet, så hade jag ej kommit hit. Men så står han

icke alldeles ensam. Kärefar hörde väl talas om Troll-Marksen?»

»Jag säger icke så mycket om honom. Att synförvända stubbar till krigsmän åt juten har jag bara ett emot: att påfundet icke var mitt eget. Men hördu, när han då har en sådan bjässe till hjälp, hvi kunde ej en sliker ställa det här till rätta, så hade du sluppit besväret hit?»

»Glöm inte häller bort, att han förmår en smula själf! Ena fienden tagen i krig mot den andre! Och tänk all världens hylles och medhåll för en sådan bragd!»

»Icke så illa gjordt i sanning! Så länge världen står göres nog det stycket icke efter. Det fick lof att vara Olof Evertssons spåtrumma för att skåda en slik framtid åt dräflingen,* som gick hos Mates i Noret med slaftjudret, åt ur hoen och låg på halmen i en fähuskätte. En hvar af oss andra viskarlar får medge, att han viker sig för den profeten, och en hvar krigsherre, att han viker sig för Svarte-Mickel. Men då han nu är en sådan utböling, så tör han väl ock vara en svår utböling att betala för att komma i brudesäng med ett sådant välsignadt storstycke, som det vardt af Mäster-Sara. Sir du för de sjuttio själarnes ansvar öfver jänteohåret tänkte jag icke släppa honom för godpriset nu. Penningen är ingenting för en evig fördömelse, men stortack och blåsväder är än mindre.»

»Ja så får jag väl fram med silfverpungen nu då!»

»Så dags var det. Och du har väl inte bara en, utan fram med hela halftolften nu på en gång, så får jag si, om det räcker till att göra mig godtalig till en början.»

*) Dräfling, en som framfödes med draf.

Den så inledda köpenskapen var ej slut med dagen. Säljarn lika väl som köparn hade godt om stunder, godt om finter, och innan de alla voro bottentömda af långpratet, såg man andra dagens blåa kvällning. Då omsider sade fader Anton framför bottnade silfverpungar tre:

»Ingenting var det här för en evig fördömelse men jag får väl vänta, att gudsnåden och barmhärtigheten fyller upp det som fattas. Och ingenting var det utaf den, som tar hitrinnande silfret ur berget som annat kvarnvatten, men skolom vi nå slutet en gång, så får väl den fattige billig vara åt den rike...»

»Se så där ja! Är det nu ändtligen färdigt en gång?» utbrast kunden i afgörande ton.

»Färdigt? Nej det fattas nog en hufvudsak ännu. Din fattiga köpesumma ligger på bordet, men du vill väl också ha hvad du köper?» tyckte fader Anton.

Han sopade silfverskatten i en stor lerskål, öppnade golfkällarn och kraflade sig ned med fånget under tilldragen lucka. Därifrån hörde kunden jämnsides med väggsmedens knäppning egendomligt stön och kvidande en stund bortåt.

Hastigt satt han där som genombränd af en hågkomst. Hade han ej själf nere i denna källare och med Antons hjälp affyrat ett trollskott mot sin tillämnade svärfar, den stormrike men obillige lappsmulgråten Åsele-Pålle, just i samma handvändning som denne hade tillämnat sitt mågämne en skickning af samma slag för det han ej återkommit efter åren fem som präst och måg? Stor-Pålle sades ha blifvit svåra snedskjuten, link och rynkig. Och där satt nu ödesmannen Emanuel Bredman så grubblande, sned och rynkig han också...

Emanuel väcktes af de sällsamt forskande glinderögonen

hos den gamle, som åter satt vid bordsändan i tålamodig väntan på kundens uppvaknande. Svettig och ansträngd sade fader Anton långsamt i andfådd suck:

»Si nu kan den ene fritt handtacka den andre som folket brukar och hvad dem hågas mer. Men hälsa dem du, att billig man skall billigt mötas. Säg dem hvad jag tror och väntar: Ingen bryr sig om hvad du tog på tömmen! Bed dem inte häller glömma att ännu finns den värre är att tala väl med.»

Efter någon undran sporde kunden nästan ljusnad:

»Menar kärefar Rackar-Aspen?»

»Jo just den fulingen. Si han råkar vara den, som skall *viga honom ifrån* den där Lisa i Noret; han är ju prästen i hennes socken, må veta. Där *vigsel* kristlofligen ståndat får det också vara en kristloflig *frånvigsel*, innan paret blir rätteligen skildt. Och si det förstås, att nog spjärnar Rackar-Aspen emot hvad han törs och förmår, som ej så litet är. Tänk bara på allt ondt, som bödeln där tordes och förmådde, när han var vid riksdagen!»

Den andre syntes knappast lyssna. Hans ärende var uträttadt, tre silfverpungar förtjänta och lönad var han, så att det räckte, för alla öfverloppsgärningar! Kanske unnade han flere deras vedermöda, om ryggen räckte till för henne. De kunde gärna ha besväret för att få den brudesängen bäddad! Allt hvad fader Anton tog på denna töm var ideligen för döfva öron.

Vid lågande kvällsbrasan lagade han så ett godt gästabud på grytstekt fläsk och rofvor i kryddadt spad. Därtill kom eldande brännvinet, som göts ur krus på två uppgörelsebägare af lera. Och rättnu sutto de två emot hvarann vid bordet så hjärtans godtaliga.

Hastigt kände sig gästen, hvad muggarne ledo, upp-

eldad af en vildt stormande ande, som han på länge ej mindes någon känning af. Det stod med ens så lifligt för honom hvad stort han uträttat och velat. Nu slätades hans rynkor och tungan fick en sällsam fart, vältalig, uddig, skarp och kvick. Men så genomrändes han af ett glödande svärd: allt stort han nu kunnat vara, öfver de fleste, i jämbredd med få, i stället för all smälek och medfart, som blef hans lott. Då veckades han förfärligt, då blef han så ödeligt sned och tungan i bitterhet närmast jämförlig med fanens.

Och fader Anton, som göt brännvin på muggarne, göt ock annars eld på lågan med allt sällsammare tal. Hvad skulle hindra gästen att återvinna själens hälsa och ta ut sin kränkta rätt, om blott han ville lita sig till rätte mannen? Hå, det visste väl fader Anton, hvilken bort vara biskop och öfverbiskop nu, om allt gått rättvist till. Och själf var han till sist densamme, som inte ens behöfde stubbar för att framtrolla härar, utan kunde blåsa fram dem ur väder och vind så otalige som aldrig det för hvilken näsa han ville. Motstridarn finge gärna komma med bössor och kanoner och allt mordiskt grej i världen. Hvad försloge sådant mot den vedervärdiga ledvärken, som han kunde slänga åt dem tills de inte mer ville ha utan finge brådt i väg likt den stackare, som springer för sitt lifs hotande angelägenhet och inte tror sig hinna fram?

»Tänk om vi, finnar, sloge oss ihop att visa vår makt och toge lappen till hjälp hvad han förmår! Det blefve också något utan like i världens tider!»

Det trolska frestartalet satt med fader Antons blick inbrändt i gästens värkande hufvud, när han nästa morgon sent omsider vaknade i sänglafven. De förföljde

honom med sällsam seghet hela dagarne igenom, när han långsamt och drömmande gick Ådalen uppför att återse de gamla nejderna för sina stordåd. Veckig, grånad, böjd och bruten, okänd af alla, där han förr var allas ögonmärke, utskrattad och begabbad för sin sneda mun, en vålnad lik på sin egen graf hörde han sina gärningar prisas, sitt öde beklagas, sina vedersakare förbannas.

Emanuel Bredman återsåg i vildmarkens djup den bergshåla, där han i befästadt skydd mot fienderna fick mottaga doktor Göran och hans kapitel, som af bistra nöden tvungits dit för att prästviga honom. Han besökte stället, där de sju falske profeterna snärjdes och afkläddes inför de förvillade får i hundratal, äfvensom andra ställen, där Herran genom honom verkat under af upprättelse, och kom slutligen nog långt upp mot väster att se en lastad skara af de klöfjeälgar, som ännu under ofreden oförminskadt möjliggjorde handeln med Norge, också detta en af hans tankar omsatt i gärning. Nu inträffade något sällsamt. Ett af djuren igenkände sin gamle fostrare och kunde blott med möda förmås att lyda föraren. Ingen begrep hvad koller det var åt älgen. Emanuel hade sig skyndsamt åsido och fick svalka sin själs brännheta öknar med ymnig gråt.

Under sin vandring alltjämt mot väster såg Emanuel älfven allt trängre hopklämd af de allt högre jämnlöpande bergåsarne; allt djupare blef fåran nedgräfd mellan de ständigt högre nipornas vallar. Allt flera och förvecklade, liksom det vidlyftigaste skansverk, upptornades öfver och bredvid hvarandra de nipflator, där människorna armades efter sin fattiga näring af den karga och besvärliga odlingen.

Mot midten af september nåddes vandrarns omgifning

en natt af skenet från tänd vårdekall. Från öster kom nu kallgången, så att ryssen var väl landstigen, men med de generaler, som nu voro, tänkte ingen ge sig till skogs, hälst i dessa afsides nejder. Med dagarne följde vildryktenas vanliga hop.

På Resele kyrkas vall sent en söndagsafton igenkändes Emanuel omsider af en bekant, prästen på stället, en gammal skolkamrat, som mönstrade hans snygga kläder från topp till tå och utbrast:

»Jaså då? På det viset är du väl inte så bortfallen häller... Fast nog syns du grufveligen medfaren... Tröste slikt! Ja det blef branog synd om dig, Emanuel!»

»Tja,» svarade offret hvasst och tunt, »är väl inte så farligt häller, då en går med väskan full af silfverpengar. Här har du!»

»Hm, käre hjärtanes tack! Det var mig en riktig storkarl du har blifvit. Om jag så visst kunde göra dig så godt igen i dessa tider.»

»Jag begär inte större vedergäld af dig än få veta huru det for med rysseäfventyret där?»

Jo det visste *pastor Reseliensis* så redobogen, ty han hade nyss afslutat en långvarig kyrkostämma därom. Fungerande biskopen hade uppfordrat hela stiftet att med snar hjälp bispringa Ume församling, som efter prosten Grubbs klageliga underrättelse blifvit af fiendens oförmodade strandhugg hemsökt; staden med brand, landsbygden med härjning. Därpå hade fienden lika hastigt återgått till sjöss på sina galejor.

Folket i nejden och vida omkring hade tagit till flykten, därvid flera olyckor inträffat. Nora-prosten Andreas Asp hade med flyktande husfolk och sockenbor ämnat sig söderut öfver Ångermanälfven. Då hände sig ej bättre

än att hans öfverlastade båt sjönk och därvid omkommo hans käralskeliga jungfrudöttrar två.

Vid detta budskap kände sig den irrande enslingen så underligt värmd och lyftad af en onämnbar aningsrörelse. Ej såsom alla andra tänkte han i denna stund på gudsriset öfver Rackar-Aspen, den hårdnackade vettvillingen, biskopens, prästerskapets, öfver- och undersåtars olycksfågel, en varelse med outslitlig viljekraft att samla okunnighet, fördomar och låga drifter till en allt toppridande härskarmakt åt sin egen låga och inbundna ande. Han tänkte icke ens på egna oförskyllda lidanden utan såg blott för sig ett blekt och förklaradt flickansikte, en hvitklädd skepnad under gyllene krona och med fridens palm i handen. Emanuel knäppte sina händer och bad om en förbön hos Gud för sin själ i mörker.

Se, då kom öfver vallen på sin månadsvandring mellan fjäll och haf en stapplande dödshamn, uråldrige siarn och undermannen Olof Evertsson, med påk i benrangelshand och sin outslitliga näfverväska öfver ryggens båge, som denna gång syntes mången ovanligt krökt. Af gammal vana dröjde han i väntan på ett knyte vägkost, som i många släktled hört till hans sedvanerätt. Det räcktes honom genast af kyrkväktarn, som med uppmärksamt öga på månskiftet hållit gudslånet i beredskap och ej häller glömde att fråga efter nytt i världen.

Från kyrkstugorna skockades sockenborna alldeles grått kring urgamlingen, medan denne långsamt besinnade sig. Och med sin åldersbräckta röst, som nu lät ovanligt skräll, tog han sakteligen till orda:

»Jo si Herren i höjden har omsider fått bukt med Rackar-Aspen nu. I dag vigde han först sig själf så dags till kristligt sinn' och lefverne efter en hiskelig syndabe-

kännelse för Gud och människor. Vigde sedan sina hänsofna jungfrudöttrar två till evig ro. Vigde därpå en lefvande dotter, som han tvegift åt orätt karl, till rätte karlen åter. Vigde så ifrån mellan Lisa i Svart-Noret och Svenske-Mickel, dagen till ära vorden ännu högre general. Vigde sedan Svenske-Mickel till lutherska läran, som han nu kristlofligen anammat — genom Aspens dop! Vigde ock till trolofnings mellan honom och Mäster-Sara, som han nu så dags är karl att ta i hand.»

Siarn hämtade andan under häftigt sorl i massan och fortgick:

»Att skåda allt detta vigande hade en grufvelig hop sig samlat i kyrkan och däromkring. Kom så ett larm att fienden var när och allt folk höll på att tränga ihjäl allt folk. När ingenting annat förslog att sansa token, sprang generalen inom altarringen och klädde af sig mest hvarenda tråd. Då blef det så pass häpet och tyst en handvändning, att han kunde säga för dem huru det var, sedan två människor ihjältrampats. Det var bara röde norske krigsmän, som i dag gå Hornö-färjan nord öfver Ångerman-älfven uppåt Västerbotten att ta styr på ryssen. Dagen började med att Aspen afklädde sig själf inför Gud och människor och jordsatte två lik. Det lyktade med två lik på nytt och då stod landsens nydöpte herre mest naken till altars. Öfver alla de gudsunderligheterna hafver så Mäster-Abraham i Säbrå, som var bland grafölsfolket, redan gjort en lång rimkrönika, som alla skämmas för utom han själf, men hon blir tryckt ändå en gång i världens tider för sin klenhets skull. Mera vet jag inte nu på väg från fjälls.»

I sanning, det var ej nöd, så länge Ol-Evert gick fram och åter i landet, säker som amen i kyrkan, och ofta

säkrare, om hvad som händt, hände eller skulle hända. Och medan åhörarne på nytt sorlade af häpnad öfver så många gudsunderligheter på en Mikelsmäss-dag, stapplade den gamle oförtruten vidare på sin väg möt hafvet, som han skulle se framför sig under bön vid månens nästa fylle, innan väskan vändes om till fjälls i sin jämna återgång.

Vid siarns tal hade Emanuel gripits af obetvinglig lust att gå åstad och skåda Aspen efter hans omvändelse. På sin vandring nedåt fick han äfven höra de frommes ideliga skryt och åbäkelser öfver detta märkesting; man skulle aldrig få höra dem larma värre om själfva skapelseundret. Däremot tycktes det underting, som räddat storhopen kyrkobesökare från att lemlästas i trängseln, vara på väg att vålla stor och allmän förargelse i fårahjorden. Det var för starkt att konungens högstbetrodde man stått till altars, halfnaken till midjan, oförfäradt redo att äfven kasta af sig stöflar och pantalonger för att få larmet tyst en gång. Att ännu flera lik hade skördats om han ej gjort så, tycktes ingen behjärta.

Landets barn kunde förstå, hvarför han underkastat sig gifte med den motbjudande arftagerskan till en blodsockrare och gifvit orättfånget åter. Nog hade det varit en ynk och ödelse utan ända att se då Lisa från Svart-Noret hades fram till *frånvigseln.* Kvinnfolken, som förr icke aktat henne mer än en utsliten kvast, hade redan genom denna begängelse kommit sig i en oförskonlig vrede. Dock var ju den rättmätiga afsikten någorlunda nätt och jämt förstådd af den stora hop, som han själf likt ett annat ök släpat sargade ur röfvarhänder till en ömsint vård i härbärget. Och som det nu allmänt hviskades, att den höge landsherren en gång i sina uppväxtår gick som dräf-

ling i omänniskan Mates' slaftjuder, så var det ju ett obeskrifligen sällsamt Herrans ödesting att se det nu barskrapade rikstycket *frånvigas* honom efter en förutgående *tillvigsel*, som också varit ett stort märkesting. Men att han däremot såsom riktig blifven lutheran redan i Herrans tempel gjorde en Herrans gärning bara genom att till hälften visa sig sådan Herran skapat honom och andra, detta tycktes för den mänskliga fänaden vara en obotlig styggelse, som endast kunde draga vreden öfver landet. Ingen förvånades öfver fiendehemsökelser eller ond bråddöd i själfvaste gudshuset, då slikt kunde ske för altars, stor sak i att straffet kom före synden. Likväl hade ju Svenske-Mickel en smula nåd att synda på och ingen kunde ge sig att alldeles förkasta honom, så länge ladan var full af äringen från hans utsädesspannmål.

Omsider i dagarnes lopp nådde Emanuel fram till stället för den stora vidunderdagen. Och då besannades hans aning, att hon var borta, äreborna Anna Beata.

På dödsgården återfanns stället, angifvet af syskonkransarne två. I timmar förblef han sittande vid griften, glömmande allt omkring sig, likt en trogen gårdvard, som otröstlig dröjer vid husbondens graf. Så hörde han oförmodadt en smekande mild röst:

»Emanuel, käre broder, huru är det?»

Han såg upp och fann sig mött af den hjärtegoda och deltagande Mäster-Sara, som af aktning för sorgen bjöd till att gömma sin själs jublande lycka. Allt sedan grafölsdagen hade hon vistats på stället i landsmoderligt bestyr för hvarjehanda storskaffning åt krigsmännen på nordantåget. Så hade hon från fönstret blifvit varse enslingen på grafven och ville af särskild orsak, att han

skulle gå in och hälsa på hos Aspen. Med en ton, som lämnade åhörarn osäker om meningens uppriktighet, fortgick hon.

»Ett stort Herrans under har nu vederfarits prosten. Han är nu tvagen hvit, så hvit i lambsens blod. Kom nu, Emanuel, så får du se honom!»

Och hvad den brutne fången från Gäfleborgs fängelsekulor nu fick se, var blott en erbarmligt bruten, böjd och hopskriden ålderskröpling vid bordet. Hvad som på nåd och onåd gifvit sig för Herrans hand under det vaknande samvetets gissel, var det knappast igenkända skalet af den gamle nidingen.

Det var ändtligen slut med guvernementets sege olycksfågel, bispens spögubbe, öfversåtarnes gissel, menige mans bödel, allas orådsman, själatyrannen, uppviglaren, falskvittnaren, biktemenedaren, vettvillingen, som varit alla till fall, ingen till upprättelse.

Med honom var ock ändad en dyster saga, svår att fatta för sena tiders barn, omöjlig för dem, som i förblindelsen drömma om det förflutna som alltings mönster. Stiftets öfvermyndighet hade för egna synders skull stått vanmäktig mot den grofve lagförtramparen och laggirige förtryckaren. Landets maktfullkomlige herre hade ej mer förmått än skilja honom från ämbetsutöfning men ej kunnat hindra den groft ovärdige att inträda vid senaste riksdag och där framstämpla sitt sista och värsta vettvillingsdåd, kronan på ett lif af förstörelse och vanära.

Det underligaste af allt i Aspens historia var, att denne »värdige» mans händer skulle inviga makthafvaren själf till »officiell lutheran», när denne en gång anammade det »omvändelsedop», som skulle stilla det eviga prästgnatet.

Hvad kunde meningen vara härmed? En politik, afsedd att förbluffa och förlama Aspens medbrottslingar och vettvillingar? Ett hån mot dem, som drefvo honom till denna begängelse? Eller kanske helt enkelt en rask mans brådska att i ett enda varp få hela »vigsel»-äfventyret undanstökadt för att vara färdig med den saken på en gång? Troligast var det alla tre flugorna, som skulle slås i en smäll.

Och där stod nu den brutne stackaren från Gäfleborgs fängelsekulor, forskande framför det knappast igenkända skalet af den gamle nidingen.

Ur detta skal framplirade först en undersam och anande, därpå häpen och skamset skelande, underligt glansfull blick, som höjdes mot taket vid skälfvande händers knäppning.

»Detta är högvällärde och vidtberömde *dominus* Emanuel Bredman, ordinerad och ännu ämbetsbesuten präst i detta stiftet,» föreställde Mäster-Sara med obarmhärtig pomp och ståt.

Skalet började svagt och sakteligen hacka i brutna meningar:

»Jaha . . . hm jag förstår ... D'är du, Emanuel... Jaha... Jaha . . . Si det var nog mycken orätt . . . som skedde dig... Si det var nog för att du tog dig för . . . och predikte olofvandes. Hm, jag skall försöka tala med dem . . . Si vi har nog många trögbockar i läsningen här ock . . . Så kunde du kanske få bli sockneinformator här i orten . . .»

»Och lefva på de stackarnes aftvungna matsäckssportler!» utfyllde Mäster-Sara. »Det blefve nog ett fett bröd, herr prost!»

Utan att ens låtsa om den brutne omagen fortgick hon till den grubblande Emanuel:

»Ja, du ser och hör själf! *Där* finnes nu ingenting mera kvar att harmas öfver. Meniga prästerskapets siste uppviglare är nu borta, men han skulle dock hinna med att ådraga oss ett landsfördärfligt riksparti till alla vedervärdigheter annars. Du skall få höra rent makalösa ting från Stockholm.»

XVI.

SKANDINAVIENS OMSEGLARE NILS VÄNGLUND, KALLAD VIDRUMFEN.

I första hälften af september hade verkligen någonting makalöst satt rent förfärliga myror i det riksförnumstiga lilla rikshufvudet vid Mälarns strand, våra dagars alltför kvinnliga, osvenska och främlingstokiga »Mälardrottning», som då i en tynande uppväxt ännu endast var »den svensksorgeligt riksokloka och kälkborgerligt efterkloka slynglan Telgetoka.» Se här hvad dess trogna eko, tidningsmannens föregångare, skref till sina årskunder en tid bortåt:

På Strömmen hade en dag kommit upp ett mäkta besynnerligt fartyg, så att alla människor öfvergåfvo sina gärningar att dess sällsamhet skåda. Ingen hade maken sett till denna brigg eller hvad den långsnipiga och flatbottnade spolen annars var. Ynkelig var riggen att skåda, ty där fanns icke ett tåg utan idel vidjerep, och seglen voro af björknäfver, sammanflätad med bast. Skrofvet, lika usligt att se, var ock hopfogadt af vidjor eller någon enstaka träplugg, men af järn fanns där icke ett spår ombord, så att stadens högförnämliga folk förundrade sig storligen och hade mycket figuranteri däråt.

Kostelig var ock besättningen att se och höra med säll-

sam klädnad och underligt tal. Svenska förstod allenast skepparn, en grofver och ohyfsad bottenländing, såsom han genast röjdes af sitt Norrlands-mål. En af karlarne ombord skulle vara en norsk kvän eller nordhafsfinne, de återstående tre en *murmansker*, en *tersker* och en *tjuder*, hyperboreiska stammar på Nord- och Nordösterhafvens ryska kustland, efter hvad en af stadens lärde förnummit, ty ingen mer hade hört de namnen. Dock kunde hvarken lärd eller olärd utröna, om desse karlar äfvenså voro hvad de utgåfvos vara.

Allra störst blef folkets undran och nyfikenhet, när skepparn genast sporde på sin platta dialekt efter körhjälp till Banco-huset*, ty han skulle dit med en en myckenhet penningar och dyrbarheter åt kunglig majestät och kronan, hvaröfver han desslikes hördes ganska spotsk och stursker. För detta sällsamma talet blef han så hållen för en banco-tjuf, som var kommen att sina konster bruka. Hela sällskapet blef arresteradt och fartyget rannsakadt. Där anträffades riktigt nog flere undanstuckne fiskekaggar, fulle af ryske mynt och mångahanda dyrbarheter af silfver och guld, såsom krucifix med ädelstenar besatte, och ett helgonaskrin, där ock syntes en vittrad hufvudskalle och frätta rangler ibland stoftet.

Uppå strängt tilltal att sanningsenligen yppa hvadan denna skatten kommen vore, sade skepparn, att sådant hade han kunnat säga utan att först i häktelse kastas. Fasthällre hade han sig annat väntat, då han efter en djärf och farlig långresa, hälst på en slik fiskarskuta, lyckligen tagit sig in till Stockholm med en så betydlig skatt åt kronan i dess fattigdom och förlägenhet. Näpst

* Riksbanken.

och tillhållen för sådan spotskhet i sitt tal kom så karlen fram med den fabeln, att skatten varit sänd af all världens ljuflige Alcibiades, Sveriges rikes högstbetrodde ärkeskälm, det gäfleborgiska guvernementets rikssatrap och stordiktator general-major Loth, hvars handabref han företedde sig till styrko, och yttermera sänd från en svensk örlogsflotta, som hettes ha gått in i Hvita hafvet och brandskattat dess ryska kuster. Det skulle ock ha varit med den flottan, som högstdensamme herr satrapen vann sin högst fabelaktiga, men aldrig rapporterade och därför högst tvifvelaktiga seger på norska sidan. Alltså var nu enahanda saga åter framme i en fortsättning, änskönt alla nogsamt visste, att någon eskader icke öfverlåtits i den gäfleborgiske ärkeskälmens händer. Men då skatten icke syntes ringa och dyrbarheterna äfvenså måste hafva kommit från ryska kloster eller kyrkor, så vordo nu deras excellenser rikets herrar och råder mäkta tvehågsne om hvad de nu skulle tro och tänka. Emellertid fördes desse landstrykarne åter i häktelset.

*

Hade skepparn vidare uppgifvit en rimlig sjöväg hem, så skulle säkert denna skamliga hinterlist ha fört rikets herrar och hufvudstadens folk bakom ljuset, såsom meningen var. Men nu kom han vid nästa rannsakning äfvenså med den fabeln, att han farit tvärs igenom hela Ryssland efter ett vatten, som där skulle vara, så att han kommit ut i Finska viken genom Nyen-älf* strax förbi Petersborg, där föga skulle ha varit att se af en stor stad, men så mycket mer af stora kanoner på vallar och jordverk efter stränderna till en myckenhet öar. Där på or-

* Neva.

ten hade äfvenså en hög herre skickat ett angeläget bref till Stockholm, sade skepparn, hvaråt alla människor hade stormskrattat. Och visserligen var en sådan vattenväg af floder och sjöar från Hvita hafvet till Finska viken ej alldeles förnekad af de lärde; tjuderna, sade han, skulle rätt ofta befara den leden med dylika grunda farkoster. Äfvenså bestod han skapligen väl geografiska frågor om de orterna, änskönt okunnig om namnen, som det skulle varit honom för brådt att efterhöra och minnas under en så vågsam resa genom fiendelandet. Allt för den skull hade en ringare minoritet låtit förvilla sig att sätta tro till denne skepparn, men stora pluraliteten hade sina grundade tvifvel mot en bottenländing, att en sådan, som visste så ringa besked, skulle ha farit en så djärf och otrolig väg med stora skatter, hälst så klunsig, skarnlappad och bondsk som denne var.

Tviflet styrktes ock under nästa rannsakning genom landstrykarens öfriga fabler, liknande en galnings drömmar. Hvadan hade denna örlogsflotta i norden kommit, som hvarken kungliga amiralitetet eller andra Sveriges rikes herrar eller råder viste af? Joväl, sade han, den flottan skulle vara i Marstrand byggder, det han väl visste, ty han var där på orten då hon gick ut. Och långt upp från Norrlanden skulle han hafva fört dit dess besättning af öfvade änterkarlar tvärs genom oändeliga ödemarker på en lång väg, som han sade vara lagd med spångar ofvanpå bockar, och annan skrattlöjlig vidunderlighet, ej värd att nämna. Här märktes tydligen den vridne, som säkerligen tagit sig dessa nordiska fabler till en fix idé och sedan brukats i syftemål att föra rikets herrar i en villfarelse om rätta förhållanden.

Karlen blef alltså i dårestugan insatter, hvilket skedde

under hans grufveliga vrålande och stort kravall, ty han spjärnade väldeligen emot den stora öfvermakten och slog ursinnigt med sina starke näfvar, hädande och skymferande hufvudstadens folk, som han kallade dårhusingar självfve. Af hans myckna vildhet inom gallret kunde sedermera hans galenhet än mer förmärkas, när folket gick därut att honom beskåda. Emellertid hade skatten genast konfiskerats och dess bättre hade man nu till bevis ett bref med general-major Loths igenkända namn och styl. Men detta allt var likväl endast begynnelsen till ett ännu större bryderi.

*

Väl och vackert hade galningen suttit första veckan inom bur, då rikets herrar fingo mottaga två utländska bref, som syntes förläna de vridna fablerna allan rättmätighet, skref det allvetande ekot, som likväl nu ett skede framåt betänkligen sväfvade på målet.

Hans majestäts sändebud i Nederland, ena brefvets afsändare, ville underrätta, att Holländska Hvitahafs-bolaget nu som ifrigast rustade en sjöexpedition för rysk räkning med uppgift att afgå till de nordryska farvattnen och där nedgöra eller fördrifva en svensk flotta, tydligen ingen annan än den, som var en fabel för Sveriges regering och hufvudstad. Till detta uppenbara folkrättsbrott hade bolaget lockats af egna intressen och någon obekant godtgörelse af den lilla nordryska staden Arkangel, som i dessa dagar tänkte blifva dess mera stor genom självständig utrikespolitik under ledning af munken Methodius, kallad den helige fadren af Svätoj-Nos eller Helig-Udden, efter det nordhafskloster, som han flyende måst lämna i sticket åt den sjöledes annalkande fienden. Sedan sven-

skarne äfven plundrat det rika klostret på ön Solovez, lyckades den lärde och ansedde fanatikern blåsa upp arkanglarne till »det heliga krig», som nu motsåg sin väpning under rysk flagga från Holland. Bolaget hade äfven lofvat lägga svenskarnes kusteröfringar under arkanglarnes enskilda borgarvälde. Det var alltså på kejsarens egen och Sveriges bekostnad, som dessa ortodoxe hedersmän lofvade sig en jordisk hugsvalelse åt sina kränkta gudliga samveten.

Icke dess mindre hade sändebudet emot hela den härligheten inlagt en skarp gensaga hos general-staterna. Och synbarligen för att själfva icke sitta där utan kort på hand hade så dessa högmyndige herrar tagit munnen full på ett rätt förvånande sätt. De framkastade ingenting mindre än half beskyllning för sjöröfveri, som i följande sammanhang antyddes vara bedrifvet mot holländare af svensk myndighet.

För holländske undersåten kapten Lambert byggdes i Norge en galerflotta mot säkerhet i ett kreditiv, utställdt till inlösen af riksbanken i Amsterdam så snart flottan afgått från varfsorten, godkänd af köparen eller dess ombud. Till stället hade också kapten Lamberts holländske befälsmän ankommit vid senaste midsommar, tagit en värfvad svensk besättning ombord och gått till hafs. Några dagar senare borde flottan ha nått Amsterdam för att därpå afgå till Västindien men hördes aldrig vidare af. Och hvad de högmyndige vid sådant förhållande tilläto sig misstänka var, att den försvunna flottan, efter planlagdt myteri af den svenska besättningen råkat i svenska händer och blifvit den i norden huserande sjömakten, som där ödelade holländarnes intressen. Som stöd för misstanken anfördes, att svenska regeringen så långt ifrån visste af denna eskader, att den alldeles tvärtom skulle

förneka dess tillvaro, en i Stockholm allmänt känd sak. De svenske hade väl nu om tider icke så många flottor till hafs, att de behöfde vara ovetande om någon af dem? sporde holländarne med bredt flin.

Då nu emellertid kreditivet företetts till inlösen, hade kapten Lambert häremot nedlagt en protest, som generalstaterna nödgats godkänna *ad interim* tills den hemlighetsfulla saken kunnat utrönas. De ämnade bestrida krafvet, om bevisas kunde, att den försvunna flottan redan vid varfsorten var genom förutgången planläggning i svenskt våld och sålunda i själfva verket att anse som kapad af de svenske före dess besittningstagande genom det holländska befälet. Den var då med andra ord endast norsk egendom, fallen i svenska händer som krigsbyte genom en komplott, som på förhand gjorde besittningen till en skenbarhet och i verkställighetan blef en sjöröfvarbragd mot holländskt befäl. Och då förhållandena genomskinligen voro af denna art, så menade holländarne, att de svenske till godt pris och för vänskapens bevarande gärna kunde anskaffa det nämnda beviset samt för öfrigt se genom fingrarne med holländarnes rustning mot en sjöröfvarflotta, som tydligen icke erkändes af svenska staten.

Hvad kapten Lambert angick hade denne häktats men frigifvits efter påkommen, men obevisad misstanke, att han, såsom infödd svensk man och kapare, varit i maskopi med svenskarne för att dela rofvet från detta härnadståg. För sin del hade sändebudet höjt de invändningar, som närmast lågo till hands, men lofvat inberätta saken för sitt lands regering och begärde nu dess instruktioner.

Den andre brefskrifvaren, gref Gyllenborg, hans majestäts sändebud vid engelska hofvet, råkade komma med

enahanda historia och bekräfta henne från askan upp i elden, klagade ekot-krönikören. Den ädelborne herren visste sålunda berätta, att holländska Hvitahafs-bolagets ombud i de brittiska hamnarne inköpte gamla skrof, som skulle mannas med sammanrafsadt slödder, styckas med vrakade kanoner från örlogsvarfvens skrotförråd och sättas under befäl af gamla sjöröfvarkaptener, som slagit sig ifrån fribyteri och slafhandel för att lefva på sina räntor.

Den ersättning, som det holländska bolaget betingat sig af arkanglarne, var denna rustning fullt värdig, ty den skulle bestå i slafhandel. Under ryssarnes stora och allmänna rådlöshet för de otämjeliga horder, som kejsaren fåvitskt påkallat till hjälptrupper, hade en olydig skara asiater narrats upp till Kholmogori vid öfra ändan af Dvina-flodens utloppsfjärd, under förespegling att de sjöledes skulle föras till någon kust, som låge deras hemlands stäpper nära. Dessa stackare, som i allt elände ätit upp sina hästar och gnagt benen hvita, skulle nu af holländarne utskeppas som slafvar till Medelhafvets muhammedanska kuster för att sålunda fullbyta de kristne växlarena i Amsterdam en vacker ränta på deras insats i detta »heliga krig», som också var ett uppenbart folkrättsbrott mot Sverige. Efter allt sådant hade äfven gref Gyllenborg begärt sina instruktioner.

Så långt de utländska brefven, outsägliga att omtala!

*

Rikets herrar och råder kände nu orsak att taga sig vid näsone ett tag. Och det harmliga bakslaget kunde häller icke hållas inom behöriga gränser. Genom de höga riksfrugorna och andra närstående fördes det som en löpeld öfver staden och var nära att vålla uppror. Hvad

som i går var hela massans orubbliga visshet, förbannades nu som öfverhetens erbarmliga fåvitskhet. De, som dagen förut skränat *korsfäst*, ropade nu *hosianna Davids son* om en och densamme.

Hvad gjordes mer vittne behof? Den omistlige generalen hade midt i fiendeland knipit en flotta, användt henne först som segrande vapen mot ena fiendens landhär och därpå till brandskattning af den andras kuster. Hvad ville man mer begära? Till kronans hjälp i detta erbarmliga läge hade han så hemskickat ett rikt byte, för säkerhets skull äfven ett handbref, ett ombud, en hel expedition, som bort vara tillräcklig syn för sägen och nog vittnesbörd om sitt ärliga ursprung. I stället förnekas detta allt som ett landsförrädiskt bedrägeri, af den ene i lutheransk munkedom, af den andre i vanvettig enfald, af de fleste i stockblindt hat mot den högt förtjänte, af konungen högt betrodde mannen af gemene folket. Och sändemannen, som efter en sällsynt djärf och farlig resa lämnar den välkomna silfverskatten, häktas, kastas i fängelse, rannsakas och hundsvotteras som en skälm, inväkes slutligen i dårestugan och begabbas där af pöbeln, kunde också pöbeln ha tillagt men teg med detta. En åsna kände åtminstone sin krubba, men huru var det med rikets herrar? Hvad som vållat pöbeln själf, det satte pöbeln ej i fråga!

*

I sin första obetänkta drift vräker sig massan ut till dårestugan, spränger upp dess dörrar, tager ut skepparen och för honom i ett larmande triumftåg genom gatorna, hälst under hånliga tillrop förbi deras excellensers palats, allt utan karlen rätt begrep, hvilken ny galenskap kommit åt hufvudstadsborna.

Då oväsendet på gatorna började lägga sig blef dagens hedershjälte och gårdagens skambock i samma solklappiga dräkt hämtad till ny rannsakning inför rätten. Massan trängde efter in i rådstufvan, så mången som kunde slippa in.

»Hvad heter du?» började förhöret, ännu en gång från början.

»Nils Wänglund är mitt rätta kristendomsnamn efter kyrkoboken, förstås, men kallas aldrig annat än Vidrumfen.»

»Hvar vistas du?»

»Mycket olika: sommartiden på sjön, om vintern här och där.»

»Du säger dig ha fört svenskt besättningsfolk till en örlogsflotta, som skulle ha byggts i Marstrand och därifrån afgått?»

»Joho, det äger sin verkelighet.»

»Hvem satte dig att göra det?»

»Ingen fördenskull, utan det gjorde jag självkräfvandes.»

»Huru bars detta till?»

»Joho, si nog kan jag tala om hvad förhållandet var.»

»Till saken utan omsvep!»

Saken var att välbördige general-majorn och stadmannen Loth hade låtit värfva och uppöfva änterkarlar för kronans räkning. Hela styrkan sammandrogs vid midsommartid i Ume under Vidrumfens uppsikt och det var så sagdt, att manskapet skulle afgå till Marstrand. Men så skulle de inte behöfvas där på orten; generalen skickade återbud med order att afmönstra och folket stod där narradt. Detta var likvisst en villfarelse af generalen, med respekt till sägandes, för det kom en rejäl karl, som

underrättade, att i Marstrand fanns god hyra för mycket örlogsfolk. Själf kom han därifrån, hade godt om silfverpengar och skulle dit igen på en ginväg, som han visste af genom markerna. Den, som tänkte sig dit, skulle dock ta med sig sex dygns matsäck, sade han. Och då hade Vidrumfen tyckt som så, att de gärna kunde gå däråt på samma gång. Hvarför också hela styrkan följde den okände, rejäle karlen efter en nylagd, ändalös spångväg genom ödemarker, skogar, milsvida myrsträckor och fjäll, förbi långa och många vatten med enstaka byggen och byar här och där.»

»Hvilken hade låtit lägga den nya vägen, du?»

Det kunde Vidrumfen icke säga.

»Vet du åtminstone i hvad väderstreck det bar i väg?»

Till en början västerut genom Lappmarken men sedan hade Vidrumfen och hela styrkan haft för sig att det skar af på syden med någon västlig dragning genom Norrlandens och Stor-Sverigets marker, ehuru där såg otroligen fattigt och folklitet ut. På hela sex dygns sträckan mötte hvarken karl eller kvinna, häst eller hund, hof eller klöf. Att efterfråga orterna i de enstaka, fattiga kojor, som syntes, hade karlarne aldrig någon orsak, då vägvisare fanns och matsäcken räckte. För den myckna värmen och brömsen gingo de om nätterna och rastade om dagarne under bar himmel. Så lågande varmt var det, att Vidrumfen mången gång undrade om de hade kommit under själfvaste ekvatorn och en tokig ställning hade han funnit hos solen: uppe var hon mest hela dygnet och borta allenast en ringa stund.

»Huru många streck på kompassen ansir du, att hon kunde vara nere?» sporde rättens sjökunnige ledamot för att göra något skäl för sig.

Vidrumfen måste säga rent ut som sanningen var, att han alltid hade känt sig så ohågad för streckräkningen där. Han var skeppare på England och Medelhafvet men hade aldrig gått ut med så dyra grejor som en kompass.

»Men alltid kan du väl projektera, huru många timmar solen var nere?»

Det var likt och slikt med timräkningen. En klocka hade han, fattiga människa, aldrig ägt och det kostade förstå sig på en sådan. Till bedömande af väderstrecket kunde han bara säga, att vägsträckan mest oföränderligen pekade rakt mot ett snöfjäll, likt ett moln i fjärran, och därifrån till solens nedgångsställe var ett betydande afstånd, men huru stort i jämförelse med horisontringen kunde Vidrumfen icke häller säga, då han lika litet befattat sig med någon horisonträkning. Summan af det hela var, att vägvisarn förde manskapet genom flere djupa fjälldalar ned till ett ställe, som skulle heta Marstrand eller något däråt. Det låg djupt nere i en sänka af höga fjäll rundt omkring och mot hafvet utgick en trång, krokig och lång fjärd mellan branta bergstup. Just någon stad tyckte inte Vidrumfen att där var, fast lätt bebyggdt med små gårdar, där arbetsfolket bodde kring varf, gjuterier, masugnar och dylika anläggningar.

Här mente rättens förman, att såsom karlen omtalat lägenheten, var detta icke Sveriges Marstrand, en ort af helt annat utseende, utan hade manskapet förmodeligen genomtågat Lappmarken och kommit fram till en af Norges rikes djupa och trånga fjärdebottnar.

Detta kunde Vidrumfen ej gå in på. Ingen af manskapet hade tänkt sig eller hört annat än att det var i renaste Stor-Sverige. Folket bröt väl något på sitt vis-

såsom folk allestädes brukar, men hvad som sades förstod man godt. Dock hade han sagt åt varfmästarn, att han bröt väl mycket att vara svensk. Denne hade då svarat något snäsigt eller högfärdigt, att han var norsk man. Att döma af en skarpare brytning funnos där i nejden kanske äfven andra norskar.

Befälet för flottan var förut på stället. Alla, som Vidrumfen hörde eller talade med, voro fullt ut svenskar, fast nog hörde han på deras mål, att de varit länge utrikes. Hvad den ene eller andre hette visste han icke. Själf hade Vidrumfen aldrig gått till hafs med flottan, utan fått i åliggande att tillföra henne ätande varor tre resor nordvart från ett ställe, som han aldrig kunde komma ihåg. Han hade dock för sig, att dessa resor gjordes uppefter norska kusten och sedan branog långt i ostvart tills han fick tag i eskadern där en låg.

Præses anmärkte nu såsom rent besynnerligt, att en sjökarl, som varit ombetrodd så viktiga uppdrag, hade så orimligt lite reda på sig äfven till sjöss.

»Jag skall rent ut säga, huru det hafver sig med oss, fattige och olärde skeppare,» lydde svaret. »Si då en är till sjöss, så kan en inte ge sig att fara in i alle hål och fråga folket hvad det och det stället kallas. Utan en ger bara akt på sina vissa landkänningar och styr sydvart eller nordvart eller ostvart så mycket som det skall vara. Skulle det vara något, som en inte så noga vet, så är det alltid som en särskild naturkänning om det rätta. Och här i Stockholm får den lärde utskratta mig så mycket han vill, men kom bara ut på villande haf, herrar, så få vi se hocken som viker sig!»

*

Ohjälpligen mycket hade den dagen skrattats i Stockholms rådstufva, men ej ensamt åt denne befängdt okunnige bondeskepparn från Norrland. Det lustigaste var, att en så hjärtinnerlig enfald och trögtänkt godtro rent af syntes höra till själfva pjäsen i denna kupp, hvars öfvermåttan stora finurlighet alla trodde sig genomskåda, när nu skepparns berättelse lades till Hollands-brefvet.

Allom syntes gifvet, att det hela var en maskopi mellan svensk-holländaren och den gäfleborgiska ärkeskälmen. Den ene skickar till sin beställda flotta i Norge en skara svenskfödde befälsmän, som där i landet gå för holländare och i all beskedlighet invänta svenskt sjöfolk som besättning. Den andre lurendrejar dit sjöfolket, som efter en inbillad vandring genom större delen af riket kommer fram som beskedligt arbetsfolk till en norsk ort med ett snarlikt svenskt namn, ser sig mött af svensktalande befäl, hör en brytning, som ibland låter väl skarp, hör och ser kanske ännu betänkligare saker, men i oförminskad norrländsk »sengörlighet» tror sig vara midt i tjockaste Sverige, om den ens tror något alls. Den svenska besättningen tas ombord på en inbillad svensk Marstrands-flotta; svensk-holländarne godkänna henne, utkvittera kreditivet till inlösen och gå till hafs. De norske finna allt i sin ordning, svenskarne tro sig också stadda i rätt ärende, men ute på hafvet sätta sig dessa bottenärliga änterkarlar bums emot ett upptäckt holländskt förräderi, som går ut på att stjäla en svensk flotta med folk och allt till okända äfventyrligheter i det grufveligt aflägsna Amerika. För ett så ohjälpligt myteri hade väl då befälet strukit flagg, gifvit Amerika tusan och vederbörligen stannat på sin post som rättsinnige svenske män. Sedan, gissade man vidare, hade flottan styrt ned på Skottland för att intaga hvad som

fattades i förråder eller väpning och slutligen gått in såsom en omisstänkt svensk flotta i Tronda-fjärden, afskurit återtåget för en dansk-norsk här vid Långstens-passet och tvingat den att kapitulera.

Hvad mer kunde begäras af en riksskälm? Hvad skrattlustigare kunde man få höra i dessa sorgens tider? Ja visserligen var satans arga list i spelet, mente krönikören, men på ett annat vis »till vår sorgeliga missledning och fullständiga dårskap. Ingen betänkte nu, att den riksskälmen ändock icke inberättat en så storståtlig kupp, honom själf till största fromma, om han det allt uträttat utan svek i hugen.»

*

»Hvarest fick du mottaga denna skatten?»

Så mycket syntes den halffnoskige skepparlufvern ändå veta, att det var på Hvita hafvet, där galerflottan låg vid det tillfälle, då han senast tillförde henne munförråder jämte en del norskt sjöfolk. Under detta sjötåg mot de nordryska kusterna använde välbördige generalen norske män i den mån de svenske landsattes för att intaga land. Kriget fördes egentligen för norskens räkning, och norsken var det, som skulle ha igen dessa land, hade generalen sagt, men så pass som denna skatt tyckte han sig kunna ta af för Sveriges räkning.

Där hade han alltså lämnat Vidrumfen den nordhafsskuta och besättning, som alla sett, med åliggande att föra den undangömda skatten till Stockholm på en ovanlig väg, hade han sagt. »Och när du kommer in åt Stockholm med det här, tyckte generalen, så skall du få se dem riktigt storögde,» hvilket äfvenså hade skett Karlarne hade god betalning men ingen aning om hvad som fördes ombord. Ena orimligen långtänkta och sen-

görliga varelser voro de också, upplyste Vidrumfen till ohejdad munterhet hos rätten och åhörarne.

Så bar det af sydvart genom Ryssland uppefter hela hopen åar och sjöhål, större och mindre, det ena efter det andra. Lite eller ingenting förstod han karlarne ombord, men så pass bevändt var det med dem, att de kunde masa till näfverseglen och stå till roders eller utpeka kursen, för de hade alla farit den vägen neråt Petersborg, där de äfvenledes hade sålt fisk och förtjänat goda pengar. På ett ställe hade farvattnet varit så lerigt och sumpigt, att skutan måste släpas öfver ett näs på kafvelbro, såsom nordhafsfiskarne brukade. Generalen hade sagt åt Vidrumfen, att akta sig noga och ha sig fort fram vid Petersborg, hvilket han äfvenså hade gjort. Hett var det om öronen i de stunderna för de stora kanongapen öfverallt och nära var, att där skulle gå på tok, men Vidrumfen var inte ute första gången med sin sjölycka och hade sig igenom. Sedan hade han piskat i väg med knakande skrofvet väst genom Finska viken och inåt Stockholm, en ringa sak, då han nu hade gammal god landkänning från Åland och skärgården.

»Den resan gör ändå ingen Stockholms-lärd herre efter!» försäkrade Vidrumfen med ett bredt grin.

»Nå, hände sig aldrig att du vardt prejad på farpass eller så?»

»Jo, vi prejades nog där vid Petersborg, fast inte efter pass. Si vi hade gett oss ut som i ärende att gå till Stockholm och sälja fisk, för där väntade vi bättre betaldt än i Ryssland. Det var så sagdt åt besättningen och ingenting mer häller; genom vidlyftigare prat skulle karlarne ha dragit öronen åt sig kanske. Men så hade generalen och jag aldrig kommit att besinna, huru otro-

ligt fiskpriset i Petersborg hade gått upp de dagarne. För sedan det vardt ofredligt nord i hafvet för norsken, tordes ingen af de här fiskarskutorna mera dit. När då ryssarne här och där på stränderna få se vår skuta, så börja de ropa åt oss att stanna och sälja fisk. Då tyckte karlarne, att på det viset blefve det en stor onöda, förstås, att fara längre med fisken. Genom nordfien, som förstod en smula norska, ber jag dem fråga huru mycket vi kunde få, och det hördes liksom att den ene bjöd öfver den andre, för där väntades någon sorts helg med fasta efter deras vis. Men jag bad dem ideligen svara, att vi kunde få mera dit vi tänkte oss och styrde på för brinnande lifvet med god vind men het om öronen. Äfvenså hade folket där på orten hört, att norsken härjade nord i hafvet — att svensken var med visste ingen af — och så ville de höra, huru därmed var ställdt. Ja norsken hade lidit en svår undergång, sade karlarne, för det hade generalen inbillat dem, och då vardt där en sådan fägnad, att ingen kom mer ihåg.»

»Var du aldrig rädd att karlarne skulle förråda dig?»

»Just inte det. Betalningen var god och till det meriga var norskfien i stor skuld till de andra och skulle betala dem i Stockholm af sluthyran, om jag så visst får ut stackarne ur häktelset. Men likvisst var två af dem nära däran att prata oss i säcken i språk med en hög herre. Och att en då slapp fram, var då en Guds eviga lycka.»

»Huru bars detta till?»

»Jo vi hade väl och lyckligt kommit oss igenom tjyfhålen där nerom Petersborg, då vinden alldeles stillnar och jag måste dreja bi en god stund. I närheten låg en galerflotta, som det var brådt att rusta ut, hvad jag

kunde se. Nå, en kände sig sugen efter en mjölkdroppa, så att jag i mitt öfverdåd tar och skickar terskern och tjudern i land med hämtarn. Hände sig då, att en hög herre vid flottan, någon slags amiral eller fiskal, huru nu jag skall dra till, men någonting på -al var det — kom sig i språk med karlarne. Och då säger han åt dem mycket strängt, att vår resa var otillåten utan kejsarens pass och lofven, men eftersom han hade ett angeläget bref till Stockholm, så skulle vi ändå få fara den gången. Han kom själf till stranden och nickade ändå så höfligt åt mig och sa': »Svenski man god man!» En beskedlig herre var han på allt vis, för han hade också skaffat karlarne mjölk i hämtarn, annars hade vi ingen fått. Slutligen säger han åt mig genom en tolk: »Hälsa dem i Stockholm, att om icke svensken före den 15 september tar emot frid, så skall han få röde hanen. Kejaren skickar då den flotta du ser till Sveriges hemrike att nedbränna en stad på kusten.»

»Och denna hälsning kommer du fram med nu så dags? Än det angelägna brefvet... hvar hafver du detta, karl?»

»Hade det på mig i ytterbröstfickan men det kom ju bort i strulet där, då jag vräktes i dårestugan...»

»Till hvilken var det ställdt?»

»En grefve, som äfvenså var excellens, sade tolken. Det var nånting på Korn eller Horn, hvad jag kunde stafva ihop.»

»Hans excellens grefve Arvid Horn, förmodligen?»

»Ja kanske det äfvenså...»

»Hördu, den herren är ingen ringa person här i riket!»

»Ja, si jag är ingen kännare här på orten!»

»Du kom dig icke för att lämna detta angelägna bref förrän du sattes in häller?»

»Fick jag ens vara så pass länge i fred för vettvillingar rundt omkring!» utbröt skepparn och kom i farten med skälfvande, förbittrad ton:

»Vida har jag farit och rumfat omkring och namnet bär jag inte förgäfves, men så mycken vettlöshet, som här, vederfors mig aldrig i min tid. Engelsman, fransman, holländarn, spanjorn — alla ha de vett att hedra den karl, som tar upp en ny farled, men slik vardt min behandling, då jag kom till Stockholm som Skandinaviens förste omseglare och ärligen tillfört kronan en stor skatt med lifvet på spel. Huru mycket sämre skullen I ha behandlat en tjyf och missdådare? Jaha, detta tål ni höra, goherrar.»

Förhöret var slut.

Skandinaviens omseglare Nils Vänglund, kallad Vidrumfen, fälldes att böta 36 daler kopparmynt för otillbörligt tal inför rätta. Och skulle han, som omedelbart erlade dessa böter på rättens bord, frigifvas jämte sin besättning.

Detta öfverhetens enda vedermäle, »att få lapa fria luften för betaldt,» syntes en del fattige mästare och gesäller för ynkligt. De öfvertogo på egna skuldror statens skyldigheter oombedde. Skepparen och hans gastar fördes under häftiga hoveringsupptåg från krog till krog. Supa fingo de så mycket som hälst men af mat sågo de aldrig en skymt och det hotade gå på tok med hyperboréerna. Då skepparn märkte denna vändning bad han sina talrika vänner om hjälp att skaffa dem ombord. En del voro redo att villfara honom, andra satte sig däremot, ty de skulle först supas ordentligt fulla. Först

efter en allvarsam drabbning med talrika blodviten segrade förra partiet och förde hyperboréerna dit de skulle vara.

Att vederbörande fått ett hiskligt bestyr med att eftersnoka det angelägna ryska brefvet, hade Vidrumfen hört under ett bredt, tacksamt grin. Hvem kunde säga hvad infall dessa Telge-tokar finge nästa dag? undrade han och de förståndiga, segrande vännerna delade farhågan. Med sina lallande och hojtande hyperboréer på däcksflaken kastade han af ren försiktighet loss på kvällssidan, kafvade sig ut på Strömmen och fick sig en liten god kåre i de uppmasade näfverseglen, allt under afskedsgrymtningar från de öfverhalande vännerna på bryggan.

XVII.

HUFVUDSTADEN ÅTER I SITT FÖRNUFT.

En packad folkmassa framför Riddarhuset ryggade hastigt för ett framplöjande fasorykte:

»Dansken är vid Norrtull, säger di . . . Dansken och Norrlands-Mickel!» sorlade först en hufvudvåg så skräckfull.

»Och fanen är vid Sörtull, säger di . . . Fanen själf och Sörlands-Mickel!» följde så en liten bivåg så glädjefull.

De främre hade ryggat, de bakre trängde nyfiket fram mot skräcksorlet. En trängselstöt, snabb och våldsam som blixten, slog sin vigge genom massan. Inklämda refben, nedtrampade varelser, skrik, larm och kvidande tecknade genast viggens sicksacklinje genom pigskratt och babbel om fanen och Sörlands-Mickeln. Så höjdes ett ursinnigt larm mot di där, som trängdes, och di där, som pratade . . .

Borta i klungan, där stötblixten slagit, tänkte di langa upp några sanslösa varelser. Dit, mot jämmern och larmet, riktades, från de glömda fasorna i norr och söder, odjuret massans medlidsamma uppmärksamhet. En hvar ville gärna litet närmare, om också bara en tum, och offren klämdes än ursinnigare under skrik från nya offer och förvärradt larm omkring dem. Denna massa kunde icke tänka vänligt om medmänniskor i klungan utan att mörda dem. Nya förbannelser öfver di där, som tränggdes. Hvar voro di, så skulle man taga dem för hufvudet? Icke här, icke där, ingenstädes! Lik och lemlästade langades upp och fram öfver människohafvet. Di yttersta, som sluppo till, fingo väl ta hand om di stackarne, som lefde. Fanen och Sörlands-Mickel höllo sig ännu uppe på ytan.

Det var också en af dessa dagar, då hinhåle var lössläppt öfver Stockholm med rått nidingslynne och Telgetokig enfald. Man hade stått där länge som värnlösa offer för ryktesstötar och härjande slagblixtar från långsidan af Riddarhuset, därifrån både godt och ondt efter vanan mottogs med klen urskillning men dess större vördnad än så länge. Där inne satt nu »Sveriges rikes måg» prins Fredrik, omgifven af en stormig rådsförsamling ur skilda klasser. Hvarje tasselfläkt, som kom därifrån ur någon halffnoskig betjänts mun, kostade människolik och refben. Sålunda hade det under mordängelns upprepade stötblixtar hetat än att kungliga senaten, än prinsessan tagit till schappen, allt för giltiga orsaker, som ju alla förstodo så väl.

Di höge herrarne hade till sina synders straff omsider fått rätt på den bottenländske skepparlufverns angelägna ryska bref, som anträffades uppbrutet i en sophög och

råkade blifva läst af obehörige. Och där hade Finlands ryske general-guvernör prins Galyczin i all menlöshet röjt »en svart anläggning, som han trodde höra till dagens öppna gärningar.» Redan i sistlidne maj, skref segraren vid det olyckliga Storkyro, hade Sveriges »regentinna och senat,» såsom den häftiga titeln lydde, genom landshöfdingen i Åbo begärt kejserligt pass för svenske majoren Snoilsky, som skulle resa till Petersborg i viktiga ärenden. Prinsen hade själf befordrat denna önskan fram till vederbörlig ort och passet hade utfärdats, men det hade högeligen förvånat kejsaren och de kejserlige, att denne officer aldrig kom, hälst prinsen bestämdt visste, att ärendet var förhandling om fred — således bakom hans landsflyktiga majestäts rygg och med förrädiskt åsidosättande af dess öfverhöghet, larmade nu di konungske. Att råttorna dansat väldeliga på Sveriges rikes bord och hastigt smugit undan vid första väderkorn af återvändande katten, hade ryssen icke anat. Och nu hade di konungske till den grad ryat härom med »Sveriges regentinna och senat,» att de på fullaste allvar gjort sig osynliga, såsom di ssde. En så häftig nyhet hade gifvet kräft lik och krymplingar ute på torget.

Ett annat, rent af gladt och ljufligt budskap hade verkat alldeles förkrossande på denna massa, som därvid, under allmän fikenhet att tänja sig fram en stackars halftum till nyhetens möte, slungats handlöst med inklämda bröst mot Riddarhusets plank. Den store prinsen, öfvergifven af skälmarne i rådet och sitt stycke till prinsessa, skulle helt rådigt låta utropa sig till regent, sätta sig i spetsen för trupperna och göra upp den lätta räkenskapen med Norrlands-Mickeln, den svarte förrädarn, och hans danska byke, stundens mest påträngande be-

kymmer likväl. Hvad riksskälmen ändtligen gick för, det visste man nu en gång för alla fullervisst genom två utländska bref, först och främst prins Galyczins, om detta lästes till slutet. Det hette där:

Genom beviljad vapenhvila hade hans ryska excellens satt general-majoren och guvernören Loth i tillfälle att med här och flotta taga Norges nordkuster i svensk besittning och till honom utbetalat 60,000 silfverdaler i lofvade subsidier. Efter en så vacker början till svensk godtgörelse kunde väl kejsaren hysa skäligt hopp att rättnu se sin räckta hand försonligt mött till fred. Och därför var den fredsmäklande majoren Snoilsky alltjämt motsedd som en välkommen gäst i den nya kejsarstaden vid Nyen-älf.

Redan vid första läsning af dessa rader uppsprang en arg misstanke mot den gäfleborgiske räfven. Hade icke denne snarast satt i omlopp dessa förbryllande historier om segern, flottan och sjötåget för att afnarra ryssen understödsbeloppet oförtjänt? Och hvad annat hade han väl nu afstått till kronan om ej någon del af detta rof i syfte att därmed förgylla upp sitt vanryktade namn? Af prins Galyczin hade skepparlufvern tydligt mottagit brefvet och silfverskatten hade nog kommit från samma håll. För öfrigt ingaf brefvet nu så dags den allmänna, naggande aningen, att någon betydelse låg bakom skepparns utskrattade historia om det ryska hotet att tillföra svensken röde hanen på hemrikets kust. Galerer hade också skickats ut från Vaxholm men ej på kustspaning efter fienden utan för att uppsnappa skepparstrykern på hans usliga skrof, ty den göken skulle åter tas för hufvudet om dessa historier, i värsta fall med tjänliga medel.

Under ond aning drog man sig ock till minnes ännu en utskrattad historia af skepparn. Han hade sagt, att rikssatrapen förde Nordhafs-kriget för norsk räkning och därpå hade strax kommit »fullständig bekräftelse» rakt som efterskickad i ett annat utlandsbref, som reste håren på ända under deras excellensers allonge-peruker, så att dessa höllo på att sprätta i väg för dem.

Baron Georg Heinrich v. Görtz, då för tiden blott holsteinsk minister, ville stå till handa med en ödesdiger underrättelse af högsta vikt från hofvet i Köpenhamn. Först och främst var det långt ifrån, att man där på orten kände eller erkände något verkligt nederlag öfver norska trupper. Alldeles tvärtom yfdes danskarne i slutna regeringskretsar ogement öfver, att svenska Norrland var så godt som fallet i deras händer genom förräderi. Efter en låtsad kapitulation, som fått ett ytterst allvarligt utseende genom samverkan af både här och flotta å svensk sida, hade norska trupper förts öfver till Sverige i skenbar fångenskap men i verkligheten till oförmärkt besättande af nämnda svenska riksdel. Se där till slut hvad den i rök uppgångna Västerhafs-segern i grunden var! utfyllde kröniкören-ekot så triumferande. Om sin nya landvinning voro danskarne till den grad säkra, att de till och med värnat den för intrång genom formlig drabbning mot barbariska horder af östan och yttermera satt ut en stark gränsvakt i öfra Finland. Danskarne tröstade sig med, att de slagna horderna ej egentligen underlydde kejsaren-bundsförvanten utan snarare beredde honom och hans rike all möjlig förtret genom sin olydnad.

Så långt som dit fingo dessa framgångar ståta under danskt namn, skref den holsteinske ministern. Men så tillkom äfven en beklagad fortsättning, som kallades

norsk, en rent oerhörd fortsättning, ty från en så rikstrogen dansk grundval hade norska patrioter rusat åstad till formlig eröfring af ryska områden. Kejsarens egna arfländer vid Nord- och Hvita hafven skulle återbördas under ett förment gammalt norskt välde. Äfven för danskarne hade spökat en flotta i Nordhafvet men endast en norsk. Danska regeringens förlägenhet öfver detta vikingatåg kunde endast täfla med dess förbittring och maktlöshet. En del häktningsorder hade man raskt nog utskrifvit men för stunden ej sett bättre råd än gömma dem i bordlådan, enär de länge misstänkta patrioternas ledare nu lågo i skenbar fångenskap som befälhafvare på gammal svensk botten och där sannolikt hade all exekutiv makt i egen hand. Att dessa riksförrädare skulle arrestera sig själfva och hvarandra, var mer än man vågade begära, men väl fruktades att brådstörtade åtgärder kunde drifva dem åstad till ännu större ytterligheter. För att uppbringa den ömkliga vikingaflottan i Nordhafvet kunde inga krigsfartyg undvaras och det vore kanske att sätta bocken till trädgårdsmästare, om man gåfve kaparbref åt de två norske sjöhjältarne Tordenskjold och Huitfeldt, som voro de lämpligaste befälsmännen. Danskarnes behållning af hela saken var till slut en sällsam glädjesorg, och deras misstro, en gång väckt, var öfver höfvan stor i jämbredd med okunnigheten om rätta ställningen i dessa aflägsna nejder.

Minst detsamma var nu händelsen i Stockholm. Huru mycket större skulle förlägenheten vara: Finland och Östersjö-länderna närmast alldeles i fiendehand, Norrland i förrädarhand! Och hvad gjordes mer vittne behof? Två ojäfvige svenske män hade från hvar sitt håll vittnat *för* general-major Loth. En utländsk man hade också talat

till hans förmån, om vittnesbördet fick gälla för hvad det var. Endast delvis mot honom hade talat en erkändt okunnig utländsk synpunkt, men så var det så innerligen svenskt och framför allt så genomusligen stockholmskt att fälla landsmannen ohörd. Först och främst skickades till Holland ett svar, som ställde hans möjliga sjömakt i Nordhafvet utom hvarje skydd af folkrätten. Holländarne fingo formligen lof att behandla hans flotta såsom en sjöröfvares. Och hemma redde man sig till ett borgarkrig mot en man, hvars enda bevisliga förräderi var, att han inom anvisadt område med erkänd framgång gjort bruk af en självständig, diktatorisk makt, förlänad af den erkändt högsta myndigheten. Men här gällde dock en räfjakt af kinkigaste slag och man måste gå försiktigt till väga, framför allt tyst — ja så tyst, att massan utanför planket jubilerande kunde hälsa nyheten strax med lik och en skara krymplingar.

»Den där skepparn skall likasom vara fasttagen och införder till Vaxholmen. Och det var långt innan jag blef fast för att stå här.»

En arm landbo, som likt många hundra likar kommit med tiggarpåsen från ett förloradt hem, hade stått där midt i klungan och undrat, om han skulle töras fram med den viktiga nyheten, men nu slapp den lös af sig själf för det inre trycket.

»Hvad är det bonden pratar?» sorlade det under skratt och speglosor. Och vågen växte och rullade vidare och alla tänjde sig i en växande ring för att glo på den dumme bonden. Inom en handvändning satt han i ett ohyggligt skrufstäd från en vrålande omgifning.

»Ha di hunnit knipa skepparn så fort?» lät vågens dyning hos de ovetande yttersta.

»Det kan inte vara svenska galerer!» hojtade skrämda röster här och där.

Våldsamt växte upp ett skräcklarm om ryska galerer vid Vaxholmen, för det var Stockholm di tänkte bränna, kom så det allting bedöfvande skränet. Förvirrade drifter åt skilda håll stötte och krängde, slogo hop sig till våldsamma resultanter, som föste, trängde och hastigt förintade sig, döko upp omkastade, kullslogo, nedtrampade, krossade och dängde.

En stund senare, då offren på nytt skulle redas fram, kom man ihåg bonden, som pratat, och skulle taga olycksfågeln för hufvudet.

Han var längesedan ihjälglodd men hämnad . . .

XVIII.

»KRIG NORD I VÄRLDEN.» BEKYMMER — VÄRST AF DE SVENSKE.

Den härliga äring, som det norrländska märkesåret 1714 gaf, var just afskuren till ladors och hässjors fyllnad, då generalerna fingo ett bestyr nord om älfvarne, ovisst på hvad rum det var i vida gudsvärlden.

Redan förut i skördemånadens midt hade ryssen nedbränt Ume stad såsom till ett litet varningsprof på hvad han hädanefter kunde företaga, om nu den snart femtonårige blodsleken, Gud bättre, skulle än vidare fortgå. Och ensamt det att råka ut för en sådan profning blef de utarmade hemlöse ej för missundsamt.

Midt under alla märken af den ofred, som redan innevar eller motsågs i grannskapet, blef årets Korsmässa vid Hernö-sundet den dråpligaste marknad, som stod i man-

naminne hos alla, både när- och fjärrkomne besökare från Österhafvets flesta kustland. Här fanns, märkligt nog, en god tillgång på den annars sällsporda silfverdalern, en åtel för både kråkor och örnar.

Det lugna jämnmodet med penningen i fickan urartade rent af till syndigt öfverdåd. Här unnade sig bönderna det eldiga brännvinet, medan deras långa norrgående foror höllo utanför marknadsplanket under bedöfvande skall af gråhundarne, som skällde för att trygga sina samveten. Här felade icke häller öl, varm korf och blåa, trånande ögonkast samt någon sväng på lekplatsen för de hurtiga norrmännen, när de i röda rockar och trekantiga hattar under mordiska pikmusköter dagligen drogo i smärre skaror åt norden, ovisst hvad som där å färde var bakom åsar och älfvar. Folket lät generalerna hafva sin omsorg i fred för att dess säkrare sköta sin egen handel och köpenskap.

Ovanligt länge blef marknaden varande. Utöfver den vecka, som var stadgad, medgafs ännu en, men denna öfverskreds likväl med en tredje, hvarpå landsfiskalen i Herrans namn afblåste mässan efter de tacksägelser hon var ärligen värd, ej minst för god och tjänlig väderlek hela tiden, så när som den sista olofliga veckan, hvars svåra nederbörd marknadspredikanten helt själfsvåldigt tolkade som ett olydnadens straff.

Öfver vida Norrland hade nu lägrat sig ett förstämmande tungt och envist töcken, som mest oupphörligen lakade ur sig eller öste regn hela veckor igenom. Som dimmiga spöken uppträdde och försvunno i detta skumrask krigsfolk och foror, men äfven rytande kurirer och bistre krigsherrar, röda och blå, åkande eller ridande, folk i allehanda slags okända bestyr, viktiga, befallande,

strama bitvargar. De svarade aldrig på frågor, men voro snara till vrede vid dröjsmål i svar och handling, dock alltid skapliga när man svarade fort och gjorde som de sade. Goda betalare voro de äfvenså för allt hvad de togo, ty att taga hvad hälst de funno likt tycktes vara deras rätt i den omständighet, hvari de nu reste och foro, den ene hit, den andre dit i kors och kringel, för brinnande lifvet. En och annan tolft sårade rödrockar började efterhand föras ned till sjukbaracken vid Hernösundet, så att nog var det krig alltid där nord i världen på något håll, som dessa krigsherrar bäst hade reda på själfve.

Midt i allt detta lugn spordes under våldsam uppjäsning ett allom förunderligt tal: Rikets herrar, dessa söderns onyttige bukar med gifven afvoghet mot den fattiga norden, hade svurit i sinnet att äta upp den dråplige generalen, han som nu förde juten i fält mot ryssen, ett makalöst praktstycke, värdigt den makalöse krigsherren själf. Medan andra öfverknektar och deras knektehopar närdes af menige mans svett och blod, var han densamme som väpnat, födt och klädt sin egen hop och yttermera skaffat hem kärna för landets äring, sofvel för sviktande bens styrka. En sådan general kunde väl uppväga en hel tolft sörländske, om man ock för en gång räknade tjugu på tolften. Nu sades afundens onda vilja lägga all möjlig förtret i vägen för den märkesbragd, som förelåg till utförande. Äfvenså hettes jutens krigsherrar icke häller skicka sig i allo med fullt tillbörlig lydnad under det svenska öfverbefälet. Och framför allt skulle de landstigna hedningarnes hop vara mäkta stor och farlig, samt bättre rustade än någon anat, där de nu lågo inkättade i en spetsgård af vapen mot en remsa af kusten.

Landets ypperlige fader och allas öga var sålunda öfverhopad af alla slags bekymmer, skam till sägandes värst af de svenske. Ryktets sväfvande skuggbilder af sanning likaväl som en lössläppt inbillnings foster jagade ursinnigt fram och åter genom detta skumrask som en brokig skara.

Mycket kunde ju väntas af Svenske-Mickel, men nu, då äfven en svensk härstyrka försåtligen smög mot norden som hot i hans rygg, så kunde väl befaras, att han tagit sig upp ett alldeles för djärft öfverdåd.

XIX.

»FIENDEN AF SÖDER» I FÄLT MOT NORDEN. EN HÄKTNINGSORDER MED OVÄNTAD UTGÅNG.

»Hvad nu! Är det en spökelse jag ser eller generalmajoren i egen skepnad här i Olof Mickelssons stuga?»

»Karl Gustaf Armfelt, till välbördig herrens tjänst!»

»Jo jag tackar jag för tjänsten! Trupper af söder hit upp mot Ångermanälfven nu så dags? I detta allt upplösande höstregn? Och med herrens klena anstalter till soldatens vård? Hvad står på?» Hvilken är vägen? Hvad är meningen?»

»Det var en fråga! Är general-guvernörens första man ensam oveten om den fiende, som landstigit där borta åt östra Norrlanden? Huru hänger det ihop?»

»Hå, det är en hundra skopor mänskligt rask, som tsaren af Moskovien tömt ur sitt rike öfver denna kust.»

»Hvad är det för slags folk?»

»Vilde baskirer — anfalla med höjd rännsnara och hiskeligt tjut; tatarer af Krim under Ottomanniska Por-

tens duk: hvit halfmåne i rödt fält; snedögde, svartstripige asiater med långtvinnade svarta skäggsnodder, sofva endast mot hästens manke. Dessa och dylike ha kommit. Grymme bofvar till häst, vige som ormar och många. En hel skog af röde lansar!»

»Så belåten general-majoren hörs? Men ingenting af den glädjen fann herren nödigt att rapportera till högkvarteret i Stockholm?»

»För hvilket ändamål? Jag skötte guvernementets fiender hittills. Dessa horders öde är redan besegladt. Hvad trängde då herren hit i ogjordt väder?»

»Hör på: Tror I att dessa provinser bilda en särskild stat eller huru är det?»

»Hvem gaf general-majoren denna order?»

»Det är högkvarteret, som beordrar nu öfverallt inom Sveriges hemrike!»

»Vet då general-majoren ännu icke, att jag med vederbörlig fullmakt bär högkvarteret på fickan i dessa län?»

»Det har så sagts och trotts.»

»Och med rätta, förmodar jag?»

»Nej, hans höghet prins Fredrik ser sig nu befogad att tolka den fullmakten annorlunda.»

»Befogad att borttolka hans majestäts suveräna vilja och befallning? Nå, den herren är ju rätt nykommen och har sådan befogenhet redan? I hvilken egenskap?»

»Hans majestäts svåger understår sig taga rikets välfärd om hand i konungens namn och under dess förväntan från Pommern. Fördenskull har hans höghet rustat mig med en arresteringsorder på general-major Loth. Herren kom just till pass. Gif mig värjan nu!»

Den talande hade rest sig från det svartbruna snidade furubordet i bondgårdens gästrum, där han suttit, betrak-

tande en karta i höstdagerns gråa halfskymning ur det blyinfattade, låga, regnpiskade fönstret. Han bidade med framräckt hand och kallt allvar öfver regelbundna, hårda, aristokratiska drag, vederbörligen slätrakad inom perukens ram.

Den andre brast i hånfullt skratt, så att en hvit tandrad blixtrade fram ur svarta skäggets remna. Han stod med blöta filthatten i hand och dröp regn från kappa och stöflar, kraftfull och reslig framför bordet, en mörk kroknäbb inom ett svall af hufvudets eget svartkrusiga hår, ty denne herre, en hatare af tidens bålstore afgud, Louis XIV, böjde sig ej för den allom bjudande och rådande modenarrens förordning om löshår öfver sin rika hjässa.

Han kastade från sig hatt och kappa på väggbänken, strök med fina händer vatten från hår och skägg. Utan att låtsa om den befallande åtbörden, blef han liksom fjättrad en stund af regnets evinnerliga smatter, som fortgått i runda två månader, och utbrast tokroligt:

»Hör man på, hur gement det öser ned! Kan general-majoren säga, huru vi skolom bete oss med detta regn?»

»Den idén springer nog upp för herrens lysande *ésprit* under fångskjutsen till Stockholm. Värjan! Gif mig värjan!»

»Så vådeligen brådt eders välborn har! Är det således meningen att aflägsna mig från befälet och öfvertaga det i egen person?»

»Jag har verkligen den instruktionen.»

»Det var märkeligt! Har general-majoren också någon passande befälsfullmakt öfver min norskdanska armé, som ligger där norrut i fält mot fienden?»

»Jag har order att arrestera herren. Måste jag kalla hit vakten?»

»Jag tror inte det behöfs. Nå, allvarligen taladt, huru tänker eders välborn öfvertaga saken med mina norskar? Si, det är icke sagdt, att de underkasta sig hvarje svensk general, därför att de ha ett visst gehör för mig!»

»Ja, herren får förklara beskaffenheten af detta gehör inför den väntande krigsrätten, som har vida bättre tid och intresse för den saken än jag. Sedan behöfver jag väl icke stå där fullkomligt rådlös för några hundra norsk-danskar, om ock armerade med herrens förträffliga pikmusköter.»

»Några hundra? Sade general-majorn verkligen några hundra? Har då eders välborn rakt ingen aning om den armé, som nu har kamperat runda två månader mot barbarerna?»

»En armé? Under hvilket befäl?» Och efter svaret fortgick Armfelt: »En general-löjtnant och general-major i spetsen för den ringa styrka, som herren kunde fånga med detta landvärn?»

»Håhå, jag kunde väl tänka, att herren lupit åstad efter Stockholms-prat! Hur pass ringa är då styrkan på en höft? Till antalet minst dubbelt så stark som herrens armé, då jag äfven inräknar De la Barres kår. Och minst tolfdubbel stridskraft har hon med mina pikmusköter mot dessa åbäkeliga muskedunder. Nu kommer välborne herren hit, sedan jag afspärrat fienden i ett bås af fältsjukdomar, brist och nöd. Förut, medan undsättning behöfdes, blef general-majorn fåfängt beordrad därom, men kommer nu i oträngdt mål för att i konungens missbrukade namn störta mig från en laglig befogenhet och ställa till ett vanvettigt omak med dansken, som jag omsider fått fram på en god och tropliktig väg mot den andra fienden. Dansken, grymt misskänd och kränkt i

själen, kan då ej förmenas att göra gemensam sak med barbarernas kavallerimassor. Och hvad herren då skördar till lön för denna beställsamhet, det blir osvikligen ett nytt Storkyro äfven väster om Bottnen med därpå följande invasion af blodiga lansar och röda vapenrockar öfver Bottenlanden och Svealand. Herrens *ésprit* skattar jag visserligen ej högt, det kan ej nekas, men har dock sport, att fäderneslandet är herren dyrt och heligt.»

Den andre, slagen af talets lidelsefulla glöd och harmfulla öfvertygelse, hade sänkt den befallande armen och sjunkit ned på stolen med den bekymrade minen hos en man, som oförmodadt anar oväntade svårigheter framför sig.

»Fienden redan afspärrad?» mumlade han. »Hvilken fiende? Dansken eller ryssen?»

»I denna stund bägge två, ifall herren ändå envisas att räkna dansken dit.»

»Huru skall detta rimligen förstås?»

»Jaså, det intresserar ändå till sist!»

Stadmannen, nersutten vid bordet emot den stolte ingermanske ädlingen, ryckte sitt väldiga arkivfoder af älghud ur vapenrockens barmsäck, fick fram en kartskiss och räckte den andre:

»Se där, jag demonstrerar nu! Bortom norra älfven posterar general-adjutanten De la Barre med sin afdelning af generalens finska här; han var visst starkt inpläntad med insubordinationsgriller, och den herren fick tas i kalufven, innan de skingrades. På västra sidan efter denna bergås ligger öfverste Boje med bästa delen af mitt landvärn. Öster gränsar hafvet och hitom södra älfven posterar med sin norska armé general-löjtnanten Lantingshausen, äfven han under mitt befäl. Inom denna oge-

nomträngliga spetsgård af pikmusköter dväljas barbarernas horder till den stund, då alla dessa öfversvämmade vattendrag någon gång tillfrysa och väderleken möjliggör allvarligare operationer.»

»Och då . . . hvad förutser eders välbördighet då?»

»Barbarernas kavalleri kommer då osvikligen att kasta sig öfver de danske.»

»En formlig batalj mellan dansken och ryssen kanske?»

»Var ej så svårmodig öfver det, eders välborn! Den ene fienden i lufven på den andre — ett nytt och fintligt operationssätt eller hur? Tro icke, att all krigskonst var slut med Malplaquêt, och kanske skulle själfva Marlboroughs hufvud explodera som en cartèche, om allt krigsvett inträngdes där.»

»Han borde kanske hit till desse Norrlanden för att rätt fullkomna sig?»

»Ja, oskrytande sagdt, tror jag, att äfven den bjässen skulle få stå här och gapa ett tag liksom herren själf.»

»Nå, det var sagdt, att äfven dansken är afspärrad?»

»Javisst är han så . . . genom De la Barres och Bojes afdelningar i norr och herrens armé nu i söder, posterande här i fullsäker ställning söder om denna flod. Någon annan uppgift för general-majorn kan jag häller icke uppleta.»

»Den afspärrningen förutsätter likväl, att jag nu skulle låta herren hållas och yttermera mottaga en uppgift i dessa vanvettiga äfventyrligheter.»

»Att ligga här i största trygghet och stärka min färdiga ställning . . . är det så äfventyrligt? Och vanvettigt? Låt mig höra er invändning då, i Herrans namn!»

Den andre endast hånlog.

»Nå, kasta fram en på måfå ur den stora mängden!»

»Välan, huru skall det förstås, att dansken nu ligger där och kamperar mot sin bundsförvant?»

»Detta har man således klart för sig i Stockholm?»

»Såsom en obestridlig sak, men äfvenså obegriplig.»

»Det är alltså något, som öfvergår de stockholmskes vett ändå! Mot Sveriges rikes fiender kamperar dansken, men ännu ej mot sin bundsförvant. Den landstigna fienden må gärna kallas ryssen, och bondens tunga kan inte bindas, men kejserliga ryska trupper är det ej. Ett barbariskt rask, som lämnats åt sitt öde på denna kust, ett ohandterligt plågoris, som tsaren kastat från sig, horder af stäppernas röfvare, sköflarföljen och allt fanens pack, som ryssen visserligen påräknat som vänner, men måst vräka ut som uppenbara fiender, Guds och all världens fiender, ingens vänner, ingens folk. Jag ligger nu i fält mot khanerna af Krim, Baskirovodsk, Usbék och Kublai och Djágatai och Mongoliet och hvad hälst herren behagar utom ryssen. Den åtskillnaden är mina danskar fullt klar och för mig själf som dansk general ganska högviktig, enär mina underhafvande än så länge dras med en rätt barnslig fruktan att ställa sig i omak med kejsarens trupper.»

»Nå, den åtskillnaden må vara klar nog, men hörde jag annars rätt? . . . Som dansk general?»

»Nog gjorde eders välborn det!»

»Öppet och ärligt erkändt för ett möjligt vittne?»

»Jag behöfver väl icke dölja för general-majorn, hvad jag själf inberättat till konungen.»

»Nu skämtar välbördig herren?»

»Hvarför så? Märk, att konungen är åtskilliga hufvuden högre än I alle. Han förstår krigskonst och statskonst, äfven där de icke löpa i herrarnes nötta hjulspår. Fattar inte nu general-majorn, hvarför det blef så jämmer-

ligen gagnlöst att besvära sig hos konungen öfver detta danskeri?»

»Må det så vara. Jaså, dansk general? Och tjäna två stridige herrar under pågående krig — huru går det ihop för en man af verklig ära?»

»I allmänhet kunde en sådan ställning vara kinkig, men i detta fall går det förträffligt. Så vidt jag vet, har ingendera suveränen funnit anledning klaga.»

»Kan I ock tjäna bägge med tro och rättsinne?»

»Åja, så långt de fordra, men deras fordringar äro dock himmelsvidt olika. Af Sveriges konung har jag med fria händer den fullmakten att söka rikets gagn och mina läns bästa. Det är ganska mycket. Danmarks konung fordrar endast bokstaflig lydnad för order. Jag behöfver ej göra mer än hvad de säga i Köpenhamn, och det är inte så farligt, som general-majorn kanske tror.»

»Kan då den ena fientliga staten gagnas med order från den andra?»

»Åjo, det var ryssens gagn, att herren skaffade oss Storkyro-nederlaget efter deras åtrå i Stockholm. Ja, där ser general-majorn själf ett slående exempel. Det går aldrig i längden bra, när man skall göra hvad höge herrar skrifva från långt håll, såsom hela riket nogsamt vet. Med denna skyldighet att lyda order från Köpenhamn, kan jag väl förutse, men alls icke hindra, att de danskes angelägenheter här i norden råka i lägervall och således utfalla till Sveriges förmån.»

Den stränge arrestatorn narrades att skratta.

»Det där, så konstigt det låter, faller mig rätt begripligt efter min erfarenhet, men . . .»

»Jag har häller inga obegripligheter för mig och inga hemligheter häller utom en, som tillhör konungen.»

»Och nu är det på order från Köpenhamn, som herren bekrigar barbarerna?»

»Javisst, och det går ju bra ihop med svenska intressen. Ja, huru skulle det ha gått, om jag ej haft dansken att sätta mot barbarerna? Hela guvernementet hade nu varit öfversvämmadt och härjadt af detta rask.»

»Än finska arméns kårer i norr och söder?»

»Jo, jag tackar, jag! De la Barre fick jag omsider dit från norr efter sju mödor och sjuttio bedröfvelser. Den herren sitter nu i arrest, det kan jag omtala. Och general-majorn själf från söder... huru många veckor har herren behöft att krångla bort sin klara skyldighet som underordnad? För runda två månader sedan bekom general-majorn min order om undsättning. Nu så dags kommer herren, öfverflödig och ändå något värre.»

»Nå, dansken har då gjort slag i saken, men alltid med eget intresse i spelet eller hur?»

»Tacka för det. Han vill vräka ut barbarerna och besitta landet som eget fång.»

»Och detta är eders välbördighet fullt klart?»

»Min skapare — hvad mer att dansken äflas efter egen vinning! Huru skulle jag annars fått honom åstad, tror man?»

»Välan, och efter en seger öfver barbarerna släpper väl dansken än mindre sin vinning ur sikte? Hur vill general-majorn sedan handska denna fiendemakt, som herren själf satte under vapen inom landet? Kan äfven detta ske alltfort med danska order i svenskt intresse?»

Stadmannen föll i ett hjärtans godt skratt.

»Efter en seger öfver barbarerna?» upprepade han. »Ja, ligga deras ben en gång strödda öfver slagfältet, då skall ryssen nog minnas ordspråket: 'Om de döda intet an-

nat än godt!' Då blifva de nog hans trupper, hans käre landsmän, kött af hans kött och ben af samma benom. Den segern blefve helt enkelt en grufvelig dansk förbrytelse mot den kejserlige bundsförvanten och de order, som sedan kunde bidas från Köpenhamn, blefve kallelse till afrättning. Jo, så där går otack fram som världens lön för trohet i det yttersta! Jag svarar med mitt hufvud för, att denna här för alltid blifver fästad vid Sverige, manskapet af lust och goda framkomstlägenheter, officerarne af nödtvång eller andra orsaker. Efter min plan, som general-majorn lär finna god nog till sist, ligger dansken redan i segerns stund spärrad i samma farliga ställning som barbarerna nu. Och jag är den, som har nyckeln till matspannet i hvad fall som hälst, ser herren!»

Den andre satt och tummade sin haka betänksamt.

»Allt det där låter verkligen förledande, men dess värre icke öfvertygande,» utbrast han. »Eders välbördighet har väl också någon förklaring, som faller de danske lika bra i smaken. Huru skall man annars förstå det stora förtroendet på detta håll? Ty stort måste det vara, om de danske, stadda mellan svenska trupper i norr och söder, kunna göra upp affären i lugn med barbarerna?»

»Nåväl, just den knuten är min konungs hemlighet och måste öfverlämnas åt herrens egen skarptänkthet. Nog är jag tillräckligt skändad att passa till landsförrädare i fiendens ögon, och herren själf har ju dragit så flitiga strån till den stacken. Men likafullt bruka förrädare ej åtnjuta stort förtroende. Och nog vet dansken, att jag innehar det lagliga befälet öfver herrens armé, huru hans höghet prinsen än behagar tolka den saken. Men detta förklarar ändå på långt när icke allt.»

»Alltså finnes här en olöst knut, som lämpligast kunde lossas inför krigsrätten inom slutna dörrar . . .»

Båda hade rest sig från bordet.

»Står general-majoren alltså fast vid detta arresterings-projekt?»

»Soldaten får ej resonera; han lyder endast!»

»Obetingadt, äfven om ordern saknar all officiell befogenhet? Och med slika möjligheter för ögonen?»

»Välan, eders välbördighet går nu sitt öde till mötes och jag är skyldig att vara uppriktig. Vi känna icke häller de möjligheter, som kunde förestå, om herren stannar vid detta befäl! Vi befara, att eders välbördighet tilläfventyrs kunde komma själf i spetsen för röde rockar och asiatiska lansar öfver Svealand. Vi finne alltså i Herrans namn bäst att försäkra oss om det farliga hufvud, som kunde hafva samlat trådarne till ett sådant anslag. Sedan blir det alltid bättre råd med den plan- och hufvudlösa hopen.»

»Det gifves alltså ingen pardon, ingen barmhärtighet?» sporde den andre kallt.

»Eders välbördighet är då icke benägen att resa till Stockholm?» hånade dödsfienden.

»Jag är verkligen icke så. Den enda vändning, general-majorn förmår gifva åt nordens angelägenheter, måste osvikligen kasta riket i fördärf och mitt hufvud som hämndeoffer i oförsonliga bödlars våld.»

»Väl, ett hufvud, som spunnit slika olyckshärfvor, må falla. Helt säkert skall eders välbördighet själf inse den tragiska rättvisan i detta öde, när som herren tog sig upp en så högdristig sak utan nödig försiktighet ens om den personliga friheten, som främst af allt erfordrades för målets nående. Visst hade man trott herren mer finurlig än så.»

»Eders välborn talar verkligen ståtligt! Olagligen beröfvad min personliga frihet kan jag ej nå målet. Men det är sant: jag har begått en oförsiktighet. Litande på den laglige suveränens ord om ansvarighet för honom ensam, vågade jag besöka en underordnad officer, som kallas mönstret för svenske riddersmän. Genom ett förräderi rycktes jag från halfgjordt verk, och genom dess förstörelse af en klumpig hand bragtes mitt land i största våda, jag själf i undergången. Kunde dock denna häktning ej få vara — af en ren beskedlighet?»

»Nog resoneradt! Värjan hit!»

Nu hade stadmannen hört nog och blef med ens så reslig.

»Min värja?» upprepade han eftertryckligt i ändrad ton. »Är general-majorn säker på, att han får min värja?»

»Åjo, på ett eller annat vis!»

Arrestatorn gick att påkalla vakten, men arrestanten trädde i hans väg och sporde dämpadt, med spyflugan i ögonvrån:

»Lydde ordern verkligen på general-major Loth?»

»Jag tror, att namn och titel sades nog uttryckligt!» kom svaret kallt.

»Nå den ordern angår ju inte mig, som är general-löjtnant. Sir eders välborn, jag har krupit ur det skinnet nu.»

Den andre steg tillbaka bleknad.

»Hvad för något!» utbrast han nästan handfallen. »Skulle konungen verkligen . . .?»

». . . Ha utnämnt, oaktadt alla dessa smädelser — jo, det händer verkligen. Dufed och Långa, Sótkamo och Långsten voro visst icke storblodiga segrar. Hvem vet, om någon skribent törs sätta dem på samma blad som det väldiga nederlaget vid Storkyro? De vunnos dock

utan rikets och gevernementets skattebetungande, ensamt med den hjälp, som ställdes af mig, ringe, hatade och förföljde man. Det var dock segrar, och sådana behöfver riket nu. De ärofulla nederlagen — ja, de kunna uppskattas till sitt värde, först när våra ben ha vittrat några gånger. Summan är, att general-majorn ej längre tarfvar besvära sig öfver samma befälsgrad och kommer med en arresteringsorder, som klickar.»

»Utnämningsbrefvet finnes kanske att tillgå?»

»För att granskas, om icke konungens namn är förfalskadt? Det går an! Se här!»

Den nye general-löjtnanten satte sig vid bordet framför general-majorn och betraktade uppmärksamt dennes hårda minspel under läsningen.

»Jag ser!» utbrast den granskande nästan ljudlöst. »Hans majestät ålägger mig formligen att subordinera under general-löjtnanten ... när det påfordras.»

»Men det omaket slipper väl herren, om detta arresteringsgöromål nu bringas till slutet? Eller skall fäderneslandet offras för en formsak?»

»Arresteringen? Nej, den åtgärden hade jag *instruktion* att *inhibera*, om detta utnämningsrykte skulle besannas, det likväl ingen trodde. Jag har alltså lupit ifällan.»

»Jojomän! Si, den ritningen var mig nog klar, innan jag kom hit.»

Stadmannen och general-löjtnanten röjde med tonen, att det kokade inom honom, och mätte golfvet med några steg, medan hans blod lugnade sig. Han stannade, mötte sin slagne fiendes iskalla uppsyn och fortgick som vanligt:

»Herr general-major» — den tilltalade reste sig stramt och pliktskyldigt — »I kvarterar armén här efter södra älfstranden i en posteringskedja efter plan och anvisning

i dessa papper. Befälet öfverlämnas därpå till öfverstarne, och general-majorn själf går in på arrest i högvakten intill fälttågets slut. Detta skall lära välborne herren till en annan gång, att en laglig chefsfullmakt icke trampas under fötterna vid första hugskott i konungens missbrukade namn. Huru herrens fälttåg aflopp, därom rapporterar *jag* till högkvarteret.»

XX.

ÄNDTLIGEN!

Ändtligen kom mot midten af årets sista månad ett nattligt väderleksombyte med den efterlängtade morgonen. Klarblå himmel öfver ett lufthaf, som icke rördes, jorden täckt af snö i ljusblått skimmer, fjärdar, innanvatten, hafsband isbelagda.

Öfver vältrande höstfloder med fräs i dalarnes djup nedom niporna, öfver hvita svedjeåsar med svarta, hvitkulliga stubbar högt upp mot sluttningarna, öfver omfattande slätter af is och land, med fjällen som hvita moln i fjärran och vida världen i aningen bortanför — öfverallt hördes nu som fågelkvitter lynnesglada människoröster på otroligt långa håll i den öfverjordiskt klara och rena luften. Härligaste land på jorden!

Denna dags förmiddag, just som solögat rann upp för Mäster-Saras synvidd bakom söderbergets topprad, hördes ända ned till Hernösundets omnejd ett aflägset mullrande dån från norden. Alla människor rycktes från sina gärningar och fjättrades med all sin själ vid lyssnande örat. Alldeles säkert urskildes kanonad långt, långt nord genom världen på det okända rum, där blodsleken om landets öde nu omsider skulle stånda.

Först hördes enstaka skott i en tveksamt borttynande red, och så blef det tyst för en stund, sedan åskan mullrat bort. Därpå följde raskt någonting likt en rad strida salfvor och en stunds oroligt plottrande, efter hand afsaktadt till den enstaka skottraden, som åter tystnade hvad stunden led. Men denna låt återkom flerfaldiga gånger efter smärre uppehåll hela tre timmar igenom. För en gammal knekt, som stod på sitt träben och lyssnade bland annat folk, tedde sig aningen om granadörskompanier, som instuckna i eldgifvande trupplinjers luckor mottogo och tillbakaslogo rytterianfall. Till sist hördes de uppblossande salfvorna och åtföljande plotter ej mer. Den enstaka skottraden åter fortfor att skälla som envisa hunden hela dagen in mot mörkningen.

Och gnistrande stjärnklar sänkte sig vinternatten i orubbad stillhet ned öfver uppskakade själar med en frestelse till hvila, som ständigt gäckades af drömkvalens sprittning. Öfver snörda brösten lägrade sig stygga maror, gnisterögda, plattnäsigt leda, svartstripiga med långt nertvinnade svarta skäggsnodder från tjocka läppar öfver bredgriniga käftband. »Den natten voro vi som öfverlåtne åt mörksens väldigheter, men om det var slagne hedningens osalige själar, som kvalde oss, eller förebudet om kvalen, som förestode oss efter hedningens seger, det visste vi intet,» erkänner Mäster-Sara, enkelt och oskrymtadt som alltid.

Hälsad med lofsång ur hjärtans djup, klarnade omsider nästa morgon, ännu mer gnistrande blåklar, bådande ändring genom blekröda streck bakom bergen. Men just vid den tid, då morgonblossen kunde släckas i murens klykor, började dånet åter rulla i nordan, dock ej längre möjligt att urskilja som enstaka skott, utan likt en oaf-

bruten åska hela dagen. Hvad flertalet tyckte, var att detta tordön oupphörligen nalkades, men ej i nordlig riktning öfver land, utan snarare nordostligt från hafvet. En dräng, som hämtade vatten ur hafsvaken, hörde också, då han lyssnade mot vattnet, ett särskildt dön, som var tydligare än annars. Mycket folk kom ned till vaken för att sanna detta, och allmän blef den tron, att slaget rasade fram öfver hafsisen under oupphörlig jakt mot söder. Hvilken var då den jagade sidan: stadmannen med sina trupper till fots eller hedningen på en oöfverskådlig massa hästryggar öfver isen? Stadmannen slagen och flyktande — den tanken ville ingen tänka sig. Stadmannen segrande med hedningen drifven framför sig — hvem ville hällre välja det? Det finnes ödesstunder, då man ej vågar tänka det man hoppas!

När allt kom vida, spordes än värre möjligheter i ett skräcktal, framfördt af en rad bönder åkande från norr, snarlikt sörkörare på väg till Distingens marknad. Redan föregående dag, sade dessa, hade svenske krigsherren, sittande på en röd häst inom en fyrkant af röde krigsmän i strid med hedningen, fallit stupad till jorden. Hans folk, utan ledning, utan sammanhållning, förlorade slaget och alla kanoner. Så var det att ge sig i väg undan mordiske hedningen, tätt och svart som sotet bakefter, ty han kapade utan förskoning ned allt hvad kapas kunde med värjor, spjut, bössor och kanoner, samma kanoner, som motstridarn fick lämna efter sig. Hvad norsken under slik belägenhet gjorde var inte ondt förstå: han tog genast till fötters med en rent fördärfvad fart.

»På hafsisen då, förstås?» ängslade frågorna rundt omkring. »Så att hela bröten kommer dragandes efter hafsisen?»

»Hånej, hvarför på hafsisen? Nej, nog är hopen grufligen stor alltid, men det förstås, att nog räcker landbacken till ändå.»

»Men vi hafvom hört dönet som från hafvet till.»

»Ja, hvad är det mer! Det genljuder i bergen och det är hvarjehanda. Rätta ställningen vet väl den, som är från det väderstrecket och har talt vid andra, som undan för undan ha hört, hvad riktigt sanningsfolk har sagt. Hvad skulle stridshärarne ut på isen för? D'är på landbacken, som krigsbataljer skola stå, och aldrig annorlunda har det häller varit i världens tider.»

»Så att norsken allraförst tog till fötters? Och med en så fördärfvad fart?»

»Ja, det var med ett ord sagdt så, att den som såg, då det bar i väg med dem, fick knappast ögonfäste på stöfvelsvängen deras en gång. Och då förstodo vi, att stanna kvar skulle inte bli mången för godt, så att vi gåfvo oss i väg medan tider voro och törs fördenskull häller inte sinka oss längre. Alltid får I höra något mer nordifrån världen.»

Hvad värde skulle tillmätas detta sörkörareprat med en märkbar spets af bondelufverns driftbegär mot borgarn? Det kunde de arma fäderna ej afgöra. Dock hade Storkyro-skräcken och allt fasans ris, som därmed följde, inpräglat en sund betänksamhet. Många trodde ryktet grundadt på landsfördärflig nidingslust af pröfvadt slag, men ej dess mindre ökades ovisshetens kval till ren olidlighet.

I dessa dagar hade arma människor flitigt sökt lisa i hvarandras umgänge. Landsallmogen, hjärtligt hälsad och handtryckt såsom aldrig förr, hade uppsökt staden och sina kvarter där långt talrikare, än den lilla Thomas-

mässan kunde föranleda. Men omsider kunde menige man af stad och land ej längre bära stundens börda ens på samlad skuldra, utan måste nedlägga den grufliga tyngden inför fädernas Gud. Och hvar, om ej i kyrkan, skulle gudomen rätt innerligt anträffas af de kyrkofromme söndagskristne, men där fanns gudomen dock. Till sista rum fylldes kyrkan utan vanligt kält och bråk om den högviktiga bänkläggningen; besökarne voro nu endast medmänniskor och medborgare. Och predikanten, med ett ensamt ljus framför sig i den djupa klyftan af suckande själar, förestafvade efter deras behof långa och många böner, ända tills detta tordön sent på kvällen vid nytänd måne omsider tystnade.

Efter en något drägligare natt kom en ny dag med sydostlig vind, piskande blötsnö som strängar mot jorden. Kanonerna hördes ej, ty nu var det hafvet som röt. I tornhöga svall vräkte det hela berg af sönderbökad is inöfver fjärdar, skär, klippor, älfmynningar. Detta oväder utfyllde åter en orolig natt, intill nästa dags förmiddag, då det ändtligen lade sig till en smekande tövind.

Nu genomträngdes det utängslade borgarsamhället i den nybyggda staden vid Hernösundet, sorgernas och kvalens gamla stamort, af en otroligt glädjande ryktesstöt.

Mäster-Sara hade kommit åkande på väg till Bispehöjden, högtidligt svartklädd, blek och allvarlig. Folk hade skockat sig kring släden från alla håll och i Herrans namn frågat hvad det var.

»Det är endast seger,» hade hon svarat. »Säg för dem alla, att seger är vunnen!»

XXI.

EN STUND OFÖRGÄTLIG FÖR TIDERNA. SVENSKE-MICKEL, NU FÄLTMARSKALK, RIKETS RÅD OCH GENERAL-GUVERNÖR, GER BUD OM SEGER OCH LYSNING.

Längre fram på dagen spordes från Bispehöjden, att Mäster-Sara, som nu gästade stiftsherdens hus, bekommit stadmannens bref med märkliga besked. Inom kort hade borgerskap och landtallmoge samlat sig alldeles grått på gården. Magister Georg Vallin gick menige man till mötes ute på bron och läste brefvet så:

»Till allas vår Mäster-Sara!

Detta nödvärns vågspel är omsider lyktadt med drägligare seger, än jag vågat förvänta.

Striden har stått mångartad, skiftesrik, på sistone rent förfärlig.

I väster slogo vi först holländarnes fribytartåg till sjöss, i nord arkanglarnes korståg till lands. Dess ledare, munken Methodius, trängdes med sin sista skara ut mot yttersta branten på Nordkap och stupade, själf den siste, under sin korsstaf med svärd i hand.

Sedan måste vi till säkerhet mot fienden af söder draga hem landvärnet från Tronden och Halögen, öfvergifvande med bitter grämelse den eröfringen, med utfärdsvägarne mot väster till spillo. Hvad oss återstår är landremsan från Lofoten allt nord- och österöfver in åt Hvita hafvets innersta vrå.

Slutligen hafver i dessa yttersta dagar slutspelet stått emot barbarerna vid östra hafvet.

En ringa del af de dansk-norske ville ej strida, kommo

ansiktes mot svenska kanoner, afväpnades, återfördes i fångenskap.

En ringa del öfvergick till fienderna, ledde dem i fördärfvet och förgicks med dem.

Den allerstörsta delen förblef troget vid mig, vid segern och Sveriges krona. Efter denna fasans victoria tror sig ingen våga hem till Norges rike mer, och öfver sina många stupade ha de norske stor sorg. Kämpande vid min sida blef äfven major Björn Randulf svårt blesserad genom en lansstöt i underlifvet, så att föga hopp är om hans hjälp.

Utgången blef sådan, att ingen fiende längre finnes på vår kust.

Dess värre ligga de nu alla utanför kusten. Säg dem, att här blifver intet fjäsk med gudliga tacksägelser och sådant mer.

Afsatt dansk general genom hemliga order från Köpenhamn.

Utnämnd fältmarskalk, rikets råd och general-guvernör genom hans majestäts kreditiv, som längesedan gafs mig i handom att öppnas, när denna bragd sett dagen.

Vår lysning uttages när som hälst och ju förr dess hällre, varande detta fullmakten å min sida.

Svenske-Mickel.»

Slutande läsningen tillade magister Vallin mycket rörd:

»Tilläfventyrs bör detta så förstås, att den slagna hedningahären eller någon del däraf lyckades taga sig ombord på fartyg i någon isbruten hamn. Kanske är segern fördenskull mindre aktad af hans excellens, men är hon då för våra ögon ingen tack värd? Östra fienden slagen med den västra — pris och lof evinnerliga!»

»Pris och lof evinnerliga!» instämde menige man med blottade hufvuden och ymniga glädjetårar.

Brösten frigjordes från kvalens mara, vidgades till glädjens fylliga hurra för konungen, den öfver kältringarnes småsinne upphöjde, som visste ära förtjänsten, för generalen, den store, den underbare, och för hans segerhär, skapad af rikets fiender och samhällets utskott. En mäktig aning grep nu detta jublande folk, att aldrig tillförne bland dess fäder bevisats så stora gärningar, och att långa, långa tider skulle förgå, innan deras motstycke, om någonsin, komme åter. Stor, upphöjd och helig kändes stunden, en af dessa oförgätliga få, då människornas stora massa skådar forntid och sentid från en öfverväldig höjd. När så fjällen börjat lossna från alla dessa ögon, så framstod väl ännu en med stora gärningar. När skulle i tidernas längd en kvinna födas som Mäster-Saras like? Detta folk häpnade för alla under, som den högste bevisat för dess seende ögon. Brösten häfdes åter, och hurraropet, höjdt för hennes namn, betygade, att hon, den hulda landsmodern, var landets segerkrönte fader ärligt värd.

»Mäster-Sara!» ljödo maningsropen allt stridare. »Få vi se och vänhälsa Mäster-Sara!»

Det halp ej annat.

Nigande, leende, en bild af outsägligt behag, och dock så blygsam, trädde hon fram i allvarligt, landsmoderligt majestät. Kvinnorna, som nu alldeles förgäto den fjortonårige, trängde sig fram till handtagande lyckönskan, och den öfriga allmänheten slöt sig efter mangrant så när som två afsides dröjande skepnader, dem ingen fäste sig vid.

Den ene var den brutne årsgästen från hennes hem på Udden. Mer veckig, mörk och grubblande än vanligt, hvälfde han vid denna syn mörka tankar:

»Detta folk skulle vara stort, om det nu mindes, hvad äfven jag verkat för dess väl. *Han* och *hon* få nog sin rättvisa lön — i värsta fall tillräckligt af hvarandra, men mig, den ringe, förtrampade lappen bland ett främmande folk öfver mina fäders inkräktade land — mig kommer ingen ihåg! Skall icke någon erinran slå henne, när hon mottager all denna hyllest, att utan mig hade hon ingenstädes kommit, utan stått där som general Byxlös utan byxor? Hvem annan gaf henne lämpliga råd, hvem var djärf och fintlig nog för deras utförande, hvem skaffade henne klöfjeälgen för handeln med Norge? Hånej, detta allt är henne visst så fjärran som öster är från väster! Den brutne lappen kan ha nog af sitt födoråd, tycker hon. Jag kan ock undvara platsen vid hennes bord. Visst tro de nu, att gamla vreden all är afplanad! Ha de ock försonat sina fäders gamla skuld mot lapparne? Hittills var jag en uppbyggelsens ande; hädanefter blifver jag en hämndens!»

Den veckige mannen började aflägsna sig. Från grinden smög han en dolsk rymmares blick tillbaka. Den hyllande skaran var alltjämt vänd mot landsmodern, och hon var upptagen af alla dessa hjärtliga handtryckningar. Ingen gaf akt på honom, då han kröp i väg.

Lika obemärkt var den andre, som stod afsides, en gammal, hasig, nedböjd skepnad, hvassögd, kroknäsig som en korp, krokfingrad om knölpåkens handfäste. Den räta baknacken sköt upp till en spetsig hjässa, som stuckit hål i kasketten öfver ett gråtofvigt hår, som stod framstripigt under skärmen.

Då menigheten omsider, lyckligt strålande, troppat i väg och den stackars gamle bofven sett ryggen på den siste sjunka ned i backen, stapplade han fram till bron, där landsmodern dröjde ensam med tårade ögon, hälsade inställsamt och talade hest i stupande växeltoner:

»Kära hjärtanes, ursaka en gammal fattig usling! Skulle väl tala med excellensen själf om det här, men då han kommer med alle fine gratulanter och figuranter kring sig, så tör väl stackaren jag inte slippa fram.»

Mäster-Sara såg i medlidsamt obehag en af dessa lätt igenkände, som aldrig velat se insidan i något af hennes trettio arbetshem, varelser, hvilkas ohjälplighet ansågs lika säker som kyrke-amen, då den framsuckades af andäktige söndagskristne öfver dessa i järn slagne spetsnackars framtvungna syndabekännelser från tjyfvapallen. De voro utskjutne från människornas boningar, dit de dock gärna ville in, och på sin höjd välkomne hos Herran i himmelrik. Några af dem sades han taga hem till sig som snöhvite änglar rakt från själfva spetsgården och dödshugget, men de öfriga snöt den lede med hvissjande hvin bortöfver grantopparne, så snart nacken var genomhuggen, ett fasans skrämseltal för stygga barn, som hvarken aktade hut eller aga.

»Hvad heter du?» lät hennes fråga så mild hon förmådde.

»Jag kallas Kyrk-Jan, rent ut sagdt, för så länge det fanns något att stjäla i kyrkorna, så stal jag förstås.»

»Hvad vill du nu då, Jan?»

»Jo si jag satt på bänken bredvid hans excellens, då Olof Evertsson spådde honom dessa bragder. Förstås han var ju ingen excellens då, utan bara en armods pojke i slaftjudret hos Rike-Mates i Svart-Noret, fadren åt den

här, som han tog och redde ifrån sig. Och jag satt bredvid honom i tjyfklofvan på dörrbänken . . .»

»Nå, hvad mera då, Jan?»

»Jo si då detta allt var spådt, såsom nu skett hafver, då stod jag upp och bugade mig och sade: »Herre, på mig tänk, då du i ditt rike kommer!» För si ett så oherrans tjyfstycke, som det var, ville jag, som skälldes utlärde mästertjyfven, just inte tro på af den menlöse ynglingen. Han svarar emellertid: »Kom till mig, du Jan, då detta allt är gjordt, så blir det någon råd,» tyckte han. Och si nu är spådomen uppfylld och jag kom att mig anmäla.»

»Huru vet du då så noga, att bänkkamraten blef vår excellens?»

»Jag kan väl aldrig inbilla mig, att fler än en skulle sådant genomgå. Först blef norskens sjömakt stulen och hans landhär därigenom ock borttagen, och med stulna härn af väster slår han sedan ryssens här af öster. Ett sådant stycke göres ej mer än en gång i världens tider; det förstå nog vi, som skälldes mästare hittills.»

Mäster-Sara gladdes vid detta tal, ty däraf kunde hon förstå, att folket utan fingervisning redan börjat igenkänna den fjortonåriges fader på hans fullbordade stycken.

»Du är gammal nu, Jan,» fortgick hon allvarligt. »Vet du något gagneligt, som du står ut med hädanefter?»

»Gammal, det var just den leda visan! Hör jag inte jämt, att unga skälmar, hela härn, fingo gå ut i krig och tjäna sig till heder och lifnäring! Och då det sällskapet kommer hem som segerherrar under spjuten, tätt som åkerpilen, tror en då, att någon ser åt sidan på stackaren mig? Men gammal är gammal dock. Aldrig

fick hans excellens någon bukt med gamle skälmar, hur han än försökte, men jag har gehör med det folket, och finge jag blifva som någon slags general-guvernör för dem, så tror jag att det ginge bättre.»

Tanken slog henne genast för hufvudet, och svaret kom obetingadt:

»Väl, Jan, jag skall tala till det bästa för ditt förslag.»

»Tack och, käre hjärtanes, glöm ej bort mig! Ty jag skall säga, att jag är i en ganska svår belägenhet.»

Och i väntan på besked anvisades Kyrk-Jan, skälmarnes snart utnämnde general-guvernör, till ett af arbetshemmen med beting på stry-skäktning mot kost och bädd och sin bestämda hvilostol i arbetslagets krets framför den långa vinterkvällens brasa.

»I morgon börjar arbetet. I dag hvilar du, Jan, får högtidsranson och nya kläder efter ett varmt kryddbad, som gör dig till en splitter ny människa. Men glöm inte bort, att du måste bada, Jan!»

»Nej, för Herrans skull, nog skall det blifva!»

Mäster-Sara blef biskopshusets gäst den dagen ut, såsom seden var, när en förnämare lysning togs ut och en större lysningssportel flöt in; var det en mindre, så fick kapellanen sköta det bestyret. Och det var en sak, att hans excellens var frånvigder och fri samt af den rena evangeliska läran. Om frejden hade visst sports olika därutifrån Ryssland och turkhednaländerna; någon klarhet förelåg ej häller, huru det var ställdt med den höge herrens husförhörsskrifning nu och tillförne, så att doktor Göran blef ganska veckig och röjde benägenhet att närmare rannsaka skrifterna med afseende på detta fall. Ty egentligen var ju vigseln den trånga port, där de öfver-

trädare af alla slag skulle hejdas, rannsakas och näpsas eller tillbakavisas, tills bättringens frukt blefve uppenbar i deras själ och anda. Men så kunde han ju icke behandla fältmarskalken, riksrådet och general-guvernören rakt som en lösdrifvarstryk häller, utan veckade ut sig, tog mot sportelsumman och handtackade ändå så vackert.

XXII.

»EN FASANS VICTORIA.»

På eftermiddagen kom åter en stor menighetsskara upp till Bispehöjden, fyllde utan vanlig tvekan det högvördiga rummet inom planket och stod där värdigt säker om sin sak, men utan larmbeskäftighet, dämpadt allvarlig, mild och hofsam, glädjedrucken med tårade ögon, men äfven slagen af en oerhörd fasa.

Nu kunde menige man också förtälja något om segern i norden, något förfärligt, som endast hade sitt motstycke i gamla testamentet: hedningahären var all förgången i hafvet såsom de egyptiers här med Farao!

Detta budskap hade framförts af tre själfinnar, som landat vid den isbrutna ytterhamnen, ömkeligt medfarna af köld och slit under senaste dygnens storm på hafvet, och blott genom ett under komne till lifs med föga lif. Upptinade med brännvin framför elden och efter nog mycken vederkvickelse att återfå målet, hade så dessa åsyna vittnen omtalat grufvelsen . . .

Så kom en eftertrupp tillstädes med sagesmännen själfva, rödbrända som de voro af kylan, dystert tigande, kallt uttryckslösa genom den dämpadt sorlande menigheten, synbart ovilliga mot detta påtvingade afbrott i vederkvic-

kelsen. Efter välfägnad i bispeköket togos de i förhör af magister Georg i närvaro af husjungfrun och Mäster-Sara. Gamle doktorn hade högst uppskakad tagit flykten till sin nattesäng.

»Hvad är det för en grufvelse å färdom där nord i hafvet?»

»Ja, det var en sak, att hela isbandet mot skären var fullt af döde svarttryningar och hästar, som lågo där och slängdes i hafsjön, förstås.»

»Fullt säger du?»

»Ja, huru då... Sådan otalig hop som där vardt efter... hela ryska härn... och inte en kom undan häller för att omtala, huru det illfor sig med kamraterna.»

»Slaget har då stått på hafsisen?»

»Ja, det var en sak, fast inte första dagen. Då var det när att gå på tok för svensken, men generalen tör nog ha varit illistig. Han narrar dem ut på isen, hvad vi kunde si och tycka, där vi låg till hafs öfverst på skäret. Och det förstås, att på isen stod sig svarttryningen klent med sina oskodda hästar. Så snart de skulle rida till strids mot svenskens kanoner och skyttar på strand, bar det till att halka och skrena för dem, det vi tydligen kunde se där vi låg.»

»I han då sett själfva slaget?»

»Ja, det var en sak. Vi låg infrusna vid ett högt och brant skär branog långt till hafs. Och därifrån var innanför oss en rätt bred vak in mot landisen, där tryningahären var som afstängd, för si motstridarn låg där med kanoner och skyttar all väg efter landskären.»

»Kunde far närmare se, huru där gick till?»

»Nej, huru var det möjligt, så långt borta som det var? Vi hade klifvit upp på högsta skärklinten och såg

på hela tiden, så kallt det än drog från hafssidan. Utsikten var inte dålig, men ändå ... Nog märkte vi förstås, att svenskens kanoner gjorde ett oföre på isen. Han sköt kulor med långa kedjor emellan. Där en dylik for fram och slängde och dängde på isen, där vardt det husrent, skall jag säga. Men annars var det bara som ett grummel af krutrök och hafsdis och ångan af hästarne och hvirfvelsnön och allt. Och så var det hela tiden som ett pinans helvete af dön och rop och larm i ett enda gny af hästar och människor ...»

Det blef så tyst i rummet. Endast spraket hördes af en liten »ljustjyf,» som ville arbeta ut sig ur talgljusets veke. Finnkarlarne sågo kallt och dystert ut i det obestämda, och den frågande dröjde med en lång svårmodsblick emot fruntimren, grufvande för sin nästa fråga:

»Och så på natten stack stormen upp och hafvet?...»

»Ja, det var en sak, att hafvet bröt upp landisen, sådan storm som då var. Vi hade krupit in med några vedpinnar i en kula på landsidan af skäret och skötte om elden en i sänder, medan de andre frestade sofva en blund. Och vi undrade nog, huru det skulle gå för stackarne där på isen. Tidigt på morgonsidan, medan vädret ännu var klart, hade vi oss upp på klinten igen. Och vi såg rödt af svensken, där han stod kvar i flere leder, det ena öfver det andra liksom röda streck på snön, men isflaken, så långt vi kunde se den, var uppbruten och invräkt i bitar öfver landskären. Vi satte till kryssnings mot syden tätt efter land för att inte förvilla oss i snödrefvet. Och då fick en se den otaliga hopen dödkroppar. Den ene låg och slängdes här, den andre där bland isen och sörjan. God lust hade vi nog att rannsaka dem efter pengar eller så, men hafvet vräkte

så styggt med isbergen, och sjön gick så svår. Det var ingen för godt att komma dem när.»

I kretsen inträdde åter till spelrum för tankarna en djup tystnad.

»Det var underliga krigsrockar svensken hade på sig nu,» återtog finnkarlen. »Inte brukar han gå i krig så där röd?»

»Det var norska trupper!» upplyste magistern enkelt och tillade:

»Hans excellens hade visst en mening, när han skref: Dess värre ligga de alla utanför kusten. — Nå det bekräftar sig hvad jag en gång sade: Han är vår Alcibiades upp i dagen.»

Då Mäster-Sara den dagen kom hem till Udden i något vemodigt lynne, sporde hon, att årsgästen varit osynlig vid middagsbordet. Äfven allt framgent förblef han spårlöst borta och det troddes slutligen, att han farit lifsofärd, men någon verklig sorg öfver sådant öde kunde ej förmärkas. Tacksamhet för bevisade tjänster och medlidande med olyckan hade beredt honom en trygg plats vid husliga härden, men den försvunne lämnade intet tomrum efter sig. Han var för illa medfaren af människor, för att människor skulle fästa sig vid honom.

XXIII.

VID NORSKE BJÖRNS DÖDSBÄDD.

Den nye excellensen och hans maka sutto med sammanknutna händer vid nattlampans sken och fullmånens ljus, vakande inpå morgonen öfver en döende, som fläm-

tade i bädden med aftärdt ansikte och djupt insjunkna ögon inom helskäggets ljusa ram.

Den sjuke hade omsider öppnat ögonen ur långvariga slummerkval till den smärtans lisofrist, som plägar vara dödens sista förebud.

Excellensen fattade den aftärda handen, mötte hans blick och sade långsamt:

»Björn Randulf, om du ännu igenkänner mig och fattar, så tryck min hand!»

»Ja!» hviskade den sjuke med svag handtryckning.

»Din stund kan inte vara långt aflägsen, Björn, och du förfäras öfver en särskild skuld. För din egen del gick du din väg fram som en man af heder, men för ditt folks bästa begick du något, som grämer dig. Sådan kan politiken vara, har jag visst sökt trösta dig med, men du svarar jämt att ingen politisk vanheder upphäfver Guds lags ära och det kan väl så vara . . .»

»Nei, det *er* saa!» betonade hviskningen med ifver.

»Så hör på mitt tal utan sinnets uppskakning! Spar framför allt dina krafter. Du rädes att möta *gråmansgossen* inför Herrans domstol. Nåväl, *gråmansgossen* har länge sedan förlåtit dig och långt borta är han häller icke. Den du trodde död, han lefver och hans spådda stycken, som du ville afvärja, äro nu fullbordade. Du minns, han skulle röfva eder sjömakt: detta har jag gjort. Flottan, som gick in åt Tronden och afskar vägen för eder härsmakt, var ej från Sverige, utan från ditt eget varf, Björn. Och med eder sjömakt skulle han borttaga eder landhär. Hvem har då gjort detta, om icke jag! Sist skulle han med eder här af västan slå ryssens här af östan; du var själf med och kämpade till blods om

segern. Sir du, jag förgicks ej i timmerkulan, utan sitter här, har förlåtit dig och beder om din förlåtelse.»

Den döendes matta ögon hade långsamt afspeglat själsarbete under stigande häpnad såsom för något ofattbart, rent förfärande. Men så spred sig sakta öfver de tärda dragen ett allt ljusare skimmer. Och uppbjudande sina sista krafter reste han sig sittande och hviskade hänförd:

»Mine Öjne, du er Graamandsgutten selv? Og tilgiver mig? Du lever? Du har gjort det alt?»

»Ja, en stackars tattare förväxlades med mig. Han stannade i kulan som spetälskelik, men jag kom okänd undan, och du invaggades i säkerheten. Ja, underligt vandla öfvermakterna med oss.»

Nu var det visst en klar fjärrskådad syn, som fjättrat den döendes ögon, ty de röjde sken af ljus, som icke syntes.

»Jeg seer!» hviskade han. »Det er Overmakt mot den norske, som vil Sverige ondt. Hils, stötte min Kone!»

Björn Olavsson Randulf, Norges siste fylkeskonung, sjönk orörlig ned, ännu höljd af skimret från den syn han såg i fjärran.

»Och det är öfvermakt mot den svenske, som vill Norge ondt!» huttrade så ödeligt en röst ur skumrasket.

De två vid dödsbädden kände en ryckning i hvarandras händer. Excellensen borrade ett bistert ögonpar bort genom halfmörkret och sporde sträft:

»Hvem där? Hvilken störde dödsvakans frid?»

»Sanningen, som kryper missaktad, arm och snöd genom tiden. Vill du se mig som jag är?» lät åter den huttrande rösten.

»Vare hvem du vill, så stig *du* fram!»

Där hördes långsamt stapplande steg och någonting

som klappade mot golfvet. Hon slöt sig skälfvande till sin herre man, som bidade orubbligt kall. Så dök ur mörkret fram en snarlik dödskalle ytterst på en båglikt framböjd skepnad, stapplande med sin kryckestaf.

»Olof Evertsson!» utbrast hon lättnadsfullt. »Men så grufligen åldrad? Och här? Huru slapp gamle far in?»

»Hå, jag stod där månelyst på bron och tjänarn öppnar ju för döden, en väntad gäst i natt.»

En stund af tankemättad tystnad.

Husets herre reste sig, slöt med tårad blick den födes ögon sakta, medan makan föll i snyftning, och sade med bruten stämma:

»Se så fridfull han hvilar! Finge jag en gång hädangå så ljus som du! Ja men underliga äro dessa samveten! *Gråmansgossen* var han rädd att möta, men icke tattarn . . .»

»Honom hann väl samvetet ej få syn på, men du kan hinna med dem du har i hafvet,» huttrade uråldringen och sjönk så varligt ned på fönsterbänken.

Barbarernas förfärlige öfverman vände sig mörknad om och utfor barskt:

»Går du här i dödsfaret, Olof Evertsson, eller huru är det med dig? En förfärans dödshamn var du redan då detta spåddes om kvällen, och sedan dess ha åren gått så många. Den dagen fyllde jag mina femton. Minnes du tillfället?»

»Herre Gud, bara som en liten stund sedan. Och nu är du stora pojken, skäggig, gift och allting!»

»Jag har hunnit bli fältmarskalk och rikets råd, käre far!»

»I all denna rådlöshet? Stackare dig!»

»Jag är ock general-ståthållare!»

»Och får beskedligen bomärka dina drängars skrifverier! Tänk så general-ståtligt!»

»Icke så beskedligt häller: Konungens fullmäktig inom denna rikets tredjedel!»

»Äst du verkligen det? Är ej Karol hemma nu? Kungar, liksom ufvar, tåla ej sin like allt för nära, vest du!»

»Jag tror din tunga ännu är i välmakten. Du hör, du fattar, du svarar kvickt som en medelåldring! Huru många äro dina år på en höft?»

»Har ej så noga räknat. Minnes som en skugga gamle Gustaf Vasa mäkta ålderskröplig på Delsbo vall.»

»Och nu räkna vi 1714. Hvad gör detta, Mäster-Sara?»

»Ja i minsta laget var han hundra år när kungens farfar hädansof. Och sedan räkna vi åren 55.»

»Alltså 155 i det minsta. Får du då aldrig nog af lefva? Skall du i evighet kuska mellan haf och fjäll efter månens lopp, outslitlig som din näfverväska. Säg hvad Herrans under är det med dig?»

»Under? Jag går här och väntar tills landets drake ligger slagen af dig!»

»Nå huru mycket fattas i hans dödsvån nu då?»

»Mycket nog att jag går här och kraflar än. Visst har besten drabbats af något väldigt styng. Jag är blifven mäkta trött och stel. Detta är visst sista månen jag har trampat ut. Gif mig du härbärge och ett födoråd till döden, så kan du se på mig i hvad mån odjuret lider fram i ändalykten.»

»Icke illa; jag går in på detta!»

»Äfven om det drager ut på längden? Besten är mycket gammal. Månghundraårig kan behöfva flere år att bara dö?»

»Det blir väl någon råd. Kärefar är hjärtans välkom-

men i vårt hus,» betygade Mäster-Sara. »Kammarn skall genast redas i ordning med ljus och härlig utsikt.»

»Tack och nog! Det var ordet af mor i huset jag bidde.»

»Och så kan du alltid hjälpa far i huset någon gång att skåda framåt?» föreslog excellensen.

»Din spådomsdräng? Det säger jag rakt ifrån!»

»Alldeles bums?»

»Alldeles! Hvad varslar kammargutten inom väggarne utan ly till skogar, berg och strömmar och Herrans vindar genom världen?»

»Nå jag vet ju, att du menar hvad du talat; minst vid *hans* dödssäng förglömmes detta. Men därför vill jag veta, hvilken sanning det är, som behöfver smyga arm och snöd i mitt hus?»

»Sverige stort genom Norges väl och Norge stort genom Sveriges väl! Det var sanningen. Hittills var hon blott ditt fikonalöf att få norsken fram mot ryssen. Gå nu till blods med henne som helgdagsdräkt eller smyg undan sista trasan fort!»

»Du har då varslat något?

»Icke så förutan. Det var en skidokarl, som rände grått och brådt trädmellan genom skogen och ill var låten som han sjöng:

Jag skänkte min gusson så många gåfvor,
Silfver, land och vif, all världens håfvor.
Tre tolfter år — han döptes då igen
Men inget faddersbud ifrån min sven!
Flyg på, sträck fram du gås!
Med dina fjädrar skurna
Skrifves han i bom och lås.

Den låten hördes i går. Jag såg upp och märkte, för-

stås, inga gäss den här årstiden. Men gråfolket ser långt; visst såg han henne redan på sträck mot nordens land. Jag tror mest du får sitta trygg till gåsflyttningen frampå våren. Visst var du för bråd att stöta någon, som du bort stöta sist.»

»Herren vare din odödliga själ nådig, min hjärtans gosse!» utbrast Mäster-Sara hängifvet och slog gråtande sina armar om sin makes hals.

»Tack för varningen, Olof Evertsson, men jag gitter ej höra ditt sista prat. Det var någonting sällsamt grått, som spökade vid mitt dop och eljes vid alla märkestillfällen i mitt lif. Nu har jag följt den grunden, att i utvärtes måtto lämpa mig efter olika länders teologier. Då kunde jag väl också göra min hustru till viljes och lät dem återdöpa mig till den rena evangeliska läran af en ren anständighet för att undkomma detta eviga prästgnat en gång. Hvar den gråe mannen skulle träffas med bjudning, vet jag icke. Knappast tror jag häller, att den högvärdiga kristna fadderskretsen skulle ha funnit sig väl af hans närvaro.»

»Nå, jag tror du slipper honom!»

»Herren gifve dig det genom sina snöhvita änglars skydd!» bad makan, ännu fastare sluten till makens bröst.

»Ja, det är inte allt som beror på färgen, skall jag säga mor i huset! Nåja, gråfolket hänger ingen efter. Brukar någon åka före dig osynligt nu för tiden?»

»Nej, detta varsel är nu borta.»

»Än den ljufva sömnlåten då?»

»Har icke hörts under mig på länge.»

»Ser du där! Men lik var du nära att få i själfva dopefunten och hela hafvet fick du fullt af lik. Stackare, stackare dig!»

»Kanske har du aldrig mött en större stackare, Olof Evertsson?»

»Inte så till sägandes; stackarena äro mångahanda.»

»Och aldrig hörde du väl något godt om mig?»

»Jaså du far med håfven? Tre ärlige slantar skall du äfven få. En bragd, som du har gjort, var också främsta ögonmärket mitt. Du och din hustru ha fullbordat en annan, som jag och kungen min blott hunno med till hälften. Och för eder bägge har lyst så klart ett ljus, som vi bägge dess värre fingo sakna. Eljes skulle annan ställning varit här i norden.»

»Detta lyster oss närmare höra.»

Så fjättrade voro landets herre och fru af siarns tal, att de glömde dödens gästbesök i huset och sköto sina stolar mot uråldringen för att ej gå miste om ett ord. Det var sällan Olof Evertsson öppnade hjärtat, och dyrbara voro de stunder, då det skedde.

»Det har gått ett tal, att gamle far var öfverfogde här i norden åt en kung för mycket, mycket länge sedan?»

»Undangömder länge, länge sedan! Signe Gud den rättrådige och gärningsstarke herren, nåde han vår oblida hårdhet, vår ovislighet för den goda viljans skull. Karl af Södermanland — hvem minnes honom nu?»

»Åjo, din kung blir ej så lätt förglömder. Först hvad ha vi då uträttat lika?»

»Äfven jag lade yttersta nordens välsignade kuster under svenska väldet som en gryende utfyllnad åt gränsvattnen allt omkring.»

»Hvad får jag nu höra? Hade äfven du den tanken?»

»Inget vett är splitternytt och inget vanvett blir häller för gammalt. Sir du, svensken är i alla tider en blinder

slarf, som låter norden gå till spillo och bara fikar efter södern.»

De båda makarna mötte hvarandra suckande i en vemodsblick.

»Hvad var det du och din konung nådde halfvägs?»

»Vi nederslogo här de ogudlige birkarlarnes öfvermakt och införlifvade landet i utvärtes måtto till ett med riket, hvad som Gustaf Vasa aldrig hann. Och visst slogo vi... Oss nåde den barmhärtige hvad vi slogo — med spö och bila, stegel och bål. Hå, jag minns ju rakt som nyss, huru hela tolften hufvuden sutto och grinade på pålar här vid Hernö-sundet med hvars mans namn och gärningar inunder. Detta är en riksförrädares hufvud; detta är en våldgästares hufvud och en falskmätares; detta hufvud är af en missgärningsman, som hafver mördat tre arfvelappar och mökränkt tio lappkvinnor uppljust på en marknad; denne missgärningsman dräpte prästen, då han stod till altars. Och så var det tredskande bönhasare och uppviglare utan ända. Vi slogo utan skoning den, som blef lagförvunnen, och allt hvad sig uppreste, var det än af enfald och fåkunnighet. Och vi nöjdes ej med de dödlige kropparne; var saken urbota så öfverlåto vi desslikes själarne åt djäfvulen, såsom vårt gudlösa skräcktal var efter lika vettvilliga präster. Vi nederslogo allt motsträfvigt och förvunnet, som kunde nås af vår makt, men allt förgäfves. På birkarlaväldet kom ett eftervälde och onde gamle draken var kvar, allenast skinnet var förbytt.»

»Huru såg dét eftervåldet ut?»

»Fädrens onda hug i arf hos efterkommande och allt vett från södern en galenskap eller fiendskap i norden. Sir du så ovislige vi voro i all vår goda vilja. Och lik-

väl hade vi långt bättre vett än styresmännen före oss. Dessa trodde visst, att *alla* voro till för *en*, den som mest bjudande var, och *till* fingo de väl vara, därför att han behöfde dem så pass välskötte som det bar sig med de kreaturen. *Alla* skulle hjälpa *en* stackare, så att han kunde varda dess mer hullig, stor och grann. Vi däremot funderade så, att den ende bjudande skulle hjälpa alla, men genom att drifva och dundra och köra med dem såsom vettlöse drängar eller osjälige dragoxar. Nog körde vi och dundrade och slogo. Det vardt alldeles för mycket åt en att hjälpa alla på det viset; för de andra vardt hjälpen både för mycken och för liten. Den galenskapen såg jag fullervisst före tredjedelen af dessa mina år, och så blef min dom att blifva här och afbida den vishet, som måste träda i stället. Efterhand som jag har gått och trampat ut den ene månen efter den andra, förstod jag väl, att en stor vrede måste öfvervinnas af en stor kärlek, men huru, när och af hvilken? Nu har jag sett det enkla visdomsundret; *alle* skulle hjälpa alla genom *en*, men icke en bjudande herre, utan allas tjänare.»

Landets herre och fru möttes i en forskande blick.

»Har du funnit något sådant hos oss?» sporde excellensen undrande.

»Af gärningarne synes nog den hjärtegrunden klar.»

»Hm, ja visst ha vi ofta brukat säga det där ena: Alle skola allom hjälpa! Men huru var det med det andra: Hafvom vi varit allas tjänare? Åja, när jag rätt betänker de skilda styckena, så . . . hälst min hustrus, så går det skapligt ihop . . . Vi ha kanske varit det utan att veta af'et. Ett konstigt talesätt i alla fall: Jag kan ej riktigt lika det.»

»Nej, du likar icke längre din gamla hjärtegrund. Du

har varit allas tjänare, utan att veta af'et och vet dess bättre nu, att du är allas herre.»

»Var det därför du stackarnämnde mig de resorna två, Olof Evertsson?»

»Du är icke längre söndagsbarnet, gråmansgossen, Svenske-Mickel! Andens och öfverlyckans gåfvor ha flödat nog. Du har kvar en hustru med ljust förstånd i all hushållning. Brädsågning, marknader, linodling, vägabyggen får du nog på rätta spåret. Smid nu, men smid fort medan järnet är som varmast. Nu så länge böjer sig allt för din vilja. Du finner äfven råd med dina skrifvarherrar, om icke de finna råd med dig. Och din varskodda räf kan väl också vädra sig förbi den farliga gåsen frampå våren — ja du hör att det förbyter sig. Bäst vore, om de högge af ditt hufvud nu!»

Landets herre ville reda sig lös från makans arm och resa sig beslutsamt i något vredgadt uppsåt.

»Nej, du får ej, kan ej!» kved hon smekande ömt och fjättrade honom ännu mer. »Har du ej maka, har du ej son, så har du ett namn som höljs i grafven svartare än dess natt... Och bragden din förnekad intill sena tider, endast vittnad af den arma sagan och mitt svaga ord, om det når fram...»

»Håhåjaja!» utbrast den gamle trött af världens evigt samma. »Kvinnan, som du gaf mig, herre, sade Adam...»

XXIV.

URÅLDRINGEN UR TIDEN. ETT TIDEHVARF ÄNDADT.

Den outslitlige vandrarn mellan fjäll och haf efter månens lopp behöfde ej länge ett härbärge utan ly till Herrans vindar genom världen. Redan före månens nästa fylle var hans vandring lyktad.

Med Olof Evertsson bortgick en af jordens äldsta människor och tillika en af de mest klarseende. Utöfver Bottenlandens införlifvande med riket, hans mannaålders tunga lifsgärning, som ej till önsklig fullhet mäktades af tidens statskonst, lefde han mer än hundra år för att varsna sin enda jämnbördige efterträdare i hans gosseår, förutsäga honom hans lifsuppgift och se sin egen fullbordad af den till makt och ära uppstigne mannen, innan den i yttersta dagar flämtande lifslågan för alltid släcktes. Barnet, som mindes en skugga af den åldrige Gustaf Vasa på Delsbo vall, mannen, som verkade i jämbredd med hans yngste son, riksföreståndaren Karl af Södermanland, hundraåringen, som hann se 30-åriga krigets slut, blef till sist uråldringen, som lefvat under tio regeringar af närmast 200 år, omfattande svenska statens långsamma uppbyggande till största makthöjd och dess långvariga strid mot återgången till fall, samt gick ur tiden blott tre år före sin furstes dottersons sonson, Karl XII, sedan han med fyra år öfverlefvat Adolf Fredriks födelse som hertig af Holstein-Gottorp.

Hvilka lifvets växlingar denne jordevandrare fick upplefva med seende ögon och vaken fattning i det längsta, kan aflägset anas däraf, att världens omedvetna kretslopp

inpå gamla tankespår hann förnya en af hans längesedan förgätna bragder liksom äfven förvittra och söndermala de tunga stötostenarne på hans mannaålders hufvudväg, där den stora plöjkrossen åter gick fram i sin långsamma vandring, detta hvarf med afgjord verkan.

Tusen underliga sägner hade under tiderna hopats om Olof Evertsson. Utan glädjebud trädde han aldrig in till den ringe, utan svåra bud och tidender aldrig till den mäktige. Under sitt evinnerliga månadslopp mellan fjäll och haf var han, släkte efter släkte, allas rådgifvare, förtrogne och samvete, allas tidning om hvad som händt, hände eller skulle ske. Människor från de mest skilda håll, in- och utrikes, uppsökte den vidtberömde siaren. Hvad han fick i spådomslön, små slantar eller väldiga summor efter olika råd och lägenhet, gaf han alltid till de fattige.

Olof Evertsson förstod alla och genomskådade alla som glas; ingen fattade honom annat än som ett underdjur af idel obegriplighet. Och visst hade han sina egenheter, ännu flera pådiktades honom. God vän och bekant var han med alla hundar på sin vandringsväg, hade till och med reda på deras släktregister lika väl som människornas. Men det var också slut med vänskapen, så snart en hund fick ordet om sig — att skälla på månen. Den hunden försvann hastigt ur lefvande hundars antal och hans skinn kom snarligen på stången i ägarens härbärge, ingen visste huru. Den, som ville hafva en hund nedertagen utan att anlita sockenlappen, behöfde endast falskeligen berykta honom på nämnda vis, så var det färdigt.

I allting annat foglig var han det icke längre, så snart någon gaf sig till tals om månen. Att förstå sig på honom och af hans åthäfvor draga alla nödiga slutsatser

om väderlek, årsväxt, och hälsa, det var en konst som den gamle tillmätte sig ensam, alla andra uteslutne.

Mest omspunnen af sagan var hans näfverväska, som aldrig vändes annat än vid vandringens slutpunkter, öster vid hafvet, väster bland fjällen. En ogudaktig yngling företog sig en gång att några hvarf sno om väskan, som var ställd mot knuten, medan den gamle satt i stugan. Det skulle han inte ha gjort. Besökarn kände genast på sig, att något var i olag, uppspanade vettvillingen, gaf denne först med senig hand och hvass tunga en hård aga till kropp och själ, så att han vände tjängorna i vädret några gånger. Därpå tog han jämrande itu med väskan och vred om henne några hvarf i motsatt led för att möjligast upphäfva ofogets verkan. En annan gång tänkte en nyfiken käring titta ned i väskan, medan vandrarn sof som gäst i stugan. Det gjorde hon icke ostraffadt. En förskräcklig fuling stack genast upp hufvudet, krökte halsen i en djärf bukt på getabocksvis och stang henne med knapp och skarp smäll för pannan, så att hon raglade baklänges och hade brandgula märken för lifstiden. Människan blef ock genom den grufliga händelsen en stor kristinna. En gång företogo sig borgarne vid Hernö-sundet det orådet att sätta in uråldringen i kurran för att se, huru det skulle gå med honom, då hans galna månadsvandring afbrötes. Detta skulle de ha låtit bli, ty efter den betan blef fulingen för en gång lössläppter till deras storynkeliga ofärd, såsom annorstädes utförligen berättadt är. Allt tog till fötters när han kom sättande ur mörkret, eldglödande ur käft och ögonhålor. Ingen ville ha göra med den till skepnad formade samvetsbördan, som birkarlaväldets oblide vedersakare på sig tog för allas lättnad. Och sträng var bördan: hon körde

evinnerligen med sin man och tålde ej i otid vändas . . .

När nu undermänniskan var hänsofven satte landets herre i fråga att bereda honom en hedrande jordafärd. Då lät det krångligt nog att ens få honom nedan jord på kristlofligt vis. Så långt någon mindes hade Olof Evertsson aldrig varit sedder i gudshus, vid husförhör, dop, offermässa eller andra högvärdiga ting. Vid sådant förhållande och då den framlidne dessutom uppenbarligen lutat åt flerehanda kätterier, så tordes ingen präst jordsätta honom. Fastmer upplystes ock, att den gamle hedningen många gånger åstundat ett ensamt hvilorum vid hafvet. Dét fick han äfven genom sin mäktige efterföljares försorg i en klyfta, nedhuggen i bergsgrunden till ett skär, med näfverväskan som hufvudgärd och en häll inmurad som tak öfver klyftan. Men någon jordfästning vederfors ej Olof Evertsson och aldrig yppades stället, där han hvilar.

Af sådan orsak och då det var en utbredd tro, att urgamlingen skulle gå till domen med fulingen i sin väska, så blef sagans lefvande fånge så mycket säkrare hennes rof efter döden. Oföränderligen bars genom tiderna Bottenlandens tyngsta börda af den böjda varselskepnaden: näfverväskan öfver ryggens båge, krycka i benrangelshand, dräkt af sämsk, turanska stöflar, kask af läder på benskallehjässan, skägg som laf. Ol-Evert kunde aldrig vittras bort af år. Han var till sist jämbördig med fornsagans höga jättevålnad *Gråe Jägarn* och skulle äfven i minnenas värld jämbördigt nås af den sentida efterföljarn, som han i lifvet nådde öfver de hundra årens svalg.

GRAFVAR I VILDMARKEN.

(AFSLUTNINGSDRAG I SENTIDA SÄGENTONER.)

I.

ETT STORT BYALAG UNDER GRIFTEHÖGEN. ETT MINNESRIKT GRAFÖL DÄRTILL.

(BLAND FÖRFATTARENS SLÄKTMINNEN.)

Då den berömde landsfadren Mikael Loth, som bland folket mest kallades Svenske-Mickel, hade varit ute som längst i det krig, där han slog ryssehären till sist med den stulna norska hären, fick en hvar af hans tappra och trogna landvärn, de så benämnda Skul-skyttarne, bosättningshjälp och lifnäringsjord skattefritt efter löfte mot skyldighet att gå man ur huse som landvärn från 20 till 45 års ålder. Meningen var att de skulle blifva en särskild krigsmanskast liksom rysskosackerna. En hel del sådana, fångna under kriget, voro också ibland dem och blefvo stamfäder för ett svartmuskigt, brunögt, bredlagdt, kraftigt och vackert folk nergenom tiderna.

Ett korpralskap skyttar med hustrur och barn fick ta upp den bördiga ödejorden vid Stora-Selet, där den gamla finnbyn, stor och välmående, fjorton år förut lagts i aska och äfven folket i misshugg bränts ihjäl af landsfogden, då han kom dit med en skallgång för att skattlägga byn. Det var utrannsakadt inför rätta, att både han och de motsträfviga finnarne lupo fåvitskt efter en lögn, hopspunnen af Finn-Antons dotter Anna å Mon, som därigenom ville draga hämnd öfver en ungersven, Mickel Mickelsson från Svart-Noret, därför att han ej trifdes med

henne. Och det i hela världen enastående hos den lögnen var, att den genom sina egna verkningar blef sann i alla delar genom byns förstörelse och hvad som ledde dit.

Då nu dessa skyttar började reda undan mossa, ris och sälg, som redan hade rotfästat sig öfver all jord, kom en och hvar att påträffa folkskallar och dödben, som kringsläpats af kråkor och ulfvar. Och blef där i byn ett så oregerligt skrömteri, att förste korpralen, som hette Utter, fick göra sig en resa till fältmarskalken för att omtala huru förhållandet var.

»Hvad har jag för råd med eder skrömt?» undrade den höge herren. »Det räcker kanske till med en kraftigare prästläsning på stället?»

»Förslår inte!» frånsade Utter. »Vi hade ju prästen där ett tag och än värre blef det. Nej, det enda, som tar igenom, är att missgärningen får dom och straff, tror jag!»

»Väl möjligt,» biföll excellensen. »Rannsakningar ha inte fattats, men hvart kommer jag med den störtnekande vettvillingen? De, som voro med vid skallet, varda aldrig nog vittnesföra ur sin hedniska okunnighet, och Mickel Mickelsson där, som fogden skyller på, är ju faren all världens väg.»

»Tag och lys efter honom mot en stor belöning,» manade korpralen med knepig uppsyn.

»Bah, hvem vet hvar den fågeln håller hus i vida världen, om han ens lefver,» utstötte landsherren.

»Åjo, han kommer nog fram!» trodde Utter.

»Äfven från de dödas rike?»

»Jaa då! För pengar kommer alltid fram en karl, som skylls för att vara den efterlyste, och två karlar,

som svära på att han är den rätte, och ännu två till, som ta på sin salighetsed, att han brände ihjäl dem mot fogdens order. Så kan det gå till vid tingen.»

Excellensen blef mycket uppmärksam vid detta tal. Saken kringspråkades och till slut sade han helt belåten:

»Jaha, då lyser jag efter honom!»

Han tillsade korpralen, att byalaget skulle hopsamla ben och dödskallar på någon vacker, öppen plats i skogen, kasta öfver dem en anständig jordhög på fornfädernas vis, sätta ned ett snyggt träkors där och reda till omgifningen. Därjämte borde ett antal lämpliga granstammar något på sidan afkvistas till spöpålar, ty hans excellens hade länge betänkt sig på något större begrafningskalas, hvartill den redningen hörde. Korpralen gick, belåten med allt.

Och mycket riktigt efterlystes Mickel Mickelsson med beskrifning huru han vid afvikandet fjorton år tillförne såg ut: Ganska däjlig, svartlagder ung karl, svartknollrigt hår, örnnäsa, näfverskor på fötterna, rätt hasig till kläderna, ett stort hål i vänstra knästrumpan.

Samtidigt utlystes ting å olycksstället med en hejdundrande kallelse till kronobetjäning, skallgångare, nödige profosser, nödigt prästerskap för vittnens pröfvande och andra, som sedvanligen behöfdes vid en större räfst.

På utsatt dag, i augusti 1715, infann sig å stället en myckenhet folk jämte landsherren själf, som anordnade plats för lagmannen och nämnden under bar himmel på en åker, kallad Kämpehöjden, med skrädda stockar att sitta på och en flake ur den förfallna varggropen bredvid som bord. På sådant vis fick rätten god utsikt öfver mordbrandsstället, en dal nedanföre, en höjd på motsi-

dan, kallad Käringsvedjan, och bortanföre de vida markerna allt omkring.

Själf stod han till rätta mot fogden, men möttes af samma elände som förr. De vittnen, som varit med vid skallgången och sett fogdens framfart, kunde äfven nu jäfvas för sin klenhet i salighetsläran. En trodde att världen var skapad af en hejdundrande väldig stock, en annan höll Pilatus för frälsaren, en tredje ansåg nattvarden bra mot gikten, en fjärde visste icke rätt, huruvida Jakobs söner ännu lefde, men trodde att fadren var död. Det hade flera gånger varit förordnadt, att prästerskapet skulle ge vittnena nödig undervisning, men allt som tiden gick hade en efter annan krupit i grafven utan att det blef någon ändring. Mäster-Anders, som var pastor, skyllde på sin kapellan och han på sin pastor igen. Spelet misstänktes vara att döden snart skulle skörda de åldriga vittnena, som utan all försumlighet af prästerskapet voro nog åldersslöa och förstenade mot all undervisning i de nödiga styckena.

Just som det nu var rent hus med alla vittnen mot fogden blef där språk och rörelse längst ute bland menige man.

»De ärom här nu med Mickel Mickelsson!» gick talet från mun till mun.

En gammal, kutryggig och hasig gubbe stapplade fram genom menigheten med en lädertöm öfver axeln. Och bunden i denna om händer och lif följde en skojarpojke, bister, hasig och skygg. Efter syntes en annan karl, som sköt på. Gubben hade sig fram till landsherren och sade jämrande med andan i halsen:

»Si nu är jag här med pojkstryken här. Så mycket höge herren ser och vet det! Annars tar hundhopen af

mig honom och jag, fattige man, får försaka'n efter all min vedermöda.»

Svenske-Mickel stod där något undersam.

»Hvar tog du honom?» ville han veta, men gubben var visst något döf, och frågan måste ropas.

»Om jag drog honom?» Joväl hände det, för ingalunda gick stryken hans godvilligt häller, skall höge herren tro.»

»Hvar har du tagit honom?» skreko de i gubbens öra.

»Om jag har dragit honom? Ja nära på!»

»Huru vet du att han är den rätte?» ville landsherren veta.

»Jaså, inte förr än den sjätte? Branog länge för mig, fattige man, att vänta på min slant till dess, höge herre! Kan jag inte utfå min belöning nu?»

Andra personer vrålade samma fråga i gubbens öron.

»Skrik inte så förgrymmadt. En är väl inte stendöf häller!» frånsade gubben, men ville strax veta hvad det var om. Med honom var det rakt ingen vån.

Andre karln, som hörde likt folket mest, kunde icke ge någon upplysning, för han var bara legd att hjälpa gubben fram på sista vägbiten, där stryken hade spjärnat emot så etterliga.

På tillfrågan uppgaf fången, att han hade lutat omkull sig i en skogsdunge och vid uppvaknandet sett sig bunden på detta vis. Gubbkanaljen satt ett stycke ifrån på en sten med tömmen i hand som ett annat skrömtevarsel och frågte bara, om de inte snart skulle ge sig i väg.

»Huru var det möjligt, att den där gubbkraken kunde föra hit dig, unga och starka pojken, mot din vilja?» undrade landsherren.

Ja, han hade visst försökt på alla vis att komma lös, men allt förgäfves, klagade skojarpojken. Satte han i väg för att slita tömmen af gubben, så lade sig kanaljen bara på släp eller kastade tömmen kring stenar och träd. Försökte han springa på gubben för att befria sig med några sparkar, så lade också han i väg som en traf-ren förut och de hade på det viset bara kommit fortare fram. Ville den bundne stanna och tjurhålla, så satte sig skälmen bara ned och pustade ut. Efter allt fanns det ingen annan råd än följa med godvilligt. Ett enda förnuftigt svar hade icke stått att få af gubben.

»Nå, huru kunde han veta, att du är den rätte?» ville fogden stormyndigt veta.

»Ja, hocken är den rätte?» undrade skojarn. »I skall få dricka mitt hjärteblod och jag vill sjunka till helvetes, om jag vet hvad här är frågan om!»

»Neka inte!» dundrade lagman. »Du heter ju Mickel Mickelsson och aldrig vidare!»

»Jag heter Per Hindersson och de' s'att de räcker för hela året!» frånsade pojken munvigt.

I alla fall såg han rätt väl ut såsom beskrifvet var. Fogden hade ingenting bestämdt att erinra mot utseendet, pastorn och skallgångarne tyckte alla att han var den rätte. Anna Antonsdotter, som för länge sedan hade fått vidkännas sin lögnhistoria inför rätten, men alljämt var en mycket intagande mö i medelåldern, synade fången närgånget och hädade honom öppet som rätta ofågeln.

»Jag tror I är förbannade allihop!» röt skojarn bistert. »Jag har ju aldrig sett dig, människa!»

»Jo, den där kvällen du minns!»

»Den kvällen minns jag inte!»

»Jo, den där natten du minns!»

»Den natten minns jag häller inte!» lät det nu mellan den ene och den andre till menige mans förlustelse.

Som sparfvar ur vilda skogen kommo nu mycket riktigt fram två karlar, som vittnade att de alldeles obemärkte stått vid åkerhagen, då gärningen timade, och gett akt på att denne pojke tände rian medan fogden på afstånd, utom skotthåll för de inbommade finnarnes bössor, fäktade med armarne och hojtade åt honom tydligt att låta bli. Dessa två karlar, som voro från främmande ort, hade varit på älgskytte i denna utsocknes mark och fördenskull ej velat uppenbara sig förr. Och utan all mannamån var den redlige fogden nog påpasslig att yrka ansvar å dessa tjyfskyttar, som gjort sig allt besvär att vittna till hans förmån. Vidare hade Mäster-Anders haft Mickel Mickelsson i enskildt skriftemål och mottagit hans bekännelse om samma missdåd under gråtandes tårar. Fången själf sade sig nog i det längsta vara fri och vidhöll namnet, men allt som han såg sig öfverlupen af vittnen blef han tveksam till målföret och medgaf till slut att det var sannt alltihop. Att fogden skulle ha drifvit honom till mordbranden med spöslitning och lifshot var bara en osanning, som han skojarn själf hittat på och spridt ut.

Så dömde rätten Mickel Mickelsson, den sig Per Hindersson kallade, till fyrtio par spö och lifstids fästningsarbete. Hvarpå äfvenså fogden yrkade strängt ansvar å landsherren och skallgångarne för bevisligen falsk beskyllning å ämbete och ära. För främmande ögon hos folket mest syntes detta allting ganska gillt och godt i sin fulla ordning utom det, att ingen hade satt i fråga de fällande vittnenas kristliga upplysning. Dock hade ju pojken i alla fall bekänt . . .

Svenske Mickel hade hållit god min med hela skälmstycket, men då det nu var färdigt, lägger han hundra silfverdaler på bordflaken och säger:

»En lättförtjänt penning åt den, som i blinken kan se på den svarte gossen här att han är oskyldig till hvad han själf bekänt och andra vittnat mot honom! Hvad säger lagmannen? Hvad tror nämnden?»

Han i domarsätet satte sig nu på mycket höga hästar och lät svårligen kränkt i sin värdighet. Att den herren icke häller hörde till Guds utvalde, var nog vida kändt. En tid hade landsherren frestat få bort honom, likaväl som fogden, men fått bita i det sura äpplet att bägge sutto kvar till sist efter alla bedrifter. Och nu togs det sagda till boks såsom en förnärmelse mot rätten.

»Var så lagom stor i orden, herre!» varnade syndarn så lugnt. »I blir strax så liten på jorden, bara vi få klart för oss huru gammal pojken här kan vara. Vill någon påräkna att han nått 20 år?»

Nämnden ansåg detta omöjligt, fången själf uppgaf 17 år. Och så kom det nu en svåra spik som drog:

»För 14 år sedan, då detta skedde, var han väl då icke fyllda 6 år! Ja, så där enkelt var det.»

Nu blef det skratt och språk och hurrarop bland menige man. Och långa näsor, som förslogo, finge de alla: domarn, nämnden, fogden, vittnena och icke minst den dömde. Han hade tagit dem i ett enda nafs och hela sammansvärjningen var i blinken afklädd inför allas ögon i dess styggelses fulla nakenhet utan en tråd till skylnings.

»Detta var ett ledsamt misstag!» tyckte lagmannen.

»Javisst, det kan ej bortfuskas nu!» afhögg åklagarn och så kom den enes ord uppå den andres:

»Jag ser ej annan råd än göra om detta!»

»Akta sig för dét, gode herre! Var det inte nyss laga utslag, som kunde försvaras inför Gud och människor? Tänker nu herren också till att kvälja sin egen dom? Nej, till hofrätten och besvära sig och lägg in om afsked med detsamma! Se så, gif nu plats åt mig, ty jag rannsakar nu!»

Inom en handvändning var hela skälmstycket erkändt af redskaparne. Den stendöfve gubben hade likväl hört nog bra för att lägga i väg från sin belöning, så snart det började osa hett. Vittnena voro vidtalade af fogden och dessa hade legt Per Hindersson mot löfte om vidare belöning och tillfälle att rymma åt Norge från det blifvande straffet. Fogden ensam nekade och yrkade, förstås, ansvar, men han och hela bandet häktades nu. Pengarne på flaken skötos till korpral Utter för hans lyckosamma ingifvelse. Och så var detta varpet färdigt.

Nu framkallades Mäster-Anders, som hade mottagit Mickel Mickelssons bekännelse, och manades upprepade gånger att väl betänka sig i den saken, men vidhöll hvad han vittnat.

»Det gapar tre ohjälpliga falluckor rakt framför honom, Mäster-Anders!» försäkrade landsherren så allvarligt.

Det trodde inte Mäster-Anders.

»Nå, det var märkligt!» fortsatte landsherren. »Aldrig, det betygar jag på min heder som konungens troman och general-fältmarskalk, aldrig har en präst haft mig i hemligt skriftemål, svårligen lär det någonsin komma att ske. Ja, I ser något storögd ut, Mäster-Anders, och hvarför icke! Jag är Mickel Mickelsson! — Gapa nu inte munnen ur led, där du står, Per Hindersson, och var ej så hängfärdig öfver allt hvad du slapp! *Du* skulle gå i

mina skor, du, och visst kom du hit i näfverskor, men, ser du, mina äro för längesedan uttrampade! — Sedan ha vi dig, du Anna Antonsdotter! Visst ljög du märkeligt och nog lär du skryta öfver att allting ondt, som du tänker, går i lås, men världens öden styr du icke med dina lögner. — Tack för sist på denna ödejord, befallningsman! Se något mera glader ut, min herre! Detta påskalamm har jag länge åstundat. Det skall snart vara redo för herrens räkning! — Och nu till Mäster-Anders igen! Hvar och när tilldrog det sig, att I hade mig i öronbikt?»

Det hade blifvit alldeles dödstyst och häpet rundt omkring. Och säkerligen hade allt öfvergått menige mans sengörliga fattning, om icke just detta tal varit man och man emellan gängse, huru föga öfversåtarne velat tro det. Äfven Mäster-Anders syntes tviflande. Detta var väl bara ett raljeri af hans excellens, trodde han.

»Då kommer andra luckan, Mäster-Anders,» lät det nu så hvasst. »I har ju röjt hvad Mickel Mickelsson förtrodde i bikten och häktas nu som självferkänd biktemenedare!»

Nu föll Mäster-Anders i gråtandes tårar och åberopade att grofva missgärningsmän ej plägat skylas under biktens insegel här i stiftet. Men då detta icke halp återtog han hvad han vittnat och bönföll för Herrans skull om en skonlig ursakelse, ty äfven han hade fogden på sin arma rygg och var tubbad af honom.

»Nåväl, då häktas I under rättaste namnet som själferkänd vittnesmenedare!» afgjorde Svenske-Mickel och så var andra varpet klart.

Landskommissarien, ännu ej i fjättrar slagen, fick nu träda fram och tillfrågades hvad han tyckte och trodde

om allt detta. Svaret blef att han äfven skulle ställa pastorn till rätta för falsk uppgift. För öfrigt vore alla, som talat mot honom, jäfvige, skallgångarne som okristne, prästen och de andra vittnena som bekände menedare och hans excellens redan som motpart, äfven om styrkas kunde att han vore den uppgifne, hvilket ju endast måste vara ett raljeri. Allt detta framfördes dock med stor tveksamhet.

»Nåväl, befallningsman,» vidtog den rannsakande, »var nu inte halsstarrig ända till vanvett. De ha bekänt mened, men de duga till vittnen i första hand, innan de dömas, ifall det blefve vidare krångel med sanningen. Men nu försäkrar jag, att den kommer fram, innan vi lämna detta. Hela dagen har herren sett, huru öfverraskningar slagit ned öfver dessa skälmstycken som korpar ur skyn. Och nog var denna anläggning oerhördt klumpig. Herren är visst något ålderdomssvag, men likafullt lagfaren man och bör nu kunna ana de bakhåll jag har i beredskap, hela långa raden. Men skulle nu ändå herrens ögon vara stockförblindade, så bör I vara försiktig nog att draga åt er öronen för den, som var god att stjäla en hel fiendehär utan att den märkte något själf. Alltså bekänn för familjens skull, innan bakhållen öppnas och saken ytterligare förvärras genom hvad som då kommer fram!»

Fogden började nu framstamma några medgifvanden och tala om sin minneslöshet. Och hvad frågorna haglade öfver honom i kors och tvärs drefs han från hörn till hörn och stod slutligen med gråtandes tårar, färdig bekännelse och bön om skonsamhet för sin familj. Allmänheten var i andlös häpnad för det märkliga gudsundret.

»Se nu är sista varpet färdigt!» förklarade landsherren belåtet. »Och bakhållet var denna gång att jag troddes värre än jag var. Gif den arresterade fjättrar! Och nu skolom vi se till att dessa döda ben få ro en gång!»

Under tiden hade biskopens stadman och stadens fältskär anländt för den afslutning, som förestod. Så snart förhandlingen granskats och godkänts följde fångar och frie landsherren på en stig bort genom skogen till den ordnade grafplatsen kring högen med korset. Skyttar och kronobetjäning slogo en krets rundt omkring.

I ett ljungande tal till märg och ben genomgick landsherren, stödd på egna minnen, alla förvecklingar i den bedröfliga händelsen och dess ännu bedröfligare efterspel. Långa stycken af detta tal sutto hela släktled framgenom inbrända i folkminnet, så att åldringar på 1840-talet kunde dem bättre än sin katekes. Ett af de många härmen var, att han under hela sin ämbetstid smugit fram i en räfs främmande förklädnad för att någon gång få tillfälle att slå en björnram i detta missdåd, som han själf, spösliten och hotad till lifvet, tvangs att fullborda genom att tända den ria, där de gamle invånarne hade inbommat sig, så att de omöjligen kunde ha sig ut i villervallan. Och så kom det en bister slutstrof:

»Af med rockar och tröjor, arresterade, och till spöpålarne, biktemenedare, falskvittnare, folkförförare och landsfördärfvare, både hög och låg! Hvad nu bekommes skall redligen afdragas å slutsumman och ingen skall säga på min döda mull att jag var sträng mot menige man men hutlade med uppsatte skälmar. Till näpst och varnagel för lögnarkonor får äfven Anna Antonsdotter ta af sig lifstycket nu. Kronans betjäning, med biträde af

soldater, fältskär och profosser, går genast till verket. Fem par åt småman, öfversåtarne tio!»

Inga böner eller hotelser hjälpte.

Anna på Mon sade slutligen i sina tårar:

»Kan du så behandla den, som hade dig kär, herre! Då är du bara värd att jag tänker ondt om dig ännu en gång!»

»Till pålen med lögnerskan och dessa lögnens andar!» befallde landsherren hvasst.

Hela sällskapet fördes ett stycke afsides i skogen och en stund bortåt fick den dröjande menigheten stå där genomisad af de hiskliga nödropen, som genljödo likt gastaskrän rundt om i vildmarken.

Sedan det bestyret var lyktadt tog biskopens stadman vid och med några enkla ord lyste han Herrans frid öfver grafven. Så uppstämdes psalmen »Vår Gud är oss en väldig borg» och när allt var färdigt sade landsherren till det samlade byalaget:

»Nu tror jag förvisst, att gammelskrömten där ger sig, om hon inte är rent obotelig!»

*

Under dagens förhandlingar och bestyr hade ett väldigt stök hunnit redas undan i byalagets gemensamma gård på en vacker plan nere i dalen. Det var en ganska stor fyrkantig huslänga, som efter gammalt Helsinge-vis och uråldrig slottsstil innefattade samtliga hushållens bostäder och uthus inom två portar till den vida borggården. Här var dock gemenskapen drifven ännu ett steg längre. Där fanns blott en enda stor köks- och arbetsstuga för hela laget. Och där i gården hade varit en fläng!

Landsens höga fru hade tidigt på förmiddagen kommit jämte en annan, sorgklädd fruga, som tycktes bryta på norska. Följda af hela långa raden förningslass hade dessa två genast tagit befälet om hand, biträdda af flinka kvinnor och ifriga barn, som hugnats med hvar sin helgdagsdräkt. Där fejades och skurades, där pryddes och pyntades, så att gårdens glädjedruckna kvinnor omsider knappast kände igen sig.

När så landsherren själf kom med biskopsherren, soldaterna och den talrika menigheten, som han helt vårdslöst bedt följa med till ett litet graföl efter gammelborna, var hela den vida borggården så inbjudande ståtligt högtidsdukad till allas mottagande, att soldaternas ögon tårades af fägnad och stolthet. Fältmarskalken satte sig fryntligt ned till bords bland sina soldater med korpralerna närmast kring sig, biskopsherren och den norska frugan bland andre menige, landsens fru i kretsen af gårdens kvinnor, som genom hennes enkla anvisningar skötte det väldiga gästlaget utmärkt.

När senare gästabudets glädje och trefnad stod som högst sade den norska frugan till den svenska:

»Du, Mäster-Sara, tog det så svenskt, du valde att blifva stor bland de små. Jag arbetade på norska viset, sträfvade som den lille upp till de store och är nu landsflyktig här!»

»Se mot framtiden, kära syster!» tröstade landsmodern. »Helga det oföränderliga och låt det hvila i frid, såsom vi ha försökt i dag!»

Det talet blef också rådande, att om de bortgångne gamles graföl dröjde, så blef det äfven dess mera hedersamt, när det omsider kom.

Det var ej nog, att gammelskrömten där på stället gaf

sig, utan det erkändes tacksamt, att mycken annan skrömt både nära och fjärran fick sin ro. Svenske-Mickel var också en karlakarl att ställa folket till freds för domedagsrädslan och det sällsamma, som går genom världen. Frid och lycka blomstrade länge i byn och många blefvo de släkter, som kommo att räkna sitt ursprung därifrån. Korpral Utter, som gaf det knepiga rådet, är en af stamfäderna för dessa nordsvenska ödens skildrare, som därför, och äfven af andra orsaker, känt sig som invuxen i dessa anor och minnen.

II.

LAPPARNES STORA DOMEDAGSTÅG. DERAS STÖRSTE ÖDESMAN TILL SIN GRAF.

(Efter lappska och svenska sägner.)

Myrdälden vid Svarta-Selet, hvarför frågar du vägen dit? började sagesmannen*. Föga troligt är att du någonsin kommer till den nejd där han ligger undangömd på Sunnanskogen mot Jämtlands rå. Och trifsamt är där inte. Jämt slår misten streck mellan bergåsarne, som stå käpprätt i sky med martallen. Aldrig når en stråle sol till dalens botten, där en blåsvart starr har rotat sig. Henne söker man där åt renarne, så att driften kan gå däröfver på vintern.

Men kommer du mot all förmodan dit och går ned öfver stigen fram till den halfmultna spången, så får du strax till höger se en väldig bröt af pinnar och stenar. Då, gissar jag, gör du likt alla andra, som gått den stigen fram: Du kastar en pinne, en sten, en kvist på

* Fjällmannen Nils Nilsson från Vilhelmina, den främste bland berättarne. Inslag ha dock upptagits från flera andra.

högen och går vidare med lättadt hjärta. Du kan visst undra om sådant duger till något, men skulle du träffas af en svår olycka på skogen, så vill du icke ha den harmen, att det berodde på en så ringa försummelse. Det hämnas här, ha de gamle sagt. Det ropar blod, kanske skuldlöst blod ur myrdälden vid Svarta-Selet, ty i den omnejden fick Herr-Manel* sin hvilostad.

Hvem var Herr-Manel? har du frågat.

Åja, han är då vida namnkänd och kunnig. Mycket har härmts om honom bland fjällmän och bönder, men fråga hällre den lärd är! Det skall vara branog mycket skrifvet om honom, särskildt i en stor bok, som sitter fast i kedja vid högaltaret i Uppsala, där ärkebiskopsfadren själf skall stå.

Af Åsele fjällmäns stora släkt var han och blef en stor profet, just en sådan som Elias eller Johannes-Döparen. De falske profeter slog han väldeligen ned med sin välsignade gåfva. Det var mycket af sådana i den tiden, de gamle läsarnes tid, och arge skalkar voro de utan all jämförelse med nutidens falske profeter. Så var han ock densamme, som tämde älgarne till bruk för klöfjehandeln med Norge öfver fjället och uträttade mycket annat godt till menige mans nytta. Men så fick Herr-Manel ondt för sina afundare, som drogo honom i häktelse och all ofärd. I brutenheten kom han sig i brännvinet och på sidan. Och då sade fiendsmännen: »Se på honom! Just en sådan var han!»

I sin hämndebedröfvelse gick så Herr-Manel omsider i förbund med hin ondes redskapare, en svåra rik och häftig trollfinne, som ock bar ondt i sinnet öfver att

* Emanuel Bredman.

dottern hans blifvit ett skamstycke och för sina bedrifter fått spö vid pålen, fast utan laga dom, på en hög öfversåtes befallning. Kändt var, att hon kom sig i allan styggelse genom obesvaradt tycke just för honom på den tid, då han inte var stort mer än en gråsparf i bygden. Nu var densamme en så mycket högre herre, högt betrodd af kungen, vida berömd öfver all världen för makalöst sluga bedrifter, högt värderad hemma för sin rättrådighet, till det meriga ingen annan än Svenske-Mickel själf, som då styrde allt nord om Dala-ån, utan like af dem, som föregått honom och ej upphunnen af någon, som efter kom, har det sagts. Men huru klok och gudhjärtad människan är, så fattas det aldrig fel. Det där blef honom ett styggt misshugg, ty en vet nog, att om kvinnfolken äro af rätta håret, så få de alltid karltoken i farten att ställa ihop ett hålens grej redan i snödaste orättvisan, långt mindre då de ha något strå att dra på.

Dessa två i förbund hade i början en hop löndomsfunder och beredelser för sig i de vida skogsmarkerna. Torrmat, brännvin, silfverpengar, tjärved och annat gömdes undan i skrefvorna på utsedda ställen för hvad som låg dem i tanken. Sedan smögo de i väg som försåtliga rymmare nord genom världen uppåt lappfjällen, ty den ogudaktige flyr fast ingen jagar honom, och lette rätt på de svåraste trollkarlarne af det slag, som onekligen fanns den tiden. Och så bar det till att reda den höge landsherren en ganska bitter kalk afsides där i fjällhålen.

Illa var det gånget med fjällfolket den tiden. Norsken hade flera gånger sköflat stora svenska renhjordar, ehuru allmogen skulle ha landsfrid under kriget. Och en svår bedröfvelse var det äfvenså åt östra sidan, där all marknadshandel råkat i obestånd. Mången trodde, att domen

var nära och så drog sig väl någon smitta af de falske profeters anda upp till fjällmännen i deras ringa skriftlärdom. Ett slags gudeligt raseri, jag vill säga, hade kommit öfver dem, så att de bara ville ut och nedsköfla, mordbränna och utmörda världen den vida liksom till en domsens förskräckelse och för att reda bort det orent var med Herrans makt. Och därtill självaste storamen som en fästpinne på slutet! När då som bäst ingen viste lefvande ordet af, kommo de nedfarande vid jultiden mot hafslandet rakt som skreden af glupande ulfvar med Herr-Manel och trollmännen som de främste.

Nu var Svenske-Mickel väl till förståendes just ingen goder herre att leka med för några hundra domedagslappar med spjut, om de ock foro fram som getingsvärmen öfver berg och skogsdalar eller i större skreden öfver vintersjöarne, ylande som i en stor-mordisk vrede. En lätt syssla var väl för honom att få styr på dem, för han hade väl kommit till rätta med sådana, som långt farligare höllos hemma och ute i vida världen. De som närmast i hugget voro, gåfvo sig väl undan, då det hördes tal, att lappen for fram med brand, sköfling och misshandel. Men annars skvatt inte folket till så värst utan mente tro på, att den som piskade upp ryssen med dansken, skulle sköta om lapparne nog så väl.

Han drar ihop sina skyttar med bössor och bönder med spjut till en sjumila skallkedja och smög henne så behändigt i ring om Herr-Manel och dem, som nu kommo farandes likt det ondt var öfver skogar och berg. Men här var någonting särskildt i väg, som ännu ingen krigsman pröfvat. Den, som nu var framme, fick det han gjorde och mera var, att krigsmansryktet så när gick från honom. Och de skulle nog ha stått där flere, gissar jag.

Där bara en enda stackars lapp kom rännande utför en svedjesluttning, där kunde skallfolket få se alldeles tätt af spjutlappar, gråsvart som packade härskaror, så otalige som aldrig det, till det meriga stortjutande, illvrålande som lede hornfulingen själf och allt hans följe. En hvar tog till fötters undan slika syner och skallkedjan sprängdes gång på gång till oändelig vedermöda för svensken. Det var att ge sig undan, uppbåda mer folk och sätta nya kedjor styckevis i akterhand, liksom lås för hålen till en söndertrasad lädersäck. All andans makt försöktes ock för att sätta stopp för djäfvulens framfart. Självfaste biskopsherrarne måste ut med sin häftigaste prästläsning och de svåraste storpredikanter hades dit att visa hvad de dugde till, men ingenting förslog och hela långa tiden syntes allt förgäfves.

Likaväl var Svenske-Mickel ej den fisk, som fjällades i brådrasket. Hvad dagar och veckor gingo såg han nog i saken hvar lappens svaghet låg. I början var det ganska häftigt med trolldomen, men rätt som det var, blef det mer och mer så tunt efter dessa skrömtehärar. Efter hand fick han äfven rådrum att undervisa sitt folk till mod och besinning. »Bry er inte mera om att springa för dessa väderspöken, om de skulle visa sig. De knuffa ingen, trampa ingen på tårna. Vi gå fram hela styrkan om det så vore midt igenom lappens dimhärar!» sade han till en början på försök. Och folket ville nog ta lärdomen och visa sin ståndaktighet. Skallet rände fram i oförfäradt mod från alla sidor äfven mot varslet, då det syntes. Men allt som det nalkades fick en och annan känna ledvärk så förhärdadt, att han maktlöst sjönk ned på skidorna i sin jämmer. Och illkastet slog ned både här och där i skallkedjan rakt som kulor i ett van-

ligt krig. Räddhågan kom på nytt öfver folket. Det var att ta hand om stackarne och ge sig undan ännu en tid så länge, då varslet var i väg.

På det viset skulle Herr-Manel och lapparne snart ha varit segerherrar, om bara någon jämnhet varit att påräkna af trollkarlarne, men just däri låg främsta svagheten. Det var nog inte alla dagar, som de voro i sin rätta makt att bruka sig. Ett så vidlyftigt trolleri, som dét var, medförde sin skarpa påkänning men det var ej nog med det. En hofsam, slug och ihärdig karl var nog trollfinnen Anton, som påkostade hela kriget och hade rustat mat i förväg i samråd med Herr-Manel. Men dessa två fingo draga hela lasset, all omtanke låg på dem; hopen af trollkarlarne visste hvarken ansvar, hut eller samhörighet. Kastaktiga, äredryga, stormodiga och hundsnåla voro de hela sällskapet, den ene ofågeln värre än den andre. Jämt skulle de mutas med brännvin, god mat och silfverpengar, hvarom icke bar det till att ställa till som en stritje då och då. Ju värre de söpo, dess usligare vardt, förstås, trolldomen deras, och till slut bröt öppen ovänskap ut som eld under askan, när Åsele-Stor-Pålle skyllde trollfien för att ha skjutit honom sned med ett trollskott många år tillförne på betalning af Herr-Manel själf, hvilket illfulingen Neine höll med såsom en annan hinhåles broder. Hade bara dessa fähundskroppar hyllat sig kring Herr-Manels uträkning i endräkt och ifver, så vet ingen huru spelet aflupit. Nu sattes han som oftast i sticket af trollnärerna, när deras storverk som bäst skulle ske, men hade en knif till motstridare, som snart genomskådade eländet och drog fördel däraf. Tidtals måste fjällmännen alldeles ge sig undan skallet, som då drogs ihop från alla sidor. En tid stod det och vägde

mest på enahanda fläck, men slutligen tog svensken öfverhanden och började dra ihop henne sakta men säkert.

På det viset drog lappkriget ut från jul till fram i mars månad, då solen började liggare starkare mot bergsluttningar i nord. Ringen var nu betydligt åtdragen och allt mindre folk behöfdes i skallet. Svenske-Mickel hade hela långa tiden brukat det knepet, att draga undan kedjan något och spänna ut henne en smula i de sällsynta och knapphändiga stunder då någon smula trolldom var i farten. Han visste för väl, huru det var ställdt och såg att det led på upphällningen.

Yttermera blir han en dag varse, att blott en enda lapp drog skugga efter sig på snön af hela den tallösa hop, som syntes komma emot honom neröfver en höjdsättning. Då tänkte han inom sig: »Visst måste väl den där vara af fastare ämne och som någon slags fader eller husbonde för det öfriga sällskapet.» Han får hastigt ihop en tolft skyttar, visar dem lappen med skuggan och undervisar dem noga hvad de skulle göra. Alla tolf smögo sig uppåt genom grankälen, lade sig på lur och togo sikte. På en gång gick hela tolften skott. Lappen med skuggan föll döder till jord och i blinken var hela skrömtehären bortsopad.

Där såg nu Svenske-Mickel och hans folk en klar öppning till slutet. Sedan fjällmännen fått pröfva den leken två gånger till, kom en stor tvehåga öfver dem. Herr-Manel och hans skara fick nu ta flykten nordvästligt hän mot fjällen i tanke att åtminstone spränga sig genom skallkedjan på den sidan, där svensken hade mindre fördel af skuggans förräderi. Åt solsidan var nu ingen framkomst längre möjlig och därifrån trängde svensken på allt hvad trängas kunde, medan öster- och västersidorna

mera långsamt klämde ihop och nordsidan vek någon smula, då blåa nöden syntes. Och så drogs nätet allt mera ihop kring fångsten. En lapp skickades att hyllra med de bedröfvade, nödställda och utfarna fjällmännen, som nu tyckte att Herrans hand var viken och hade mist raseriets rätta kraft. Medan dét var som häftigast gick det an att lefva på anden och blåsvädret mest, och den lilla matsmulan ur skrefvorna var Gudi nog, men nu sög det så bitterliga efter i benpiporna, skall jag säga. En efter annan gaf kriget go'dag och smög öfver till svensken. Trollfien gaf sig också iväg som en skälm från allt ihop, men stal sig fram genom skallet. Och till slut, efter allan fångst och räkning, troddes Herr-Manel för säkert ensam kvar inom ringen.

En dag får Svenske-Mickel, på skidorna nere i en grankäl, äfven se Herr-Manel framför sig på en hög bergklint. Bortanför honom stod likväl en annan, men hvilken dét kunde vara begrep hvarken svensk eller lapp af dem, som spanade ur kälens smyg. Han hviskar åt dem en befallning att kedjan skulle dragas i all obemärkthet skyndsamt kring berget, ränner ensam fram ur kälen upp åt öppna sluttningen, stannar som förvånad och ropar:

»Hvem ser jag där? Är det du Herr-Manel?»

»Så brukar jag kallas,» lät svaret och deras språk gick vidare:

»Hvi har du gjort oss detta, Herr-Manel?»

»Jag står skuldlös på mina fäders jord. Är det Svenske-Mickel som talar?»

»Ja, det är jag. Hvad ville du med detta allt?»

»Endast återtaga mina fäders jord för mitt folk.»

»Du och fjällmännen kunna då ej lika vårt styre?»

»Det hade ingen klagat, om alla varit som du.»

Och så påminde Herr-Manel i många stycken om den illfärd och orättfärdighet, som öfvergått honom själf och hans folk. Ensamt detta tal drog långt på tiden.

»Jag vet allt detta,» gaf Svenske-Mickel till svar, »men äfven rättfärdighet fordrar sin tid. Och detta visste väl äfven du, som arbetade för menige mans nytta mer än de fleste. Allt kan icke ske på en dag.» Och Herr-Manel genmälde:

»Just därför har jag i tid börjat min gärning.»

»Hur vill du då hafva din gärning slutad?»

»Med delningen af Sveriges rike.»

»Jämte dansken och ryssen då?»

»Och andra som hålla sig framme, förstås!»

»Huru mycket vill du åtnöjas med?»

»Vi åstunda hvad som är nord om Dalälfven intill alla nordgränser.»

»Således mitt eget herradöme i konungens namn?»

»Just det, du Svenske-Mickel!»

»Men då förstår du väl, att vi måste bli tu om det.»

»Det blir väl så till en liten tid.»

»Och allt detta står du där och åstundar, Herr-Manel, ensam man på berget?»

»Ensam? Nej om du har ögon i hufvudet, så ser du en till.»

»*En* man! Nå hvad betyder det!»

»En *man* af rätta slaget kan betyda mycket.»

»Väl möjligt! Hvem är då den betydande mannen?»

»Försök att gissa dét!»

»Du kan väl kasta åt mig en trådända likväl?»

»Kanske någon, som du stungit hafver.»

»Djäfvulen möjligen? Jag har aldrig varit rädder att stinga den herren.»

»Nånå, det är kanske djäfvulen då!»

»Ack, Herr-Manel, mig sörjer storligen, att du gaf dig så i kompani med djäfvulen! Vore det inte vida bättre att öfverge honom och ge dig själf nu?»

»Det är du som skall ge dig nu, ty förr eller senare sker det ändå.»

»Jaså du tror det? Nå hvad tänker du och den lede ta sig till nu som närmast?»

»Det är just dét som du får se, Svenske-Mickel. Vi komma nog igen på sommarsidan, då en lappskugga är mindre svart i skogsbackarne. Rusta dig till dess!»

Allt under detta samspråk drogs skallkedjan alldeles pin tätt kring berget. I detta varp greps Herr-Manel men den andre var spårlöst borta.

»Ditt nät räckte till för mig och jag är nu i Herrans hand, men den fisken, som kröp ur, honom har du för din eftertid,» hånade fången.

Då blef Svenske-Mickel något sträf till målföret och sade:

»Du kunde vara nöjd med den skada, som skedder är. Det får väl vara, att jag själf blef utskrattad öfver hela riket genom mina belackares tillskyndelse, och konungen lär nu tveka betro mig härbefälet åt Norge. Men betänk för öfrigt alla dessa vedervärdigheter öfver menigheterna! Stormodig hade jag skäl att vara om någon.»

Icke förty for landsherren rätt skonsamt fram med de fångna domedagslapparne. En by hade bränts, en annan sköflats, blodviten hade också föröfvats några gånger men därmed stannade domedagsraseriet hos det blödiga folket. Lapparne hade trott sig långt mer mordiska, än de voro.

För sina bedrifter fingo de, en för alla och alla för en, slita spö vid Bonnsjö galge, menige man 10 par, trollkarlarne 20, ett påök som hjärteligen välunnades de fähundarne. Det lades inte fingrarne emellan vid den förrättningen. »I tre dagars tid bidde ej ena ropet det andra i Bonnsjö-backen,» säger gammeltalet härom. Men härpå fingo fjällmännen återvända med drägligaste hjälp och råd. Efter den tiden vederfors dem äfvenså en bättre ställning på många vis, så att det bittra äfventyret blef som en nyttig påminnelse, när allt kom vida.

Kinkigare blef det med hufvudmannen. De som rannsakade hans förstånd, påstodo bestämdt, att han begrep sin gärnings ansvar till fullo. Detta var långt mer än Svenske-Mickel trodde och när den låten blef förspord, lär han i medlidsamhet ha sökt förmå Herr-Manel att fly åt Norge, där han skulle få sin bärgning mot löfte, att aldrig vidare tänka på eröfringskrig. Men detta fråndsade Herr-Manel alldeles bestämdt och då tordes ingen släppa honom. Vid tinget stack han häller ingenting under stol. Han hade fört en menighet till uppror med afvog sköld mot land och rike. Då var det icke längre någon vån och så belefvades omsider, att Herr-Manel, ensam i sin ödesstund, öfvergifven af alla, som han gagnat, fick gå till döden under bödelsbilan vid Kallbäcken, just där Ångermanland skiljs från Medelpad och vägen går söderut.*

Och så nåddes Åsele-släkten af det talet, att dess allra främste man, som alla hade en del i, skulle afbida yttersta dagen bland missdådare i ovigd jord. Detta gick mången så hårdt till sinnes. Tre af släktens män, Marcus,

* Gamla landsvägen.

Lucas och Sjul, gåfvo sig på lönliga stigar till hufvudskalleplatsen. De togo upp grafven i oförfäradt mod, lade den dödes lekamen i en säck på stafbår, som de turvis buro, och gåfvo sig öfver skogarne. Meningen var att smyga Herr-Manel ned i någon i dödsgård nattetid, om ej någon präst kunde mutas att jordsätta liket. Silfverpengar hade Marcus, Lucas och Sjul. De voro alla tre bärgade och välaktade män.

Men så var det rätt varmt i de sommardagarne och liket förvandlades. På tredje dagens afton kommo de tre fjällmännen fram till myrdälden vid Svarta-Selet. I den dystra trakten har bergufven haft det ordet om sig att trifvas väl. Och så går talet, att öfverst i högsta tallen på själfva högklinten bodde en gammal uf.

När nu den ofågeln i sena kvällningen började med sitt oläte, tyckte fjällmännen bäst att öfverge det vågsamma företaget och jordsätta Herr-Manel själfva så godt de kunde. Begrafningsorden mindes väl ingen af dessa gammellappar i dén oupplysta tiden, men de förstodo väl ändå, att något gudeligt måste sägas vid en så betydande mans jordsättning. På tal härom sade Marcus:

»Du Lucas är inte så lite skriftlärd, och du skall jordsätta'n Herr-Manel!»

»Nej,» sade Lucas, »du Marcus är väl så skriftlärd som jag, och du skall jordsätta'n Herr-Manel!»

»Nej,» sade Marcus, »men du Sjul är säkerligen också ganska skriftlärd. Ingen annan än du skall jordsätta'n Herr-Manel?»

»Det må vara händt som sagdt!» tyckte Sjul, för han var en ganska hurtiger man.

På ett ställe där bergväggen gick brant som en käpp i dalen, var en liten skrefva. Där vardt Herr-Manel ned-

lagd och öfverkrafsad med grus och stenvitter, som de stötte ner från bergväggen. Och då alle tre stodo där med gråtandes tårar vid griften, strödde Sjul en näfve jord däröfver och sade som första begrafningsordet:

»Samma jordmån här som vid Åsel' kyrka!»

Huru mycket bättre kunde en gammellapp hitta på i tvärhasten med den tidens ringa skriftlärdom? Ordet var från hjärtat kommet och gick de andre till hjärtat. Så strödde Sjul en näfve till och sade som så:

»Då de andren stig' ópp, så stig ópp *du!*»

Ja äfven det var ju ett manhaftigt ord, som just ingen biskopsherre skulle ha skämts för. Marcus och Lucas kände stor förundran öfver hans gåfvor, men nu var det käraste taget och inte stort mera kvar. Det är inte alltid så lätt att hitta sig i tvärhasten och karln var ganska villrådig, hvad han nu skulle dra till med som tredje begrafningsordet. Men så grep han sig till rådom och bäst det var, slängde han jorden ur näfven, så att det skvatt, och sa':

»En renost jág för *min* besvär!»

Så gick det till vid den jordsättningen och det talet har gått, att dén lappen ej var så oäfven jordsättningspräst. Mången lappstackare jordades i vildmarken med långt sämre. Men under hvilken rot och tufva Herr-Manel hvilar, vet nog ingen mer än Gud allveten.

III.

LANDSFADERNS SISTA ÖDESSTUNDER.
I DAG MIG, I MORGON DIG!
(EN UTFORMNING AF SKILDA BERÄTTELSER.)

Lång blef tiden ej mellan vildmarksprofeten Emanuel Bredman och landsherren Mikael Loth. Ty så säger åtminstone härmet, att redan när det dagades öfver nästa år skulle äfven han vara nedkrupen i en vildmark.

Äfven förut hade landsherren nogsamt fått pröfva »den fisken, som kröp genom nätet», listens, förslagenhetens, den månginbundna förtänksamhetens alla nät. Och långt ifrån att fastna i mänskliga garn sades han tvärtom vara en sådan, som hade människornas söndagsbarn i osynligt bindsle och närde dem rikligen med lyckans håfvor, så länge de växte och frodades i hans syften. Nu var han lika mycket *emot* som han förr var *med* och skulle som en oblidkelig borgenär ha sitt igen, ty större växt kunde Svenske-Mickel ej mera nå.

Han hade i själfva verket uträttat mer än den orimligaste kunde begära i dessa eviga gudsrisets tider, hade infört folklämpor, lag och ordning, skaffat penning, mat och försörjning, brukare åt ödejorden, karlar åt kvinnfolken, efter allt detta äfven arbetsglädje, drift och framtidsmod i allan pröfning samt märkligast af allt en hel ny lifs- och själsfärg åt människan, med lugnad skräck för domedagen och andevärlden, minskad syn, känslighet och fasa för det sällsamma i världen. Härtill bidrog särskildt lappkriget, där man i formlig härnad efter vunnen förtröstan ändtligen slog djäfvulen med all hans här. Vissa af den äldre människans själafönster mot sidosläk-

tingarne i skapelsen började slutas och i stället öppnades andra för ett klarare själaljus, hvari sidovärldens gråa dimskepnader ej längre kunde skådas som förr. Världen började te sig som människans tillhörighet, lifvet fick en annan färg.

Sist men icke minst hade landsfadern försett visdiktarne vid fiolen med djärfva och storvulna bragder utan kända motstycken. Folket satte rättnu mera lit till sin afgud än till rådande öfvermakter och dét var ganska farligt, ty öfvermakterna äro snåla om sin öfverhöghet. En ypperlig herre var han nog i bistra tider, då strama tyglar kunde lidas i en stordådig hand, men hvilken vet, huru krigs- och styresherren funnit sig som konungens beskedlige skrifvardräng i en fredstids makliga åthäfvor med betänkanden, omsvep och uppskof samt alla mångskrifvande »alldenstund, emedan och sedan»?

Allt ifrån det mångggemena lappkriget märkte han hos sin omgifning, att den såg hans sol i nedgående. Och det led för öfrigt mot den bistra kvällningen med allt. Stora ofredens sista åskor hade också dragit sig mot väster. På den känslolöse envåldsherrens bud och befallning skulle nu det utarmade och fallfärdiga rikets yttersta blodsdroppe pressas ut för Norges eröfring. Allmän samhällsupplösning hotade under tvångsvärfvares och rofskatteindrifvares barbariska våldsdåd, liknande röfvares och vettvillingars blinda framfart. Landsfadern måste finna sig i detta skräckvälde en tid och äfven se allmogens alla dragare borttagna jämte den mesta boskapen, så att jordens plöjning mångenstädes måste ske med mänsklig kraft. Men då hemsökelsen aldrig ville taga ända gjorde han, den underordnade makthafvaren, ett hastigt slut därpå, ställde sig själf oförfäradt i sticket, värjde sig som

en man mot de järnhårda påtryckningarne och besvarade hotelserna därmed, att han gärna skulle afgå från ett ämbete, som ej blott varit lönlöst utan äfven kräft offer till halfannan million daler. För att köpa och vidmakthålla en halfljum vänskap med den sista blodsdroppens utsugare, konungens allsvåldige holsteinare, som dittills värnat mot skoningslösa medborgerliga fiender, fick den starka ryggen åter och återigen underkasta sig nya bördor, så kärt det var för det landsfaderliga hjärtat att ej se en hel lifsgärning utsköflad och slagen i spillror. Genom dryga utpressningar från landsfadern och dennes lifliga arbete för den holsteinske tronkandidaten, hälst bland norra arméns trupper, kunde sålunda en någorlunda dräglig skoning köpas åt hans län af den kunglige röfvarens verkställande hand. Flinkare och skickligare än någonsin var också Svenske-Mickel att gripa hvarje vedermöda i lufven och reda undan henne, men alltid hann odjuret likväl afla en annan, vida värre efteråt. Snart såg han i saken, att det var gagnlös brottning med öfvermakter och höll sig med god förkänning beredd på det yttersta.

Hela hans härlighet hängde ju, när allt kom vida, till de drygaste pris på de eländigaste af alla spindeltrådar: en förhatlig och lätt störtad ministers skydd, en konungs nyck, en människas lif. Jämt voro aningstecken eller dystra tasselsägner framme om hvad som väntade Svenske-Karol af försynens råd eller löndomshanden. »Han kunde icke vika» — ej ens för sina undersåtars yttersta jämmerskri — »blott falla kunde han». Och falla *måste* han på ena eller andra viset, sådan var den allmänna undertanken, om ej riket skulle falla. När dét budskapet komme skulle säkert det hessiska motpartiet som oblida vedersakare, med konungens syster och svåger främst,

sitta i maktens högsäten och skyndsamt fordra den nordsvenske landsfaderns hufvud på ett fat. Han var beredd på allt.

Redan lappkriget, där fältmarskalken behöft tre vintermånader för att komma till rätta med domedagslapparne, hade beröfvat konungen hans tro till den, som slog ryssen med dansken, och en undermålig belackare hade stigit i hans ställe framför härtåget öfver fjällen mot Norge. Öfver detta enbart sörjde krigsherren föga, ty efter all krigsära var han helt naturligt en hatare af de samvetsgrämande blodsdåden. Värre var att han mot sitt löfte och sina olycksaningar tvangs att utbefalla de bästa af sina i döden trogne landvärnsskyttar i detta krigsäfventyr utanför de egna länens försvar. Han hade äfven sagt härchefen rakt i ansiktet, att denne komme att sätta hären i sticket och sedan skylla sina klena anstalter på den förgäfves varnande landsherren, hvilket äfven skulle sannas alltför dyrt. Den man, som i många år förberedt tanken på en hel skandinavisk stat, blef dock nu undanträngd, när tanken omsider skulle utföras, och däri låg den djupaste förödmjukelsen.

Detta krig hade redan skördat hans närmaste förtrogne vän, friskyttekaptenen Petter Långström. Efter en hel rad ridderligt djärfva bragder under fälttåget i Trondhjems län fick denne order att med 24 andra ryttare föra härens post till Sverige. Kaptenen tog vägen upp genom Stjördalen, höll sig efter fjällsidan för att undgå ströfpartier och nådde på aftonen den 6 dec. 1718 fram till Hegre kyrka. I Forbygden ett stycke ofvanför lågo då ett 60-tal man bondeuppbåd bakom förhuggningar invid Stjördals-älfven för att hindra alla svenska förbindelser genom denna trakt. Då de svenske ryttarne följande morgon i

dagbräckningen ämnade sig öfver älfven strax nedom förhuggningarna, gåfvo bönderna eld. Kapten Långström, den ende träffade, sjönk dödligt sårad ned från hästen men hade dessförinnan slungat den medförda posten i älfven. Då nu den efterföljande truppen midt i kulregnet ville bistå honom, vinkade han afvärjande och ropade:

»Hjälp er undan, kamrater! Jag är nu i Guds hand. Hälsa till Sverige och fältmarskalken!» — Den öfriga ryttarskaran undkom bakhållet.

På aftonen samma dag afled i Hegre prästgård kapten Petter Långström, Finlands Gideon, Norrlands Engelbrekt. Efter ett företräde hos Karl XII i Stralsund lär han ha blifvit adlad med namnet Långsvärd. Den ridderlige hjälten, som sent lär glömmas af norrländingar och finnar, fick vid Hegre kyrka en hvilostad, som ännu hålles i åminnelse. I hopp om hederlig vedergällning, som ej uteblef, skickade sockenprästen svärdet och handskarne till den öfverlefvande vännen. När de framburos sade han i djup aningsrörelse:

»Likt två parhästar gingo vi i verk och gärning. Nu är ej lång tid för mig!»

En vinterdag får fältmarskalken från ett högt loft i sitt residens Bispehöjden invid Hernösund skåda sju ryttare å löddriga hästar spränga uppför backen. I kikarn igenkänner han sex som kungliga drabanter, folk tillhörande hans eget nästan osedda hedersregemente. Den återstående, som red i spetsen, syntes vara en förnäm herre, mörklagd och rödplymad.

»Nu är konungen fallen!» sade den spanande med tårad blick åt en närstående person. »Och här komma de nu, sade Per Olsson om vargarne, komma och vilja ha mitt blod. Nåväl, mitt hår är redan grånadt och mitt

hjärta knappast längre ungt. Dock är jag ännu i kraftigaste välmakten. Ingen lär förtänka mig, att jag ville lefva och spela de bödlarne ett litet spektakel.»

Förberedelserna mönstrades. Allt var i ordning.

En stund senare hade drabanterna, alltjämt till häst, slagit en bevakande krets med dragna långpampar framför gårdens bro. Och den förnäme herren stod med afmätt, iskallt skick, blottad värja och hatten på det högburna hufvudet utan hälsning inom tröskeln till excellensens rum, mötande den nersuttnes blick i hånets njutning utan att säga ett ord.

Husets herre såg honom tigande an. Främlingen bar fina, skarptecknade drag, som ännu ej i medelåldern visade minsta plöjning af någon djupare tanke. Det var en gammal gosse, som på sina ständigt banade vägar haft en välvillig dadda till hands i hvarje krok och nu, inpyrd med andras hat och fördomar mot den dådrike, dugande och ärekrönte mannen af det enklaste folket, dröjde och njöt i sitt ohöljda hån öfver den störtade. Den herren tog sig ut i viss mån som Djäfvulen, när han punktligt infinner sig på en syndares förfallodag.

Fältmarskalken reste sig med hastigt dragen värja och sporde:

»Hvilken är I, som träder in så där till folk?»

»Må vi gå i ordning med frågorna,» svarade främlingen lekande föraktfullt. »Detta är ju förre hans excellens riksrådet, före detta fältmarskalken och ej mera general-guvernören Johan Bogislav Mikael Loth, med det påtänkta riddersnamnet Örnsköld?»

»Må vi antaga det. Hvilken är I själf?»

»General-adjutanten grefve Dona, till benägen tjänst.»

»Hvad bereder huset äran af en herre med draget spett och hatten på?»

»I drottningens namn arresterar jag herren. Gif mig värjan!»

»Det var tal om ordning med frågorna. Gif mig först se det skrifteliga!»

»Som herren då behagar!»

Gref Dona trädde fram och räckte helt afmätt en handling, som noga synades. Under tiden hade från ena sidorummet inträdt två herrar, synbarligen kansliämbetsmän, och bugade nu mycket underdånigt för grefven, som likväl ej låtsade om dem, där han stod i sin väntan med falkögonen riktade bort i det obestämda. Kanslisterna förnyade bugningen och den ene tilltalade grefven rätt besynnerligt:

»Herre riksråd, fältmarskalk och general-guvernör, hvad befaller eders excellens?»

Dona tog dem för smilande lycksökare, som ville kröka rygg för den uppgående solen, och svarade föraktligt:

»Jag befaller er tiga och gå!» — Kanslisterna bugade åter men blefvo kvar.

Fältmarskalken hade sett upp från papperet som förvånad och sporde:

»Känna herrarne alltså denne officer?» — Kanslisterna bugade ja.

»Hvilken är I då, min herre, i tvenne vittnens närvaro?» sporde han Dona.

»Jag är fortfarande general-adjutanten gref Dona,» lydde svaret kallt.

»Men herrarne hade ju nyss andra titlar?»

»Om benägen ursakelse!» bådo kanslisterna som förskräckta. »Hans excellens har ju befallt oss tiga.»

»Jag hörde nog det. Namnet på denne herre!»

»Förskona oss, nådige herre! Det är kanske en indiskretion.»

»Sanningen fram, människor! Hvem är denne officer?» dundrade fältmarskalken. Och de förskrämde kanslisterna låtsade nu bekänna:

»Hå, det är ju excellensen Loth, fältmarskalken, husets herre.»

»Alldeles säkert?»

»Ja honom känna väl vi!»

»Och jag är grefve Dona!» röt nu husets herre till främlingen rakt som han afslöjat en skälm på bar gärning.

»Hvad vill allt detta säga?» sporde Dona häpen.

»Det vill säga detta!» svarade fältmarskalken, pekande på en tolft pikmusköter, som med spetten riktade mot general-adjutanten kommo in från andra sidorummet med tolf landvärnsskyttar. Dona steg något tillbaka.

»Förräderi!» ropade han våldsamt för att påkalla drabanterna, som dock ej kunde höra honom genom husets massa, och störtade med en hastig värjstöt mot fältmar skalken. Dennes värja motade angreppet i blinken och pikmusköterna slogo genast vapnet ur angriparens hand, så att det skramlade ned mot golfvet.

»Se så där!» utbrast husets herre. »Nu har eders excellens vacker-handen ledig att taga af sig hatten. Var nu så artig och bekväma sig eller . . .! En smäll i sitsen där med flata spettet, Utter! — Se så där ja! Nu fick herren lära sig lite folkvett i en hast. — Fjättrarne på hans excellens och rannsaka herren noga!»

»Detta är då oerhördt!» hväste Dona ursinnig.

»Det är verkligen så!» biföll spektakelmakaren- »Jag

väntade just eders excellens här för att utföra hennes majestäts arresteringsorder. Och så kommer herren med ett nytt, misstänkt exemplar af samma order, ett antaget namn, som är mitt, och ett draget svärd mot sin suveräns fullmäktige, befaller vittnena tiga och tänker vända hela affären upp och ned. Önskar eders excellens någon frist, innan det bär i väg med fångskjutsen?»

»Detta skall stå f. d. eders excellens ganska dyrt!» rasade nu den fjättrade. »Herrens början var vid kanonerna; det bär nog dit igen till slut, om det ens stannar där.»

Fältmarskalken svarade med sitt fylligaste leende:

»Mina kanoner brukade ej klicka. Önskar herren eller någon af dess vänner tala med mig, så reser jag nu uppåt Lappmarken för en tid. Och hvar jag håller hus blir ingen hemlighet. Min rök blir synlig öfver vida norden och min stuguport mot västersol är makalös öfver vida världen. Alltså välkomna efter, ju flere desto bättre. Jag befarar dock, att påhälsande herrar endast kunna taga sig in genom skorstenen som dränkt mygg i mitt tvättvatten, om de komma mycket stormyndige.»

»Glöm ej bort, att herren har sex drabanter kvar!» påminde Dona.

»Nåväl, excellens, I är ju bland mycket annat äfven titulär drabant-öfverste och eder sous-chef, öfverste-löjtnanten Löth, har ju till och med upptagit herrens nya riddersnamn i egenskap af kusin — enligt en betviflad släktuppgift af eders excellens, som lär brås på långt enklare folk. Bönderna här i landet hålla före, att excellensens styffar skulle vara en viss Mickel-Valackare härute i en bondsocken.»

»Jag tror herren upprullar sitt eget ståtliga släktregister!» hånade fången.

»Försök att nu afkasta denna barnsliga mask en gång, excellens! Ståtlig, sade herren? Javisst, han var en ärlig man, redde skinn förträffligt, kastrerade som en mästare, var flink att draga hudar af häst och hund och katt. Eders excellens har något att brås på och bedrifterna räcka till att sprida glans öfver hela tjoget nyadliga icke-kusiner. Alltnog, herren har stora försänkningar vid drabanterna. Möjligen äro de edra sammansvurne, men vi få väl se den saken an!»

Den rannsakades papper buros fram. Deras hastiga granskning gaf skämtaren en ny vändning, som nu alldeles förstörde skyttarnes redliga allvar:

»Jag tror herren har lagt sig till med mitt pass och har kommit öfver en order, som är ställd på mig!»

»Detta är kanske en muntration för landvärnet till slut?» undrade Dona.

»Nej för hela riket, för lefvande och efterlefvande!» försäkrade herren i huset.

»Kanske äfven de döda?»

»Hvarför icke, excellens! Äfven de döda kunna le och döden själf går alltid med öppna tandrader, den gamle skämtaren.»

En stund senare stod fältmarskalken med de tolf pikmusköterna bakom sig å bron, hälsade drabanterna artigt och sade med lugnaste eftertryck:

»Mine ridderlige herrar, *jag* är grefve Dona. Jag kom hit med denna landvärns-pikett och väntade här med arresteringsordern på f. d. fältmarskalken. Till slut kommer han själf, herren i huset, presenterar sig under mitt namn, påstår att jag är förre excellensen och fordrar min värja.

Hans arresteringsorder, som skälmen lugnt företer, är märkvärdigt lik originalet, såsom man kan se vid en jämförelse. Lyckligtvis blef personen röjd genom två menlösa vittnen, som stodo utanför hela anläggningen. Alltså, mine herrar, han I varit utsatta för ett af de allra värsta bedrägerier. Den herre, som kom hit i spetsen för eder trupp, är helt enkelt eder okände f. d. hedersöfverste. Hans plan var tydligen att själf gå fri och skicka mig arresterad till Stockholm. Då jag nu öfverlåter personen fängslad i edra händer för transport till Stockholm enligt order, så kan jag verkligen säga, att vi korsat en list af det argaste slaget äfven hos personen i fråga.»

De förvånade drabanterna läto höra ett tviflande mummel.

»Nåväl, mine riddersmän,» fortsatte mannen på bron, »denna sak kan tagas på två skilda vis och det ena ser ut så här: Gif akt, skyttar! Fram och ställ upp er på bron! Två leder, skefva rotar, lucka i midten! — Så där! Hane spänn och färdigt gevär! — Om jag sedan kommenderar *lägg an* och *ge fyr*, så tan I rotevis två och två sikte på samma nummer hos fienden från höger till vänster hela raden utefter. Hvarje rote tar nu genast rätt på fiendenumret och har ögonen därpå hela tiden, för den händelse att jag kommenderar eld. Han I förstått mig?»

»Jaa då!» svarade skyttarne tryggt.

Och stående i skyttelagets lucka fortsatte fältmarskalken till drabanterna, som ej ändrat en min för detta hot:

»Detta var ena sättet. Märkes här ett spår af sammansvärjning till f. titulär-öfverstens befrielse, så låter jag nedskjuta er på fläcken. Först må vi nu pröfva andra

sättet. Hvilken af eder, mine herrar, har sig fullt veterligt, att den häktade är den uppgifne gref Dona?»

Drabanterna sågo hvarandra i ansiktet under tveksam tystnad. Omsider yttrade en:

»Vi ha åtminstone sett honom vid hennes kunglig höghets, numera hennes majestäts mottagningar, då han gick för grefve Dona. Annars äro vi, som simpla adelige eller borgerlige, för ringa folk att passa till en grefves närmare bekantskap.»

»Javisst!» biföll filuren på bron högdraget. »Jag vet ju, att denne äfventyrare haft den djärfheten att uppträda vid hofvet och annanstädes under mitt namn. Det har också varit mig allt annat än en *plaisir* att personen i fråga utfört sina spionerier under denna mask.»

En karl gick nu öfver gården i något ärende.

»Hör du bonde,» ropade en af drabanterna åt honom, »hvad heter herren som står på bron?» Karln tog'et för spektakel och svarade stött:

»Om du dét vill veta, så kan du fråga'n själf.»

»Du kan väl svara mig höfligt åtminstone!»

»Och den som står på bron kan svara dig ännu höfligare.»

»Har du sett honom någon tid förut eller är han nykommen?»

»Han är så pass gammal, att han kan svara själf.» Och därmed var karln utom håll.

»Alltid så sturska dessa Norrlands-bönder!» utbrast den afsnäste. »Aldrig kan man få ett resonligt svar af dem.»

»I har en sann klagan, chevalier! Det lyckas aldrig för folk af verklig ton och *distinction*,» medgaf den föregifne Dona leende.

Upplöst i tårar visade sig nu på bron en medelålders

dam af så ojämförligt behag, att det klack till i hjärtat hos mer än en af ädlingarne. Den föregifne Dona vände sig undrande om vid fraset af sidenklädningen. Damen kastade sig snyftande för hans fötter och stammande med uppräckta händer:

»Herr grefve, jag besvär er vid all officersära att säga mig, hvart ni för honom?»

Två af gårdens tjänare åsågo det obegripliga spektaklet på något afstånd. Den ene sade:

»Han har visst blifvit grefve nu och strax skall hon ligga på knä för'n — fast då skulle väl hón vara som grefvinna?»

»Det må Hålen begripa de höges alla fukter!» mente den andre.

»Stig upp, min fru!» manade fältmarskalken efter någon tvekan sin hälft. »En officer kan ej se en dam förödmjuka sig därhän. Jag har drottningens order att föra er herre fången till hufvudstaden. Sök att finna er i detta och fatta mod!»

Drabanterna, rörda intill hjärteroten af den fagra damens klara förtviflan, kände snart allt tvifvel bortblåst. »Detta är just en snygg historia från början till slut!» gick ordet från man till man.

»Ack herr grefve,» fortgick den snyftande damen, »hvad ondt har han då gjort?»

»Det tillkommer ej mig utan er herre att besvara den frågan. Det är kanske icke fråga om mer än sanning och rättvisa. Och er herre hör ju häller icke till de församgde. Sök att taga saken med lugn, min fru! Skulle ni i värsta fallet mista er herre, så återstår er valet mellan tusen andra.»

»I har ett märkeligt sätt att hugsvala de bedröfvade,

herr grefve!» utbrast harmfullt en af ädlingarne under allmänt instämmande.

»Välan då, mina herrar, jag öfverlåter den bättre trösten åt eder ridderlighet!»

»Men afstår själf från ridderskapets förpliktelser?» inföll en annan.

»Om så anses nödigt, står jag till herrarnes tjänst efteråt, men nu stå herrarne så länge till min tjänst!» afgjorde den föregifne Dona tämligen kallt.

Hennes nåd låg där alltjämt på sina knän och i sina snyftningar.

Midt under detta hjärtslitande uppträde kom gamle biskopen, husets värd i nedersta våningen, ut i sin förstuga, ovetande om allt, fick se landets fruga på knä för sin man och sade:

»Hvad i all världen är det nu frågan om?»

»Hvilken talar?» sporde nu skälmen på bron halfomvänd till skyttarne bakom sig. Han, främlingen, kände ju ej bispen.

»D'är'n biskopsfar!» gaf någon till svar.

»Ursäkta intrånget och öfverse med pliktens stränga allvar, herr doktor och biskop! Hennes nåd intresserar sig helt naturligt för den arresterade!»

»Således en arrestering?» fortgick biskopen. »Hvem gäller det då?»

»En högt uppsatt person här i landet.»

Biskopen hade nog af detta och smet in från det ledsamma göromålet. Hennes nåd reste sig och gick med händerna för ansiktet.

»Hvilken gjorde frågorna därborta?» sporde en af drabanterna med en brodd af misstanke ännu kvar.

»Det hördes vara biskopen och husets värd, alltså en

man, som kan skilja mellan mig och sin häktade hyresgäst, om det anses nödigt. Husets värd lär till fullo känna hans excellens. Skola vi kanske föra hit fången och bedja hans högärevyrdighet att utpeka den rätte?»

»Saken är ju klar!» sorlade allmänt drabanterna. »Vi ha blifvit narrade af ärkeräfven.»

»Ja så att det riktigt förslår!» försäkrade ärkeräfven själf.

Han gaf sina tillsägelser om fångskjutsen, utlämnade respengar och sade slutligen:

»Som I kanske veten, mine herrar, har jag att nu i ordningen framföra återtågsordern till general-major Armfelt i Trundhems-trakten och kan alltså ej få nöjet af edert sällskap till Stockholm. Likväl få vi kanske en bit väg gemensam, ty jag bryter strax upp med skjuts. Och som jag själf blef en tvungen våldgäst i det rika huset, så tager jag mig äfven friheten inbjuda herrarne till mat och förfriskningar. Svenske-Mickel har sköflat ihop så att det räcker. Dess värre eller dess bättre få vi lof att sakna honom som värd.»

Drabanterna voro mycket tacksamma.

»Äfven jag är nog hungrig att vara med om sköflingen af det sköflade», sade en af dem under den allmänna afsittningen, »men tror dock, att nu, då mannen är fallen, kan det vara på tiden att minnas hans makalösa förtjänster. Har han drickbart vin så vill jag höja en skål för hans bragder.»

»Åja min herre, historien öfverlefver oss, vin finnes i gården och skålen kunna vi med godt samvete dricka för minnet af den där affären, då han klådde ryssen med dansken,» sade mannen på bron med någon rörelse i tonen.

Så gick nu den störtade att som en yppersta värd för

de inbjudne våldgästerna fira ett efter omständigheterna kräseligt graföl öfver sitt eget minne, sin f. d. ära. Gästerna voro häller icke buskablyga i det herrelösa huset. De gingo omkring i Svenske-Mickels våningar och knyckte åt sig dyrbara minnen af besöket. Äfven den föregifne Dona plockade på de fattiga ädlingarne likt och olikt. Alla tyckte, att det var en don, då detta »dödsbo» i alla händelser var förbrutet och skulle indragas till staten.

Hvad stunderna ledo fördes den fåfängt bedyrande och hotande grefve Dona med all aktning i släden. Svenske-Mickel följde strax efter i en rätt enkel snällskjuts med sina två ridande ordonnanser och akterhandshästar. Nu reste han bort i all sköns lugn från f. d. äran och mot historien.

Han skulle till Norge först med ordern, som öfvertogs från den rannsakade grefven, och sedan till sin landsflykt. Sista nyheten å svensk jord blef ett fasans bud utan like. Så snart konungen stupat vid Fredrikshald och allt råkade i hejdlös förvirring, hade prins Fredrik, högste befälhafvaren och kronans närmaste friare, blifvit angelägnare än allt att komma fort nog till Stockholm. Hären befalldes till ett uppbrott, som liknade en neslig flykt, och genom de eländigaste anstalter blef ett dödståg, där tusentals soldater stupade af sjukdom. Till Armfelt, som kamperade i Trondhjems län, skickades ordern för all säkerhet med två innehafvare på skilda sträckor. Dona skulle framföra den öfver Sverige, och när han då komme att passera »den ringa landsorten Norrland» tyckte högkvarterets herrar, att han i förbifarten — d. v. s. efter en krok åt Hernösand i stället för rak väg genom Härjedalen, kunde utföra det enkla häktningsgöromålet i första hand. Den andre orderbäraren, en till bonde förklädd

officer, tog vägen från Fredrikshald till fots öfver Norge. Denne hade redan hunnit fram och Armfelt anträdt sitt vanvettiga återtåg öfver fjällen midt i smällkallaste vintern med den gifna utgången, att den eländigt klädda hären frös ihjäl till större delen.

Redan fälttågets hunger och sjukdomar hade hopsmält hären från 14,000 man till 5,200. Med denna återstod anträdde Armfelt återtåget från Trondhjems-trakten, genom Värdalen, upp öfver Bockhamra-fjället. En mängd soldater gingo redan då vilse under ett häftigt snöfall. Kommen till Öje-fjället nyårsdagen 1719 öfverfölls hären af en förfärlig snöstorm med skarpaste köld. Många tusen människor ihjälfröso, liksom en stor mängd hästar, och eländet blef det namnlösaste. Många gingo vilse och funno utmattade sin graf i snön. Kanoner och vagnar kunde ej föras vidare. Kuskar och hästar stelnade af kölden och stupade hoptals. Artilleri och tross måste kvarlämnas. Bränsle fanns ej att uppgöra eld och i sin förtviflan sökte soldaterna att elda med gevärskolfvarne. Af de 5,200 kvarlefde vid ankomsten till Duefeds skans blott 870. Norska skidlöpare, som frampå vårsidan besökte fjällen, funno där en synnerligen storväxt skara ulfvar i gräsligt frosseri på de öfver allt liggande döda kropparne, och under långa tider var dödståget betecknadt genom massor af benrangel och vapen, spridda öfver fjällvidderna.

Aldrig hade ett härtåg aflupit eländigare, och tveksamt kan det varda, hvem som förtjänar förkastelsedomen hårdare, den misstänkte nidingen Fredrik af Hessen, hvilken gaf den skyndsamma uppbrottsordern åt en här, som afgjordt tillhörde hans motparti, eller vettvillingen Armfelt, som ansåg sig skyldig att lyda en sådan order. Han togs

i huldt försvar af det herreskap, som nu öfvertagit rikets styrelse, och mot en annan riktades hämndens raseri, »det svenska folkets röst från de norska fjällen». Och det var dén, som hade satt en gräns för röfvarebragderna vid denna härs utrustning.

Midt ur det fasoskri, som höjdes öfver detta vettvillingsdåd utan like, och den skuld, som allt mer påbördades honom i en växande ring af ursinniga stämmor, försvann landsflyktingen alldeles spårlöst mot väster, allt under det ädlingen med hans påtrugade namn fördes fjättrad mot söder.

Fångtransporten med den föregifne landsherren råkade ut för ett sällsamt öde å en gästgifvaregård i Hälsingland efter en nattrast å stället. Drabanterna höllo på att få sig ordentligt bondstryk och den fyrkantigt kringbyggda gården blef en hel dag belägrad af en rasande folkhop, som under natten genom utskickad budkafle fått spörja, att de förde Svenske-Mickel till döden. Ortens menige man hade svurit i sinnet att taga honom lös. Tre gånger ämnade drabanterna spränga sig igenom med höjda pampar vid öppnad port men ryggade för fiendens stenkastning, säkra hållning och trygga anordningar, som man svårligen ville hafva någon befattning med. Mot hästarnes bringor höll en rad flinka käringar spetsade stänger, som baktill stödde bergfast i jorden, alldeles som dalkarlarne, när de mottogo Kristian-Tyranns riddare. Mellan stängerna stodo karlar med höjda spakar och klubbor, färdiga att gå löst på ryttarne, så snart deras hästar rännt spetten i sig. Men långt ifrån att komma därhän ryggade både hästar och ryttare redan för det hejdlösa stenregnet från en stor skara uppväxingar bakom de gamles säkra uppställning. Först mot kvällen lyckades gästgifvaren att

genom list afleda belägringen, hvarpå transporten satte skyndsamt i väg.

Spektaklet öfver grefve Dona upptäcktes omsider i Stockholm, dock ej förr, än de skulle sätta tumskrufvarne på den förhärdade nekaren. Svenske-Mickel hade i sista stunden dragit dem vid näsan, skickat arrestatorn i häkte och själf rest i all sköns lugn med dennes pass, var den fröjdeliga nyhet, som nådde hans många tiotusen vänner bland de små.

Den landsflyktige dömdes från lif, ämbeten, ära och gods. Hans namn sattes på skampålen och efter gammal sed högg bödeln hufvudet af en löjligt utstyrd, liflös fågelskrämma i människoliknelse, sedan dödsdomen högtidligen upplästs öfver det löjliga åbäket å stupstocken. Men då nu lystna händer sträcktes efter egendomen, så var denna oåtkomlig i andras ägo. Landsmodern Mäster-Sara satt kvar i orubbadt bo, sig lik i verk och gärning. Hvad man kom öfver som f. excellensens obestridliga tillhörighet var till slut ett par väl undangömda järnkistor, som sprängdes upp. Den ene innehöll öfverkorsade kronoreverser till flere hundra tusen dalers belopp, och ett litet björklöf låg i den andra. I den natten fingo de intet.

Bättre gick det häller icke för öfversåtar, som förargade öfver bondens breda trygghet och alla folklämpors makt och tvång, skulle fram och förstöra landsfaderns gärning. De dugde icke därtill, ty hon hade redan kommit sig i alltför djupa och säkra spår. Den, som nu ville växla in på de gamla, möttes af en allmän, förstockad gensägelse, som också nöttes in till formligt ordstäf:

»Ursäkta, det gick ej så till i excellensens tider!»

Ej häller var det längre skäl för undermålingar att sätta sig på höga hästar, klädda i stora åthäfvor. Äfven

de svagaste barn- och kvinnoögon sågo den himmelsvida skillnaden på styresherrar. Det land, som nyligen värnats af en skicklig hand med ena fienden i lufven på den andre, fick i ofredens sista skede sin kust hjälplöst förhärjad, sina städer nedbrända af en liten hop barbarer till lands och sjöss. Som gammal krigsman värjde nog Västernorrlands guvernör på Gäfleborg, general-löjtnanten Hugo Hamilton, med ringa möda sin residensstad men hade ingen hjälp för länet i öfrigt. Annars kan man icke rätt veta, om fria händer till någon försvarsåtgärd förunnades honom af den förste och siste Fredriks landsförrädiska högkvarter. Att döma efter andra stämplingar af den samvetslöse äfventyraren, hvars tydliga mål var att göra sin gemåls regering afskydd för att själf komma till tronen, hade guvernören snarare order att undvika all strid och sålunda lämna allt i sticket. Att försvarsverket, som nu bär en minnesvård åt försvararne, fick namnet Fredriks-skans, berodde gifvet på afsikten att ge landsförrädaren vid öfverbefälet den skenbara äran af bragden, möjligen till försoning af detta tilltag att försvara hem och härd mot hans önskan. Alldeles visst är emellertid att försvarets ledare några dagar senare var ersatt på guvernörsposten med general-löjtnanten Magnus Palmqvist. I stil med allt annat var, att den norrländska allmogens egen hurtiga försvarsdrift korsades och stäcktes af olika tillskyndare bland öfversåtarne, genom vapenbeslag och annat. Det märktes nu, att Svenske-Karol var undangömd och Svenske-Mickel borta.

Dock, i sin gärning satt han kvar, äfven han, såsom i orubbadt bo. Och när allt kom vida var han nog, efter alla gissningar åt andra håll, kvar i landet, nerkrupen under fjällen, oåtkomlig för all mänsklig makt. Talet

om hans underliga gård i Lappmarken hade tagits för ett hångyckel, men till slut fanns där kanske en »stuga» med skorsten och port efter beskrifning. Var Svenske-Mickel en räf i stort, så blef hans lya därefter, vare sig som ett verkligt dåd af den dådfulle mannen eller möjligen som en sagans sista gåfva, värdig sagohjälten.

IV.

SAGAN OM LANDSFADERN I HANS JÄTTEGRAF.

STUGAN MED DEN VÄLDIGA RÖKEN OCH DEN MAKALÖSA PORTEN.

(Utformning af en allmän sägen.*)

Två Lappmarks-bönder, grannar i samma by, hade länge hört ett tal, att främmande män med brytande mål höllo till på byns långväga fjällskog och där bedrefvo med rastlös ifver lika skändliga som sällsamma fukter.

Det var ej nog och fick väl så vara att dessa skogstjyfvar sköflade virke alldeles grymt.

Vrångskallarne vräkte äfven bort hvad de stulo i en strid fjällrännel, som sköt ned från höglandet all väg efter tolfmila dalmarker öfver lågfjället, genom floarne, inpå skogsvidden, förbi hygget, stup i väg utför brädden till en förvånande djup och vid daltratt, nersugen genom något ras i jordmassan, och slöks till slut med dånande klunk käpprätt till fanders med virket ner genom de vildt uppspärrade stenblockskäftarne i ett kolsvart gapande afgrundsdjup.

* Dessa minnesberättelser voro allmänna intill den stora skogsrörelsens, värmländingarnes, nyläsarnes och dragspelens tid omkr. 1850. Antagligen ha flera af dem varit i tryck förut.

Ingen af kvinna född kunde begripa hvad glädje tjufvarne påräknade af sitt trägna arbete på sitt meningslösa vanvettsdåd.

För öfrigt hade äfven detta afgrundssvalg, som oupphörligen drack trä och vatten, utan att någonsin få den omätteliga buken full, i senare år tagit sig för att spy upp en yfvig kvast af jämn svafvelrök öfver fjälltrakten. Månget hemskt tal var gängse om den underliga styggelsen. En del sade rent ut, att själfvaste afgrunden höll på att eldas upp något starkare än vanligt till domedagen, som under onda tider alltid var i de gamles snara förväntan.

Dessa grannar i byn morskade omsider upp sig, gingo till skrift och hade sig bort till hygget med två biträden. De frågade karlarne oförfäradt och redeligen till, hvilka de voro och hvem satt dit dem att stjäla skogen på detta vis. Ja det var till slut bara höfligt och redbart folk, riktiga ärans människor i tal och vandel. Ingen hade så noga vetat hvem som tillräknade sig de vida oskiftade markerna, men det var strängeligen förordnadt att hålla reda på hvar pinne som höggs och betala till nöjes då ägare anmälde sig, hvilket äfvenså skedde genast på fläcken mot bomärkeshand på bok.

Bönderna, stormflata och innerligen hjärteglada öfver förtjänsten, glömde alldeles bort, att svaren på deras stränga frågor uteblifvit. Nu låg den väldiga landskapstratten med flotterännеln i öfversikt och när det hördes dån af stockarnes fall genom den rökspyende klyftan, anmärkte de för att något säga:

»En farligt underlig ställning det här, kan en tycka, att köpa skogen för hederligt betaldt och vräka af med timret så där ändskott till Fanhem!»

Dessa främmande män skrattade alldeles vildt och sade: »Jo lukta på dén tobåken, gubbar! Si den som har lust att bli riktigt storögd kan följa oss hem, fast vi ha ett stycke väg, och se huru vi ha det. Och det är inte sämre ställdt för oss, än att vi kunde bjuda på traktering och kvarter en och annan dag, förstås inte flere än vi ha göra med.»

De öfverflödiga biträdena gingo hem. De lika nyfikna som trakterslystna grannarne blefvo kvar och följde arbetslaget när det vardt kväll. Det bar utför daltratten efter ränneln på en lättsam stig, men det tog ändå en timmas tid att komma ned till den glupande skorstenens grannskap. Den söndertrasade bergsgrundens blocklager låg där i öppen dag uppvräkt till krans åt denna murpipa, som också vräkte ur sig tydlig kolrök. Nerifrån genom skrefsprången hördes i fallets sorl ett aflägset, blandadt rassel af slägghamrar och andra verk liksom en oändlig massa slöjder djupt nere i jorden.

De inbjudne kände sig slagna af stor tvekan. Nu och framdeles måste de gång efter annan flitigt påminna sig själfva, att ingenting bet på en ordentligt nyskriftad under första vecken. De sade alltså ej ett ord utan beto ihop tänderna och gingo bara på.

Arbetarne sökte rätt på ett skrefsprång, där hela sällskapet kröp ner genom blocklagret med hjälp af tillyxade trappsteg, vidjerep, ledstänger och andra ställningar. Färden tog fulla tre timmar, så att det drog ut inpå sommarnatten, och just för ro skull var den icke. Arbetarne klefvo ej i dessa skrefhål oftare än de måste gå ned med tömda matväskor.

De besökande funno sig slutligen nere i en hiskeligt stor håla med utsikt åt hela raden andra, betydligt

djupare schakt, uppfyllda med ett virrvarr af drifverk, utväxlingar, slöjder och arbetare vid flämtande eldsken, och så vida, förvecklade och utgrenade, att de efter hela dygnets vandring och gapande allt omkring, ändå icke sett på långt när allt.

Enda fönstret där i gården var den trä- och vattendrickande skorstenspipan, som på det väldiga djupet syntes afsmalna uppåt och allra öfverst, där de stora blocken nu syntes så erbarmligt små, vidgade sig nästan bägarformigt mot en liten gråtöcknig fläck af himmeln, som kunde ses ibland genom uppbolmande röken och nersmattrande regnstrilen, ty långt innan ränneln kom ned var den alldeles sönderpiskad. För öfrigt bestods allt ljus från härdar och ugnar eller någon tjärfackla här och där som gnistor i slagmörkret bort genom hålen.

I närheten af den drickande skorstenen, som med gnyende drag sög upp all rök i jämn kåre efter hålornas schakthvalf, sågo besökarne strax hvartill den nedstörtade virkesbröten användes. Där rökte milor hela långa raden och något på sidan lågo kolförråden till alla de härdar, ugnar och smälterier, som allt bortöfver glödde rödt eller bländhvitt på kringstående arbetare, schaktväggar, hvalf och bottnar samt hela hopen verk i rörelse.

Sedan fjällränneln under skakande dån nedslungat kolvirket, samlades den nedanför till åter en strid fåra, som i nya fall dref tre väldiga öfverfallshjul i sakta mak, och slutligen forsade bort genom ett kolmörkt schakt nedåt. Från de tre hjulen utgick drifkraften till alla slöjder och verk genom kedjor, draglinor eller stångledningar och alla deras utväxlingar i kors och tvärs.

Här tillverkades olika sorters järn och stål af en järnsten, som de hackade direkt från bergväggarne och vräkte

i masugnarne. Och från en särskild bergvägg med omfattande sträckning i ett af de största schakten lösbröts en glittrande silfversten, som oupphörligen rändes ned i en smältugn och kom fram på andra sidan som hetrinnande silfret i en jämn rännel. I en annan håla fanns ett mynteri, där de gjorde silfverpengar med olika präglar, gamla och nya, svenska och utländska. Sedan var det kanon- och klockgjuterier samt brädsågning och verkstäder, där bössor och alla möjliga vapen gjordes. Ett stort boktryckeri med många gesäller fanns också under detta lappfjäll och där saknades ingenting, som upptänkas kunde.

När grannarne länge och väl förts omkring af en höflig och munter arbetsbas, kom till slut hela långa raden undrande frågor fram ur deras långsamma grubbel.

»Hvar i fridens namn tar då allt detta vatten vägen? Hvarifrån fick ni mat och verktyger och folk och allt som är? Och huru bär ni er åt att få i väg allt, som göres till salu?»

»Joho, lukta på dén tobåken!» tyckte basen så glader. »Jag har just gått och undrat om tankekraften nådde dit. Javäl, gubbar, håll nu ögonen säkert i skallen, så att de inte trilla bort för er och se varligen till att inte byxorna falla af er med detsamma!»

Han förde dem långt i väg mot väster ner till ett djupt liggande schakthål, som var rätt svagt belyst med tjärfacklor. Och nu var det bara ogjordt, att besökarne hade tappat byxorna och stirrat ögonen ur sig. De sågo icke blott ett smalt och långsträckt vatten bortunder hela långa raden schakt in genom en aflägsen krok, utan jämväl — om icke allt var en helvétets synförvändning — *skutor*, som lågo invid en stenvall under lastning eller lossning,

riktiga fartyg, som de icke sett så stora vid bottniska hamnar.

»Herre hjälpanes, skulle ni ha som ett slags sjöfart här också? Eller se vi alldeles tokigt?» undrade den ene öfver den andre.

»Nej nog se ni rätt. Vi ha full sjöfart här på orten!»

»Huru ha ni fått hit dessa skutor?»

»Ha kommit hit själfva.»

»Nu står han väl och spöktalar?»

»Nej, dessa fartyg äro holländare!»

»Utrikes ifrån då rent ut?»

»Utrikes eller inrikes, det går för ett ut!»

»Nej visst ärom väl skutorna gjorda här?»

»Nej far! Si den här vattenloken går ut i själfva hafvet på västra sidan.»

»Som en vik från hafvet inunder fjället då?»

»Just på det viset, far! Och nu förstå ni hvart forsen tar vägen. Den faller ut i själfva hafvet. Och då fattar en, att pipan här kan dricka i evighet utan att det någonsin bottnar upp under halsen. Ja huru skulle vi reda oss utan sjöfart här på orten? En måste ha sina lifsförnödenheter och tillverkningarne måste utskeppas, förstås.»

Basen omtalade nu vidare att denna farled ingalunda hade varit så alldeles öppen från första början. Helt nära intill den norska fjärden, där vattenrännan sköt in genom tvärbranta fjället, lågo då på tvären ett par svåra fjällblock, som trängde ned i vattnet något. Då de undersökande nådde dit och funno stopp där, så var det för vanligt folk svårgissadt nog, att det var en arm från hafvet. En särskildt knepig skalk anade likväl sammanhanget. Han gjorde sina höjdmätningar och fann, att denna sjö

stod alldeles i jämnhöjd med Västerhafvet, fann rätt på ingångsporten i Norge och sprängde bort allt skräp, som var i väg intill en mindre masthöjd.

»Hvilken i alla fridens dagar kunde vara så skarptänkt?» undrade grannarne.

»Man och man emellan kallas han bara Springar-Lasse.»

»Nej det var då alldeles för tokigt! Hemma i byn hade vi en fårbruse till båtsmanspojke, som brukte kallas så. Han var efter en stackare, som kom hitflyttande i uselheten.»

»Jaha, farn åt den här var ju båtsman och härifrån trakten är han. Redan som liten pojke var han här nere och snokade.»

»Aldrig möjligt, att det kunde vara han!»

»Jo, det stämmer nog till punkt och pricka då. Bönderna i hembyn höllo honom för en obotelig fårskalle, sade han själf en gång. Och värre är, gubbar, att den karln har satt upp hela herrgåln och sköter om den som en herre!»

Ja nu tyckte besökarne, att detta var väl ändå det värsta af allt ihop. Springar-Lasse, som for där och tokades i tjärnar och bäckar med sina småskutor och sågar och väderkallar på berget och alla tokheter sedan! Ja nu var då världens yttersta tid sannerligen nära! Visst var det något sällsamt grått i väg när han döptes men ändå . . .

»Ni mena väl *Gråmannen*, som går här och ställer lyckosamt åt honom? Joväl, han lär ha den figuren som storfadder i dopeboken,» anmärkte basen.

»Nånå, då kommer han en dag och vill ha sitt igen. En vet huru det for med Svenske-Mickel. Ja tänk ändå

i alla fridens dagar en sådan som Lasse från våran by? Om han hade varit från en annan by skulle jag ingenting ha sagt.»

»Den som rår om den här herrgården har visst högre tankar om honom än I två.»

»Få vi då vara så näsvisa af oss och fråga hvem den herren kan vara?»

»Ja ser ni, detta är mer än någon af oss vet! Springarn tör vara den ende, som känner honom, och han säger ingenting.»

»Det var underligt. Inte veta hvilken man arbetar åt?»

»För oss är det nog att vi få hvad aftaladt är. Mer kunna vi, förstås, inte begära.»

»Men alltid är det väl någon gissning?»

»Sja, är det bara det, så kan ingen ta fel. D'är bara *en*, som kunde åstadkomma något slikt under ett lappfjäll.»

»Svenske-Mickel då rent ut?»

»Tja, hon tror så min salig mormor också!»

»Men är inte hán liksom undflydd utrikes?»

»Hocken vet så noga? Kommer den sagan från honom själf, så är han nog inrikes.»

»Tänker han återkomma till styret, tro?»

»Han vore väl dum då, tio gånger bättre som han nu har det.»

»Men nog vore det bra för menige man. Med en dylik styresherre hade ryssen fått sköfla och bränna lagomt.»

»Tja, hvad får en ärans karl för tack till sist?»

»Och så bor han och vistas här då?»

»Bara någon gång. Och de dagarne ha vi extra betaldt och extra förplägning. Men storfrämmande är inte alldagsfrämmande.»

Nu hade gästerna gått där och grundat på en snål uträkning, som bums farit i dem när de sågo hetrinnande silfret rakt som en eldbäck och alla dessa pengar, som togos ur deras fjäll. För att komma dit sköto de helt varligt fram en inledande fråga:

»Hvar skulle en människa få träffa den herren?»

»Vill ni honom något då?» undrade basen med hastig misstanke och språket gick vidare så:

»Ja vi skulle väl ha som en uppgörelse med honom, förstås.»

»Nå timret är ju betaldt och sedermera få ni väl efter hand.»

»Nej det var nog inte det, precis, utan vi skulle väl ha ut vår rättighet, liksom, för det här.»

»Ha ni någon vidare rättighet då?»

»Ja självfva berget är väl vårt, liksom, då det ligger inom byns ägor, kan vi säga.»

»Nå vidare då?»

»Och då äger en nog det som tas ur berget äfvenså.»

»Och sedan då?»

»Ja på det viset kunde vi ta igen det här, vi. Så att rätteligen skulle det vara som något slags köp eller afgäld för tomten och det som tas. Annars kunde vi stämma, förstås.»

»Just det ja. Nå huru djupt ner äger ni då?»

»En kan väl påräkna allt nergenom!»

»Då äger ni självfvaste fanders till slut!» mente basen skrattande. »Hör nu på ett ord, gubbar! De stämningar som komma nedstickandes hit till oss här på orten, dem sticka vi tillbaka, ifall någon kommer, det jag inte tror. För hit stickes inte näsan olofvandes hvarken af kungen, guvernören, fogden, prästen, länsman, sexman, klockarn,

orgeltramparn eller sockenlappen. För vi ärom ett särskildt folk för oss i all beskedlighet och godvilja men ej i pock och trug.»

Detta var ett ord som bönderna fingo grunda på en stund. Då de likväl efteråt envist höllo vid att få tala vid herren själf, fingo de slutligen stiga i en stor båt, som med en tjärfackla i fören roddes af en stark karlbesättning oupphörligen västerut öfver den svarta vattenkroken under de mörkglittrande, skrefvigt sönderbrutna schakthvalfven. Efter flera dagar återkommo de med skrifteligt på, att de skulle ha god förtjänst vid kolningen men aflägga sin salighetsed på att ej prata för utomstående. När de omsider återkommo till byn trodde alla människor, att de varit bergtagne och detta måste de själfva hålla med, huru stor plågan var att ej få yppa hvad de sett och hört.

De hade funnit landsherren och Springarn jämte dennes lärde fosterfader boende tillsammans, med den härligaste utsikt hän mot Västerhafvet, i en outsägligen trifsam, vid och mångrummig bergstuga, inhuggen rakt mot tvärbranta fjället öfver vattenporten mot väster. En storfruga, som kommit med klöfjeälgar öfver fjället jämte sin son, var hos dem som främmande, och fjällbönderna själfva blefvo i allo väl bemötta med traktering och annat. Men se det outgrundligaste af allt var likväl, att Springarn icke blott satt där gift med en särskildt huld och förnäm fruga utan ock var adelig herre ofvanpå allt. Först på dödsbädden fingo de två grannarne för samvetets skull lossa sina tungor för prästen och han nedskref deras upplefvelse i kyrkoboken.

Men detta var blott ett af de många fallen. Mer än en kom i beröring med de underjordiske i landsfaderns

jättegraf och i dimmiga sägner gick ryktet om den underliga saken ut öfver landet.

I svåra pröfningstider väntade folket det minnesgoda städse att Svenske-Mickel skulle komma åter ur berget.

Åren gingo, både goda och pröfningsrika, men han kom ej.

*

Dét var Johan Bogislav Mikael Loth-Örnsköld, fältmarskalk, rikets råd och general-guvernör, en sällsynt rättrådig, klok och försiktig, djärf och tapper man, svensk till språk, seder och hjärtelag, en människa bland folk, karavulen bland kvinnor, soldat bland soldater, bland diplomatiska räfvar den utstuderade räfven men äfvenså »mot fähundar en svåra fähund».

Af soldaten afgudad, af bonden högt älskad, af borgaren högt värderad, af prästerskapet högt respekterad, af sin kronobetjäning högst fruktad, af maktens och bördens förstlingsbarn både fruktad, beundrad, hatad och afundad, af ingen föraktad.

»Mat och folklämpor» och »alle skola allom hjälpa,» se där hans styresvisdom! Han satte ena vedermödan i lufven på den andra och fick stora kommondostafven därför att han slog ena fienden med den andre.

Den ende verklige af landets general-guvernörer och den siste i deras rad, enär han gjorde slut på ämbetet genom att fullborda dess uppgifter.

Utan like bland föregångare, ej upphunnen af någon, som efter kom.

V.

ÄNNU EN VILDMARKSGRAF. EN ASIATISK LÄGERHERRE MED SINA SISTA TROGNE.

Många gånger ha minnesberättare omnämnt, att Svenske-Mickel var en stor vidfärding, en som farit vida omkring i världen. Så hade han varit i krigstjänst hos självvaste hundturken, såsom de gamle brukade säga, nästan som det varit självvaste hornfulingen.

Under sina krig i de turkhedna länderna bortåt Jerusalem och där inöfver eller så omkring blef han mycket god vän med en regerande herre, kejsare, kung eller hvad han kallades. Med honom ingick Svenske-Mickel ett förbund att om den ene kom till den andres land skulle han påräkna ett visst underhåll i fårkroppar, bröd, mjöl, honung och annat, som människan lefver af. Och det var ju lätt för svensken att kontraktera så, för aldrig kunde väl han tro, att den andre skulle komma sig så långt bort som till Sveriges rike och stånda på kontraktet. Emellertid kom Svenske-Mickel hem och hann väl glömma allt ihop i sina många omsorger. Hvad som tog ut tankekraften mest var väl också det aldrig nog omtalade kriget, där han piskade upp fienden af öster med fienden af väster.

Hände sig nu emellertid, att just samme regentherre i Österland och hans krigsfolk legdes af ryssen att komma öfver till hjälp mot Sverige. Guld och gröna skogar lofvades honom frikostigt, men ryssen blef en klen löfteshållare. Stackarne höllo på att svälta ihjäl i brist på underhåll och då det icke längre var stort gagn i dem,

narrades de bort till hålen där upp mot Hvita hafvet, för därifrån skulle de utskeppas till någon kust, som inte skulle vara så långt från deras hemland. Och regentherren själf var väl så pass kunnig i jordagrafien, att han hörde hur galet detta var, men fick inte mer än hundra man med sig. Med dem rymde han åt Finland och kom så allt längre väståfver. De öfriga såldes åt holländarn, som utskeppade stackarne inåt Medelhafvet, där de afyttrades till slafvar.

Nu vet man väl att bönderna i Kalix socken ha varit ett duktigt, djärft och gäft folk. När de fingo se dessa slarfhankar, som kommo östanfrån, kunde just ingen tycka, att det var lapp, finne eller ryss, men så pass som *dobra* kunde sällskapet säga på ryska viset och inte var det mycket att rekommendera sig med i Sveriges land under krig med ryssen. Det bar till att ta fast sällskapet och skicka dem till styresherren i landet, så att han skulle få utrannsaka, hvars andas barn de voro.

Och hvem i fridens namn får nu Svenske-Mickel se, om inte regentherren från Österland som en annan slarfsparf i bindslet efter långtömmen främst i hela raden! Och han å sin sida känner mycket riktigt igen svensken, i hvars land han kommit af en händelse utan att veta af det. Nu blef Svenske-Mickel så rörd, att hans ögon tårades och den andre icke mindre, när han såg vänskapsprofvet i nöden. Svensken tog emot dem i allo som det anstod gamla vänner. Tyg fingo de till nya kläder, vadmal till tält och all annan nödtorft, så att Österlandsherren kunde anordna sig ett riktigt tältläger på en vacker tallmo liksom hemma i sitt land. Dit fördes ordentligen allt hvad han skulle ha, men vissa delar, som hörde till kontraktet, fick han byta ut mot annat, som fanns

bättre här i landet. Svenske-Mickel själf kom ofta dit på gästabud och hade alltid stor förning med sig då.

Då folket fick höra hvad ödelig ofärd den regentherren farit, var det mer än en som i medlidsamhet hade sig dit med fårkroppar, sofvel och andra gåfvor. Och själf sökte han återgälda en sådan vänskap så godt han kunde i sin fattigdom. Det var mest egendomligt flätade riskorgar och annan slöjd, som värderades mycket därför att han gjorde allt själf. Och alla förundrade sig öfver, att excellensen varit så vida i världen som till dét folkets hemland. Så märkvärdiga och långväga sågo de människorna ut, där de hade ordnat sig efter sina hemseder, att mången undrade om de kunde vara efter Adam. Vänfasta människor voro de och så utmärkt redliga, att de kunde få betroenden, som ingen vågade gifva den mest välkände landsman. Deras ärlighet ansågs höjd öfver alla prof.

Huru det nu gick om, blef Österlands-gästen osams med Svenske-Mickel. En af hans underhafvande skulle ha begått som något ringare snatteri, som var rakt ingenting att tala om efter vår lag, men som var döden värdt efter deras orimligt stränga rättskipning. Nu tyckte han sig ha rätt att skipa sin lag inom lägret och hänga karln, men si då sade excellensen stopp. »Här i landet gäller ingen österländsk lag i lifssaker, utan karln skall till tings, om det är så pass värdt!» Den andre fick ge med sig, förstås, men detta kränkte honom så djupt i den höghet han påräknade, att han föll som i en tvinsot och dog bort. Hans folk ville inte hafva honom i någon kyrkogård, utan jordade honom afsides i en skogsmark.

Detta folk blef kvar i landet. Svårt hade främlingarne att finna sig till rätta med våra seder, inga kvinnfolk

ville häller ha dem, men genom redlighet och händighet togo sig alla fram till döddagar. De ville aldrig vistas mycket långt från sin herres graf, ty där var det som en helgedom för dem. Då en efter annan kröp bort med tiden, begrofvos de däromkring af de kvarlefvande. De siste af detta folk ville också till samma hvilostad och efterlämnade tillräckliga medel för besväret. De lära dock ej ha fått sin önskan uppfylld, utan fördes till närmaste kyrkogård.

*

Hvilka voro de?

Hvilken var han?

Baskirernas khan? Krimska tatarernas bej? Eller usbeckernas förste? Stamchefen af Astrakán och Kasán? De uraliska kalmuckernas sultan? Ja säg den som kan hvem den namnlöse var!

Kanske skall dock någon af dessa folk, om de skulle efterforska en försvunnen khan och hans aldrig återsedda ryttarhär, finna deras enda spår i detta sagoljud från yttersta nordvästern.

VI.

EN STAD UNDER VILDMARK.
SÄLLSAM RIKSGRÄNS I ÖSTER.
EN GRUFLIG HÄLSNING TILL SJÄLSÄMBETET.

Inför de bekymrade fäderna i den norrländska stiftsstadens kapitel stod en sommardag i ett af stora ofredens senaste år en arm skepnad, en flykting i rad med

de många, som undan fiendens eld och svärd flytt sina fäders land på Östersjöns hinsida.

Till hjälp åt dessa olycklige hade samlats en del »flykting-medel», som domherrarne hade att fördela. Och som dessa omöjligen kunde känna alla de finnar och »transbaltingar», hvilka sletos om de arma smulorna, så hade ett påbud i biskopens namn gått ut öfver stiftet, att sökandena skulle anmäla sig skriftligen med förord af någon vederhäftig man, som kunde styrka deras uppgifter och verkliga behof.

I de flesta fall blef detta en fordran, som föll på sin orimlighet och måste eftergifvas. Och den hjälpsökande, som nu var framme, kunde häller icke åberopa skriftligt eller muntligt förord af någon, hvarför kapitlet äfven nu fick taga skeden i vacker hand och underkasta sökanden ett förhör, hvaraf de lärde i sin djupsinnighet kunde krafsa fram det rätta sanningskornet till urskiljande af skojaren eller den ärlige.

»Hvad heter du?» började *rector scholæ*, som den dagen satt i högsätet.

»Konrad Esping är mitt namn med Gudi och äran,» lydde svaret med vördsam skrapning på foten.

»Hvadan är du då?»

»Af Ingermanland, svensker född, är flyktig borgersman af Nyenskans.»

De lärde fäderna sågo hvarandra stint frågande i ansiktet.

»Af Nyenskans säger du? Hvad är det för en stad, som ej vi hafvom hört?»

Och Konrad Esping svarade med en rörelse, som genomtränger två sekel och ännu når våra öron:

»Mina fäders ringa stad finnes ej längre till på jorden,

men ryssen har nu byggt sig upp en ganska väldig stad däröfver!»

»Hvarest låg då dina fäders stad, som du talar om?»

»I den nejd, där Nyen-älf går ut åt Finnviken, fast något östanföre.»

»Ja Nyen-älf veta vi nog af, men hvad är det för en stor stad, som ryssen skulle ha byggt där på orten?»

»Petersborg skulle den staden heta eller någonting däråt! Finnarne sade visst Pietari.»

En sådan stad kunde stiftsfäderna icke minnas att de hört omtalas eller läst om i Post- och Inrikes tidningar, hvadan då all råd syntes dem vara ute.

Nu berättade Konrad Esping på de fortsatta, misstänksamma frågorna, att han vid krigets början lämnat sin lilla gård, sin unga hustru och sin späde son i Nyenskans för att taga värfning vid Nylands dragoner. I nederlaget vid Storkyro hade hans trupp, som kommit i värsta slaktningen, blifvit nedstött af kosackernas lansar eller upplöst och skingrad. Och sedan hade han själf, som med många sår undkom slaget, irrat omkring någon tid som flykting och tiggare i Finland, där nu en mänskligare ordning börjat inträda under det ryska styret. Och som ett allmänt påbud hade utgått, att alla flyktingar kunde i fred återvända till gamla hem och boplatser, hade äfven Konrad likt mången annan börjat leta sig fram genom förhärjade trakter mot sina fäders stad, bäfvande för det öde, som under de många åren kunde ha träffat hans käraste.

Allt som nu flyktingen nalkades intill de kända och skonade trakterna vid Nyen-älf, den flod, hvars gamla svenska namn äfven vi på ryskt vis öfversatt med Neva, kunde han väl på den myckna tillförseln märka, att rys-

sen hade vidlyftiga anstalter för sig där på orten, det han äfven hörde af finska och ryska tungor, dem han dock föga förstod. När han så kom fram till floden, ser han till sin stora undran allting som förvandladt. Där det förr hade varit idel träsk och dy, löpte kring de vida stränderna till öar, holmar och det fjärran inlandet vidsträckta jordvallar med kanoner på. Bakom dessa yttervärn syntes här och där små fästen, magasinslängor, ryska kyrktorn och andra byggnader, som jämte allt buller och gny sade honom, att ryssen höll på att bygga sig upp en stor stad. Och af allt, hvad Konrad hörde, blef det honom äfven klart, att ryssen väntade mot sin anläggning ett mäktigt anfall sjöledes från Sverige.

Med svårighet letade sig flyktingen fram genom den våldsamt förändrade trakten och kom österut till det ställe, där hans fäders stad borde ligga mot en i Nyenälf infallande å. Af staden syntes endast några spillror och ingen lefvande fanns längre där. Hela stadstomten var ett busksnår, där ulfven for och snodde med förvånad blick på människan. Den gamla svenska fästningen på udden i floden var grusad och däruppå voro fiskebodar uppförda. Sittande på en stentröskel, som han trodde vara sin, hade Konrad under bön till Gud begråtit sina käras öde och så dragit bort från tomten till sina fäders försvunna stad . . .

Emot denna berättelse och »ehuruväl mannen visade mycken uppriktighet med sina gråtande tårar», ville kapitlet emellertid visligen sig betänka. Det hade icke stått någonting att läsa i Posttidningen om en så märkelig sak och vid sådant förhållande sågo de vise männen ej annan råd än att uppskjuta frågan.

Då detta var afsagdt och den sorgsne sökanden just

var i beråd att gå, vände han sig om vid en hastig ingifvelse och sade:

»Rätteligen hade jag till frambärandes en hälsning åt de herrar, som här i rätten döma, tror jag. Detta är ju själsämbetet?»

»Visserligen är det så. Från hvem har du att hälsa?»

»Från den som satte riksrået där öster mellan svensk och rysse.»

»En sådan rågång nu före fredslutet? Detta är väl icke möjligt!»

»Han byggde emellertid riksrösen och jag var äfvenså där en tid bland mycket arbetsfolk.»

»Hvar skulle det rået ha satts?»

»Upp genom Nyen-älf och alla sjöar och strömmar vidare efter vattenbandet mellan Finn-viken och Hvita hafvet. Och det var visserligen starka rösen, bottenmurade genom dygrafvar i holmarne.»

»Hvem kunde ha satt dit honom?»

»Här satte jag och storgussonen min rå mellan norden och östern, lär han själf ha sagt.»

»Hvad skulle den rågångarn heta?»

»Sigvald Sigvaldsson, till yrket ej mer än björnskytt, en våra sällsam, men redbar man.»

Nu sågo fäderna mörkt frågande på hvarandra och sneglade grufsamt ut kring rummet, nästan rädda för någon fasans skepnad i de djupa gallerfönstersmygen.

»Huru syntes han?» kom frågan tveksam.

»Aller grå från topp till tå.»

»Håhå, du kommer just med hälsning från den rätte Huru hälsade han till vägs då?»

»Kommer du väster om Bottnen, så kan du kvista in till de lärde herrarne i själsämbetet och hälsa dem från

mig, att jag bokskrifves som storgo'fader åt den gosse, som näst efter freden födes af en bland deras frugor, den som först blir färdig.»

»Herren oss nådeligen bevare!» utbrast hela ämbetet utom dagens *præsul*, som var utom håll för det ondas anfäktelse.

»Jo du kommer med en hälsning, du!» förebrådde han.

»Var den hälsningen ej goder då?» undrade flyktingen.

»Visserligen ej så, du man!»

Med högst allvarlig uppsyn kommo fäderna vid bordet i hviskande samtal likt en skara spökrädda barn. De hviskade för att icke höras af denna världens många sällsamma och outredda makter utifrån den eviga skogsringen, som öfverallt här i landet omgaf och tryckte människan, mörk och dyster, outrannsakligt hotfull och öfverväldigt tung, som en oöfvervinnelig mara. Den hatade och fruktade skogen, där alle »naturale andars» obrutna makt dvaldes i en otämd naturs sköte, trängde med sin underliga skräck genom murar och galler intill stiftets rådsbord på ljusan dag i kretsen af en stor mänsklig myrstack, hvars gny och stök red in i det tysta rummet på en lekande solstråle genom gallret. Det var den af gudsrisets eviga tuktan drabbade staden vid Hernösundet, som nu för tredje gången på 11 års tid reste sig ur askan. Efter den fientliga mordbrandsstorm, som en äreförgäten och samvetslös utländsk lycksökare låtit rasa ohejdad öfver det svenska moderlandets kust, hvilade nu vapnen ute i världen under långsamma fredsförhandlingar. Lofpsalmer, som prisade Herren i tro och förtröstan på den ändtliga freden, sjöngos fröjdeligen af stadens återuppbyggare. Men midt genom fröjdeljuden och Herrans

signande närvaro bland arbetarne kändes det ändå så ensamt, så kusligt, så dystert hos stiftsfäderna.

Det hade alltid varit så sedan han, den store, den underbare, gick bort, ty verkligt stor och underbar blef han först nu efter bortgången. Det hade, om man gick till rätta samvetet, känts så godt, så tryggande att lefva under styret af honom, hälst under den tid, då han stod väl med det sällsamma i världen, det som af uråldern rådde i den tryckande skogsringen. Han, det stora slughufvudet, hade till allas ovedersägliga gagn haft idel framgång så länge vänskap, fred och hugnad kunde påräknas af denna makt. Hvilken hade ej fasat för den dag, då han tvangs anamma det kristlofliga dopet och därigenom aftvå sig detta världsligt nyttiga förbund? Från den dag, då han kom i öppen strid med detta outrannsakliga, visste man hvad som randades. Fältherren hade visst för mänskliga ögon slagit sin vederpart i ordentligt fälttåg, och menige man, som delade segern, hade basat åstad med ett trotsigt och dåraktigt rop: »*Vårt hopp står till Gud allena i himmelrik. Det onda har med oss intet att skaffa!*» Det hade nu kommit en vrång tid, som icke ens ville låtsa om den store och mäktige Djäfvulens ständigt lurande närvaro. Men från den seger, som öppnade dörren för en så farlig tidsanda, hade det ständigt gått utför. Och så lite var friheten från det onda vunnen, att dess sändebud stod där nu i kött och blod midt för stiftsbordet med en hälsning så svåra bäfsam . . .

Karln hade tydligen varit ute för det allom kända *gravarslet*, som tycktes spöka i sina funder där öster. Ännu i de åren kunde alltså en varselskrömt skicka ett domkapitel hälsningar, som allvarligen behjärtades. Du

vise läsare, som vet allt mellan himmel och jord men i grunden ej begriper en dag af din egen tid, sök först att lefva ensling i skötet af en vild, otämd natur, innan du ger dig att döma gångna tider. Då skall du till sist erfara nya arter af en slumrande förnimmelse, som du helt frankt hänvisat till sagans rike. Själen, tror jag, hade hos den äldre människan flera fönster ut mot en skum, fasofull, obegriplig värld af mäktiga sidosläktingar till människan. Glasen gåfvo vrånga bilder eller sanna bilder, men hvad som tedde sig kunde tidens gäster, då som nu, ej komma ifrån. Den som syntes, talade och vandlade, sökte gussöner, stod fadder och skänkte dopgåfvor, kunde också skicka folk en hälsning. Ingenting var enklare för dessa stiftsfäder.

Likväl hade just ingen trott, att varslet skulle sträcka sig så vida, och förunderlig syntes dess oafbrutna äflan efter gussöner äfven i dessa år, då tre de allra märkligaste af dem slag i slag gått bort. Så långt utspanadt var, fanns nu i verk och gärning blott *en* man kvar med detta underliga och misstänkta namn outplånligt i dopeboken. Och visst hade alla dessa »*gråmansbarn*» varit högt begåfvade, gärningsstarka, viljekraftiga och framåtdrifvande människor, världsligen samhälls- och framtidsnyttige på sitt vis, allting obestridligt efter erfarenheten, men tillika mycket farlige, ej minst för rätta tron och dess förvaltare. Underligt att säga gingo deras verk och gärningar i led och lås, den enes med den andres; *gråvarslet* ägde ovedersägligen en högre förståndsgåfva vid utförandet af sina funder, som alltid voro klara och skarpa, då de lågo färdiga i det skedda men alltid outrannsakliga för den som ville skåda framåt efter deras mål. Hvad i all världen kunde varslet mena med denna rå-

gång nu, sedan östern ohjälpligen slagit sina dubbelklor i norden? Eller skulle någonsin de tider komma, då *där* blefve verkligt rå mellan norden och östern?

För dem, som makten och ansvaret hade, var det ej hugnesamt att skåda dessa förbryllande sidoingrepp af okänd makt, som säkerligen icke var därtill förordnad. *Grae Jägarns* gussöner hade också alla varit svåra, tveeggade svärd, som ej kunnat handskas skickligt af någon rätter hand. Nu skulle den siste äfven varda den oåterkalleligen siste af dessa farliga särmänniskor. Det skulle nu blifva slut med denna adel, som aldrig mottog instiftelsen från altaret och tronen.

Så var nu bestämdt af stiftets fäder med enhällig anslutning af dess synod. Många rundskrifvelser hade förr under tiderna gått ut med maning att nogsamt vakta döpelsens sakrament mot all inblandning, anfäktelse och beröring af det onda. På sista tiden hade nu den saken tagits om hand med skarpaste allvaret.

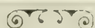
Det hviskande samtalet, som rört sig kring dessa ämnen, afslöts helt högt af *præsul* till de svårt betänkliga ämbetsbröderna:

»Jaha, som jag säger, enda säkra rådet är, att det nu stannar vid den familjeförökelse, som är. För närvarande är ingenting i förväntan. Ja hvad annat blir att göra? Det skulle just se härliga ut, om någon af oss blefve belamrad med en *gramanspojke*, då *vi* främst ärom satte att öfvervaka stadgans efterlefnad!»

Vänd till Konrad Esping af Nyenskans fortsatte han:

»Du man, din ansökning stannar vid det sagda, och af ditt sällsamma tal för öfrigt kunne vi efter vår erfarenhet afgöra, att du löper med hälsning från en, som ej skaffar det väl är i denna världen. Ett fridlöst var-

sel, som genom tiderna kuskar här på sin självvalda väg efter förlossningen! Och så långt ifrån att vi skulle åtlyda sliker hälsning är det nu inom vår maktvärjo en gång för alla bokskrifvet, stadgadt, afsagdt, vidkändt och fast samt blifver därvid, att *Gråe Jägarn* aldrig får gussöner mer.»

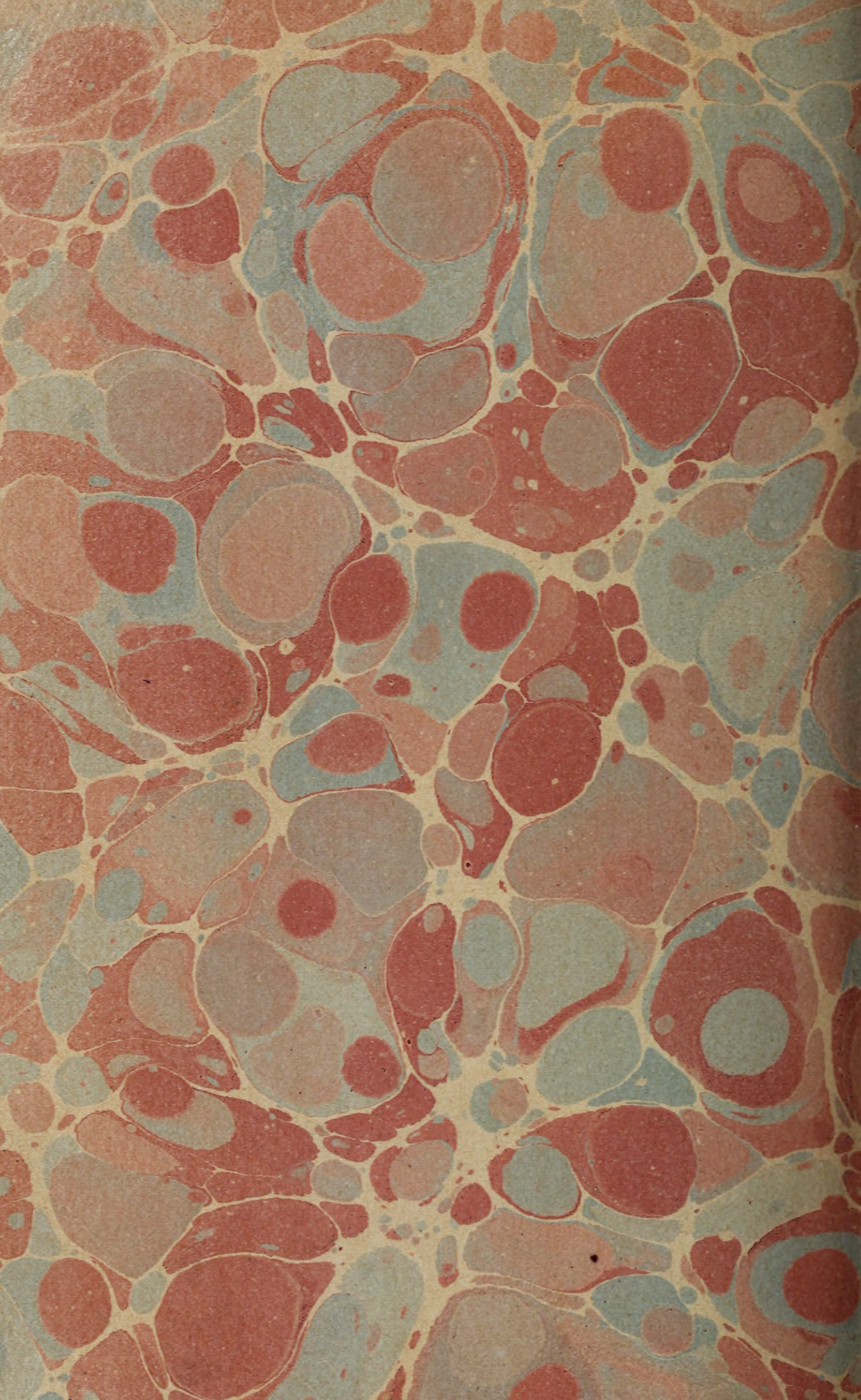

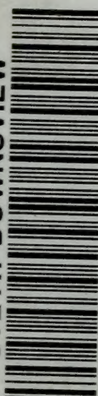
ORDFÖRKLARINGAR

TILL

TREDJE DELEN.

Arfvelappar = lifegna rendrifvare, som ärfdes bland birkarlarne.
Bönhasare = olaga handelsman eller handtverkare.
Drift (rendrift, boskapsdrift) = tåg (af boskap under vaktares uppsikt).
Döds-vån = dödlighet.
Grankäl = ås, bevuxen med gran; äfven granskog i allm.
Hvälfving, spiselhvälfving = nisch.
Illkast = trollskott.
Knägå = bönfalla.
Krafla = stulta; röra sig med svårighet.
Lika = tycka om, fördraga, tåla.
Marl, strandmarl = väldig stensättning; »morän».
Omagadöme = ålderdomssvaghet.
Redskapare = handgången man, verktyg.
Spåsändning = trollskott.
Strul = våldsamt eller bråkigt uppträde.
Städja = anställa.
Turanska stöflar = pjäxstöflar med två snibbar framtill.
Uppljust = öppet.
Utväga = bereda utväg för.
Väderrot = riktning hvarifrån vinden kommer.
Ödelse = »sensation».

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 02 25 04 005 1